
Пряшівська універзіта в Пряшові
Інштїтут русиньского языка і культуры

**РУСИНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ЯЗЫК
НА СЛОВАКІЇ**

20 років кодїфікації

**RUSÍNSKY SPISOVNÝ JAZYK
NA SLOVENSKU**

20. výročie kodifikácie

**THE RUSYN LITERARY LANGUAGE
IN SLOVAKIA**

20th anniversary of its codification

Зборник рефератів
з IV. Міджінародного конгресу русиньского языка

Пряшів, 23. – 25. 09. 2015

© Пряшівська універзіта в Пряшові – Інштїтут русиньского языка і культуры
Русиньскый літературный язык на Словакїї
20 років кодїфікації

Зоставителька і відповідна редакторка: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.

Редакчна рада: доц. ПгДр. Анна Плішкова ПгД. (председкыня)

проф. Др. Павел Роберт Магочій

проф. Др. Юлія Дудашова-Крішшакова, др. н.

доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н.

ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.

Мр. Валерій Падяк, к. н.

Рецензенты: проф. ПгДр. Йозеф Сїпко, к. н.

проф. ПгДр. Петер Каша, к. н.

Научна редакторка: проф. ПгДр. Юлія Дудашова-Крішшакова, др. н.

Технічна редакторка: Мр. Аліца Ветошевова

Перше виданя

Тоту публікацію ани ей части не мож репродуковати без поволїня властника авторьских прав.

© **Prešovská univerzita v Prešove – Ústav rusínskeho jazyka a kultúry**
Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku
20 rokov kodifikácie

Зоставоватеґка а zodpovedná redaktorka: PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD.

Redakčná rada: doc. PhDr. Anna Plišková, PhD. (predsedníčka)

prof. Dr. Paul Robert Magoesi

prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc.

doc. PhDr. Vasil Jabur, CSc.

PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD.

Mgr. Valerij Paďak, CSc.

Recenzenti: prof. PhDr. Jozef Sipko, CSc.

prof. PhDr. Peter Káša, CSc.

Vedecká redaktorka: prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc.

Technická redaktorka: Mgr. Alica Wietoszewová

Prvé vydanie

Түто публікацію ани ей частї не је моґнє репродуковат' без сүхласу властника авторьскых прав.
За јазыковү стрánку прїсπεвков сү zodpovední autori.

ISBN 978-80-555-1521-2

Вступне слово

Перший міжнародний¹ конгрес русинського языка (6. – 7. новембра 1992 в Бардеєвських купелєх на Словакії)², котрый був zorganizований з ініціативи 1. Світового конгресу Русинів, отворив вопрос кодифікації русинського языка як языка малого народа, жыючого в середині Европы.

На конгрес прияли позваня науковці, писателі і журналісты з девятєх країн світа, котры поставили перед собов задачу координації сучасных тенденцій створїня штандарту русинського літературного языка і прияты методології в тій роботі. З выступів поєдных ученых, передовшыткым соціолінгвістів, мож было ся дізнати, же Русины не суть єдиним малым народом в Европі, котрый рішать свою перспективу бездержавного народа і через знормованя материнського языка і єго наслідного хоснованя в розлічных сферах жывота. Практичны приклады з кодифікації языка і єго фунгованя в школьській, але і в іншы сферах жывота малых бездержавных народів в Европі (Ретороманів в Швейцарії, Монегасків у Монаку), котры представили на конгресі професор Джордж Дармс (Універзита у Фрайбургу) і професорка Елейн Молло (Універзита в Ніс) были важным моментом і іншпіраціов к рішанню языкового вопросу карпатських Русинів в часі, коли ся іщі не рушив процес ідентифікації малых славянських народів і їх материнських языків в посткомуністичных державах. Можеме сконштатовати, же **кар-**

---

1 Решпектуєме тогдышно офіціалну назву, причім у корекції правил в році 2005 є норматівна форма *міджінародный*. Позерай: ЯБУР, В. - ПЛІШКОВА, А. (2005). *Русинський язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанєм русинського языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, с. 92, приназывник міджі; ЯБУР, В. - ПЛІШКОВА, А. - КОПОРОВА, К.: *Русинська лексіка на основі змін у правилах русинського языка* (2007). Пряшів: Русин і народны новинкы, с. 128.

2 Позерай: Magocsi, P. R. (1993). *Vědecký seminář o kodifikaci rusínskeho jazyka*. In: *Slovenský přehled č. 2*. Praha, тыж: Magocsi, P. R. and Fishman, J. (1993). *Scholarly Seminar on the Codification of the Rusyn Language*. In: *International Journal of the Sociology of Language*, No. 104. Berlin and New York. Резолуцію з научного семінара, котрый проходив в рамках конгресу надруковав часопис *Русин. Культурно-сполоченьскый тыжденник Русинів ЧСФР* з 11. новембра 1992, с. 3.

пятьскы Русины были єдным з першых малых славянських народів³ в рамках новой Европы, котры по році 1989 зачали рішати свій недорішений языковий вопрос з попередніх періодів⁴. В рамках приятого на тім конгресі ретороманшского⁵ моделу рішання языкового проблему Русинів были договорены конкретны крокы в процесі вытворіня языковых штандартів в державах компактно заселеных Русинами. Так в році 1995 была выголошена кодифікація русиньского языка на Словакії, а в році 2000 кодифіковали свій язык Русины-Лемкы в Польщі. Войводиньскы Русины (жыючі в сучасности в рамках держав Сербія і Хорватія) розвивають свій штандарт од року 1923, а Русины на Підкарпатю од часів першого конгресу русиньского языка выдали дакілько грамати́к (1999, 2005), причім на IV. Міджінароднім конгресі русиньского языка представили далшы нормативны приручникы⁶. В рамках концепції ретороманшского моделу, уведжены літературны языки в окремых штатах мали ся поступно перетрансформовати до єдиной цілорусиньской языковой нормы.

---

3 Позерай: Dudášová-Kriššáková, J.: Miesto rusínčiny v rodine slovanských jazykov. In: *Studium Carpato-Ruthenorum 2015. Штудії з карпаторусиністикы* Копорова, К. (ед.). Пряшів: ІРЯК-ПУ, 2015.

4 В тім контексті была піонерьсков работов, яка контінуално описала тот процес докторьска дізертація соціолінгвісткы Анны ПЛІШКОВОЙ (2006). *Списовный язык карпатыських Русинів: проблемы становлїня, кодифікації, акцентації і сфер функціонування*. Dizertačná práca. Bratislava: Slovenská akadémia vied v Bratislave. Slavistický ústav Jána Stanislava. 159 с.

5 Ретороманшский язык, респ. язык швайчарьских Романшів (Romansch, Rumantsch), яким говорить нецілых 0,6 % (приближно 35 100 жытелів) на юговыході Швайчарьска, творить 6 літературных мікроязыків, на основі котрых в році 1982 vznikнув сполочный літературный язык *rumantsch gpischun*. Тот ся од року 1996 став четвертым урядным языком Швайчарьска.

6 Вызначным приносом в процесі кодифікації русиньского языка на Україні є ряд словників авторів **М. Алмашія, І. Керчі, Ю. Чорія**, котры вышли в послідніх роках, а таксамо правила правопису **Михайла Алмашія** (представлены на 4. конгресі): *Правила русиньского правописаня*. Ужгород: Закарпатськое областное научно-культурологичное общество им. А. Духновича, Языкознательна секція, 2014, 40 с.; авторка і учителька русиньского языка на Підкарпатю **Анна Мегела** выдала *Граматику русиньского литературного языка*. Ужгород: Закарпатськое областное научно-культурологичное общество им. А. Духновича, Языкознательна секція, 2014, 136 с.

Другий міжнародний конгрес русинського мови (16. – 17. квітень 1999) був визначним як у міжнародному лінгвістичному контексті, так ай в контексті вживателів русинського мови – Русинів на Словаччині⁷. В згоді з приятов декларацийов з першого конгресу русинського мови⁸, было в році 1999 заложене **Одділення русинського мови і культури** в рамках Інституту народностных штудій і чужих мовів Пряшівської університету. Быв то барз важный крок, бо vznikла перша русинська научно-педагогічна інституція на Словаччині, котра, по довгих перипетиях ся стала інтегральнов частев Пряшівської університету. Конгрес був важный і з погляду формування стратегії в приправах монографії *Русинський мови* в рамках научного проекту Опольської університету в Польщі під назвов *Współczesne przemiany języków słowiańskich* в серії *Najnowsze dzieje języków słowiańskich*.⁹ Монографія, яка была залучена до того проекту із згодов Міжнародного конгресу славистів, вышла в році 2004 (доповнене видання з даякыма змінами в році 2007) і од того часу славянська лінгвістика офіційно прияла до родини славянських літературных мовів четвертый выходославянський мови – русинський, попри трех ествуючих (російським, українським і білоруським).

По восьмох роках (13. – 16. септембра 2007) одбыв ся у Кракові **Третій міжнародний конгрес русинського мови**. Конгрес мав пять основных тематичных секцій, міжкі котрыма новов і важнов была тема створіння цілорусинської норми. О ній ся говорило (в рамках приятя ретороманшского моделу рїшання мовного вопросу) на першій міжнародній мовній конгресі¹⁰. На третій конгресі таксамо по першыраз в історії русинських мовних конгресів акцентовало ся на школьску сферу (на конгресі взяло участь

7 Узнесія з II. Міжнародного научного семінара о русинським мови (він був частев конгреса і проходив у Пряшові) было надруковане в часописі *Русин* ч. 1, 2/1999.

8 Deklarácia Rusínskej obrody. In: *Русин*, I, 1, Меджілабірці, 1991, с. 5.

9 *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський мови*. Redaktor naukowy Paul Robert Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski - Instytut filologii Polskiej, 2004, доповнене видання з даякыма змінами 2007.

10 В зборнику *Русинський мови міжкі двома конгресами є проблематіці цілорусинської норми присвячена ціла V. секція під назвов „Проблематіка створіння цілорусинської норми“.*

---

40 учителів русинського языка з окремых країн). Хоць выступліня учителів в даній секції свідчіло о потребі частіших взаємных контактів (што было зафіксоване і в резолюції (в пункті 5)¹¹, таких взаємных стріч было організованих барз мало, а кідь ай были, то лем в рамках окремых держав¹². Ай то є єднов з причін, чом на Словакії (а видить ся, же ай в інших штатах, окрем України) не прибывають школы, в котрых бы ся учів русинський язык ходем як неповинный предмет, але наспак, уж ай єствуючі народностны школы з материнським языком навчания русинським з розлічных причін зникають¹³.

Якраз тот факт став ся релевантним при організованю **IV. Міджінародного конгресу русинського языка** (23. – 25. 9. 2015), якый був присвячений 20-річному юбілею кодифікації русинського языка на Словакії, выступным документом котрого є даный зборник. Конгрес мав штири тематічны секції: *I. Статус русинського языка в шыршім лінгвістичнім контексті*, *II. Актуалны лінгвістичны проблемы русинського языка в окремых країнах*, *III. Русинський язык в окремых функціональных сферах* і *IV. Русинський язык в школьській системі Словакії і в заграничу*. Якраз четверта тематічна секція, котра проходила формов модерованой дискусії і котрой участниками были учителі русинського языка з розлічных держав на єднім боці, і представителі штатных органів, котры забезпечують імплементацію *Европской харты регіональных або меншыновых языків* в єднотливых країнах Европской унії на другім боці (нажаль, з позваних представителів єднотливых

---

11 Позерай: Резолюція із III. Меджінародного конгресу русинського языка, Краків, 13. – 16. 9. 2007. Ін: *Русинський язык меджі двома конгресами*. Анна Плішкова (ед.). Пряшів: Світовий конгрес Русинів, Інштїтут русинського языка і културы ПУ у Пряшові, 2008, с. 233-235.

12 На Словакії то были стрічі учителів, котры організовав Інштїтут руинського языка і културы ведно з Методічно-педагогічним центром у Пряшові (в році 1996, 2000, 2007, 2015). Ін: *Народны новинкы. Културно-сполоченьскый тыжденник* (од р. 2015 місячник) *Русинів СР*, ч. 47-52, 2007, с. 2 (Занимали ся устнов подобов русинського языка на Словеньску), 7, 2015, с. 3 (Семинар про учителькы русинського языка наших вечерніх школ).

13 В році 2014 зникла Основна школа з навчалным языком русинським в Баєрївцях, окр. Пряшів, навчания русинського языка як неповинного предмету зникло ай в єдній з першых школ, де ся зачав русинський язык учіти і де був уж застabilізований (навчания РЯ ся там зачало іщі в шк. році 1999/2000) - в Шарішскім Щавнику коло Свідника.

держав, в котрых жыють Русины – Польша, Мадярсько, Україна, Румунія, Сербія і Хорватія, пришли лем дві представителькы за Словацьку республіку – із Штатного педагогічного уставу в Братіславі). На конгрес были позваны таксамо представителі Европского парламенту (оправдали ся з неучасти, але вышли з ініціатив на діскузію о настолених проблемах Русинів прямо у Бруселі), котры „дозерають“ на то, як сігнатарьскы державы *Харты* дотримують, респ. не повнять свої обовязкы. І така участь – неучасть компетентных мать свою выповідну ціну. На кінцю четвертой тематічной секції ей участници формуловали єднотливы пункты до Заключіня з IV. Міджінародного конгресу русиньского языка, котре публікуеме ведно з прочітаныма на конгресі научныма рефератами.

Четвертый міжнародный конгрес русиньского языка уж є минулостёв, але зачаты на нім діскузіі, передовшыткым о позіції русиньского языка в школьській сфері в окремых країнах, суть лем зачатком, насмерованём компетентных ід конкретным крокам, жебы наповнити становлений конгресом основный ціль – зліпшыти недобру, повіли бы сьме, аж катастрофалну позіцію русиньского языка в школьській сістемі нелем на Словакії, але тыж в окремых державах ЕУ (а таксамо на Україні), де компактно жыють Русины. На конгресі была прото зволена **Рада Асоціації на підпору русиньского языка і культуры**, членами котрой суть науковці – русиньскы особыности в окремых країнах (їх мена суть уведжены в Заключіню), котры, віриме, будуть тот пріорітний ціль, але ай далшы цілі сформулованы в Заключіню, поступно наповнєвати конкретнов роботов. До того благородного діла їм пожелайме много сил і ентузіазму.

Кветослава КОПОРОВА,
зоставителька.

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ I

**СТАТУС РУСИНЬСЬКОГО ЯЗЫКА В ШЫРШІМ
ЛІНГВІСТИЧНІМ КОНТЕКСТІ**

**STATUS RUSÍNSKEHO JAZYKA V ŠIRŠOM
LINGVISTICKOM KONTEXTE**

**THE STATUS OF RUSYN IN A BROADER
LINGUISTIC CONTEXT**

ЦІ НАМ ТРЕБА ЧЕТВЕРТЫЙ КОНГРЕС РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА?

Павел Роберт МАГОЧИЙ

Abstrakt

V štúdií sa snažíme načrtnúť smerovanie, ktoré by mal stanoviť IV. Medzinárodný kongres rusínskeho jazyka vo vzťahu k materinskému jazyku Rusínov. Ochrana jazykov minorít je citlivá téma nielen pre nositeľ'ov týchto jazykov, ale aj vo vzťahu k štátom, ktoré sa zaviazali plniť Európsku chartu menštinových a regionálnych jazykov. O to viac, ak ide o minoritu bez vlastného štátu, tak ako je to v prípade Rusínov nielen na Slovensku, ale aj v Poľsku, Maďarsku, Srbsku, Chorvátsku, a v neposlednom rade na Ukrajine.

Ключові слова: Rusíni a ich materinský jazyk. Asociácia na podporu rusínskeho jazyka a kultúry.

На зачаток бы ем попробовав одповісти на реторічний вопрос, котрый ем собі положив у назві свого реферату: *Ці потребуеме четвертый конгрес русиньского языка?* Чом ся на таке прошу? Одповідь є проста.

Выростав ем в інтелектуалнім оточіню, де академічны актівіты, концептуалізацію, баданя ці писаня, в основі робила єдна особа. Зато ем в принципі проти лекціям, конференціям, сімпозіумам і далшым публічным акціям, котры од чоловіка в ёго творчій роботі одбирають час і енергію.

Можете ся правом попросити: чом ем путовав 8 тисяч кілометрів, одышов зо своёй работы в Торонті і пришов ем на четвертый Міджінародный конгрес русиньского языка? І подобно, чом каждый з вас перерушив свій каждоденный робочій програм і каждоденный живот і пришов на два дні до Пряшова? Чом організаторы четвертого языкового конгресу під веджінём доценткы Анны Плішковой жертвовали так много часу на приправы той події?

Моя одповідь на вшыткы тоты вопросы буде слідуоча: як інтелектуалы в службах свого народа маме одповідность нелем

перед собов, але і тыж перед шыршов академічнов і культурно-сполоченьсков громадов, котрой сьме частёв. Мы ту якраз зато, і на поставлений вопрос у вступі бы єм міг одповісти так: Гей, потребуєме регулярны міджінародны конгресы присвячены русиньскому языку. Вопрос але стоїть так, же што бы сьме ся мали снажыти досягнути, жебы тот конгрес быв вартый часу і пінязей, котры ся до нёго інвестовали.

Може бы было наперед хосенным - вложыти то, што робиме, до кус шыршого контексту, принайменшім до контексту языків у рамках географічной области середнёй і выходной Европы. Вызначным датумом є, самособов, рік 1989 (сяч девятьсто вісемдесят девять), коли в тій области упав тоталітний комуністичный режім, по чім мали многы народы першыраз за скоро півстороча можность высловити свій погляд у новій демократічній атмосфері. Вшыткы знаме, же карпатьскы Русины в році 1989 (сяч девятьсто вісемдесят девять) ся вернули до группы европських народів як окрема народность з цілём кодифіковати літературный русиньскый язык. Лемже Карпатьскы Русины здалека не суть єдиныма. Од року 1989 (сяч девятьсто вісемдесят девятото) на путь кодифікації свого языка ся пустило мінімално 16 (істнадцять) далшых народів середнёй і выходной Европы. Душым собі, же о тых „новых“ народах і „новых“ языках не знають ани многы учены.¹

Кідь ся попозераме на дакотры „новы“ народы і зачнеме од Прибалтїкы на севері, в южній Естонії натрафиме на Сетів і Ворів, у выходній Латвії найдеме Латгалів і Лівів а в северній Литві зась Самогітів. Далше на юг, при граніці Білорусії і Україны найдеме Полісян і в Польщі Сілезіян. Може не є несподіванём, же балканьска область є у сфері створёваня новых літературных языків найактївнїша. А то не думам лем на вшыткым знаму трансформацію сербохорватського языка на самостатный сербскый, хорватскый і босняньскый язык. Є ту і много далшых: Буневці і Шокці у Вой-

---

1 Факты о „новых“ языках єм черпав з цінной монографії Томаша Камуселла: KAMUSELLA, Tomasz (2008). *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 960 с., с. 24.

водині; банатські Болгари в Румунії; Чорногорці в Чорній Горі і Гагаузы у южній Молдавії. Наконєць, є ту далшыи народ, котрый заселять дакілько країн середній і выходной Европы і котрого літературный язык – ромський – був недавно кодифікований. Тот літературный язык є у бівшій мірі побудований на волоських діалектах, котрыма говорять Ромове, яки жыють у Румунії і в дакотрых сусідніх країнах.

Дакотрым із тых „літературных языків у процесі творіння“ може говорить лем десять людей, як то є в припаді лівського языка, або веце як міліон людей, як то є в припаді сілезького языка. Без огляду на кількось поужывателїв, на розвиток дакотрых тых языків іде фінанчна підпора од влады; іншы языки не мають фінанчну підпору, а влада країны, в котрій автентічне жытельство, бісідуюче тым языком жыє, ани го не узнає. Можу то повісти тыж інакше – русинський язык в Европі не є нияким вынятком.

Русинський язык є але вынятковый своїма релатівныма успіхами. Видить ся неправдоподобным, же дакотры языки, як наприклад, поліський, пережыють у своїй літературній формі, а іншы, як сілезький, суть конфронтованы з дискримінаціов і з проблемом свого узнаня владов. Тыж не є ясно, ці пережыє латгальський, лівштинський або чорногорський язык, хоць мають підпору штату.

Чом думаєме, же русинський язык є зато релатівно успішний? Є то счастья вдяка приязному приступу влад тых штатів, в котрых карпатські Русины жыють. Найважніше але є снажіня і тверда робота дакількох талентованых академічных робітників і учітелїв, часть котрых сидить в тій аулі. Русинський язык так, подобно як будь-котрый іншый язык, выжадує неперестанну позорность, ці уж сістематічну роботу над кодифікаціов, або сістематічны кроки заміряны на ёго вжываня в школах і сполоченьскім жывоті.

Вшыткы знаме, же карпатські Русины не мають свою властну державу, ани еквівалент „Académie Française“. Хто тогды буде дале робити над кодифікаціов русинського языка і ёго пропацияов у школах і сполочности? Вы. Або ліпше повіджено, мы. Зато потребуєме нелем четвертый, але і пятый, і шестый і далшы міджінародны конгресы русинського языка.

Якы проблеми треба рїшати такой?

По перше: На першїм конгресї русиньского языка іщі в році 1992 была запропонована теоретїчна путь - створити єдине русиньске *койне*, котре буде мати штири літературны варіанти (лемківський, пряшівський, підкарпатський і войводинський). Є то такзваний романшский модел, названий подля романшского народа у выходній Швейцарії, котрый має пять окремых літературных варіантів, як і ретороманшске *койне*. Хоць карпатьскы Русины суть од створїня *койне* іщі все далеко, думам собі, жебы сьме ся могли договорити холем на сполочнім алфавіті про вшыткы регіоны, ай за ціну того, же в окремых варіантах ся не будуть вживати вшыткы буквы.

По друге: А што інтернет? В днешній добї карпатьскы Русины комунікують по цілім світі головно, або у найвекшій мірі, посередництвом інтернету. Не був бы проблем, кібы вшыткы славяньскы літературны языки вживали ідеалну графічну форму запису славянської речі – азбуку. Лемже місто того ту маме польський язык, котрый на означїня єдного гласного вживать дві або докінця штири буквы, або чеськый і словацькый язык, котрый латиньскы буквы доповнює діакрітічныма знаками – знаки помягшїня (*mäkc̣ene*) і знаки на позначїня довготы дакотрых складів (*dĺžne*).

Інтернет на цілім світі стоїть на латиньській *абецеді* і не дозволять вживати діакрітіку. Выслідком є то, же в процесї комунікації в русиньскім языку ся може вживать чеська або словацька транскріпція (з діакрітіков), або докінця мадярьска транскріпція посередництвом латинікы сперед 1. світової войны („cs“ намісто „ч“), котру напочудованя не вживають лем русиньскы приятелї з Мадярьска, але і такы, котры по мадярьскы не говорять. Повіджено в короткости: в русиньскоязычній інтернетовій комунікації на латиньській абецеді панує анархія і хаос.

По третє: Дакотры міджінародны організації створили за послїдні roky список языків на цілім світі. А кілько їх є? Многы лінгвісты і нелінгвісты уводять різны чїсла. В році 2005 етнологія (на вебовій сторінці www.ethnologie.com) увела на першый погляд

дость точне чїсло: на свїті ся говорить 6912 языками. Приближно в тїм самїм часї *Infoterm Vienna* увела, же на свїті є лем 450 літературных языків. Інфотерм тыж завів такзваний штандарт ISO 639. Тот походить од Споєного порадного выбору, котрый каждому языку придїлює мїджінародный код. Єден вызначный соціолінгвіста недавно написав: штандарт ISO 639 „є про язык скоро того саме, як быти мїджінародно узнаным“ (Kamusella, 960 n. 24).

Мали бы сьме знати, ці є русинський язык на списку языків свїта „Ethnologie“ і ці є на списку літературных языків „Infoterm Vienna“. Кїдь у дакотрім із тых списків хыбує, хто ся постарать о то, жебы ся наш язык там обявив?

По четверте: А наконець, русинський язык треба пропагувати в кождїй країні, де жыють люде, котры ним говорят. В дакотрых припадах знають академічны або обчаньскы організації в окремых країнах впливати на владу, жебы робила на хосен русинського языка. Лемже в многих припадах влада є неприступна, докінця ани в тых країнах, де русиньска народность є узнана.

Хто, наприклад, прийде на поміч програму лемківско-русиньской філології у Кракові, кїдь буде огрожене ёго єствованя? Хто ословив мадярську владу, кїдь перед пару роками была зрушена Катедра русиньской і україньской філології в Ніредьгазі? Хто мав лобовати за навчаня в русиньскім языку на основных школах у Закарпатській области України і за Катедру або Центер карпато-русиньских штудій на Ужгородській націоналній універзиті? Хто має активно вызывати Міністерство школства Словакії, жебы змінило штатут русиньского языка з волительного „чужого“ языка на повинный язык у вшиткых школах у селах, де Русины творять веце як двадцят процент мїстного жытельства?

Не мала бы тоты задачі намісто організацій ці докінця окремых особ з конкретных країн на себе взяти мїджінародна організація? А не мав бы тов організаціов быти Мїджінародный конгрес русиньского языка, котрый бы може міг змінити свою назву на **Мїджінародна асоціація русиньского языка**? Іншыма словами, не мали бы сьме мы ту днесь зважити, ці тоту організацію не зміниме з конгресу, котрый ся сходить раз за дакілько років, на ста-

---

білно ествуючу організацію, котра храниць інтереси русинського языка і навчання все в кожній країні, де треба?

Жебы ем ся вернув к первістному вопросу: „Потребуєме чет-вертый конгрес русинського языка?“ Одповідєв бы могло быти, же то, што наісто потребуєме, є стабільна Асоціація на підпору русинського языка і культуры!

Magocsi, Paul Robert, Prof. Dr.
Chair of Ukrainian Studies
University of Toronto
100 St. George Street, Suite 3018
Toronto, Ontario M5S 3G3
Canada

ukr.chair@utoronto.ca

РУСИНСКИЙ ЯЗЫК В США В НАЧАЛЕ XXI В.: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Елена БУДОВСКАЯ

Abstract

The Rusyn language in the US was used by ethnic Rusyns and their descendants since the end of the 19th c. The usage of Rusyn had been shrinking with time, and by the beginning of the 21st c. Rusyn almost disappeared from most spheres of communication in North America. The article deals with the reasons for these changes, describes the contemporary state of the language, as well as its role for descendants of Rusyns in North America, and gives an account of the existing interest to learning Rusyn.

Key words: Rusyn language in the US, functional spheres, identity, heritage language.

Десять лет назад в работе (Магочи, 2004) была описана динамика употребления русинского языка в Америке с момента появления русинов в США в 70-х гг. XIX века до начала XXI века, а также основные сферы, где применялся русинский язык. С начала русинской иммиграции до 1914 г. в США приехало и осталось около 225 тысяч русинов, что составило около 90% всей русинской эмиграции. В основном русины жили в штатах Пенсильвания, Нью-Йорк и Нью-Джерси. Небольшое количество русинов оказалось в Канаде. К началу XXI в. в США по разным оценкам насчитывалось от 600 до 700 тысяч человек, у которых хотя бы один предок был русин. С точки зрения языка, русины постепенно ассимилировались и переходили на английский. Поначалу русинский язык использовался не только в повседневной сфере, но и в сфере художественной литературы, в организационной сфере (Союз Греко-католических русских братств, существующий и поныне, и другие русинские организации использовали русинский язык), выпускались многочисленные газеты и журналы, ставились пьесы, русинский язык употреблялся в церкви и в школах.

Однако к началу XXI в. потомки русинов в основном перешли на английский (перелом произошел где-то в 50х – 60х гг.), а русинский язык остался в употреблении только в отдельных точках: в разговорном общении у воеводинских русинов в Китченере, в Онтарио, Канада; в печатном органе Союза лемков «Карпатска Русь» (только в части публикаций), в рождественских представлениях в нескольких приходах, в определенных местах на литургии в некоторых церквях (Магочи, 2004).

В этой статье я ставлю своей задачей ответить на несколько вопросов: что изменилось с начала XXI в., каковы причины изменений, произошедших с русинским языком в Америке, и какие в связи с этим складываются перспективы для русинского языка. Я использую не только печатные материалы, но и мои собственные интервью с потомками русинов в Америке, проведенные в 2014 – 2015 гг. Мой обзор не претендует на полноту.

Потомки русинов в США в XX в. распространились далеко за пределы первоначальной территории расселения. Карпаторусинское общество в США, организованное в 1994, сейчас насчитывает 14 территориальных ветвей, от Аризоны и Техаса до Мичигана и Новой Англии. Однако ассимиляция привела к тому, что потомки русинов в Америке, даже те, которые активно интересуются своими этническими корнями, могут знать о местах, откуда приехали их предки, об их обычаях, праздниках, песнях и танцах, но очень малое количество среди них говорит или понимает по-русински.

В (Магочи и др. 2005) кратко описан процесс исчезновения русинского языка в сфере каждодневного общения: употребление все большего количества английских слов поколением, родившимся в Европе, пассивное (изредка активное) знание русинского во втором поколении и полный переход следующего поколения на английский. Это совпадает с данными моих интервью с потомками русинов в Америке: интервьюируемые рассказывали, что их родственники, иммигранты первого поколения, приехавшие до первой мировой войны или сразу после нее, владели русинским как родным, и многие плохо знали или почти не знали английского;

второе поколение говорило и по-русински, и по-английски, третье поколение уже говорило только по-английски. Сейчас, по интервью 2014 г., среди моих информантов есть небольшое количество 80-90-летних американцев русинского происхождения (второе поколение), которые владеют языком; как правило, они родились уже в Америке, в семье недавних иммигрантов, в которой говорили по-русински. Более молодые поколения уже по-русински не говорят и не понимают, за исключением отдельных слов. Таким образом, в бытовом общении иммигрантов русинский язык существовал не больше двух поколений.

Одной из причин языковой ассимиляции русинов являлось отсутствие постоянного притока иммигрантов. Похожие процессы происходят в Америке практически со всеми языками иммигрантов, за исключением испанского, сохранению которого способствует и то, что его носители в США многочисленны, и то, что иммиграция испаноязычного населения в США продолжается.

Второй причиной, усугублявшей естественный процесс ассимиляции русинов, была практика активной американизации иммигрантов, господствовавшая в Америке с 1910-х гг. Она определялась метафорой «плавильного котла», то есть необходимости и неизбежности ассимиляции других культур и превращение всех жителей Америки в носителей английского языка и американской культуры. Мои информанты часто сообщали, что их дедушки и бабушки говорили с ними по-английски, хотя между собой общались по-русински. Все языки, кроме английского, были непрестижны, и бабушки говорили с детьми на английском для блага детей, чтобы дети хорошо знали престижный язык, являющийся социальным лифтом, и не отвлекались на недостойный внимания диалект. Важную роль в такой практике играло и то, что в школах этого периода учителями распространялись впоследствии опровергнутые, но весьма влиятельные в то время соображения о пользе монолингвизма в доминантном языке для интеллектуального развития детей. Из проведенных мной интервью последние по времени рассказы о таких практиках относятся к началу 80-х гг. Такое отношение к родному языку эффективно прерывало межпоколенческую

передачу языка, а это, в свою очередь, приводит к безвозвратному исчезновению языка после смерти старшего поколения.

В середине 70-х годов в Америке началась так называемая «лихорадка поисков корней», когда американцы стали искать свои этнические корни, интересоваться своим происхождением, культурой и языком своих предков. Метафора «плавильного котла» стала уступать метафоре «миски салата», в которой каждый ингредиент сохраняет свой вкус и консистенцию, не переставая быть частью единого целого. Идеология ассимиляции начала сменяться идеологией мультикультурализма. На фоне этого началось русинское возрождение в Америке. В 1978 был основан Центр карпато-русинских исследований, предназначенный для публикации и распространения материалов, касающихся русинов. Еще через десять лет, после «бархатной революции» в Чехословакии и затем распада СССР, для американцев русинского происхождения открылась возможность общаться с родственниками в Европе, и многие этим воспользовались. Но этническое русинское возрождение в Америке шло в условиях нарастающей потери русинского языка. Если американка второго поколения, родившаяся в русинской семье в Америке в 20-х годах, приезжая в 90-х в гости к своим родственникам в Закарпатье, еще могла объясняться по-русински со своими двоюродными братьями и сестрами, то ее детям, родившимся в 40-х и 50-х, уже требовался переводчик¹. Прерванная межпоколенческая передача языка давала свои плоды. Сейчас разговорный русинский язык в Америке практически не употребляется, за исключением общения недавних иммигрантов.

В остальных сферах исчезновение русинского языка как действующего средства общения также практически завершилось. В сфере художественной литературы русинский язык не употребляется в Америке с 1960-х (Магочи, 2004: 387, Кушко, 2007: 128).

В богослужбной сфере русинский язык как действующий практически исчез. Как мне сообщили в семинарии Христа Спасителя в Джонстауне, штат Пенсильвания, принадлежащей Карпато-русинской православной церкви (ACROD), русинский

---

1 интервью с К.В., февраль 2015.

стал исчезать из проповедей в 50-х – 60-х гг., в очень небольшом количестве приходов продержался до 90-х, но сейчас уже не употребляется. Десять лет назад в этой семинарии еще преподавали русинский (Магочи, 2004: 391). Сейчас там преподают только церковно-славянский, видимо русинского извода, по кириллическим книгам. Интересно, что оба человека, с которыми я разговаривала в семинарии, путали понятия «русинский» и «церковно-славянский»: сначала мне ответили, что в семинарии русинский преподается, хотя только раз в три года, потом другой человек разъяснил, что это не русинский, а церковно-славянский, но потом добавил, что русинский продолжает употребляться во многих приходах в некоторых особенно важных местах литургии, например в возгласах: *господи помилуй, вічная пам'ять*, в молитве «Отче наш», в анафоре и др. Похоже, что оба человека, говоривших со мной, отождествляли русинский и церковно-славянский русинского извода. Тем не менее, интересным и важным является сохранение того, что говорящий считал русинским языком, в определенных местах литургии. Очевидно, русинский язык здесь употребляется не для лучшего понимания литургического текста, поскольку русинский как таковой непонятен пастве, в отличие от английского, на котором совершается остальная часть литургии. Однако русинский язык, а точнее, символизирующие весь язык отдельные слова и фразы, известные американцам русинского происхождения, является важными, знаковыми элементами, подчеркивающими этническую принадлежность прихожан и их верность данной церкви.

Другим примером знаковой функции русинского языка может служить его употребление в передачах «Русинского радио»² из Питтсбурга, которые идут по полчаса в неделю, в воскресенье, на одной из радиочастот и в интернете. Передачи, включающие в себя записи русинских песен, перемежаемые объявлениями о культурных событиях, курсах танцев, песен, о страховке от Греко-католического союза и т.д., ведутся основном по-английски, но введение и заключение (около 1 минуты каждое) звучат по-

---

2 <http://c-rs.org/RadioPgm/>

русински. Русинский язык на этом радио скорее является знаком русинского происхождения и уважения к своему наследию, чем действующим рабочим языком. Тем не менее, наличие русинских фраз в начале и в конце передачи свидетельствует об определенном интересе к языку, который все еще присутствует у американцев русинского происхождения.

В настоящий период у многих потомков русинов в Америке наблюдается желание сохранить (или, скорее, выучить заново) язык дедушек и бабушек (Магочи, 2004: 391; о том же пишет и Викторек, 2010: 58). Это желание присутствовало и раньше, но поскольку русины часто идентифицировали себя по религиозной принадлежности или по территории, их потомки в Америке зачастую не знали, кто были их предки по национальности и на каком языке они говорили. Многие из тех, кого я интервьюировала, ранее думали, что они по происхождению словаки, поляки, русские, или знали, что их предки приехали из Словакии, Украины, Польши или Австро-Венгрии. Сочетание национальности «русский» и Австро-Венгрии или Польши как страны происхождения не вызвало когнитивного диссонанса, а многие об этом поначалу не задумывались. На бытовом уровне это заблуждение поддерживалось русинской интеллигенцией русофильской ориентации. Один интервьюируемый рассказал, что когда он в начале 80-х в церковной воскресной школе в Индиане стал изучать родной язык, священник, который вел уроки, начал с того, что объяснил: есть два русских языка, один – низкий, на котором мы разговариваем, а другой – высокий, мы его будем учить в школе³. Уже намного позже интервьюируемый понял, что «низкий» русский был русинским, а «высокий» – литературным русским. О похожей ситуации, имевшей место ранее, в 20-х – 30-х годах, рассказывала другая интервьюируемая, которая слышала об этом от своей матери. Мать, жившая в Кливленде, штат Огайо, рассказывала, что в эти годы в церковные школы при греко-католических и православных церквях ходили дети, двуязычные в английском и одном из русинских диалектов; в школе им преподавали литературный русский

---

3 Д. К., интервью 24. авг. 2015.

как «настоящий» русский; презумпция была, что язык, на котором они разговаривали, был тоже русский, но неправильный, ненастоящий. Сама интервьюируемая ходила в церковную воскресную школу при русской православной церкви в Кливленде, штат Огайо, в конце 50-х - начале 60-х годов. Там ситуация была в какой-то степени обратная: преподавали русский по русскому букварю, но читали «с русинским произношением»⁴. Это смешение русского и русинского как на уровне понятий, так и на лингвистическом уровне, происходившее на фоне общих тенденций к ассимиляции в господствующую англоязычную культуру в Америке, не способствовало ни пониманию потомками русинов своих корней, ни их обращению к родному языку.

Открытие, что их предки были русинами, а не русскими, а родной язык – русинским, для многих американцев русинского происхождения было полной неожиданностью. Многие из них, поступив в университет, хотели изучить язык своего детства; они записывались на курсы по русскому языку и с удивлением узнавали, что это не тот язык, на котором говорили бабушка и дедушка⁵. Другие интервьюируемые говорили, что они знали, что русский – это не их родной язык, но выбирали его для изучения как самый близкий из предлагаемых в университете языков.

Сейчас, когда в американском обществе стало престижным проявлять интерес к своим корням, и с помощью интернета американцам русинского происхождения стало возможным узнать о своем русинстве и получить доступ к русинским организациям, выясняется, что интерес к изучению русинского языка и спрос на средства его изучения в Америке имеется. Две версии русинско-английского разговорника Р. Магочи, пряшевская, выдержавшая несколько изданий, и закарпатская, пользуются спросом (Магочи, 2004: 391). Карпаторусинское общество в Америке часто получает вопросы о том, где и как можно выучить русинский язык. Такие вопросы задают две категории американцев русинского происхождения: поколение 50-70-летних, которые хотели бы

---

4 П. К., личное сообщение.

5 Д. К., интервью 24 авг. 2014.

поддерживать связи с родственниками в Словакии или в Закарпатье, и молодежь, которая бы хотела общаться со сверстниками и родными по интернету или лично.

На фоне этого интереса в Америке появляются учебники русинского для англоязычных. Опубликован учебник (Малецка и др., 2011), который представляет собой введение в культуру и язык, готовится к публикации учебник С. Пью, более ранняя версия которого была опробована на Летней школе в Пряшеве. Американцы русинского происхождения приезжают на летние курсы языка в Пряшев и в Горлицы. Предпринимались попытки проведения курсов русинского языка для взрослых в Америке. Одна из самых недавних известных мне попыток была предпринята Джеймсом Мюрреем при греко-католической церкви Богоявления в Розвелле, при городе Атланты, столицы штата Джорджия. Курс начался в сентябре 2013 г. и закончился в марте 2014. Уроки проходили по часу по воскресеньям после службы. В классе сначала было 20 человек, к концу их осталось 8. Ученики были взрослыми, прихожанами церкви, выросшими в русинских семьях; они были знакомы со звучанием церковных текстов на церковно-славянском русинского извода, но привыкли видеть их в латинице. Учебником служили лемковские тексты, составленные Галиной Малецкой для летнего курса языка в Русской Бурсе в Горлицах, модифицированные преподавателем, и отдельные тексты из учебника Плишковой и Копоровой⁶, снабженные переводом на английский и комментарием. Преподаватель не был русиноворящим с детства, но заинтересовавшись языком, который он слышал в своем окружении в Пенсильвании, он выучил русинский сам и участвовал в летних школах в Горлицах и в Пряшеве⁷.

В связи со всем этим есть основания думать, что, несмотря на практически состоявшееся исчезновение русинского языка в США, существует интерес к его изучению и есть аудитория, готовая прикладывать усилия для того, чтобы его изучать. Эта аудитория мотивирована осознанием своего русинства, желанием лучше

---

6 Plišková, Koporová, 2011.

7 Мюррей, Джеймс (James Murray), личное сообщение.

знать свое культурное наследие, а также общаться с родными. Тот факт, что русинский язык является весьма трудным для англоговорящих, может демотивировать некоторых желающих после начала занятий, но сохранение мотивации путем смягчения соприкосновения с суровой лингвистической реальностью, дозирования трудностей и обращения особого внимания на успехи учеников является знакомой задачей для преподавателя иностранного языка. Дополнительной трудностью является малый выбор учебников русинского для англоязычных. Тем не менее, обеспечение желающим возможностей для изучения русинского языка дома и в Европе может быть важной задачей, в которую русинские организации Америки и Европы могут внести значительный вклад. Это не вернет русинский разговорный язык в лингвистический ландшафт Америки, но даст возможность американцам русинского происхождения понять и сказать больше, чем пару знаковых слов, символизирующих для них русинство, а значит, и в большей мере почувствовать себя русинами.

ЛИТЕРАТУРА

- KUSHKO, N. (2007): „Literary Standards of the Rusyn Language: The Historical Context and Contemporary Situation.“ *The Slavic and East European Journal*, ISSN 2325-7687, 51: 1, 111-132.
- MAGOCSI, P. R. (1976) : *Let's Speak Rusyn. Presov Region Edition*. Englewood, NJ: Transworld Publishers, ISBN 0917242017, 104 p.
- MAGOCSI, P. R. (1979): *The language question among the Subcarpathian Rusyns*. Fairview, New Jersey: Carpatho-Rusyn Research Center, ISBN 0917242041, 38 p.
- MAGOCSI, P. R. (1979): *Let's Speak Rusyn. Transcarpathian edition*. Englewood, NJ: Transworld Publishers, ISBN 0917242017, 106 p.
- MAGOCSI, P. R. (2004): „Ameryka“. In: MAGOCSI, P. R. (ed.) *Rusyn'skyj Jazyk*. Series: Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, ISBN 8386881380, 385-392.
- MAGOCSI, P. R. (2005): „The Rusyn language in North America: The sociolinguistic aspect“. In: Custer, Richard D., ed. *Rusyn-American almanac of the Carpatho-Rusyn society*. Pittsburgh: Carpatho-Rusyn Society, 129-133.

MAGOCSI, P. R. – HANDLIN, O. – NOVAK, M. (2005) : *Our People : Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America*. 4th revised ed. Wauconda, Ill: Bolchazy-Carducci Publisher, Inc., ISBN 9781435603424, 268 p.

MALECKY, H. – REVAK, N. C. – MURRAY, J. C. (2011) : *Introduction to Rusyn Language & Culture: A Basic Self-Study Course for English Speakers*. First Edition. Munhall, Pennsylvania: Carpatho-Rusyn Society, Inc.

PLIŠKOVA, A. – KOPOROVÁ, K. (2011) : *Rusyn 'skýj jazyk pro začatočnykiv. [Rusyn language for beginners.]* Prjašiv [Prešov]: Sloven'ska asociacija rusyn'skych organizacij - Rusyn i Narodný novynký, ISBN 9788089441174, 196 p.

WIKTOREK, A. C. (2010) : *Rusyns of the Carpathians: Competing agendas of identity*. MA thesis, Georgetown University, 132 p. <https://repository-library-georgetown-edu.proxy.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/552816/WiktorekAlexandraChristine.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Elena Boudovskaia, PhD., MLIS
Georgetown University
Department of Slavic Languages
Georgetown University, Box 571050
Washington, DC 20057-1050
USA

eeb54@georgetown.edu

MIESTO RUSÍNSKEHO JAZYKA V RODINE SLOVANSKÝCH JAZYKOV¹

Júlia DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ

Abstract

During last four decades a new group of Slavonic languages was formed in Slavistics: Standard Slavonic Micro-Languages (славянские литературные микроязыки). This term was introduced into Slavonic language science by a Russian Slavonist A. Duličenko and it is used to mark languages of ethnic minorities, which were codified at the end of the last century and at the beginning of this century after sociopolitical changes in Central, Southern and Eastern Europe and after following desintegration of federated state formations into national languages, within which new minority languages were formed. The research problem of these Standard Slavonic micro-languages is also dealt with by Commission for language contacts at the International committee of Slavonists, which organizes international congresses of Slavists every five years.

Key words: Standard Slavonic Micro-Languages. New minority languages. Commission for language contacts.

1.1. V posledných štyroch desaťročiach sa v slavistike stále častejšie stretávame s pojmom a termínom **slovanské spisovné mikrojazzyky**. Dokonca pri Medzinárodnom komitáte slavistov bola na 15. medzinárodnom zjazde slavistov v Minsku (2013) zriadená *Komisja pre slovanské spisovné mikrojazzyky*, ktorej predsedom sa stal A. D. Duličenko. Svedčí to o aktuálnosti tejto témy. Táto nová komisia sa vyčlenila z *Komisie pre jazykové kontakty*, ktorá sa od 13. medzinárodného zjazdu slavistov v Lubľane (2003) pod vedením profesora Dr. G. Hentschela zameriavala jednak na výskum slovanských spisovných mikrojazzykov a jednak na výskum subštandardných útvarov, napr. v Bielorusku (triasanka) alebo na Ukrajine (suržyk).² Po vzni-

---

1 Štúdia vznikla v rámci riešenia vedeckého projektu grantovej agentúry VEGA MŠVaV SR č. 1/0072/14 *Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike*.

2 Komisja Słowiańskich Kontaktów Językowych (20 członków) zorganizowała (w latach

---

ku Komisie pre slovanské spisovné mikrojazyky sa zúžil predmet výskum Komisie pre jazykové kontakty, ktorá sa zameriava na výskum bielorusko-ruských a ukrajinsko-ruských jazykových kontaktov v oblasti subštandardných jazykových útvarov (triasanka a suržyk). Medzi blízkych spolupracovníkov G. Hentschela (pôsobí na Univerzite v Oldenburgu v Nemecku) patria A.D. Duličenko, profesor slavistiky na Univerzite v Tartu v Estónsku a donedávna aj Sven Gustavsson (1937 – 2013), profesor slavistiky na Univerzite v Uppsale vo Švédsku.

Slovanské spisovné mikrojazyky je fenomén najnovšej histórie slovanských jazykov. Ide o nové smerovanie v slavistike, ktoré bolo podnietené emancipačným hnutím viacerých slovanských národností po spoločensko-politických zmenách v roku 1989. Do tejto skupiny slovanských spisovných mikrojazykov patrí tiež **vojvodinská rusínčina** (starší názov **panónska rusínčina**) ako spisovný jazyk vojvodinských Rusínov v mnohonárodnostnom regióne Vojvodina v Srbsku, ktorá je najstarším slovanským spisovným mikrojazykom (1974). Od ostatných slovanských mikrojazykov, ktoré sa etablovali po roku 1989, sa líši tým, že bola kodifikovaná za úplne iných jazykových, politických a kultúrnych podmienok v bývalej mnohonárodnostnej Juho-slávií. Vojvodinská rusínčina sa po roku 1989 stala vzorom v otázke demokratického prístupu k riešeniu jazykovej a národnostnej otázky a s tým súvisiacou kodifikáciou tzv. malých jazykov, resp. jazykov národnostných menšín vo viacerých štátoch východného bloku. V prvom rade spomenieme štyri spisovné mikrojazyky v severnej oblasti Karpát, ktoré sa často v literatúre nazývajú spoločným názvom **karpatská rusínčina (karpatorusínsky jazyk)**, hoci každý z týchto štyroch jazykov predstavuje osobitný spisovný mikrojazyk s vlastným jazykovým systémom na jednotlivých jazykových rovinách, pravidlami pravopisu a výslovnosti, dejinami a ktorý bol kodifikovaný na základe odlišných karpatských dialektov. Všetky štyri mikrojazyky majú východoslovan-

---

2003-2008) dwie konferencje: „Slavic Literary Microlanguages and Language Contacts” (Tartu, 14-18 IX 2005) oraz „*Trasjanka and Surzhyk. Products of Byelorussian-Russian and Ukrainian-Russian Language Contact*” (Oldenburg, 15-18 IV 2007). Zaplanowała także kolejnie konferencje na lata 2009-2011. Na Kongres w Ohrydzie Komisja przygotowała blok tematyczny „Трасянка и суржик: структурные и социальные аспекты описания и категоризации”. (Porov. Gajda 2003, s. 253-257; Gajda 2008, s. 469-477).

---

ský základ, na ktorý sa v priebehu vývinu navrstvili mladšie javy slovenského, poľského, ukrajinského, resp. maďarského pôvodu.

V deväťdesiatych rokoch 20. stor. bola kodifikovaná spisovná rusínčina na Slovensku a spisovný lemkovský jazyk v Poľsku. Spisovný rusínsky jazyk na Zakarpatskej Ukrajine nemá zatiaľ status oficiálneho spisovného jazyka, pretože doposiaľ nebol priznaný zakarpatským Rusínom status osobitnej národnostnej menšiny. Pokusy o štandardizáciu spisovnej rusínčiny na Zakarpatskej Ukrajine trvajú od vzniku samostatnej Ukrajiny (1991). Iniciátori kodifikácie tohto mikrojazyka sa už viac ako dve desaťročia systematicky venujú tvorbe normatívnych príručiek, gramatík, výkladových a prekladových slovníkov, pravidiel pravopisu a výslovnosti, preto z tohto hľadiska možno pokladať zakarpatský rusínsky jazyk za kodifikovaný, ale bez štátnej podpory. „Треба сказати, што за послідні рокы (2011-2014) основна работа по кодифікації русинського языка проводилася силами областного общества им. А. Духновича, при правліні якого была створена лінгвістична секція, на кождому засіданні якої обговорювалися вопросы кодифікації.“ Konštatuje M. Almaši vo svojej štúdií **Вопросы формирования нормы русинського языка на Україні** (2015, s. 4).

Prvý pokus o kodifikáciu spisovnej rusínčiny v Maďarsku sa opieral o jazykový systém dialektu v Komloške a pochádza z roku 2004 (G. Benedek). Tento jazyk sa neujal najmä pre pokročilú asimiláciu Rusínov. Preto predstavitelia rusínskej inteligencie a občianskych združení zastupujúcich rusínsku národnostnú menšinu v Maďarsku sa rozhodli pre adaptáciu zakarpatského variantu spisovnej rusínčiny. V súvislosti s tým sa obyčajne uvádza, že spisovný rusínsky jazyk v Maďarsku je v posledných rokoch v procese revitalizácie a jeho základom sa stal spisovný rusínsky jazyk na Zakarpatskej Ukrajine. Rusínsko-maďarský bilingvizmus je však natoľko rozšírený, že časopis *Русинський світ* (Сосполна інформаційна новинка Русинув Мадярщини) / Ruszin világ (A magyarországi ruszinok közéleti, tájékoztató lapja) vychádza v dvojjazyčnom rusínsko-maďarskom znení.

Do skupiny slovanských spisovných mikrojazykov, ktoré boli kodifikované po spoločensko-politických zmenách v roku 1989 v kra-

---

jinách východného bloku, patria ešte tri jazyky: spisovná kašubčina, spisovná bosniančina a spisovná čiernohorčina.

1.2. Výskum slovanských spisovných mikrojazykov inicioval A. D. Duličenko, žiak ruského slavistu Nikitu I. Tolstého, právnicka veľkého ruského spisovateľa Leva N. Tolstého.³ Prvým slovanským mikrojazykom, s ktorým sa A. Duličenko zoznámil, bola vojvodinská rusínčina vo Vojvodine v Srbsku. Ako A. Duličenko uvádza, táto téma ho natoľko zaujala, že sa jej venoval v kandidátskej dizertačnej práci (1974). Neskôr rozšíril predmet svojho výskumu o ďalšie slovanské spisovné mikrojazyky, výsledky ktorého predložil v doktorskej dizertácii (1981). To bol začiatok etablovania sa osobitnej skupiny v slovanskej jazykovej vetve – slovanských spisovných mikrojazykov. (Duličenko 2006, s. 22-46).

1.3. Začiatky spisovnej vojvodinskej rusínčiny do obdobia prvej dekády 20. stor., keď vychádza básnická zbierka Gabriela Kostel'nika *Z mojoho valala* (1904), ktorý v roku 1923 napísal aj prvú gramatiku vojvodinskej rusínčiny *Грамматика бачваньско-рускей бешеду*. Vydanie tejto gramatiky sa pokladá za prvý pokus o štandardizáciu jazyka vojvodinských Rusínov. Status úradného jazyka získal až v roku 1974. Povedané N. I. Tolstým, básnická zbierka G. Kostel'nika bola napísaná v „dialektnom“ spisovnom jazyku, ktorý sa najčastejšie využíva v poézii (1998, s. 499). Vojvodinská rusínčina [**ВОЙВОДЯНСКИ РУСКИ (РУСНАЦКИ) ЯЗИК**]⁴ patrí medzi západoslovanské jazyky a status úradného

---

3 N.I.Tolstoj (1923 – 1998) sa narodil vo Vršci vo Vojvodine v Južoslávii [vtedajší názov Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov v rokoch (1918 – 1929)], kde sa jeho rodina usídlila po emigrácii z Ruska po Októbrovej revolúcii 1917. Neskôr sa Tolstojovci presťahovali do Belehradu, kde N.I. Tolstoj študoval na gymnáziu. Na začiatku druhej svetovej vojny, keď bol okupovaný Belehrad, sa rodina Tolstojovcov vrátila na Vojvodinu (Novi Bečej). (Koncom druhej svetovej vojny sa rodina Tolstojovcov vrátila do Moskvy, kde mladý N. I. Tolstoj pokračoval v štúdiu na Moskovskej štátnej univerzite; neskôr pôsobil v Ruskej akadémii vied.). Z toho možno usúdiť, že N. I. Tolstoj poznal mnohonárodnostnú a mnohojazykovú Vojvodinu z autopsie. Predpokladáme, že na základe týchto poznatkov odporučil svojmu žiakovi A. D. Duličenkovi, aby sa venoval výskumu vojvodinskej rusínčiny, o ktorej sa v tom čase v slavistike málo vedelo.

4 Vojvodina v Srbsku garantuje práva národnostných menšín. Rusíni majú svoj štátny sviatok, ktorý oslavujú 17. januára (deň historického zápisu o založení Ruského Kerestura vo Vojvodine.). Existujú tam základné i stredné školy s vyučovacím jazykom rusínčina, rusinistika je študijným programom na univerzite v Novom Sade, miestne Rádio Novi Sad má vysielanie

---

jazyka, ako sme uviedli, získala v roku 1974. Z genetického hľadiska má všetky základné znaky východoslovenských (južnozemplínskych) nárečí, na ktoré sa v priebehu vývinu jazyka navrstvili javy ukrajinskej a srbskej proveniencie. Ak sa v nedostatočnej miere rozlišujú tieto staršie jazykové znaky majúce západoslovanský základ od mladších javov ukrajinskej proveniencie s východoslovanským základom, resp. od srbských javov južnoslovanského pôvodu, môže nastať stotožnenie týchto geneticky i chronologicky odlišných javov. Preto sa v odbornej literatúre niekedy stretáme s konštatovaním, že otázka pôvodu tohto mikroajazyka je zložitá a nejasná.

1.4. Ako vidno, téma genézy vojvodinskej rusínčiny je stále aktuálna a pre zahraničných slavistov aj prítlačlivá, hoci slovenskí jazykovedci už od sedemdesiatych rokov 20. stor. poukazovali na to, že tento slovanský mikroajazyk má východoslovenský (zemplínsky) jazykový základ. Na uvedenú tému prednášal švédsky slavista S. Gustavsson koncom sedemdesiatych rokov 20. stor. v prešovskej pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti SAV. Na veľké prekvapenie účastníkov prednášky z radov slovakistov, rusistov, ukrajinistov, ale aj historikov a etnológov menovaný na záver prednášky konštatoval pre slovenských bádateľov dávno známy fakt, že jazyk vojvodinských Rusínov má (východo)slovenský jazykový základ. Tento zdanlivý rozpor medzi západoslovanským jazykovým základom vojvodinskej rusínčiny a národným povedomím ich nositeľov možno vysvetliť tak, že ich presídlenie na Dolnú zem sa realizovalo v čase, keď predkovia dnešných vojvodinských Rusínov z východného Slovenska neboli národne uvedomelí a že proces ich národného uvedomenia prebiehal už v novom prostredí v mnohonárodnostnej Vojvodine v Srbsku.

Ruski Kerestur je názov najstaršej, najväčšej a najznámejšej lokality Rusínov vo Vojvodine v Srbsku, ktorý si presídlenci priniesli so sebou zo svojej starej vlasti. „Руснаци на територији нешкайшеј Србији жију вецеј јак 260 роки. У богатој традицији 17. јануар 1751. року остал зазначени јак окремини датум. Того дня Франц Ђозеф де Редл,

---

v rusínčine a existuje veľké množstvo literatúry v panónskej rusínčine. Mnohé vydala Matica rusínska (Ruska matka) so sídlom v Ruskom Keresture, ktorá má v Srbsku podobné postavenie ako Matica slovenská na Slovensku.

совитнік царици Марії Терезиї и администратор Кральовско-державного Бачкого дистрикту у Зомборе, подписал перши урядови документ – Контракт о насельованю 200 руских грекокатолицких фамелийох на тедишню пустару Вельки Керестур. ...Прето тот датум избрани за нашо национальне швето.“ (Medeši – Fejsa 2012, s. 19).⁵

2.1. **Spisovný rusínsky jazyk na Slovensku** bol kodifikovaný v roku 1995 na základe východnej časti rusínskych dialektov, tzv. východozemplínskych nárečí, ležiacich v oblasti Laboreckej vrchoviny v severovýchodnej časti východného Slovenska v poriečí riek *Výrava*, *Udava* a *Pčolinka*. Ide o územie vymedzené týmito východorusínskymi obcami: *Svetlice*, *Vyšná Jablonka*, *Nižná Jablonka*, *Osadné*, *Zbojné*, *Hostovice*, *Parihuzovce*, *Čukalovce*, *Nechval'ova Polianka*, *Pčoliné*, *Pichne*, *Zubné*, ktoré sú administratívne začlenené do okresov Medzilaborce, Humenné a Snina. (Plišková – Jabur 2009, s. 4). To znamená, že v spisovnej rusínčine na Slovensku sa vyskytujú tie javy, ktoré sú charakteristické pre východnú časť rusínskych nárečí. Pri sčítaní obyvateľov v roku 2011 sa k rusínskej národnosti prihlásilo 33 482 obyvateľov. K rusínskemu materinskému jazyku sa prihlásilo 55 469 obyvateľov. Počet obcí, kde sa viac ako 10 % percent obyvateľov prihlásilo k rusínskej národnosti bol 183.

2.2. **Kardinálnou izoglosou**, oddeľujúcou západnú časť od východnej časti rusínskych nárečí na slovenskej i poľskej strane, je ustálenie prízvuku na predposlednej slabike slova v západnej časti rusínskeho areálu, kým vo východnej časti rusínskych nárečí sa zachoval pôvodný voľný a pohyblivý prízvuk. Hranica tejto izoglosy prebie-

---

5 Podľa historických údajov sa predpokladá, že predkovia dnešných vojvodinských Rusínov sa prisťahovali z obce Zemplínska Teplica, okr. Trebišov, ktorá leží v južnej časti Zemplína na východnom Slovensku. Prvá zmienka o obci je z roku 1263 pod názvom Cristúr, z ďalších rokov sa zachovali rôzne podoby slovakizovanej alebo hungarizovanej formy latinského prevzatia **crux**, napr. 1364 Kereztur, 1410 Kresztur a pod.; súčasný názov Zemplínska Teplica sa používa od roku 1955. (Podrobnejšie Kropilák M. 1978, s. 350).

Názov obce (Ruski) Kerestur pochádza z latinského **crux**, akuz. cruce(m); u kresťanov východného obradu sa ustálil názov so základným i preneseným významom, porov. rus. **крест** (крестить) : 1. *kríž*, 2. *krst*, rovnako oba významy má lexéma aj v rusínčine: **хрест/крест**; kým Slovania západného obradu rozlišujú dve lexémy: 1. *kríž*, 2. *krst* (Porov. Machek 1970, s. 302; Brückner 1957, s. 185, 276).

---

ha v poriečí riek *Ol'ka – Chotčanka – Laborec* na slovenskej strane a rieky *Oslava* na poľskej strane. (Stieber 1982, s. 7; Latta 1979-1981, s. 119-130).

2.3. Do skupiny javov, ktoré sa v rusínskych nárečiach vyvinuli v procese slovensko-rusínskej a poľsko-rusínskej jazykovej interferencie, patrí zmena pôvodných palatalizovaných sykaviiek **s', z'** na palatálne **ś, ź**. Vplyv slovenských nárečí zasiahol iba rusínske nárečia v západnej časti (na Spiši a v Šariši), kým v rusínskych nárečiach na Zemplíne (približne na východ od Svidníka a Giraltovec) sa udržali pôvodné palatalizované sykavky **s', z'**, ktoré sú charakteristické aj pre spisovný rusínsky jazyk na Slovensku. V lemkovských nárečiach na poľskej strane zmena palatalizovaných na palatálne zasiahla celý rad sykaviiek: **s', z', c', ʒ' > ś, ź, ć, ʒ** a tento diferenčný znak je charakteristický aj pre spisovný lemkovský jazyk v Poľsku. (Latta 1991, s. 8).

2.4. V západnej časti rusínskych nárečí na slovenskej strane a v celej bývalej lemkovskej oblasti na poľskej strane sa vplyvom slovenských (spišských a šarišských) a poľských nárečí vykonala zmena obojperného **u** na pernozubné **v** na začiatku slova pred spoluhláskou. Preto konsonant **v** v uvedenej pozícii podlieha znelostnej neutralizácii a realizuje sa ako **f**, napr.: 'fč'era, f_хызы, fšeli'jakyj. [Víra 1930, s. 99; Paňkevč 1937, s. 52-58; Latta 1991, s. 31; Stieber 1964, s. 412).

Vo východnej časti lemkovských nárečí na slovenskej strane neboli pre uvedenú zmenu vonkajšie vývinové podmienky, lebo v susedných východoslovenských (zemplínskych, sotáckych a užských) nárečiach sa tiež vyskytuje obojperné **u**. Domnievame sa, že ide o analogický prípad ako s vývinom prízvuku. Na udržanie **u**, ktoré je realizáciou pôvodného bilabiálneho konsonantu **w**, vo východnej časti východnej slovenčiny vplývalo bezprostredné susedstvo s rusínskymi nárečiami. Neskôr, keď sa v dôsledku slovensko-rusínskej jazykovej interferencie v západnej časti rusínskych nárečí vykonala zmena biabiálneho **w [u]** na pernozubné **v** (ktoré v neutralizačných pozíciách podliehalo zmene **v** na **f**), jej rozšíreniu vo východnej časti rusínskeho areálu zamedzil vonkajší vplyv slovenských zemplínskych, sotáckych a užských nárečí. Zmena **w > u > v** zasiahla aj bývalé lemkovské nárečia na poľskej strane. Ide teda o spoločný jav, ktorý sa vykonal v západnej časti ru-

---

sinských nárečí v dôsledku vonkajšieho vplyvu východoslovenských (spišských a šarišských) a poľských nárečí.

2.5. Ako je známe, neslabičné **u** sa vo východnej časti rusínskych nárečí podobne ako v spisovnej rusínčine vyskytuje aj ako striednica za pôvodné tvrdé **-l** v pozícii formovej morfémy v tvaroch prídastia minulého činného mužského rodu, napr.: *ходив, робив, спав* (porov. stsl. *ХОДИЛЪ, ДѢЛАЛЪ, СПЯЛЪ*). V západnej časti rusínskych nárečí sa však vyskytujú tvary uvedených prídastí s morfémy **-l**, napr.: *ходил, робил, спал* (porov. Vaňko, 2004, s. 74).

Z uvedených údajov vyplýva, že v západnej časti rusínskych nárečí v dôsledku vonkajšieho vplyvu slovenských nárečí neslabičné **u** zaniklo nielen v pozícii za pôvodné **w[u]**, ale aj v pozícii za pôvodné tvrdé **-l**. Celkove by sme mohli povedať, že **v západnej časti rusínskych nárečí sa prejavuje tendencia k zániku neslabičného u, ktoré sa nevyskytuje v západnej časti východoslovenských nárečí (v spišských, šarišských a abovských).**

2.6. Medzi javy motivované vonkajším vplyvom východoslovenských nárečí patrí osobná prípona **-t** v 3. os. sg. a pl. sloviess prítomného času, ktorá sa vyskytuje v celej západnej časti rusínskych nárečí, napr.: *ходит – ходят, робит – робят, сидит – сидят* (porov. Vaňko, 2004, s. 73). Uvedená osobná prípona **-t** sa vyvinula z pôv. prípony **-tʹ**, ktorá sa vyskytuje vo východnej časti rusínskych nárečí podobne ako aj v spisovnej rusínčine. Prípona **-tʹ** v 3. os. sg. a pl. sa vyskytuje aj v spisovnej ukrajinčine, napr.: *вода кипить, тобі здається, де йдеться, пливуть хмарки, пахнуть постріли, ревуть мотори*.

Hranica izoglosy **-t ~ -tʹ** prebieha v poriečí rieky Laborec, ktoré oddeľuje východnú časť s výskytom pôv. prípony **-tʹ** od západnej časti s depalatalizovaným **-t** v 3. os. sg. a pl., napr.: *тримають/тримлють – тримут, дримають – дримут* [porov. Latta, 1991, mapa č. 281 a komentár k mape (s. 56)].

2.7. Rusínske nárečia sú súčasťou **karpatského jazykového areálu** [slovenské, moravské (české), poľské, rusínske, ukrajinské, maďarské, rumunské, moldavské, bulharské, macedónske, srbské, chorvátske dialekty], v ktorom sa vyskytuje pomerne bohatá vrstva slov z oblasti pastierstva, ovčiarstva, chovu dobytka aj oviec a spracovania mlieč-

---

nych výrobkov. Ide o tzv. **karpaticizmy**, resp. **balkanizmy** a z genetického hľadiska sú to najčastejšie slová rumunského pôvodu, napr.: **bača, бача** „hlavný pastier na salaši“ (**rum.** baciu), **kl'ag, кляг** „teľací žalúdok na zosyrovanie mlieka“ (**rum.** cliag), **putera, ukr. пугера** „veľká drevená nádoba na zlievanie nadojeného mlieka“ (**rum.** brute), **bryndza, брындза** (**rum.** brinză), **urda, ўрда** „hruda ovčieho syra“ (**rum.** urdă), **strunga, ukr. струнка** „ohrada pri salaši na ovce“ (**rum.** strunga), **žinčica, ukr. жентиця** „srvátka z ovčieho mlieka“ (**rum.** jintița), **grúň** (zeml. nár. hrún, hrúnok), **грун, грун, грунок** „horské úbočie vhodné na pasenie oviec“ (**rum.** gruiu), **geleta, гелетка** „drevená nádoba na dojenie“ (**rum.** găleată).⁶

Z hľadiska slovensko-rusínskych a poľsko-rusínskych jazykových kontaktov sa javy (východo)slovenskej a poľskej proveniencie koncentrovane vyskytujú v západnej časti rusínskych nárečí, kým východná časť, ktorá na pomedzí Slovenska a Ukrajiny (Zakarpatská Ukrajina) prechádza v súvislé pásmo rusínskych zakarpatských nárečí, je pomerne archaická, lebo sa v nej vyskytujú mnohé periférne javy, ktoré pomáhajú pri rekonštrukcii najstarších dejín rusínskeho jazyka ako východoslovenského jazyka.

3.1. Po politických zmenách v roku 1989 prebieha proces reštitúcie a revitalizácie lemkovského areálu na poľskej strane. Výsledkom týchto snáh poľských Lemkov je **lemkovský jazyk**, ktorý získal v roku 2009 status **menšinového jazyka**. V gramatike od H. Fontaňského a M. Chomjak(ovej) *Граматыка лемківського языка* (2000), ktorá je „перша полна граматыка сучасного лемківського языка“ (prvé neúplné učebnice vyšli v roku 1992, 1993), sa v úvode konštatuje: „Описуємо лемківську бесіду як стандартний, спільний для вшитких Лемків язык, котрого норми сут выпрацуваны передовшытким в процесі твориня літерацкых текстив через покоління лемківських авторив.“ (Fontaňski 2004, s. 212).

Ak hovoríme o lemkovských dialektoch, máme na mysli bývalý areál rusínskych (lemkovských) nárečí v Karpatoch na juhovýchode Poľska. Lemkovské dialekty v juhovýchodnom Poľsku a areál rusínskych nárečí na severovýchodnom Slovensku tvorili až do roku 1944

---

6 Podrobnejšie R. Krajčovič, *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*, 1988, s. 168-174.

---

jeden celok. Na základe poľsko-sovietskej zmluvy z roku 1944 bola väčšia časť lemkovského (rusínskeho) obyvateľstva z juhovýchodného Poľska vysídlená na Ukrajinu. Druhá časť bola na základe uznesenia poľskej vlády presídlená v r. 1947 do západných a severných regiónov Poľska. V dôsledku toho na poľskej časti zanikli pôvodné lemkovské obce, zanikol pôvodný areál lemkovských nárečí, preto ak dnes hovoríme o lemkovských nárečiach v Poľsku, máme na mysli **bývalé lemkovské nárečia**. Každoročne potomkovia poľských Lemkov organizujú festivaly a stretnutia známe pod názvom Lemkovská Vatra.

3.2. Vďaka výskumu lemkovských nárečí na poľskom i slovenskom území v medzivojnovom období (1934-36), ktorý uskutočnil poľský slavista a dialektológ Z. Stieber na základe dotazníka pozostávajúceho zo 400 otázok pre lexikálny typ jazykového atlasu, sa zachoval podrobný opis týchto karpatských nárečí. V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. stor. Z. Stieber uvedený dialektologický materiál spracoval v ôsmich zväzkoch (zošitoch) lingvistického atlasu pod názvom *Atlas językowy dawnej Lemkowszczyzny*. I.-VIII. (1956-1964). Publikované materiály, ako zdôrazňuje Z. Stieber, majú pre poľskú i slovanskú jazykovedu a dialektológiu historickú a dokumentárnu hodnotu. Tieto materiály z bývalého areálu lemkovských nárečí na poľskej strane nemožno dnes verifikovať, ani doplniť o ďalšie údaje. Preto sa musíme opierať o jazykové údaje, ktoré zozbieral v tomto regióne Z. Stieber aj so svojimi spolupracovníkmi v medzivojnovom období. (Stieber 1974, s. 464).

4.1. Kašubčina sa dlho v poľskej dialektológii a vôbec v slavistike pokladala za poľský dialekt. V súčasnosti má **kašubský jazyk (kaszëbsczi jãzëk) status regionálneho jazyka** (od roku 2005). Kašubčina patrí medzi západoslovanské jazyky, lechickú podskupinu a pomoranskú vetvu. Poľskí a kašubskí bádatelia hovoria o revitalizácii kašubského jazyka, ktorý sa v súčasnosti zaraďuje k tzv. slovanským spisovným mikrojazykám. V posledných rokoch vychádzajú gramatiky, učebnice, prekladové a výkladové slovníky spisovnej kašubčiny. Koncom deväťdesiatych rokov minulého storočia sa kašubčina začala uplatňovať aj v školách. Podľa údajov z Wikipédie po kašubsky dnes hovorí asi 200 000 – 500 000 osôb v Poľsku a 10 000 – 20 000 osôb

---

v emigrácii (najmä v Kanade). 12. decembra 2009 Poľsko ratifikovalo Európsku chartu jazykov, ktorou sa zaviazalo chrániť kašubčinu ako minoritný jazyk.⁷

4.2. Kašubský jazyk patrí k archaickému typu jazykov, v ktorom sa vyskytujú viaceré archaizmy na zvukovej rovine. Domnievame sa, že staršie i mladšie údaje o prozodickom systéme v kašubčine poskytujú dôležité údaje pre slovanskú akcentológiu. V kašubčine sa uskutočnil prechod od polytonie k monotónii. Nejde však o priame pokračovanie praslovanského akcentologického systému, lebo ani praslovanská polytonia nebola úplne jednotná. (Podrobnejšie Dudášová-Kriššáková 2014, s. 73-79).

5.1. Ďalšie dva nové mikrojazyky vznikli v deväťdesiatych rokoch po rozpade bývalej Juhoslávie na národné štáty: **bosniančina** ako úradný jazyk v Bosne a Hercegovine (1995) a **čiernohorčina** ako úradný jazyk v Čiernej Hore (2007). (Horák 2010, s. 124-125).

Po rozpade Juhoslávie sa národy snažili zdôrazňovať svoju osobitosť aj v oblasti jazyka. Z toho dôvodu srbský, chorvátsky, bosniansky a čiernohorský jazyk boli v novovytvorených štátoch uznané za rozdielne jazyky. V Bosne sú formálne v platnosti tri úradné jazyky: chorvátsky, srbský a bosniansky. Existuje taktiež tzv. štandard **BCS** (bosniansky-chorvátsky-srbský), čo je verzia používaná Medzinárodným trestným tribunálom pre bývalú Juhosláviu. Bosniacky dialekt, resp. bosniačina je jedným z úradných jazykov dnešnej Bosny a Hercegoviny.

5.2. **Čiernohorčina** (čiernohorský jazyk, crnogorski jezik) je južnoslovanský jazyk, ktorý má v súčasnosti status úradného jazyka v Čiernej Hore. V minulosti bol pokladaný za dialekt srbciny či srbochorvátčiny. Po osamostatnení Čiernej Hory bol jazyk v roku 2007 v ústave vyhlásený za úradný jazyk Čiernej Hory a v júli 2009 vyšla jeho kodifikácia (vrátane písma mierne odlišného od srbského).⁸

6.1. Domnievame sa, že termín **slovanské spisovné mikrojazyky**, ktorého autorom je A. Duličenko, je vhodný na pomenovanie jazykov národnostných menšín, ktoré boli kodifikované v posledných

---

7 Podrobnejšie <http://sk.wikipedia.org/wiki/Kašubčina>

8 Porov. <http://sk.wikipedia.org/wiki/2007>

---

desaťročiach v súvislosti so zmenou spoločensko-politických pomerov v strednej, južnej a východnej Európe a po následnom rozpade federatívnych štátnych útvarov na národné republiky. Tieto spisovné mikrojazyky tvoria v slovanskej jazykovej vetve novú skupinu jazykov, ktoré sa uplatňujú v podmienkach bilingvizmu, resp. trilingvizmu. Táto osobitná jazyková situácia motivuje proces medzijazykových kontaktov a medzijazykovej interferencie.

LITERATÚRA

АЛМАШІЙ, М. (2015) : Вопросы формования нормы русиньского языка на Украини. Rukopis referátu. IV. Medzinárodný kongres rusínskeho jazyka 2015 v Prešove. 8 s.

БЕНЕДЕК, Г. (2004) : Літературний язык. Мадярсько. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык*. Red. naukowy P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, s. 263-374.

BRÜCKNER, A. (1957) : *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: PW „Wiedza Powszechna“. 807 s.

DORUĽA, J. (2000) : Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy na úrovni nárečí a spisovných jazykov. In: *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, s. 152-160.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2001) : *Kapitoly zo slavistiky*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 187 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2008) : *Kapitoly zo slavistiky. II*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove Filozofická fakulta. 312 s.

DUDÁŠOVA-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2014) : *Fonologický systém slovanských jazykov z typologického hľadiska*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 224 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, J. (2015) : *Vývin rusínskeho jazyka a dialektológia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove Ústav rusínskeho jazyka a kultúry PU. 286 s.

ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (1981) : *Славянские литературные микроязыки. Вопросы формирования и развития*. Таллин: Валгус.

ДУЛИЧЕНКО, А. Д. et al. (2003-2004) : *Славянские литературные микроязыки. Образцы текстов*. Т. I-II. Tartu.

ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (2006) : Современное славянское языкознание и славянские литературные микроязыки. In: *Славянские литературные микроязыки и языковые контакты*. – Slavica Tartuensia. VII. Ред. А. Д. Дуличенко – С. Густавссон. Тарту: Тартуский университет Кафедра славянской филологии, с. 22-46.

ФОНТАНЬСКИЙ, Г. (2004) : Літературний язык. Лемковина. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык*. Red. naukowy P. R. Magosci. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, с. 213-262.

GAJDA, S. (2003) : Komisje afiliowane przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów i ich działalność. – *Slavia* 73, s. 253-257.

GAJDA, S. (2008) : Komisje Międzynarodowego Komitetu Slawistów między Lublaną a Ohrydem. – *Slavia* 77, s. 469-477.

KRAJČOVIČ, R. (1988) : *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 344 s.

KROPILÁK, M. (1978) : *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. III. Bratislava: Veda. 536 s.

ЛАТТА, В. (1979-1981) : О классификации украинских говоров. In: *Наукові записки*. 8-9. Культурний союз українських трудящих у ЧССР. Гол. ред. М. Новак. Пряшів, с. 119-130.

ЛАТТА, В. (1991) : *Атлас українських говорів Східної Словаччини*. Видання перше. Наукове і картографічне доопрацювання та упорядкування З. Ганудель – І. Ріпка – М. Сополіга. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво – Відділ української літератури в Пряшеві.

МАСНЕК, V. (1971) : *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Vydala Academia, nakladatelství Československé akademie věd. 868 s.

МЕДЕШИ, Г. – ФЕЙСА, М. (2012) : Войводянски Руснаци: Стан и перспективи розвою у культуры, языку и образованию. In *Studium Carpato-Ruthenorum 2012. Штудії з карпаторусиністики*. Ед. К. Копорова. Пряшів: Пряшівска універзіта в Пряшові Інштїтут русинського языка і культуры, с. 19-42.

ПАНЬКЕВИЧ, И. (1937) : З морфології говору села Завадки на південнім Спиші на Словаччині. In *Sborník Matice slovenskej*. 15. Turč. Sv. Martin: Matica slovenská, s. 48-53.

ПЛІШКОВА, А. – ЯБУР, В. (2009) : *Сучасний русинський списовный язык* (Высокошкольскы учебны тексты). Пряшів: Пряшівска універзіта

-
- в Пряшові Інститут русинського языка і культури. 212 с.
- ПЛІШКОВА, А. – ЯБУР, В. (2004) : Пряшівска Русь. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык*. Red. naukowy P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, s. 147-209.
- STIEBER, Z. (1956 – 1964) : *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*. Zeszyt I-VIII. Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu.
- STIEBER, Z. (1982) : *Dialekt Łemków. Fonetyka i Fonologia*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk .
- ТОЛСТОЙ, Н. И. (1998) : Избранные труды. Том II. *Славянская литературно-языковая ситуация*. Ред. А. Д. Кошелев. Москва: «Языки русской культуры». 544 с.
- ВАНЬКО, Ю. (2004) : Класифікація і головны знаки карпатських русинських діалектів. In: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русинський язык*. Red. naukowy P. R. Magocsi. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, s. 67-85.
- VÍRA, J. (1930) : Hláskosloví osturňského hovoru. In: *Sborník Matice slovenskej* 8. Turč. Sv. Martin: Matica slovenská, s. 69-124.

Prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc.

Prešovská univerzita v Prešove

Ústav rusínskeho jazyka a kultúry

Ul. 17. novembra č. 15

080 01 Prešov

Slovensko

julia.dudasova@unipo.sk

НА НОВЫХ ПУТЯХ ІССЛІДОВАННЯ РУСИНСЬКИХ ДІАЛЕКТУ: КОРПУС РОЗГОВОРНОГО РУСИНСЬКОГО ЯЗЫКА¹

Ахім РАБУС, Андріанна ШИМОН

Abstract

In the current paper, we report on the development of the Corpus of Spoken Rusyn available online via www.russinisch.uni-jena.de/corpus or <http://parasolcorpus.org/Varchola1>. We discuss the principles of transcription applied in the corpus as well as technical and functional features. Finally, we bring the corpus to use by giving examples of linguistic issues that can be efficiently solved using corpus queries.

Key words: Corpus linguistics; Rusyn dialects; XML; CWB; CQP

1. Ввод

В последние рока в польові корпуслінгвістики замітні динамічні розвитки, які довели до уширених возможностью и до нового квалітета лінгвістичного ісслідованя. То удносит ся и до славістичної корпуслінгвістики. Многі національні корпусы славянських языку сут замічательної величини и дают возможность проводить елаборативный поиск (зр. описованя различных корпусовых ресурсу в Hebal-Jezierska 2014). Чеському національному корпусу мож по разным параметрам приписати лідерську позицію, яка не в последню очерідь ізходит із його даты основаня (Куцера 2002). Дакотрі із великих славянських корпусу дополнительно включают усні діалектні інформації, для инаких славянських языку існуют специфічні діалектні корпусы (Waldenfels et al. 2014).

---

¹ Сія робота возникла в рамках проекта «Русинський язык, пересікающий державні границі та його динамічні языкові процесы» DFG (RA 2212/2-1); дякуємо Юрію Ремественському за пуддержку.

Для меньших славянських варієтету корпуслінгвістичне оброблення естествоно іще не існує в таких розмірах. Уд языку, які Дуліченко класифіковав «малыми письменными» славянськими языками (Duličenko 2009), про наші інформації великі елаборативні корпусы пока шо існуют лиш для обох лужицьких языку (Kaulfürst 2014a, 2014b). Для русинського языка на данный момент не є свободно доступных корпуслінгвістичных ресурсу, ни для кодифікованых варієтету, а ни для розговорного языка.

В данной статі мы представляємо корпус Єнського університета імені Фрідріха Шіллера (Германія), який іще находит ся в процесі розроботки. Мы описуємо робочі кроки, які были зроблены уд часа його основаня до теперь, и в продовжені на основі дакотрых прикладу обсуждаємо його функціональність и перспективы уширення обйома в будушум.

2. Основаня корпуса и його матеріальна база

В першу очерідь корпус составляє ся для емпіричного аналізу морфологічних и синтаксічних явленій актуального розговорного русинського языка в разных державах. Вун уміщує транскрибований матеріал, звязаний з звукозаписями. Корпус розробляє ся в рамках проекта, в якому мы ісслідуює динамічні розвитки автентичного розговорного языка. Нас особенно ітересує языковой контакт з національними надверховными языками, наприклад, з украинським авадь польським, словацьким и мадярським языками. У всіх случаях мы ізходимє із гіпотезы, шо русинський язык з надверховными языками находит ся пуд обстоятельством «абсолютного языкового контакта» (Вгеу 2008), який вплиє на структуру русинського говора. Такой гіпотез містит думку, шо всі люди, які говорят по-русинськи, владіют соціолінгвістично доміантним надверховным языком в основном на материнськум уровньові (зр. Rabus 2015). Особенно стары діалектны контінуум, який пересікає границі, міняє ся через такой вплив. Завто мы розраховуєме з так называемыми *Border Effects* (Woolhiser 2005). Динамічні зміны, наприклад, мож зафіксовати в говорах разных генераций, и не в послідню очерідь субективне сприйнятя розліч-

---

ных русинських варієтету в сьому контексті тоже іграє вызначену роль (зр. Schimon & Rabus в печаті). Завто мы наприклад хочеме узнати, чим удрізняє ся язык молодых людей уд языка старших. На то мы збераєме звукозаписі із разных регіону русинського ареала, уд людей з разных соціолінгвістичнов характеристиков. Оты записі транскрібуют ся и вводят ся в наш для каждого свободно доступный корпус (адрес: www.russinisch.uni-jena.de/corpus авадь <http://parasolcorpus.org/Varchola1>).

Корпуслінгвістичні квантитативні ісслідованя в рамках описаного корпуса позволяют разнообразні аналізы, які в основном ведут до ліпшого, бульш качественного и довірного результата. Разом з тым уровень лінгвістичного аналіза пуднимат ся. Сима позитивными ефектами корпустехнікы мы хочеме хосновати ся в нашому проекті.

Корпус є важный робочый інструмент не лиш для нашого проекта, но и для других ісслідательських проекту. Вун може выповняти велике поле наукової роботы. Таким способом вун має возможность стати общим інструментом всього русинського світа.

Доступ до нього свободный через інтернет. Корпус выповняє функцію архіва и служит документації розвитку русинських діалекту. Принципово ісе не лиш удносит ся до нашого усного авадь – в будущем – письменного матеріала, ай тоже включає всьый матеріал наших коллег, з яким мож увеличити його обйом. Главна ціль лежит в складованю платформи, яков вшыткі заінтересованы можут пользовати ся як общим зборником по разным цілям. То значит, шо технічні бареры треба держати камай малыми. Управленя корпуса мусит позволяти інтуїтивный простый доход и в тот же самый момент не заважати його разнообразной функціональності для наукової роботы.

В слідующом розділі кратко нарисуют ся зроблені крокы для переведеня зобранных награвок в лінгвістичный корпус.

3. Уд звукозаписю до корпусу

Мы записуємо діалектний говор із різних регіону карпатору-синського лінгвістичного ареалу на професійний диктофон в форматі *WAV* и транскрібуємо записаний матеріал в програмі *ELAN*.² Файли сут внутрі розділені як *XML*-документ. Ісе облеглає роботу із двух сторон: Із одної стороны таким способом пузнішу мануальну обробтку з текстовим едітором легко мож зреалізувати, также само як и перевод звукових файлу в дігитальний корпус. Звуковий файл закачує ся в програму, и потом записоване транскрібує ся по частям – по сегментам. Рисунок 1 показує інтерфейс програми *ELAN* для проведення транскріпцій.

Рисунок 1: Транскріпція по частям з звукозаписю в програмі *ELAN*

Дуже важно уповісти, що мы не транскрібуємо фонетично, так само як мы не обозначаємо ударность через акценты. Наш способ булш похожий на орфографічну транскріпцію, де мы обрачаємо увагу на дакотрі конвенції, які мы самі розробили, в зависимости уд нашого ісследовательського інтереса (см. розд. 1). Вопрос пудходящої форми и глубины транскріпції довго обсуждав ся, але у нас сут причины іменно так проводити архівування обробленого матеріала.

Главна причина находит ся в функції *POS-tagging*-а. Сись встроений інструмент позволяє автоматично добавляти граматич-

2 <http://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>, Max Planck Institute for Psycholinguistics, The Language Archive, Nijmegen, The Netherlands, зр. Lausberg & Sloetjes 2009.

ну інформацію до кожної словоформи. Така стратегія удачно уже фунгує в инакум славянськум діалектнум корпусові, конкретно в корпусові сіверорусьських діалекту (Waldenfels et al. 2014).

Выгоды орфографічної транскрипції кромє автоматичного *POS-tagging*-а в соответствии з фон Вальденфельсом і др. лежат в слідующих пунктах: Транскрипція проводит ся на много скорше, материал може хосновати ся не лиш професіональными лінгвістами, но тоже любым бесідником и тым, ко заінтересованный в русиністиці. Утрата фонетичної інформації компенсує ся через прямо звязані звукові записі, які каждый пользователь в любой момент може прослухати.

Мы не можеме реалізувати глобальну, абсолютну нормалізацію транскрипцій для всіх варіанту, наприклад, на основі пряшівського стандарта (Ябур et al. 2007; Плішкова & Копорова 2011), бо мы по перше збераєме и сохраняєме разні варіететы в одному корпусові, и по друге нас іменно ітересуют їхні разновидности. Завто проспективні возможности автоматичного *POS-tagging*-а до сих пор не до конца выяснены. Ввод наиграного матеріала в корпус, и перетворення звуковых *ELAN*-файлу в пудходящий для корпуса формат проводит ся автоматично через *XSLT*-скрипты, які тоже взяли сьме із ресурсу сіверорусьського діалектного корпуса. Менеджером сервера представленого корпуса фунгує *CWB* (Christ 1994; Evert & The OCWB Development Team 2010), який уже досконально розроблений, але іще постоянно дале розвиває ся в своих функціях (Evert & Hardie 2015). Система *CWB* включає елаборативный, генеральный запросный язык – *Corpus Query Processor (CQP)*.³

Веб-фронт доступный на чотырьох языках: на русинськум, англійськум, польськум та німецькум – програма выроблена на основі дакулькох корпуслінгвістичных проекту, які постоянно розвивают разні функції и свойства. Технічний и функціональный концепт составленный по принципу разработки Рупрехта

---

3 *CWB*-система позволяє поиск через регулярні приказы *CQP*-языка так само, як и у всіх других лінгвістичных корпусах, які фунгуют на основі *CWB*-менеджера. Лінк до регулярных приказу мож найти на першуй страниці нашого корпуса.

фон Вальденфельса, який за одно фунгує як екстерный работник и пудсказчик нашего проекта. Техніка в першый раз была ізпользована в корпусові *Ustya River Basin Corpus* (www.slavist.de/Pushkino/login.php) и дале розроблена в инакых проектах, особливо касаючи ся свойств візуалізації веб-фронта (*GUI*). Наш програміст Міхал Возняк компютеротехнічно реалізував всі нові ідеї для наших науковых цілю в польові специфічної візуалізації. Для описаного корпуса мы маєме звукозапись, яка прямо звязана з аннотаційов. Кроме того, мы до каждой транскріпції добавили лічну інформацію про людей и місто, де было проведено інтервю. Анонімізованы метаданы – основні елементи повноцінного валідного аналіза. Они дают ся настроїти на першуй страниці позад логіна.

В слідующум розділові описуют ся конкретні приклады роботы з корпусом.

4. Хоснованя корпуса

Позад ввода адреса www.russinisch.uni-jena.de/corpus авадь <http://parasolcorpus.org/Varchola1> попадаєме на вступну страницю з краткым описованьом корпуса и проекта. Інструкція про правільне хоснованя уширяє ся в залежності уд постоянно введеных новых свойств и функцій. Так як уже было сказано, веб-фронт мож выбрати на чотырьох языках. В нижной часті страниці проводит ся регістрація. Стандартно там наперед уже введеный вступ через обще имя и пароль.

Сись тип регістрації дає доступ до основного матеріала, але мы рекомендуєме зареєстровати ся через електронну пошту на rusyn@uni-jena.de. Выгод зареєстрованых пользователю лежит в увеличенум впливі на состав корпуса. Таким способом для каждого удкрыває ся возможность коментовати транскріпції и, якщо треба, тоже дашто поправити, т.е. дати пудсказ нашому колективові на выправленя ошибки. В залежності уд будущего розвитку корпуса, мы додатково плануєме зону для зареєстрованых хоснователю.

На слідующуй страниці позад логіна, появляются ся дві поля поиска. Верхне поле называє ся «основный поиск», а нижне –

«CQP поиск», де мож задавати комплексні, многослойні, але дуже мочні запросы. Они позволяют проводить сложні, але точні по-иски разных лінгвістичных феномену. Якщо задає ся хоть-який приказ в поле основного поиска, вун автоматично переводит ся в CQP-код в нижньому польові – «CQP-поиск». Сим способом дуже легко мож выучити многослойні прикази на комплексный поиск.

Як ото іменно выпозірує в простішум верхньому відділі? Мы дуже легко можеме найти словоформи, ісю функцію выповняє перше поле. Хоть-яка комбінація букв може быти введена кирилицьов. Не всі хоснователи на то можуть выкористати свою стандартну клавиатуру. Але наш колектив поставив собі за ціль, обы весьй світ, особенно русинська діаспора в Америці и Канаді, могла хосновати ся нашим корпусом. Мало у кого є возмога прямо із своего компьютера або планшета писати кирилицьов. Тому мы добавили віртуальну клавиатуру. На то коло каждого поля введеня находит ся символ, де мож свободно vybrати mezi трьома клавиатурами, які розположены по разным принципам (см. рис. 2): Єдна, наприклад, розположена по славянсько-кирилицькум принципу, а друга – по принципу латинського розділа.

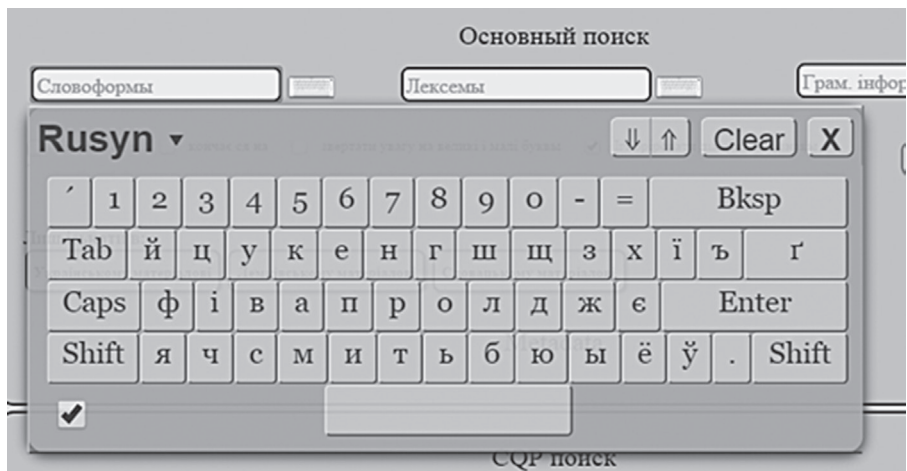

Рисунок 2: Віртуальна клавиатура

Позад ввода другої букви автоматично укриває ся *drop-down* меню (см. рис. 3), де vybивають ся всі словоформи, які починають ся з такої комбінації букв и існують в корпусі. Каждє слово мож выбрати через один шолчок. Додатково до выбраної функції через вставлення галочки в полях «начає ся з» и «кочає ся на» мож глядати вызначені часті разных слов. То особливо хосенно тогды, коли глядаєме разні закончення слов.

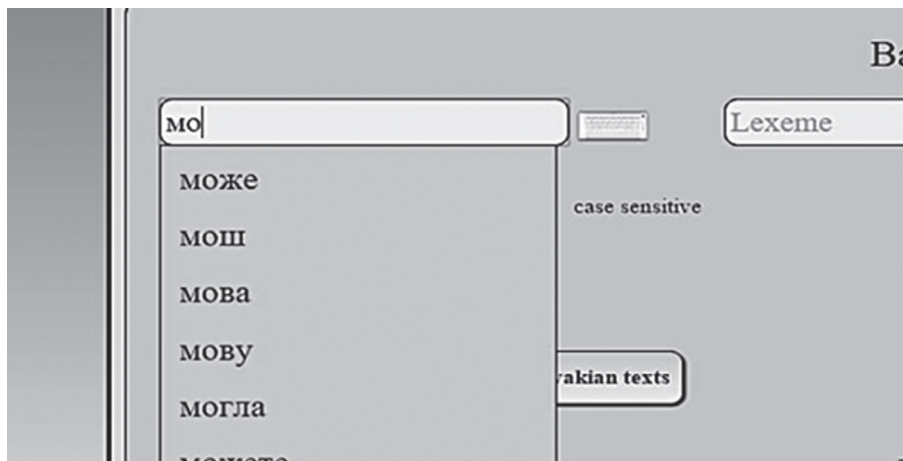

Рисунок 3: *Drop-down* меню

Поле «звертати увагу на великі и малі буквы» може помочи уточнити запросы и ограничити гляданя. Позад нажиманя кнопки «поиск», результаты появляють ся в новому окнові. Вызначены часті речі показують ся в контексті (*Key words in context, KWIC*), в повному речені. Звукозапись прямо звязана з пудходящими транскріпціями. До каждой транскріпції мож прослухати оригінальну бесіду. Тому мы опріділили ся не робити детальну фонетичну транскріпцію. Наш коллектив ставит перед собов ціль розробити корпус не лиш для лінгвісту, професіоналу, а также для общества в широкому смысле, для каждого, ко бесідує по-русинськы и заінтересован в русинстві. Якшо транскріпції проводили бы ся дуже вузко, то мы бы ізключили їх із хоснованя. В будушум наша ціль направлена на морфологічну аннотацію та лемматизацію зобраных транскріпцій. Якшо корпус буде удачно лемматизований, то появ-

---

лят ся нові можливості. Поиск лемми «быти» потом годен найти разні форми, як н.п. «ем» авадь «были-сьме». Якщо удаст ся включити повноцінний *POS-tagging*, то, наприклад, мож буде выбрати вшиткі існуючі форми другого лица множественного числа всіх синтетичних форм минушого часу. Сим способом мы можеме найти разні лексеми визначеної форми, н.п. «ткали-сьме», «были-зьме», «читали-сме».

В друге поле у відділі «основный поиск» вводит ся глядана лемм. Розвиваня лемматизації в даний момент іще находит ся в зачаточному стані. То же саме мож уповісти про глядана граматичної інформації в послідньому польові. Зв'язана з сим проблема лежить в тому, шо хыблят специфічні компютеро-лінгвістичні ресурсы для русинського языка. В будушум надіеме ся на позитивне розвиваня корпусу з помочов разных коллег із наукової среды. Іся просьба особливо дотыкат ся морфологічної аннотації, до якої мы іще вернеме ся в дискусії уширених перспектив нашої будушої работы (см. розд. 5).

В польові «основный поиск» дале іще видно дві кнопки: Одна з плюсом, друга з мінусом. Они позволяют удкрыти додаткові поля для основного глядана. Ідентичне свойство так само мож найти в системі руського національного корпусу (www.ruscorpora.ru). Таким способом мож глядати разні слова з визначеными промезутками.

Наприклад, якщо мы хочеме узнати, яку позицію занимає вратна частиця «ся» в разных діалектах, то словоформа «ся» вводит ся в перший ряд основного поиска з додатков граматичної інформації, н.п. комбінація з всіма глаголами. Пуд кінець визначаєме іще промезуток уд нуль до чотырьох токєну залешіт промезуток до и після кода. Кроме того дуже важно ставити вот такі "душкы. Це дігітальний код.

1. [word="ся"%c][[]]{0,4}[tag="V.*"]

Хотя в нашому корпусові пока шо хоснує ся руськый тєгтер, результаты уже вражающі. Слідующа центральна функція – глядана метаданых по разным параметрам: варієтет, возраст, пол або регіон записованя. Така функція удкрыває нові возмогы особен-

---

но для наших іслідовательських цілю компаративної роботи з разными варієтатами.

Окремый выбор лемківських, словацьких, закарпатських (и в будущем тоже мадярських) говору русинського языка позволяє квантитативно провірити дивергентні процеси, які, возможно, появили ся через контакт з надверховними языками. Май глибокі, мілкі аналізи у зрівнені єдного и того же варієтета можут ся реалізувати через хоснованя корпуса. Якшо, наприклад, сортовати по містам проведеного інтервю, то легко мож дослідити, шо в тых містах основна разлиция лежит у вокалізмові. Гляданыя по параметрам „в.н“ показує, шо бесідники із села Забрідь принадлежат до «Пуйдяку», а бесідники із Лубні сут однозначно «Пійдякы». Так традиційні діалектологічні іслідованя (зр. Панькевич 1938: 333) емпірично мож раховати доказаными.

Кроме того, є возмога селектовати бесіднику по возрасту, шо при хоснованю *apparent-time*-гіпотезы Лабова (Bailey 2004), позволяє синхронным способом провірити діахронні зміны языка.

Пуд кониць мы хочеме кратко продемонструвати возмогы *CQP*-поиска. После выученя специфічного синтакса *CQP*-языка, мы можеме задавати май точні приказы, можеме сортовати результаты, ізключати даякі констеляції, хосновати символы-джокеры авадь альтернативні приказы. Якшо мы, наприклад, хочеме узнати, які словоформы, составлены із чотырьюх або бульше букв, май часто вознікают в корпусові, нам поможе слідующий *CQP* приказ:

2. A = [word=".....*"]; count A by word;

Через такый ввод возможно найти вшыткі словоформы з чотырьюма авадь бульше буквами, начинаючися з тых, які май часто хоснуют ся в бесіді. Таке гляданыя дає ся уточнити в *CQP*-польові пуд увагов метаданої інформації через слідующий код:

3. A = [word=".....*"]::match.meta_id="JeJu1929"; count A by word;

Верхным запросом мож сортовати словоформы, які май часто хоснуют ся в бесіді говорящой «JeJu1929». Далє без включеня іще не повноцінно фунгующого *POS-tagging*-а мож глядати разні законченя таким многослойным приказом:

4. [(word".*ят"%с) & !(word=".*сят")][[(word=".*yt") & !(word=".*тут")][[word=".*ют"]]

Наведений поиск найде тверді, непалатальні форми вшитких глаголу третьої особи множественного числа теперішнього часу. Оператор NOT (!) ізключає не пудходящі форми (см. рис. 4).

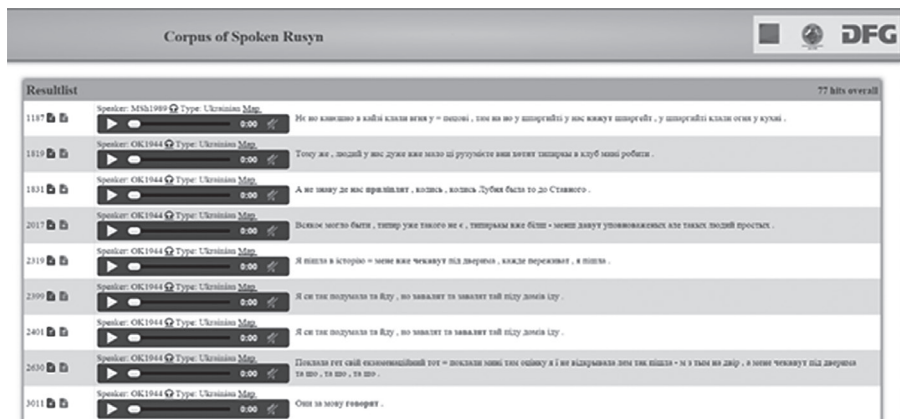
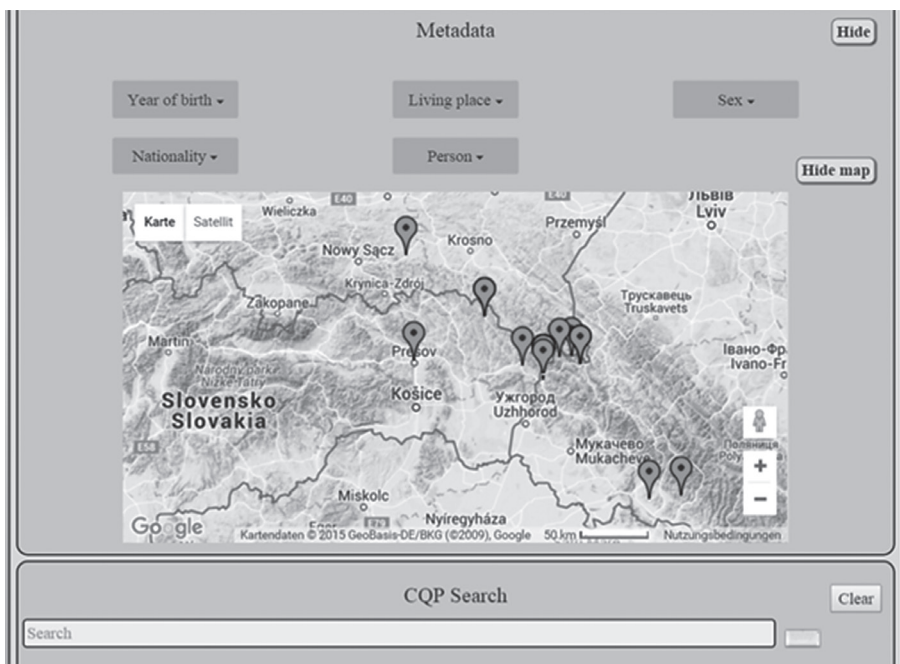

Рисунок 4: Результаты поиска вшитких твердых закончень глаголу третьої особи множественного числа

Як видиме, *CQP*-сінтакс комплексный и сложный, але має великі възмогы. Корпус автоматично перетворює всі основні запросы и выбор метаданных в *CQP*-приказ, що може помочи поступенно и на основі живых прикладу ізучити комплексный *CQP*-язык через разні попытки модифікації автоматично генерованого кода.

Для ліпшої орієнтації до кождої звукозаписі приєднали сьме обьомну інформацію (см. рис. 5). Геоінформація в наших зобранных метаданных про людей позволяє візуалізацію розділа разных діалекту русинського языка. Каждый хоснователь може індивідуально ограничити віртуальну карту через выбор для нього інтересных інформацій про людей. Сись способ помножує довіреность наших результату перед науковим обліком и пудкреслює їхне значеня.

Рисунок 5: Візуалізація об'ємних інформацій говорящих людей

5. Перспективы дальнейшего развития и заключения

Лінгвістичний корпус живе із свого об'єма. Чим більше матеріала знаходиться в системі, тим май точні результати мож достати через корпусовий пошук. Завто ми хочемо збільшити об'єм корпусу, на шо ми пригласаємо всіх колег. Мы вдячні за каждый матеріал, з яким они согласні поділити ся, не зависимо уд формата проведеної транскрипції. Так само не важно чи матеріал доступний з звукозаписованьом чи без нього. Мы увірені, шо різні правові вопросы зможемо розумно обсудити та вирішити. Наша технічна експертиза и функціональність корпусу дає основну базу для великого корпусу русинського языка. З нашої сторони буде проводити ся координація вшитких вопросу и так само мы готові розвивати різні ідеї. Кроме облегчання ісследовательської роботи, корпус може збільшити відіомсть русину у всьому світі и заінтересовати многих науковцю русинським языком.

Не вирішені задачі іще існують через сам факт, що ми дотепер лиш маємо доступ до українських і руських ресурсу корпусної мовознавства. В даний момент сисі для нас доступні інструменти не цілком підходять до нашої ситуації розмовного русинського мови. Для точних результатів треба спеціальний русинський теггер, який, на жаль, іще не існує. В принципі теггер може скласти із *tagging*-а, який зроблений вручну на прикладі дакотрих текстів. Його може так натренувати, що він через деякий час вивчить структуру мови і буде видавати добрі результати. Додатково дігитальна версія русинського словаря могла би центрально впливати на якість тегінга.

Стаття мала ціль показати сенс і функції корпусу розмовного русинського мови. Якщо вдасться з'єднати всі кооперативні сили русинського наукового товариства, то корпус може стати хосенним для науковця, вчителя, диктора, артиста і кожного чоловіка, який зацікавлений в русинському мовному та русинській культурі.

ЛІТЕРАТУРА

- BAILEY, G. (2004) : Real and Apparent Time. В: CHAMBERS, J. K. (ed.) : *The handbook of language variation and change*. Malden: Blackwell, ISBN 0-631-21803-3, стр. 312–332.
- BREU, W. (2008) : Развитие систем артиклей в славянских микроязыках в абсолютном языковом контакте. В: KEMPGEN, S., GUTSCHMIDT, K., JEKUTSCH, U., UDOLPH, L. (Hrsg.) : *Deutsche Beiträge zum 14. Internationalen Slavistenkongress, Ohrid, 10.9.2008–16.9.2008*. München: Sagner, ISBN 978-3-86688-007-8, стр. 75–88.
- CHRIST, O. (1994) : A Modular and Flexible Architecture for an Integrated Corpus Query System. <http://cwb.sourceforge.net/files/Christ1994.pdf>.
- DULIČENKO, A. D. (2009) : Slavische Kleinschriftsprachen mit komplementärer Funktion zu slavischen Standardsprachen. В: KEMPGEN, S., KOSTA, P., BERGER, T., GUTSCHMIDT, K. (Hrsg.) : *Die slavischen Sprachen: Ein internationales Handbuch zu ihrer Struktur, ihrer Geschichte und ihrer Erforschung*. Bd. 2. Berlin: De Gruyter, ISBN 978-3-11-021547-2, стр. 2010–2028.

-
- EVERT, S. – HARDIE, A. (2015) : Ziggurat: A new data model and indexing format for large annotated text corpora. B: BAŃSKI, P., BIBER, H., BREITENEDER, E., KUPIETZ, M., LÜNGEN, H., WITT, A. (eds.) : *Proceedings of the 3rd Workshop on Challenges in the Management of Large Corpora (CMLC-3.)*, Lancaster, 20.7.2015. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache, стр. 21–27.
- EVERT, S. – The OCWB Development Team (2010) : The IMS Open Corpus Workbench (CWB) CQP Query Language Tutorial (CWB Version 3.0). http://cwb.sourceforge.net/files/CQP_Tutorial.pdf.
- HEBAL-JEZIERSKA, M. (red.) (2014) : *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-6411-04-4.
- KAULFÜRST, F. (2014a) : Praktyczny przewodnik po korpusie języka dolnośląskiego. B: HEBAL-JEZIERSKA, M. (red.) : *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-6411-04-4, стр. 67–75.
- KAULFÜRST, F. (2014b) : Praktyczny przewodnik po korpusie języka górnośląskiego. B: HEBAL-JEZIERSKA, M. (red.) : *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-6411-04-4, стр. 76–81.
- KUČERA, K. (2002) : The Czech National Corpus: Principles, Design, and Results. B: *Literary and Linguistic Computing*, 17(2), ISSN 2055-768X, стр. 245–257.
- LAUSBERG, H. – SLOETJES, H. (2009) : Coding gestural behavior with the NEUROGES-ELAN system. B: *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 41(3), стр. 841–849.
- ПАНЬКЕВИЧ, І. (1938) : *Українські говори Підкарпатської Русі і сусідніх областей*. Прага: Nákladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi.
- ПЛІШКОВА, А. – КОПОРОВА, К. (2011) : *Русинський язык про зачаточників*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, ISBN 978-80-89441-17-4.
- RABUS, A. (2015) : Current Developments in Carpatho-Rusyn Speech: Preliminary Observations. B: КРАВЧИК, П. – ПАДЯК, В. (ред.) : *Ювілейний збірник на честь професора Павла-Роберта Марочія*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, ISBN 978-966-387-102-8, стр. 489–496.
- SCHIMON, A. – RABUS, A. (в печаті) : Wahrnehmungsdialektologische Untersuchungen zum Russinischen in Zakarpattja am Beispiel der Region Chust. B: *Zeitschrift für Slawistik*.

WALDENFELS, R. v. – DANIEL, M. – DOBRUSHINA, N. (2014) : Why Standard Orthography? Building the Ustyja River Basin Corpus, an online corpus of a Russian dialect. В: СЕЛЕГА, В. (ред.) : *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: По материалам ежегодной международной конференции «Диалог», Бекасово*. Москва: Издательство РГГУ, стр. 720–728.

WALDENFELS, R. v. – RABUS, A. (2015) : Recycling the Metropolitan: Building an Electronic Corpus on the Basis of the Edition of the Velikie Minei Čet’i. В: *Scripta & e-Scripta*, 14–15, стр. 27–38.

WOOLHISER, C. (2005) : Political borders and dialect divergence/convergence in Europe. В: AUER, P. – HINSKENS, F. – KERSWILL, P. (eds.) : *Dialect change: convergence and divergence in European languages*. Cambridge: Cambridge University Press, ISBN 978-05-2107-06-69, стр. 236–262.

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. – КОПОРОВА, К. (2007) : *Русинська лексика: На основі змін у правилах русинського язика; про основні і середні школи з навчальним русинським язиком і з навчанєм русинського язика (правописний і граматичний словник)*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, ISBN 80-88769-69-8.

**Prof. Dr. Achim Rabus;
Andrianna Schimon
Institut für Slawistik
der Friedrich-Schiller Universität
Ernst-Abbe-Platz 8
07743 Jena
Deutschland**

**achim.rabus@uni-jena.de
andrianna.schimon@uni-jena.de**

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ II

**АКТУАЛНЫ ЛІНГВІСТИЧНЫ ПРОБЛЕМЫ
РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА В ОКРЕМЫХ КРАЇНАХ**

**AKTUÁLNE LINGVISTICKÉ PROBLÉMY
V JEDNOTLIVÝCH ŠTÁTOCH**

**CONTEMPORARY LINGUISTIC PROBLEMS OF THE
RUSYN LANGUAGE IN INDIVIDUAL COUNTRIES**

ПРОБЛЕМЫ ГРАМАТИЧНЫХ КАТЕГОРИЙ РОДУ И ПАДУ ПЕРЕВЗЯТЫХ СУБСТАНТИВОВ В РУСИНЬСКОМ ЯЗЫКУ

Василь ЯБУР

Abstract

Similarly to all Slavonic languages, Rusyn also uses a fair number of proper and common nouns borrowed from other languages. All these foreign words must have a grammatical gender and their declination, in most cases, is assimilated to the native declination system. A minor group of borrowings is indeclinable. In Rusyn, no theoretical principles or criteria with regard to this area have been defined. In practice, this results in considerable problems and great inconsistency when using foreign words, which the author proves by providing a great number of examples. In present-day Rusyn, the attribution of a grammatical gender to a borrowed noun and the way it is declined depends on each author's opinion. Based on the above facts, the author of the presented paper has concluded that it is vital to define the rules as soon as possible, as the grammatical gender of each borrowed noun will also determine its nominative form and the whole paradigm.

Key words: Slavonic languages. Rusyn language. Grammatical gender. Declination system.

О даній проблематіці сьме уже писали і обіцяли вернути ся к ній, бо то є тема дость шырока і што до категорії роду і односно деклінацій той лексікы, котру тяжко обсягнути до выштыкых подробностей в єдній статі, зато попробуєме высловити знову кус обшырніше наш погляд хоць лем на часть даной проблематікы. Кус подробніше бы сьме ся приставили при категорії роду чужо-язычных перевзятых субстантивів. Тота категория є, самособов, вузко перевязана з категоріов паду. Іншпіраціов про нас суть з того погляду главні дві публікації, а то: *Průruční mluvnice ruštiny pro Šechu* од визначных чеськых лінгвістів під веджінєм академіка Б. Гавранка і *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким* професора А. В. Исаченка.

Як автори споминаних публікацій, так ай многы іншы авторы указують, же кідь з погляду граматічної категорії роду аналізуєме лексіку славянських языків, так можеме конштатовати, же в рамках основного словникового фонду міджі нима скоро нїт розділів, але в груп перевзятых слов находиме міджі нима значны розділы в зачленію тых слов к єдному з трѣх родів. Тоты розділы ся в лінгвістичній літературі выснюють тым, же єдны славянскы языкы ся при становлію роду перевзятых слов орьентують на граматічний род языка – істочника, заховують го, причім перевзятому слову додають граматічны указателі роду свого языка. Выше спомянута *Příruční mluvnice* о тім говорить, цїтую: „*Častěji se rozchází rod podstatných jmen přejatých; zatímco čeština zpravidla zachovává původní rodový význam, rozhoduje v ruštině o rodě přejatého podstatného jména jeho zakončení v 1.pádě jedn. čísla (t. j. stránka formální)*“ (т. 1, с. 281). А. В. Исаченко то у высше спомянутій публікації документує і на прикладі перевзятя до слова *die Semmel* з німецького языка до словацького языка в подобі *žemľa*, то значить, же ся ту заховав род языка – істочника, але словацькому слову ся придав тіпичный указователь женьского роду – флексія **-а**. Кідь зістанеме при тім прикладі і ужыєме дану лексему в русиньскім языку в подобі „*землик*“, такой видиме, же было перевзятє на основі іншого прінціпу, т. є вонкашнєго формального прїзнаку языка – істочника (то значить закончіня основы на твердый согласный з нуловов флексіов). З той прїчіны є в нашім языку дана лексема мужского роду, причім іщі к ній був приданный суфікс **-ик**, тіпичный указователь чогось малого (*столик, куфрик, стромик...*). Може іщі єден приклад з того ряду слов – „*кіфлик*“ (з німецького *das i der Kipfel*), причім на основі того самого прінціпу є зачлененый к мужскому роду (хочь мы уже тото слово не хоснуєме, бо го вытиснув будь богемїзм – *rohlik* (*роглик*), або словакізм *rožok* (*рожок*). То саме ся дїє і в першім припаді. Хто уже днесь повість, же сі купив *обложный землик*? Скоро каждый ужыє словакізм *земля*. Можеме то демонштровати і на многых далшых прикладах (напр.: *склеп – обход, банк – банка...*). Нащастя, іщі ся заховали приклады ай другого способу перебераня слов – формал-

---

но-граматичного. Наприклад, французьке слово *la classe* (на кінцю з тзв. „німым“ -e-) є женьского роду, але до російского языка перевзяте в подобі мужского роду, бо у высловности є формално закінчене на твердый согласный, што одповідать подобным російским словам мужского роду. До нашого языка было але тото слово перевзяте на основі роду языка – оригіналу в подобі – **класа** (*перша класа, друга класа*), то значить, же в русиньскім языку є женьского роду, причім має приданий і формалный признак того роду – флексію **-а**.

Тым не хочеме твердити, же вшиткы тоты слова сьме перевзяли прямо, не через даязый філтер інших языків, лем сьме хотіли на тых пару прикладах з нашого языка вказати, як фунговали колись і фунгують доднесь два главны прінципы розходжіня міджі граматичныма родами перевзятых слов.

В русиньскім языку є тота проблематика іщі комплікованіша нелем тым, же сьме не мали донедавна кодифіковану подобу літературного языка, але і тым, же сьме переберали і перебераме чужді слова як через філтер западославянських языків (словацького, чеського, польского), так ай через філтер выходославянських языків (російского, українського), што ся одражать і на граматичнім роді і формах перевзятых слов. Зато, же ай наш язык є выходославянський, чекало бы ся, же бы сьме мали преферовати форми хоснованя чужжих і перевзятых слов у выходославянській подобі. Лемже жыеме в оточіню западославянськім, што ся одражало і одражать і на формах хоснованя слов.

Окрем того є знаме, же російський язык перебрал переважно французькы слова, або з інших языків, так званы „европеізмы“ через фрацузький языковый філтер. Наспак, языковы европеізмы до словацького языка переходили переважно через німецький языковый філтер. Зато, наприклад, є розділ в роді таких слов як: *адрес – адреса, метод – метóда, банк – банка, маёнез – majonéza...*, бо были перевзяты через словацький языковый філтер.

У высше названій, але тых в іншій лінгвістичній літературі можеме найти цілы группы перевзятых чужоязычных слов, в котрых суть родовы розділы міджі выходославянськыма і западославянсь-

---

скыма языками. Укажеме собі на пару прикладах, як сьме в словниках русиньского языка зачленили нашы еквіваленты чужих слов, без будьякого теоретичного підкладу. Приставиме ся при дакотрых розділних родово перевзятых группах слов з цілём рекомендації приклонити ся к єдному з варіантів:

1. Найвеце нас з практичних причін заінтересовали субстантывы, творены од слов латиньского походжіня, закінчены на -um, -eum, -ium, напр.: *stipendium, maximum, fórum, plénium, sanatórium, jubileum, vákuum, laboratórium, krematórium, auditórium* і т. д.

В словацькім і чеськім языках суть тоты слова середнёго роду. В російскім языку сі часть тых слов заховує форму -ум (*пленум, президиум, вакуум, аквариум, максимум, минимум, ультиматум...*), і зачленюють ся ід мужському роду. В російскім языку ту о роді рішать формалный прізнак, бо в номінативі сингуляру їх основа є закінчена на твердый консонант з нуловов фексіов. Зато і при їх деклінації ся флексії припоюють к цілій формі номінатива (*форума, форуму, на форуме; на пленуме; от президиума; при ультиматуме; от минимума; максимуму...*).

На розділ од того, в чеськім і словацькім языках ся заховує род языка – істочника, а падовы закінчіня ся при деклінації припоюють не к цілому слову, але лем к латиньській основі, напр.: *plénium, na pléne; prezídium – prezídia; akvárium – akvária; maximum – maxima; fórum – fóra*; і т. д. Лемже к тому мусить фунговати якась правило, котре дефінує такый спосіб словозміны. Таке правило в даных языках є. В академічнім выданю морфології словацького языка того правило говорить: „*Pri slovách latinského pôvodu na -um, sa koncové -um pri skloňovaní odsúva, napr.: lýceum – lýcea. Tieto slová sa skloňujú podľa vzoru mesto*“ (MSJ, s. 127).

В русиньскім языку нияке таке правило ани што до роду, ани што до деклінації нигде не найдеме. Зато в одношіню к даній лексичії є то у нас дость пестре. Напр.: *мінімум, форум* односиме к середньому роду (як в словацькім языку); *максимум, пленум, вакуум* – к мужському роду (як в російскім, або українськім языку). Докінця можеме найти напр.: слово *форум* у того самого автора раз в мужскім, а раз в середнім роді (Панько, Ю: *Slovensko-rusínsky*

---

slovník, мужский род, с. 188, середній род, с. 659). Нажаль, ани в єднім припадї не є вказана форма генїтїва, то значить, способ склонєваня. Тогда, як їх склонєвати – ці придавати флексїї к цілому слову, або лем к єго латиньскїй основї – таке правило нигде не найдеме. На уведжєных прикладах видно, як в тїй области треба чїм скорше завести порядок. З того автоматїчно виходить, же таку неєднотность в нашїм варїантї русиньского языка, як при становлїню їх роду видиме, автоматїчно маєме ай при їх деклїнацїї. Попри формї *мінімум* – *мінімума* находиме і форму *мінімун* – *мініма*, або на *форумі* і на *форї*, на *пленумі* і на *пленї*, в *презїдїумі* і в *презїдїї*...

Нащастя, в тїй групї слов нам кус помагать факт, же в многих припадах ся латиньска флексїя *-ium*, *-eum* у виходославяньских языках не заховує, кїдь ся трактує як субстантїв мужского роду на *-ей*, *-ий*, хоць словацькїй і чеськїй языки і ту дотримують форму і род языка – істочника, то є середній род, напр.: *lyceum* – *лицей*, *museum* – *музей*, *kriterium* – *критерїй*, *sanatorium* – *санаторїй*, *radium* – *радії*, *krematorium* – *крематорїй*, *aluminium* – *алумїнії*, *barium* – *барїй* і много далшых.

В нашїм языку ся нащастя в тїй групї слов дость прїтримуєме виходославяньской інтерпретацїї, хоць і ту найдеме в текстах формы: *санаторїум*, *критерїум* і т. д. Лем не розумиме, чом при словї *критерїй* є уведжєный середній род!

Є іщі далша група перевзятых слов на *-um*, *-ium*, де словацькым і чеськым субстантївам середнєго роду одповїдають у виходославяньских языках субстантївы жєньского роду на *-а*, *-ия*, напр.: *publikum* – *публіка*; *vizum* – *виза*; *gymnasium* – *гимназия*; *auditorium* – *аудиторїя*; *privilegium* – *прївїлегїя*; *stipendium* – *стїпендія*; *presidium* – *презїдія* і так дале, де донедавна в словацькїм языку належало слово *datum* – *дата*. (Теперь уж є в слов. языку дана лексема мужского роду, але напр. чеськїй язык сї заховав жєньскїй род). В русиньскїм языку на Словакїї з уведжєных прикладїв слово „*датум*“ є в такїй істїй подобї і такого роду як в словацькїм языку, остатнї слова ся уводять в наших словниках у виходославяньскїй подобї, ай кїдь слово *візум* в словнику

Ю. Панька хыбує, а *Русиньска лексіка* (авторы: Ябур, Плішкова, Копорова) фіксує лексему *візо*, ген. *віза*, пл. *віз* (с. 27).

Якый бы сьме з того рекомєндовали вывод на зьєдночїня і встановлїня єднотной нормы про дану групу слов:

- а) прияти вшыткы перевзяты слова з выходославянських языків у формі на **-ий (-ій), -ей** і зачленити їх к мужскому роду а тым ай відповідному тїпу деклїнації;
- б) прияти таксамо вшыткы формы на **-а, -ия** з выходославянських языків, зачленити їх к женьскому роду і на основі того відповідаючому тїпу склонєваня;
- в) остатнї слова на **-ум** зачленити к мужскому роду і склонєвати їх як субстантївы мужского роду з основов на твердый согласный з нуловов флексїов, напр.: *форум – форума, презїдіум – презїдіума* і т. д.

Кїдь у тых послїднїх (субст. на **-ум**) не настане згода з таким рїшінєм і просадить ся їх зачленїня к середнєму роду (але потїм знову ушыткых!), потїм будеме мусити будь ся приспособити чеському і словацькому способу їх склонєваня і увести, же їх склонюєме од скороченой основы (што теперь в наших учебниках не є уведжене), або буде треба в середнїм родї вытворити новий взор склонєваня (што тьж не є в ниякїм учебнику зафіксоване).

Теперь іщі пару куртых позначок к дакотрым далшым групам перевзятых слов (т. зв. „европеїзмів“), де не є згода мїджі словацькым і чеськым языками з єдного боку, і выходославянськыма языками з другого боку:

1. Субстантївы тїпу: *system, emblém, problém...*, котры суть мужского роду в словацькїм языку протїв *система, емаблема, проблема...*, котры суть женьского роду в росїйскїм языку. В нашїм словнику (Ябур, Плішкова, Копорова: *Русиньска лексіка*, 2007) *система, емаблема* суть женьского роду, але лексема *проблем* уж є роду мужского. Чом? Тяжко высвітлити, не є становлений ниякый прїнціп преферованя. Ани у словнику Ю. Панька не є згода (с. 166 – *проблема*, женьский род; с. 659 – *емблем*, мужский род). То не є критїка, то є конштатація сїтуації.

Мы бы рекомєндовали у даного тїпу перевзятых слов прикло-

нити ся к виходославянським формам. Наводить нас на тото рішіння окрім іншого і факт, же ай словацький язык аж так дослідно не дотримує род того типу слов і в порівнанню з чеським языком переходить к женьскому роду в лінгвістичній термінології типу: *fonéma, morféma, lexéma* і т. д., што є згодне з термінологію виходославянських языків.

Інша сітуація є в медициньскій термінології. Там із практичных причін треба зістати при мужським роді, напр.: *екзем, міом, гематом, сарком, глауком* і т. д.

2. Далша група субстантівів на *-óza*, напр. *diagnóza, hypnóza, skleróza, tuberkulóza, sarkoidóza* і т. д., котры суть в словацькім языку женьского роду, а їх виходославянськы еквіваленты *диагноз, гипноз, склероз, туберкулёз...* – суть роду мужского.

В русиньскім языку рекомендуєме приклонити ся к таким формам, як суть в словацькім языку, главно з практичных причін. Интересне є, же якраз такой род і форми мають і підкарпатці (виходячі із словника І. Керчі), хоць в українськім языку є *склероз, туберкулоз, гипноз*, як видно, роду мужского. Уваджаєме то зато, бо в інших группах перевзятых субстантівів ся підкарпатці приклонюють переважно к виходославянським варіантам.

3. Перевзяты „европеізмы“, т. є. субстантывы на *-za/-ze, -ča/-če* в словацькім і чеськім языках суть женьского роду, напр.: *báza, kríza/kríze, téza/teze, skepsa/skepse, delikatesa...*, в російськім языку суть роду мужского: *базис, кризис, тезис, скепсис, деликатес* і т. д.

Словацький язык ту заховав род грецького оригіналу, причім російський язык заховав лем грецьке закінчіння *-зис, -сис*, зато на основі формального (граматичного) признаку зачленює тоты субстантывы к мужскому роду. Мы ся у той групы групы слов приклонили к формам роду такого, як є в словацькім языку, што треба поважовати за справне. Підкарпатці тыж мають *база, криза*, причім український язык хоснує форми *базис і база, криза, теза*, але *скепсис*.

4. Словацькім субстантывам женьского роду на *-ta, -ita* одповідають в російськім языку субстантывы на *-тет, -итет* мужского роду, напр.:

-
- в словацькім языку: *fakulta, univerzita, imunita, neutralita, autorita, suverenita* і т. п.;
  - в російськім языку: *факультет, университет, иммунитет, нейтралитет, авторитет, суверенитет* і т. д.

В данім припаді про род в словацькім языку був ісходным языком прямо латинський (*facultas, universitas*), зато суть женьского роду. Ісходным про російський язык був німецький язык (*die Fakultät, die Universität, die Autorität*). Непозераючі на факт, же в німецькім языку суть тоты субстантывы женьского роду, до російского языка были прыяты як субстантывы мужского роду на основі свого закінчя (твердый согласный на кінці основы).

В нашім языку в тій групі слов сьме субстантывы *факулта, універзіта, авторіта* перевзяли із словацького языка, *авторіті* сьме про істоту придали і другу форму мужского роду – *авторітет*, а остатні указаны субстантывы в нашім словнику цалком хыбують, также іщі не знаме, к якому роду їх треба зачленити. Хоць слова тіпу *універзіта, факулта* уже суть дость довго в русиньскім языку зафіксованы, на наш погляд бы сьме в тій групі рекомендовали зміну уже хоць лем зато, же нелем вшыткы выходославянскы групы, але тыж вшыткы выріанты русиньских языків мають єднотну форму на **-тет, -итет**. При припадных языковых змінах треба о тім подумати.

5. Група субстантывів із суфіксом **-аž** (з французького *-ade*) суть в словацькім языку женьского роду, напр.: *garáž, sabotáž, inštruktáž, metráž, pejsáž, etáž, ekipáž, vernisáž, bagáž* і т. п. В російскім языку суть зачленены к мужскому роду, напр.: *гараж, саботаж, инструктаж, метраж, пейзаж, этаж, экипаж, вернисаж, багаж, пляж* і т. д. До російского языка суть перевзяты з французького, де суть переважно мужского роду, але до словацького языка перешли через німецький філтер, де дістали подобу женьского роду.

В нашім языку знову род тых субстантывів даного тіпу, котры найдеме в словнику, був фактічно завислый од погляду автора, о чім свідчать приклады: *пейзаж, гараж, саботаж, вернисаж, метраж* котры суть зачленены к мужскому роду, але субстантывы

інштруктаж, плаж к женьскому роду, а такы слова як *етаж, екіпаж, батаж* в словнику не маеме. Ту бы сьме рекомендовали ушыткы тоты субстантывы зачленити к мужскому роду, бо уже теперь переважна їх часть є ту зачленена.

Зачленіня ку категорії роду перевзятых субстантывів і той группы знову свідчїть о тїм, же проблематїку роду чужїх перевзятых слов треба чїм скорїше рїшати становлїнєм даякых крїтерїїв подобных тым, якы фунгують в їншых славянських языках. Бо од становлїня граматїчного роду перевзятото субстантыва буде залежати становлїня єго номїнативной формы і цїлой єго парадїгмы.

Таких групп перевзятых слов екзїстує омного вецє як є уведжене в нашїм рефератї а зато тоту проблематїку треба рїшати на засїданях языковой комїсії.

ЛІТЕРАТУРА

- БЕЛОШАПКОВА, В. А. (ред.), (1981) : *Современный русский язык*. Москва: Изд. „Высшая школа“.
- БЛОДІД, І. К. (ред.), (1953) : *Сучасна українська літературна мова. Морфологія*. Київ: Вид. „Наукова думка“.
- HAVRÁNEK, V. a kol. (1961) : *Průruční mluvnice ruštiny pro Čechy I. Hláskosloví a tvarosloví*. Státní pedagogické nakladatelství. Praha.
- ИСАЧЕНКО, А. В. (1965) : *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким*. Морфология I. Bratislava: Vyd. SAV.
- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M., – MANÍKOVÁ, Z. (1979) : *Slovník cudzích slov*. Bratislava : SPN.
- КАЛИНОВИЧ, М. Я. (ред.), (1956) : *Русско-украинский словарь*. Киев : Из. Академии наук Украинской ССР.
- КЕРЧА, І. (2007) : *Словник русинсько-руський*. Т. I, II. Ужгород: ПоліПрінт.
- KOLLÁR, D. – DOROTJAKOVÁ, V. – FILKUSOVÁ, M. – VASILIEVOVÁ, E. (1976) : *Slovensko-ruský slovník*. Bratislava – Moskva : Vyd. SPN a Vyd. „Ruský jazyk“.
- ЛАТТА, В. (1991) : *Атлас українських говорів Східної Словаччини*. Братіслава – Пряшів: СПВ.

ЛЕХИН, И. В. – ПЕТРОВ, Ф. П. (ред.), (1949) : *Словарь иностранных слов*. Москва : Изд. иностранных словарей, 1949.

ORAVEC, J. – VAJZÍKOVÁ, E. – FURDÍK, J. (1984): *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia*. Bratislava: SPN.

Панько, Ю. (ред.), (1994) : *Орфографічний словник русинського языка*. Пряшів: Русинська оброда.

Правила русинського правопису. (1994). Пряшів: Русинська оброда.

RUŽIČKA, J. (red.), (1966) : *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.

ШВЕДОВА, Н. Ю. (ред.), (1980) : *Русская грамматика*. Москва: Изд. „Наука“.

ШВЕДОВА, Н. Ю. (ред.), (1970) : *Грамматика современного русского литературного языка*. Москва: Изд. „Наука“.

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. (2005) : *Русинський язык в зеркалі нових правил про основні і середні школи з навчанєм русинського языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. (2008) : *Сучасний русинський списовный язык*. Пряшів: ПУ ІРЯК.

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. (2007): *Русинський язык про 1. – 4. класу середніх школ*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2007.

ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. – КОПОРОВА, К. (2007) : *Русинська лексіка на основі змін у правилах русинського языка (правописный і граматічний словник)*. Пряшів: Русин і Народны новинкы.

(KEGA 023PU-4/2014)

doc. PhDr. Vasil' Jabur, CSc.

Prešovská univerzita v Prešove

Ústav rusínskeho jazyka a kultúry

Ul. 17. novembra č. 15

080 01 Prešov

Slovensko

docentja@gmail.com

ОПЫТ СИНТАКСИЧЕСКОГО СЛОВАРЯ ЛЕМКОВСКОГО ЯЗЫКА

Генрик ФОНТАНЬСКИЙ

Abstract

The article presents the first attempt to create a dictionary of Lemko language, compiled by the author modeled on syntactic dictionary of Russian by G. A. Zolotova. Basic concepts that formed the basis for the study are explained.

Key words: Lemko language. Syntactic dictionary.

Синтаксис непосредственно связан с процессами мышления и общения, поэтому он должен описываться так, чтобы выявить роль единиц языка в коммуникации.

Несмотря на некоторую вариативность и – что вполне естественно – актуальные процессы становления литературной нормы в области лексики, морфологии и правописания, синтаксические единицы и структуры лемковского языка представляются вполне стабильными. Функционально-коммуникативное описание лемковского синтаксиса – задача небезынтересная для славистической науки, а результаты такого описания могут найти практическое применение в обучении лемковскому языку.

Исследования в области синтаксиса показали, что традиционная теория членов предложения, применяемая, в частности, в описаниях славянских языков, страдает многими недостатками.

Прежде всего, неточно поставлена и решена была проблема соотношения и взаимодействия лексики и грамматики в синтаксических структурах. Не хватало также ясного определения минимальной единицы синтаксической системы языка.

В опубликованной в 1973 г. монографии *Очерк функционального синтаксиса русского языка*¹ российская лингвистка Г. А. Зо-

---

1 Г. А. ЗОЛотова: *Очерк функционального синтаксиса русского языка.*, Изд. Наука, Москва, 1973.

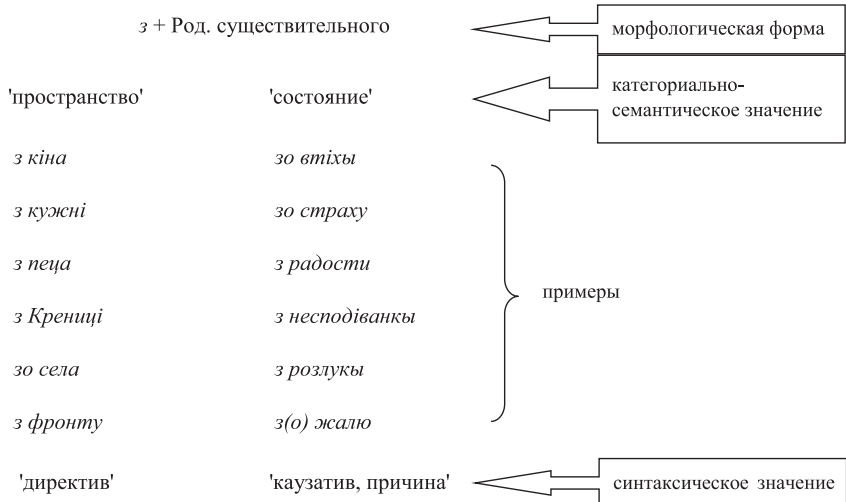

лотова доказала необходимость пересмотра для потребностей адекватного описания синтаксиса таких фундаментальных понятий как значение, форма и функция. В частности, известная размытость понятия функции, получавшего в разных работах различные толкования и вследствие этого недостаточно определенное, мешала четкому разграничению функции и значения. Г. А. Золотова предлагает определение собственно языковых, строительных, комбинаторных функций синтаксических единиц, и таким образом разграничивает их значения и функции. Третий элемент, связанный как со значением, так и с функцией – это форма. Образуется треугольник, в котором каждый из трех компонентов (форма, значение и функция) неразрывно связан с двумя остальными.

Г. А. Золотова элементарной единицей синтаксиса признает синтаксическую форму слова, короче (по аналогии к ряду: *фонема – морфема – лексема*) – *синтаксему*, которая объединяет в себе морфологическую, категориально-семантическую и функционально-синтаксическую характеристики. Синтаксема это единица абстрактная, обобщенная, выступающая в предложениях в конкретных реализациях. Взаимосвязанность и взаимообусловленность этих аспектов синтаксемы продемонстрируем на примерах нескольких именных синтаксем лемковского языка.

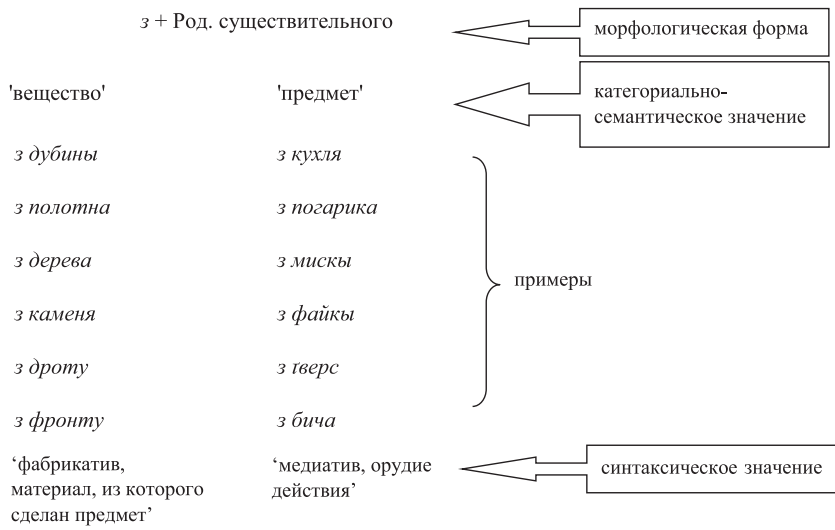
Синтаксема с морфологической формой *з* + родительный падеж существительного с предметно-пространственным значением реализуется в таких конкретных словоформах как *з кіна*, *з кужні*, *з пеца*, *з Крениці*, *зо села*, *з фронту* (можно продолжать этот ряд, напр.: *з поля*, *з компериска*, *з хыжы*, *зо стодолы*, *з театру* ... и т.д.). Категориальное значение это тот общий смысл, который содержится в этих словоформах.

Следует обратить внимание, что в именных синтаксемах предлог является интегральной частью морфологической формы слова. Во-вторых, не все морфологические характеристики в данной синтаксеме существенны для синтаксиса. Так, в директивной синтаксеме важна принадлежность к части речи (существительному), важна предложно-падежная форма (*з* + родительный), однако грамматический род, а также число оказываются несущественными.

ми (напр.: *зо сел, з театрів, з фронтів, з хыж* это реализации той же директивной синтаксемы). В случае директивной синтаксемы лемковского языка *з* + родительный падеж имеем дело с так называемой *свободной синтаксемой*. т. е. такой, которая может употребляться почти во всех синтаксических функциях. Употребление каузативной синтаксемы той же морфологической формы *з* + родительный, но с другим категориально-семантическим значением – состояния – обусловлено некоторыми моделями предложений.

Как важно для синтаксиса категориально-семантическое значение, показывают примеры свободных синтаксем с тем же морфологическим оформлением, но с другими категориальными значениями, выражающие другие синтаксические значения: факрикатива и медиатива (орудия действия).

По Золотовой, основных синтаксических функций только три: самостоятельное употребление синтаксической единицы в роли коммуникативной единицы (I. синтаксическая функция), употребление данной единицы в роли компонента предложения (II. синтаксическая функция) и присловное употребление синтаксической единицы в роли компонента словосочетания (III. синтаксическая функция). В рамках этих функций различаются т. наз. позиции, т. е. более специфические функции: во II. функции – II. 1. предизируемого (субъекта, подлежащего), II. 2. предизирующего (предиката, сказуемого), II. 3. распространителя (обстоятельства) и II. 4. полипредикативного осложнителя; в III. функции – III. 1. приглагольного компонента, III. 2. приименного компонента и III. 3. приадъективного и приадвербативного компонента.

Ниже на примере свободной локативной синтаксемы *на + предложный падеж* показано ее употребление во всех синтаксических функциях и позициях.

- I. **На поляні**
- II. 1) **На поляні** біло / вельо гу / сьніг.
- 2) **Діти на поляні.**

---

3) **На поляні** корова ся отелила.

4) **Мы споткали го на поляні**.

III. 1) **сідити на поляні**

2) **хыжа на поляні**

3) (трава) **высока на поляні**

Обусловленные синтаксемы характеризуются тем, что их смысл, синтаксическое значение выявляется только в определенных моделях предложений. Например, в первом из приведенных ниже примеров синтаксема *з* + родительный падеж имеет субъектно-квалитативный смысл, но вне данного предложения синтаксическое значение слоформы *з нього* неясно, ср. употребление синтаксемы *з* + родительный с синтаксическим значением объекта-каузатора эмоционального состояния в другой модели предложения: *Дивчата сьміяли ся з нього*.

Примеры предложений с обусловленными синтаксемами лемковского языка, имеющими морфологические формы *з(о)* + родительный падеж и *по* + предложный падеж:

З нього (II. 1.) добрий человек - субъект квалитативный;

Очы заіскрили му ся зо втіхы (II. 4.) – каузатив (причина);

Бортне знане было з камінярства (II. 4.) – критерий квалификации;

Він одраблят заданя з математики (III. 2) – рубрикатив-делиберат;

Вытийме по погаріку (II. 3.) – дистрибутив количественный;

Він читал години по сонці (II. 4.) – признак - основание вывода или идентификации;

Мати погладила ю по голові (III. 1.) – объект действия;

Сандра мала трунт по вітци (III. 2.) – каузатор (бывший пользователь).

Обратим внимание, что синтаксические значения этих синтаксем это разные категории человеческого мышления. Описывая синтаксис таким способом, показываем, какими средствами лем-

---

ковский язык выражает эти мыслительные категории, каковы коммуникативные потенции его синтаксических единиц: минимальных (синтаксем), словосочетаний и конструкций, типов предложений.

Связанные синтаксемы это прежде всего зависимые члены глагольных словосочетаний, которые в предложение включаются только вместе со своим «хозяином»: глаголом или существительным-девербативом и выражают синтаксические значения объектов – действия или чувства. Ниже приводим примеры связанных синтаксем с разным морфологическим оформлением: родительного беспредложного, родительного с предлогом *до*, винительного без предлога, винительного с предлогом *за* (две разных синтаксемы) и творительного:

нарізати січки (Ш. 1) – объект действия;

любов до Лемковины (Ш. 2) – объект чувства;

орати землю (Ш. 1) – объект действия;

взяти за руку (Ш. 1) – объект действия;

выдати за газду (Ш. 1) – объект социального действия;

перебрати ногами (Ш. 1) – объект-инструмент.

То, что предпочтительно описывать синтаксис, именно выделяя и характеризуюя его структурно-смысловые компоненты (синтаксемы), нежели анализировать предложение по лишенным значения структурным схемам или по традиционным членам предложения, можно показать на примере второстепенного члена предложения – косвенного дополнения в форме винительного падежа с предлогом *в*.

В грамматиках принято описывать строение предложений с помощью так называемых структурных схем, например, в виде $N_1 - Vf \text{ в } N_4$, т. е. имя существительное в именительном падеже, глагол в личной форме и существительное в винительном падеже с предлогом *в*. Здесь три члена предложения: субъект, предикат и объект, по-другому: подлежащее, сказуемое и косвенное дополнение. Эту схему реализуют, например, такие предложения лемковского языка, как:

$N_1 - Vf - v N_4$

Субъект – предикат – объект

Подлежащее – сказуемое – косвенное дополнение

Він змерз в ноги;

Каплиця попала в руїну;

Племена вірили в божків;

Полотно зміняло ся в сукно;

Люде забезпечали ся в продукти.

Если школьник, проводя анализ этих предложений, классифицирует выступающий в них второстепенный член в форме винительного падежа с предлогом *в* как косвенное дополнение, он, вероятно, получит положительную оценку. Но такой анализ не позволит ему увидеть существенных для смысла предложений различий в структурно-семантических особенностях лемковских синтаксем винительного падежа с предлогом *в*:

Він змерз в ноги – часть субъекта состояния, которой оно непосредственно касается (II. 1);

Каплиця попала в руїну – фазисное состояние субъекта (часть предиката, II. 2);

Полотно зміняло ся в сукно – трансгрессив, результат каузации превращения (в составе предиката, II. 2);

Племена вірили в божків – объект-делиберат (III. 1);

Люде забезпечали ся в продукти – объект посессивный при каузативном глаголе (III.1).

Конечно, в школьном обучении можно эти смыслы описать без употребления трудных лингвистических терминов, т. е. вместо «фазисное состояние субъекта» можно сказать «начало состояния предмета», вместо «трансгрессив, результат каузации превращения» можно сказать «название того, во что переменялся предмет», вместо «объект-делиберат» – «то, о чем думают, во что верят», вместо «объект посессивный» – «то, что получено, приобретено».

Первая попытка функционально-коммуникативного описания субстантивных синтаксем лемковского языка предпринята в книге *Studia nad składnią lemkową*² (Исследования по лемковскому синтаксису), опубликованной в 2014 году издательством Силезского университета в г. Катовице. Методология описания и структура синтаксического словаря субстантивных синтаксем лемковского языка, составившего вторую главу книги, целиком повторяет структуру аналогичного словаря русского языка Г. А. Золотовой. Это решение принято намеренно, чтобы показать и популяризовать такой способ описания синтаксиса. Языковой материал, конечно, лемковский.

Покажем выборочно, на примере лемковских субстантивных синтаксем, имеющих форму винительного падежа с предлогом *za*, как практически реализуется намеченная выше задача. В упомянутой книге дано больше примеров уротребления характеризуемых синтаксем. Все текстовые иллюстрации извлечены из печатных лемковских публикаций последних десятилетий (со 2-ой половины XX века до наших дней).

ЗА + ВИНИТЕЛЬНЫЙ

А. Свободные синтаксемы

1. Директив – компонент со значением пространственной ориентации движения (изосемическое существительное):

В сочетаниях с глаголами перемещения:

III. 1. *Сховало ся сонечко за гору* [...] (П. Мурынка)

2. Темпоратив (расстояние во времени между ситуациями).

В составе предиката:

II. 2. *Старшы люде з той події предвиджували, же по таких маневрах войсковых для тых околиц нич доброго не выникне, што сполнило ся за неполний рік* (А. Барна).

Как распространитель модели (обстоятельство, ситуатив) в моделях предложений разного типа:

---

2 Н. Fontański: *Studia nad składnią lemkową*. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 2014.

П. 4. *За кілька днів, або тижнів треба було іти на ярмарок до іншого села* (А. Барна)

В. Обусловленные синтаксемы

1. Каузативный компонент, отвлеченное существительное, обозначающее причину или основание действия.

Как полипредикативный распространитель предложения:

П. 4. *Вандривники подякували за гостину і пішли в дальшу дорогу* (Байки).

2. Вторично приписываемый признак в авторизованной конструкции отнесенности к классу или качественной.

С глаголами *уважати, рахувати, трактувати*:

П. 4. [Роман Реінфусс] *за Лемків рахує вишиткых Русинив жыючых в Польщы і на Словаціі* (А. Барна).

3. Предикативная характеристика лица, названного в предложении по семейному или социальному положению:

В сочетаниях с авторизующим глаголом *мати*:

П. 4. – *Што за бідак, – злостил ся богач, не могучы стерпіти, же когоси такого має за сусіда* (Байки).

В сочетаниях с каузативными глаголами:

П. 4. *Михала выбрали за учителя* (В. Дзядик); *Взял сой Клим за сватача Максима* (Бесіда).

4. Название действия в фазисной модификации.

В составе предиката, с фазисными глаголами *брати ся – взяти ся*:

П.2. *Жебы взяти ся за гладжыня лену на гладжельницях треба было горсти лену добрі підсушыти* (А. Барна).

5. Предмет обмена.

В заголовках:

I. **За два яйця коня** (Байкы).

В сочетаниях с глаголами:

III. 1. *До выміны торгової з земель карпатських належали уці, козы і худоба, найчастійше за ріжны продукты рільництва з полудня: зерно, дуган, патычкы, одерж, скору і інчы товари* (А. Барна).

В сочетаниях с существительными (девербативами):

III. 2. [...] *вшиткого, што было до проданя або выміны товару за товар* (А. Барна).

6. Замещенный предмет, лицо или понятие.

В сочетаниях с акциональными глаголами:

III. 1. *Но дорозі до молодой, до шлюбу і зо шлюбу на дорогах трафляли ся запоры на выкуп п. молодой, якы за молодого полнили дружбове* (А. Барна).

7. Финитив – обозначение цели действия.

В сочетаниях с глаголами:

III. 1. *Нам лемкам предовшиткым потребны сут книжкы и наука, тогды будеме знати, як бороти ся за наши народны права и социальну свободу* (П. Стефановскій).

В сочетаниях с существительными:

III. 2. *Русинив выслали до [...] воюваня за цисаря з французами і італиянцями* (А. Барна).

С. Связанные синтаксемы

1. Объект действия.

В сочетаниях с глаголами хватательного действия:

III. 1. *Няньо взяли го за руку* (Байкы).

2. Объект социальных или этических действий.

В сочетаниях с глаголами:

III. 1. *В тым тематі найбарже рахувала ся справа материльна новой родины, жебы оженити сына якнайліпше, [...] а если иде о дівку, жебы ю выдати за богатого і доброго газду* (А. Барна).

Это лишь очерк, набросок синтаксического словаря лемковского языка. Более полное описание требует изучения и обобщения более обширного корпуса лемковских текстов.

ЛИТЕРАТУРА

ЗОЛОТОВА, Г. А. (2005) : *Очерк функционального синтаксиса*. Москва: КомКнига, ISBN 5-484-00236-2, 352 с.

ЗОЛОТОВА, Г. А. (1988) : *Синтаксический словарь. Репертуар элементарных единиц русского синтаксиса*. Москва: Наука, ISBN 5-02-010856-1, 440 с.

FONTAŃSKI, H. (2014) : *Studia nad składnią lemkowską*. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, ISBN 978-83-226-2296-4, 206 с.

Prof. DrSc. Henryk Fontański, prof.
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej
41-200 Sosnowiec
ul. Gen. S. Grota-Roweckiego 5
Polska

email: henryk.fontanski@us.edu.pl

ВОПРОСЫ ФОРМОВАНИЯ НОРМЫ РУСИНСЬКОГО ЯЗЫКА В УКРАИНИ

Михайло АЛМАШІЙ

Abstract

In the research work the author marks an actuality of the problem concerning the norm-forming of the Carpathia-Rutinian variant of a literary language in such conditions when, from one side – the RutinianLanguage in Ukraine is categorically not acknowledged at the state level and it is perceived just only as a dialect of Ukrainian language, and from the other side – there is the period of scientific developments concerning the integration of polyvariety of RutinianLanguage in Slovakia, Poland, Hungary, Serbia, Romania.

Key words: Carpathia-Rutinian variant of a literary language. Rutinian Language in Ukraine.

Узлові вопросы доклада:

1. Актуальность поставленного вопроса
2. Методологична основа нормованя русинського языка
3. Технологія реалізації нормованя русинського языка
4. Перспективи

1. Тема мого доклада, вынесена у заголовок є актуалнов по двом причинам: перша у тому, што треба доказовати ци русинський язык є окремішньым славянськым языком, ци лем є діалектом котрогось другого, украинського языка. Друга причина: кедь русинський язык є самостоятелным языком, то ци сформовався уже у статус литературного, писемного языка, ци складена його нормативна база. Цілий світ знає, што на Україні на русинський язык накладено абсолютное ВЕТО, т.е. повный запрет и не признания такої субстанції. Русины Подкарпатя переживавуть період безжалостного лінгвоцида, на жаль и на шкоду русинський язык у сей час не може обслужовати усі сфери житя и діятельства подкарпатського русина.

Усі ми добрі знаєме, ош історія кожного языка находиться у єдному шору из исторійов народа, носителя сього языка. Завто перед тым, як говорити про нормованя литературного языка, треба уяснити и глубоко осознати такый принципіальный вопрос: коли и як возник русинський язык. Чеський историк Любор Нидерле рахує, ош вирішеня вопроса про нароженя языка є єдночасно отвітом на вопрос про похоженя народа, який говорить на сьому языку¹. Київський літописець Нестор говорить, што наші далекі предкы-славяне спершу жили у римській провінції Норика на правому березі Дуная у верховях рікы Драва. Нестор пише: *«По мнозех же временех сели тут Словени (Славяне – М. А.) по Дунаеви, где есть ныне Угорская земля и Болгарская. От тех Словен разыдошась по земли, и прозвашася именами своими, где седише на котором месте, тако и прозвалась»*².

Тогдашний славянський язык був тісно поязаний из другими языками. Сесь звязок мог отбиватися там, де май інтенсивно отбивалися процеси міграції разных народов. Л. Нидерле схыляється до того, ош таким містом мог быти карпатський регіон. Вўн писав: *«Вряд ли можно найти более подходящую территорию, где бы могли развиваться эти разносторонние связи, чем область в районе Закарпатья. Сам характер этой области более чем что бы то ни было другое соответствуют названиям флоры и фауны, сохранившимся в древнеславянском словаре»*³.

Наші украинські опоненты кажуть, что русинського языка нигда не было и не є, што русины лем теперь його придумали, что русинський язык є *«нововідкритою мовою, раніше невідомою»*, што *«реалізація языковых прав русининів і намагання реалізувати свій язык то є лем языкова містифікація»*⁴. Автор робить катего-

---

1 Л. НИДЕРЛЕ. *Славянские древности. 2-е издание.* Москва, 2001, с. 14

2 *О русская земля. Памятники литературы Древней Руси XI-XV веков. Повесть временных лет.* Русский раритет, 2002, с. 8.

3 Л. НИДЕРЛЕ. Названа книжка, с.26. «Все эти языки являются продолжением материнского языка, на котором когда-то говорили в прикарпатской прародине» (Сноска

4. Л.НИДЕРЛЕ. Названа книга, с. 30.

4 Л. О. БЕЛЕЙ: «Русинський язык» у Закарпатській області України початку XXI ст.: реалізація мовних прав автохтонного населення чи повна містифікація. //ж. *Мовознавство.* - №5. 2013, с. 98.

ричний вивод: *«Породження русинської мови – це питання, яке не має і не може мати наукового розв'язання в системі координат сучасного неорусинства»⁵*

2. Методологічною основою нормованого русинського мови, на нашу думку, мали б стати дослідження славянських мов французького ученого-славіста А. Мейє, теоретичні положення нашого великого русина-славянина Ю. Венелина-Гуци, який пройшов практику кодифікації болгарського мови, і А. Годинки, великого захисника русинського мови. *«Если народу пришла пора приниматься за грамоту, – писал Венелин, – если его язык распался на несколько наречий, если неизбежен выбор одного из них для литературы, то сочинители должны быть весьма осторожны и разборчивы в этом выборе. Никто из них не имеет права свой жаргон (диалект – М. А.) навязывать другому... Если все писатели безотчетно последуют одному из наречий, то это должно приписать счастливому случаю, который по крайней мере сохранил грамотное единство в народе. Но как только явилось несколько грамматик, несколько наречий и завелся спор, в таком случае сочинители грамматик не имеют права быть судьями: их тогда должен судить, как подсудимых, суд высшей филологии»*, т. є. філологічна наука (Ю. І. Венелин. **О зародыше новой болгарской литературы**)⁶.

Дуже велике значення надає Венелин орфографії. *«Правописание, - каже ученый, - вещь священная, которую нельзя ворочать, как игрушку, кому как захочется. Прежде нежели приниматься за издание книги, должно критически установить правописание. Сербы начали издавать книги до появления грамматики. Следствием этого есть раздор, который существует в сербской литературе. Этого должно опасаться и относительно болгарской литературы»*. Од себе треба додати, що і ми, русини, мусиме бути розумні і глядати майліпший правописний варіант. У нас на Подкарпатю схожа ситуація. Маєме доста много писателюв, печатавуться книжки, виходить русинська новинка.

---

5 Там же, с. 99.

6 Цит. по кн. Ю. І. Венелин в болгарском возрождении. Москва, 1998, с. 30.

Айбо кедь зробити граматичный и орфографичный анализ, то найдеме страшный хаос.

У правопису и у языку у цілому, як знаєме, существує три принципи фонетичный (фонетика – природа языка), етимологичный (етимологія – наука языка), традиційный (традиція – історія языка). Специфіка русинського языка у тому, што для нього є характерным етимологичный принцип из даякими елементами фонетичного и традиційного принципів. Бо лем етимологія дає научное поясненя ушиткым лінгвістичным явленям, лем сесь принцип може забезпечити єдинство языка, писаня и говоріня, орфографію и орфоепію. Головний аргумент Венелина на пользу етимологичного правописаня у тому, што оно може у даякуй мірі придержати язык «од ухода от себе», т. є. от утраты свого лица.

Точно такої думкы додержуєся А. Годинка. У передслові до *«Русинсько-мадярського словаря глаголув, Глаголиця»* вун єднозначно говорить, што придержовався правил етимології: *«Я змагав не лишити далеко етимологію и не утопитися у фонетику»*⁷. Годинка дуже сокотив русинський язык и не без гордосты казав, што то є *«наш подкарпатський справедливый русинський язык... самостойный сам по собі язык»*⁸. У своїх роздумах про язык ученый хосновався лінгвістичными выводами великих ученых – Карського, Ягича, Колесы, добрі орієнтовався у процесах розвитку восточно-славянських языків. *«Всі тоты сльянські племена, котрі позніше прозвалися Русею и по булушуй части соллялися во Києвське велико-княжество, перед тым у темнуй стародавнині тот єден самый язык мали»*⁹. Из часом и руський, и украинський, білоруський розвивалися по-свойому. *«Неодмінно мусів и тых там на горі, и сьих туй долу язык помалы инак розвивати ся; нові и розличні слова мусіли ся и у сьих и у тых бесіді появляти... Як шили столітя, тым бушов стала розлука межи ними, докі не дуйшли до нынішньых часув... Так став окремішньым*

---

7 А. ГОДИНКА: *Русинсько-мадярській словарь глаголув. Глаголиця*. Ужгород, 1922, с. 6.

8 Там же, с. 2.

9 Там же, с. 3.

український язык»¹⁰. Так було и из русинським языком. Айбо тепер уже треба виробляти літературний язык, бо *«літературний язык извон произнести тым способом, же ид словам простонародного говора и бесіды примісятья слова и выразы чужого языка...не мож...Сесе означало бы духовні дірky заплатками позатыкати»*¹¹. А. Годинка правильно розумів, што при нормованю русинського літературного языка є выжне виробленя єдиных правил правописаня: *«По заведеню точных правил правописаня нашого простонародного языка каждоденное употребление тых самых правил принесе и затвердит истовое правописаніе и буде самый саменький единственный наш подкарпатсько-русинський язык»*¹².

3. Межи многими проблемами, які стоять перед русинами у наш час, доста тяжко вирішувалася проблема кодифікації русинського літературного языка. Она не была бы тяжка, якбы люде, які займаються сим вопросом, знали, што они хотят, якбы розуміли, ош говорový язык не є нормативным, бо нормативным є писемный язык, язык книжної продукції. Каждый «знаток» русинського языка говорить из узколокальных позицій: *«У нашому селі кажуть так»*, *«Наш мараморошський язык майправильный»*. Ци мож при сяких мудрованях виробити єден літературний язык? Другыми словами, у сьому вопросі у нас панує прискіпливо выраженный лінгвоегізм. Каждый язык, малый ци великий, має свої внутрішні закони, які треба знати и якими треба хосноватися при спорных вопросах. Айбо ище суть и общелінгвістичні закони, є історико-поруняльний метод, порунялна граматика славянських языків, є наука філологія. И ко не знає сього, най не береся до нормованя літературного русинського языка.

Наша концепція орфографії основуєся на аналізі теперішньої языкової ситуації (врахованя українського асимілативного елемента, нажитого за 70 років, факт существованя варіантів русинського языка у Словакії, Польщі, Сербії, Румунії, Мадярщині). Мы

---

10 Там же, с. 11.

11 Там же, с. 3.

12 Там же, с. 6.

орієнтуємеся не на суму суб'єктивних, неаргументованих думок дакотрых особ, а на научный опыт нормованя языка. За послідні 15 рокӯв, и з часа III. Конгреса русинського языка, який одбывся у Кракові у 2007 році, на Подкарпатю велася доста інтенсивна робота по выробленю кодифікаційных матеріалӯв подкарпаторусинського варіанта літературного языка. Сеся робота не была спонтаннов ци єдноразовов акційов. Она велася планомірно, організовано. У процесі роботи изхосновано много научної літературы: печатні матеріалы разных періодӯв русинської исторії, публікацій новинок, журналӯв, монографій выдатных ученых, матеріалӯв межинародных конференцій європейського уровня, граматик М. Лучкая, И. Фогорашія, Духновича, Раковського, Панькевича, Є. Сабова, А. Волошина, И. Гарайды, И. Керчі, Д. Сидора, М. Алмашія, ураховано думкы теперішньных граматистӯв М. Кеминя, И. Калинича, В. Сочки, В. Молнаря, М. Варваринця, М. Шаргы, учителюв А. Мегелы, Ю. Шиповича. Мы добре изучили матеріалы ученых Словакії А. Плішковой, К. Копорової, В. Ябура, Ю. Панька, Вєсводіны Ю. Рамача, Лемковины О. Дуц-Файфер, Г. Фонтанського.

Наша комісія в основу кодифікації єднозначно взяла етимологичный принцип из незначными елементами фонетичного и традиційного принципӯв.

Треба сказати, што за послідні рокы (2011 - 2014) основна робота по кодифікації русинського языка проводилася силами областного общества им. А. Духновича, при правліні якого была створена лінгвістична секція, на кождому засідані якої обговорьовалися вопросы кодифікації. Печатаня названых выше матеріалув профінансовало общество им. А. Духновича.

От чого залежав результат нашої роботи? Туй маєме много факторӯв: а) лінгвістична атмосфера довкола кодифікації (не дуже благоприятна); б) наявний сильний лінгвоєгоїзм даякої части пишущої публікы; в) уровень осознаня русинськым активом значеня кодифікації; г) лінгво-інтелектуальный уровень учасникӯв кодифікації (иначе: професіоналізм); д) ознакомленӯсть учасникӯв кодифікації из работов по кодифікації регіональных русинських языкӯв Словакії, Польщі, Сербії, Мадярищині, Румунії. Треба повісти, ош

у многих вопросах не все сходились думки членів комісії (айбо часто без научного коментованя свої позиції).

У результаті многоручної роботи (из даякими перерывами) опреділився формат обовязковых кодифікаційных матеріалів-документів: 1. Русинсько-російсько-українсько-латинський словарь лінгвістичної термінології; 2. Граматика русинського литературного языка; 3. Правила русинського правописаня; 4. Орфографично-орфоепичный словарь русинського языка; 5. Нормы ділового русинського языка (находиться у процесі роботи). До сього можеме причислити и «*Русинсько-славянський лексикон*», який сими днями вийшов и є нормативным по орфографії и толковым, бо каждое русинське слово не лем переводиться на другі языки, а и пояснюється, што оно значить. На нашу думку, для повноты кодифікації треба мати *Толковий словарь русинського языка* и *Етимологичный словарь русинського языка*.

Обы наш русинський литературный язык забезпечив высокую грамотность нашої читательської и писательської публіки, обы не было правописного хаоса, обы наш русинський язык став поправді нормативным, наша комісія опреділила слідуочі нормативні елементи.

У фонетиці:

- у русинському алфавіті не є роздільного твердого знака (Ъ):

- мягкий знак служить для помнякшеня согласных звуків у конци и в середині слова: *возарь, гусарь, друтарь, косарь, напасть, папірь, писарь, пропасть, школярь, церьков*; у приложниках мужського рода послі «н» перед «ы»: *вонкашньый, вчорашньый, днешньый, ранушньый*; у суфіксу «-ськ» мягкий знак указує на мягкость звука «с» и перед ним стоячого согласного, айбо лем у выговорі, а на писмі тот попередньый звук пишется без «ь»: *авторський, женський, материнський, морський, панський, русинський, румунський, славянський*;

- суфікс «-алн-» (-ый) пишеме из твердым «л» *вербалный, клерикалный, локалный, нормалный, офіціалный, соціалный, унікалный*; мнягкий знак послі «л» сохранияє лем у тому случаю, коли основа слова закончуєся на мягкий согласный: *учитель* –

учительный, діятель – діяльний, сочинитель – сочинительний, управитель – управительний;

- на місті етимологічного «о» (вол, стол) пишемо умлаут «ў»: *вўл, кўнь, стўл;*

- задньязычний «ы» пишешся як по звонких, так и по глухих согласных (*бык, дым, дыня, лыча, кывати, пытати, сыпати, тыкати, хыба*; «ы» пишемо и у законченях назывникув у множині; *бавкы, блыхы, быкы, волы, качкы, копачкы, ногы, тріскы;*

- «і» ужываеме лем у законченях приложникўв родового змінника: *білої, синьої, чорної, красної, розумної* и законченях присвойного містоназвыника: *мої, твої, нашої, вашої*, а также на зачатку немногих слўв: *іда, ідець, їсти, їдкий, їжак, їжиця*; у вшитких других случаях пишемо «і»: *гріти, ліпшыї, ліс, лірика, літо, німець, рішати, сідати, сніг, тіло;*

- сохраняться у нас староруськое «и» на зачатку слова: *ити, имити, имня, ива, инак, истина, Иван, Илько, Иреней*, окрем иноязычных слўв: *інтернет, інтернатура, імітація, інтермедія, імітація*; а также у суфіксах «-ик», «-ич», «-иц-»: *довжник, каноник, правник, противник, фабрика, електрика; родич, Попович, Духнович; водиця, границя, грішниця, заушниця, землиця, книжниця, копиця, косиця, красавиця, околиця, павутиця, палиця, пословиця, пишениця, пятниця*; у суфіксу «-ичн-»: *географичный, этнографичный, оптимістичный, орфографичный, столичный, типичный;*

- у немногих словах на Подкарпатю ужываться йотованое «ји» (йи): *знойити, двойити, дойити, млойити, пойити, райити, ройити, тайити, тройити, мойими, твойими;*

- русинськое правописаня не знає здвоєня согласных «н», «т», «д», «с», «л»: *знаня, смітя, статья, судя, волося, зіля;*

- у нашому русинському алфавіті вылишена буква «ё», на єї місті ужываться сполука «йо», «ьо»: *його, майовый, мойого, днешнього, крайового, синього, літнього, зятьом, косарьом, писарьом, няньо;*

- слова типа: *бе, пе, ве, объект, субъект* пишемо без мякого знака и без апостофа;

У морфології:

- у містному зміннику (локалі) називників женського рода хоснуєся флексія «і»: *на базі, на біді, на вазі, на війні, на горі, на дорозі, на іконі, на книжці, о культурі, на нозі;*

- у містному зміннику (локалі) єднини називники мужського и середнього рода мавають закончення «-і», «-у» (-«ю»): *в ареалі, на березі, на боці, на виході, на дворі, у животі, у конкурзі, на концерті, у лісі, у місті, у морозі, на оборозі, на порозі, у році, у селі, у таборі, в уряді, у шорі; у краю, у маю, у раю;*

- у називному зміннику (номінативі) називників другого змінювання (деклінації) из основов на мягкий согласный у множині маєме закончення «-і»: *гості, дні, жителі, малярі, новинкарі, писателі, приятелі, толкователі, управителі, читателі, фіглярі;*

- у якостных приложниках (придаванках) у називному зміннику множини маєме закончення «-і»: *білі, добрі, жовті, зелені, красні, порядні, розумні, солодкі, скромні;*

- у місткому и родовому змінниках (локативі, генитиві) єднини називників женського рода на мягкий согласный хоснуєся флексія «-и»: *у цибули, у роли, у землі, у спални, на постелі, на печі; из постелі, из моркви, из печі, из речі, из соли, из крові, из долони;*

- у творящому зміннику приложників (придаванків), отглагольных приложників и містоназивників множини наша грамати́ка признає за норму як типичное для восточнославянських языків закончення «-ыми», а не діалектне «-ыма»: *білыми (леліями), весельми (дівками), добрыми (жонами), жовтыми (косицями), красными (пейзажами), мильми (дітьми), новыми (топанками), острыми (ножами), розумными (учениками), темными (ночами), широкыми (просторами); перечитаными (книжками), исхожеными (путями), изораными (полями); из ними, из такыми, мойими, твойими, тамтыми;*

- родовый змінник називників 2-го змінювання має закончення «-а», «-я», а не «-у». «ю-»: *бога, водолаза, горняка, дуба, кума, косаря, млинаря, народа, ножа, носа, продукта, рога, сада, стола, неба, озера, тіла, ужитка, часа;*

- наша граматика признає єдину форму личних містоназівників : *она оно, они* и називників без епентетичного «в»: *око, очи, уйко, уйна, улиця, уxo*;

- на отличие от українського языка у інфінітивах глаголів (часословы) уживаєме суфікс «-ова-», а не «-ува-»: *боковати, будовати, голосовати, годовати, мандровати, силовати, торговати*;

- у законченнях глаголів 1-го лица множини пишеме «е»: *днюєме, жиєме, корчуєме, носиме, ночуєме, пишеме, просиме, робиме, силуєме, читаєме, чуєме, шиєме*;

- глагольні (часословні) форми типа «**обыйти**», «**одыйти**», «**прийти**» у множині уживавуться без випадання «й»: *обыйшов, одыйшов, дойшов, прийшов*.

- мы допущаєме до ужитка паралелні (повні и енклитичні) форми личного містоназівника: *тебе – ты, його – го, мене – ня, себе – ся, єї – ї*. Енклитичні форми дуже часто стрічаєме у народно-поетичнуй творчости, у співанках: «*дай ня, мамко, дай ня*», «*я тя глядав, мати тя глядала*», «*ой Маріко, люблю тя, люблю тя, заріж мені когутя*», «*я ся варовала як потя у гнізді*». Окрем того, частиця «-ся» у русинському языку є мобільным елементом и пишешя у постопозиції из глаголом уєдно, а у препозиції – окреме: «*Мамка буде дивити – я ся буду ганьбити*»;

- у етимологичному префіксу «от-» перед звонкыми «т» озвончаєся у «д» и пишеме: *одверичи, оддати, однести, одрізати*, айбо перед глухими обстаєся «т»: *оттяти, отсічи, отсохнути, откосити, отходити*.

- на одміну од русинув Словакії мы сохрanyaєме восточнославянську форму таких називників як *артіст, екстерніст, натураліст, реаліст, славіст, турист, факултет, університет*, а не *артіста, натураліста, реаліста, славіста, туриста, факулта, універзіта*.

Айбо окрем высшенаписаного, маєме даякі не до конца вирішені вопросы правописа: Корінь русинського слова, як казав французський славіст Мейє «серце слова», несе на собі основный семантичний тягар и зато є незмінным. Кєдь не додержоватися

етимології слова, то можемо стрітитися із množеством разнописаня многих називників. У сьому случаю будеме мати правопис, як казали латиняне, «ad libitum». Обы правописаня коренюв у русинських словах было єднакым, мусиме обергатися за помочов до первоосновы слова церковнославянського ци давньоруського языка. У словах із звуком «е», який походить от редукованого «ь», нигда не одбываться ниякої переміны сього «е»: Напримір:

- *небо* – *неба, небу, небом, небі, небами, небах*, а николи не «и», як пишуть декотрі наші русини «*на нибі*»:

- *земля* – *земли, землі, земльов, землі, земель, землями, землях*, а николи не «*зимля, на зимли*» и т.д;

- *двері* – *двері, дверей, дверям, дверями, дверях*, а николи не «*двирі*», «*двирями*»;

- *день* – *дня, дню, дні, днями, днях, денный, поденно, денник*, а николи не «*динь*»;

До сеї группы слов односяться *мертвець, вінець, огонь, отець, пень, перстінь, село – в селі, середина – в середині, середный, теперь, терня* и др.

Аналіз русинської лексики дає нам возможность судити, што мы занимаєме єднаку позицію із русинами Словакії у подходах до автентизації русинської лексики, очищення єї от чужоязычної лексики.

Як знаєме, лексика подкарпаторусинського варіанта русинського языка наповнена доста великым числом иноязычных, чужых лексем: украинизмами, русизмами, мадяризмами, германізмами, інтернаціоналізмами (грецизмами, латинізмами), для котрых стараємся найти наш русинський еквівалент: *кредит* – *позичка*, *кредитор* – *позычалник*, *юрист* – *правник*, *медикаментозный* – *лічебный*, *адвокат* – *заступник*, *коргаз* – *лічебниця*, *покровитель* – *охоронець*, *голкіпер* – *воротарь* и др.

4. Робота над поліпшеньом нормативности русинського языка у нас продовжуєся. Підготовляєме до перевыдання у наступному році нової доповненої и поліпшеної граматики, правил правописаня, розширеного орфографично-орфоєпичного словаря; на помуч писателям «*Словарь русинської літературної термінології*»,

---

дуже проситься на порядок денний випуск толкового и етимологичного словаря автентичної лексики русинського языка.

Хотів бым рекомендовати учасникам конгреса

а) выбрати комісію по виробленню єдиної граматичної термінології, а потому братися за інтеграцію граматичных норм на основі русинського еквівалента для вшиткых регіональных разновидів русинського языка;

б) у вшиткі типи русинських словарюв внести такі терміны:

Русин – особа русинської національности.

Русинізм – слово ци словосполученя, позычені другими языками.

Русиніст – ученый, спеціаліст из русиністики.

Русиністика – всеобща наука про русинський народ, його історію, етнографію, культуру, язык, способ житя, менталитет.

Русины – назва давньославянського народа, який проживать до теперь у центрі Європы на території карпатського ареала.

Русинофіл – поважалник русинов и ушиткого русинського.

Русинофоб – противник русинов и ушитого русинського.

Русинський – ушитко, што односиться до русинов (русинський язык, література, культура и др.).

ЛІТЕРАТУРА

АЛМАШІЙ, М. (2014): *Орфографічно-орфоепичный словарь русинського языка*. Ужгород.

АЛМАШІЙ, М. (2014): *Правила русинського правописаня*. Ужгород.

АЛМАШІЙ, М. – УХАЛЬ, М. (2014): *Русинсько-російсько-українсько-латинський словарь лінгвістичної термінології*. Ужгород.

ВЕНЕЛИН, Ю. (1838): *О зародыше новой Болгарской литературы*. Москва.

БЕЛЕЙ, Л. О. (2006): *Про реалізацію державної мовної політики в умовах Закарпатської області*. // *Матеріали міжнародного круглого столу, 30 листопада 2006 року*. Ужгород.

БЕЛЕЙ, Л. О. (2013): *«Русинский язык» у Закарпатській області України початку XXI ст.: реалізація мовних прав автохтонного населення чи повна містифікація*. – *Мовознавство*. - №5. Київ.

-
- ВЕНЕДИКТОВ, К. В. (1948): Ю. Венелин о болгарском языке. Ин: *Н. Ю. И. Венелин в Болгарском возрождении*. Москва.
- ГАРАЙДА, И. (1941): *Грамматика руського языка*. Унгвар.
- ГОДИНКА, А. (1922): *Русинсько-мадярський словарь глаголув*. Глаголиця. Ужгород.
- ДЕМИНА, Е. И.: О первом опыте кодификации болгарского языка эпохи возрождения. Концепция Ю. И. Венелина.
- КОПОРОВА, К. – ПЛІШКОВА, А.: (2013): Языкова конзултация (1-16) Ин: «*Народны новинкы*» початком из 3. 07. 2013 (Рочник XIII, ч. 7) до 5. 11. 2014 (Рочник XIV, ч.12).
- ЛИЗАНЕЦЬ, П. М. (2002): Слов'янізми в угорській мові (говірках) як джерело для поглибленого дослідження історії праслов'янської та слов'янської мов. Ин: *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія ІСТОРІЯ*. – Випуск 8. – Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції «Національно-культурне відродження славянських народів і Карпатський регіон: До 200-річчя від дня народження Ю. І. Венеліна» 22-23 квітня 2002 року. Ужгород, с. 109-114.
- МЕГЕЛА, А. (2014): *Грамматика русинського літературного языка*. Ужгород.
- НИДЕРЛЕ, Л. (2001): *Славянские древности*. 2-е изд. Москва.
- О Русская земля! Памятники литературы Древней Руси XI-XV веков*. –«Русский раритет». (2002). Москва.
- Правила русинського языка (Проект)*. Часть I. (1994). Пряшів: Русиньска оброда.
- ПЕЧОРА, Н. (2013): *Русинський язык. 1-3 цвіт., про русинські школи п'ятирічної системи народної освіти*. Ужгород: Видавельство В. Падяка.
- СИДОР, Д. (2005): *Грамматика русинського языка из Євангелієм од Матвея для русинов Украйны, Центральной Европы и Америки*. Ужгород.

Михайло Алмашій
ул. Закарпатська 26/53
88017 Ужгород
Україна

almashi1930@gmail.com

КОДІФІКАЦІЯ МОДЕРНОГО РУСИНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА В МАДЯРЩИНІ

Михаил КАПРАЛЬ

Abstrakt

The presentation deals with the practical implementation of the decision made by the Hungarian Rusyn national self-government to codify their language. There will be presented: a brief history of this issue; language features of the residents of Komlóska, the last Rusyn settlement in Hungary, where the older generation speaks Rusyn; some remarks about the spelling rules of the Rusyn literary language which are most interesting for ordinary speakers; textbooks, manuals and a spelling dictionary for schoolchildren, published or prepared for publication in Hungary.

Key words: Hungary. Rusyn literary language. Spelling rules. Rusyn textbooks.

Честовані колеги, гості Конгреса!

Процес кодифікації властного літературного языка про малярськых Русинув вуйшов на фіналну стадію. То, за што сьме бесідували вецей, ги десять роки, дуставать реалні форми. Національное самосправованя на майвысшум уровні за свої наміреня заявило иши на зачатку 2000-ых рокув, што дустало пудпорованя у матеріалох межинароднуй научнуй конференції на честь Антонія Годинкы 2006. рока (Капраль, 2006). Не позеравучи на малочиселность малярськых Русинув (за даніма списованя обывательства 2011-го рока – не повных четьри тысячі особ, што, мусай уповісти, майже дуплом высьше од списованя пережого 2001-го рока!, тренд, котрый не годен не радовати) языковый вопрос быв и є фурт актуальный. По рішеню Первого языкового конгреса, же Русины у каждой державі, де жыють, мають ся старати за властну варіанту літературного языка и того тренда звышєня русинського обывательства у Малярщині, за котрый єм упоминав шориком высьше, сяка актуальность лем росте и у случаю, кедь не буде рішена днесь, буде гамовати сосполный жыбот Русинув нашуй отцюзнины. Дішкуро-

---

вати за того, ци треба нам кодифікувати властну форму нормованого языка, по тому, як се учинили ко скорі, ко пузднійше бачванські, словацькі и польські Русины, не є што. За Украину в сьом контексті не повім нич, ибо там, богу жаль, цалком иншака ситуація. Повім лем єдно, докля держава Украина не зучастнить ся у процесі фунгованя русинській школы, русинських научных и культурных інституцій, надіяти ся не є на што.

Што ся тыче Мадярщины, вопрос кодифікувати вадь не кодифікувати уже не стоить. Днесь, сяким кіпом, у нашу отцюзнині иде бесіда лем за форму сякого ушытков сполностев прийнятого нормованя языка. На реплики поедных сторонникув шпорованя кельтовань мадярських платникув дані повіме лем того, же Русины, ги все послушні горожаны своєю отцюзныны, платяць дані и ипен, ги ушыткі, мавуть право на реалізованя властных потреб у сосполнум жывоті. Другое, де факто русинський язык фунгує у Мадярщині ипен так, ги у иншых сосідніх державах, истнують научна и культурні інституції, вуходяць новинкы, увиділи світло світа десятки научных и популярных вудань, иде робота над будущыма публикаціями. (Ту на екрані виділи сьте поедні з сїх вудань, што были приладжені вадь вудані у Ніредьгазі).

Днесь бесіда иде за ушореня сєго процесса, імплементацію елементарных лексичных, граматичных и ортографічных языковых норм. Нараз треба уповісти, же в днешній Мадярщині вечша часть русинського обывательства є докус языково асімілована. Зостала лем єдна Комловшка (найстарші містні люде до теперь кажуть Комловш, а не Комловшка!), де старша генерація бесідує ищи на орігінальном русинськум діалекті. Доста уповісти за унікальное у славянськум світі фонетичное явленя: хыбеня звука [л']. Лем там учуєте, наприклад, на місті 'люде' – 'юде'. Думаеме, же йсе вплив мадярського языка, котрый стратив сей звук дас сперед четыристома роками. Ищи єден языковий элемент, котрый єм про ся отворив лем сєго літа по вандрованю у казочну Комловшку: там кажуть не 'двадцять пять', наприклад, а 'пять а двадцять'. Повісте, и Чехы так рахувуть, айбо у них того пуд німецьким впливом, а де ся взяв сей языковий казус у Комловши?

Цалком смутным є тот факт, же комловшчане не знавуть азбуку, хыбаль тоті з них годні прочитати русинську часть днешнёго „Русинського Світа“ (вун ся дублує и по мадярськы), котрі за соціалізма учили у школі руськый язык. Ищи вечша біда, же днешні сорок-тридцять ручні и, само собов, молоджі обывателі даколи чисто русинського села не знавуть ані бесідувати, ци як они кажуть ’бешідувати’. Цалком нияк. На сьом смутном фоні една світла фігура познатого мадярського русинськоязычного поета Габора Гатінгера, котрый еден и дале пробує воздвигнути родну материнську бесіду на уровень літературного языка. У послідньому 114 числі „Русинського Світа“ за юлій-август с. р. опубликована была його новела „Дробни трагедії“ (Гатінгер, 2015). Не єм літературознатель, не буду аналізувати ту літературні цінности. Ми, языкознателєви, ся любить, же автор пробує писати родным діалектом. Айбо нараз мусай уповісти, же и ту, на такому малум фалаткови текста хыбить норма. У єдним місті читаєме ’до хіжи’, у другом – ’до хижы’; маєме ’щестя’ а пару шориками долу – ’шчестя’; ’легкий’ айбо ’клюдним’. Не годен ся честованый автор определити и з тым, як має графічно передати того унікальное ’й’ на місті ’ль’: маєме и ’телё’, ’людства’, ’землю’, ’болість’, ’змісль’, з єдного бока, и ’теё’, ’веёме’, ’пасую’, ’валаі’, з другого, видав, того што ближе ку материнськуй языковуй стіхії, бока. Частиця ’ся’ у тексті ся трафлять у графічнуй формі ’ша’ (’ша пошміяли’, ’вернули ша’) и ’шы’ (’шы котуйбала’, ’шы похвалю’); не любить ми ся и тот послідній, „дуплований“ способ передаваня мягкости ’ью’, як и тоди, коли намісто йотовануй буквы хоснує ся ’е’, ’у’ в комбінації з ’ь’ (видав, пуд мадярськым впливом), позерай, ’полье’, ’дождьу’. Не рішена сістематично автором проблема передаваня мягкости переднєязычных, позерай, ’цітіла болість’, де правдиво передана мягкость ’ль’ в другом слові, айбо „ігнує ся“ мягкость мінімально звука ’т’ у пережум слові сєї словозлуку. Предметом дішкурования суть случаї реалізації на письмі поєдних асімілацій, представлєных у тексті, ци страты начального звука, наприклад, ’ше’ на місті слова ’вше’, ’фтікати’ на місті ’втікати’; скончення поєдних якостникув вадь містоназивникув,

---

порувнай, *'єднодухой філософієв'*, *'своєв роботой'*; хоснованя 'х' на місті пережого 'у', порувнай, *'хпечени'*, *'хпадла'*. Ци годна бы ся кодифіковати сяка форма языка? Чом не! Доста, ми ся видить, лем мало „вубіглєвати“, обробити ї професіоналом-языкознателєм. Проблема у тому, же днешню читавучу, тым вецей пишучу публику в Мадярщині межі Русинами складавуть не комловшчане. Зато од самого зачатка туй був вубраный „компілативный“ пудход, формованя літературного языка на много шырїой языковуй базі. Од „уканя“ южномараморошського говора Антонія Годинкы, восточно-русинського префікса 'май-' (*поз. 'майліпшыї'* и т. д.), наприклад, до западнорусинських лексичных елементув *'телє'*, *'келє'*, *'велє'* и т. д., граматичных форм *'на Мадярох'*, *'я мам, ты маш'* и т. д. Туй треба уповісти того, же про вечшыну днешніх русинських авторув у Мадярщині ипен восточнорусинські діалекты суть родныма, я, на келє познаву, єден языковий „ужгородець“.

Честовані колегы ми перебачать таку кулькость языковых примірув, айбо, бізувно, зуновали наші гості. Перебачте и вы, честовані. Сяка нудна наука за язык.

Айбо кедь виджу так много лінгвістув, вадь люди, котрі каждоденно злучені з проблемами писаня, котрі ту суть доведна, мушу ищи повісти дамало за проблемы ортографії и графікы. Чкода, же не фунговала Інтеррегінална языкова комісія, котра была создана на фылєх оптимізма пережого Краковського конгреса, также не была рішена ані єдна переже декларована проблема (хоть лем на уровні графікы), котра розлучать днешні кодифіковані варіанты русинського літературного языка у Сербії и Горватії, Словакії и Польщи...

Дас тыждень сперед сєв бесїдов читав єм публикацію у єднуй нашуй новинці, честно повім, не памнятам у котруй, ибо тото и не є важным. Єден честованый Русин-, „нелінгвіста“ ся поносує, же не знає, де даколи був „ять“ у тум вадь иншум слові, зато просить панув лінгвістув писати так, ги говориме. Я того пересвідченя, же основным ортографічным прінціпом має быти фонемный, вадь як у нас ищи до теперь принято говорити „етімологічний“: єдна фонема – єден звук, не знаш, яку гласну букву маєш писати (з німа

у нас майбулше проблем), глядай таку форму слова, де вна у силнуй позиції. Напримір, знаєме, же у вечшуй части наших діалектів 'е' сперед мнягкым созвуком читаво ся редукує, чуєме скорі 'и' на сьом місті. Айбо се не значить, же маєме писати 'чисть' намісто 'честь', ибо маєме сей самозвук у силнуй позиції, позерай: 'чѣстный' [*свой род не забуду, співають каждый Русин...*]. Сяких примірув маєме велё. Нико не заказує вуговорёвати се слово 'чисть' подля материнськуй бесіды, айбо не мож се хосновати у писемнуй формі, тым вецей у ортографічнум словарёви фіксувати, на тото є ортоепічний словарь, де мож ся дузнати за норми вуговорёваня... Дасть Бог, дочекаєме ся и мы даколи такого. Што-м хотів сым уповісти? Мерькуйме на фонетику! Годна вна завести нас у блуды. Йсе нам наказовав ищи велёчестованый наш академик Антоній Годинка, коли писав у спередслові ку своєю „Глаголниця“ 1922. рока (Годинка, 1991), же вун при пудготовці рукописа змагав ся (цітуву) „...**не лишишти далеко этимологію и не втопिति-ся у фонетику**“ (конець цитаты). Мудрый був чоловік. Чкода, же не пушла за ним наша так називана інтелігенція у межывойновый час, воёвала за язык Пушкіна, Шевченка, намісто того, жебы обробляти жывый язык карпатських Русинув. Чом, не слухали пророка у своєю отцюзнині? Тадь мадярон був! Чому муг сякый чоловік научити... (йсе я іронізуву)... Хоть проблема пропаганды, чехословацькуй вадь у наш час дакуй иншакуй, нигде ся не діла. Народ без державы, котрыма суть до теперь Русины, нигда не мав свою властну пропаганду, котра бы была на хосен нашому народови, и часто хапав то, што му метали и мечуть, додам, сосідні „братні“ народы, котрі, мусай признати, не все были та и суть правдивыма приятелями Русинув... (перебачте ищи раз за екстралінгвістичні ремаркы...).

Вернеме ся ку фонетиці. Не все „писати, ги чуєме“ є добрі при формованю ортографічных правил літературного языка. Кедь сьме ту, у Пряшові, приведу єден примір з писаня у містнуй формі кодифікованого літературного языка часто, што природнё, хоснованого слова 'русиньскый' (подобных слов є много). Все собі думам на бідну учительку, котра має даякому звідавому школарёви (чом

не, молодой розум все глядять якусь логіку у вшыткун) объяснить розділ у писаню другого часто хоснованого слова подобнуй словотворнуй структуры – *'пряшівський'*. Видав, пуд пресом любителей писати так, ги чуеме, пряшовські лінгвісты нормовали сей случай. Вотки ся бере мягкый 'нь' у слові *'русинський'* и му подобных? Тадь се результат асіміляції пережого созвука сперед даколи мягкым 'сь' у суфіксі якостника '-ськ-' (ту на самый перед штімує ипен термин „етімологічний“, т. е. за походженём). Но, а теперь я ся прошу од вас, попозерайте ищи раз на сі приміры, чом не мудріше сохранили тоту мягкость у днешнуй формі суфікса '-ськ-', а вуговорёваня мягкыма пережых звукув у бесіді зафіксовати у правилох вуговорёваня у спеціальных словарях? И тогди и материнську бесіду захраниме, и правило се буде мати сістемный характер (буде ся писати еднако и *'русинський'*, и *'пряшівський'*), што є позітивным и про нас, ко нормы языкові застачать, и про каждого сістемно мыслячого хоснователя языковых правил и звик раз-пораз попозерати до словаря. Дако зафіглюе, правда, же кібы мы, Русины, односили ся ку раціо-орієнтованых народув, не дішкуровали бы сьме днесь у ХХІ. століттю за будованя фундамента про культуру и само истнованя нашого народа, котрым є елементарное хоснованя норм литературного языка про вечшу часть жыючых днесь Русинув... Айбо вернеме ся ку заявленуй темі нашого реферата.

На прошеня Вседержавного русинського самосправованя, высшого сосполного органа про Русинув Мадярщины, малярський уряд пудпорує вуданя русинських учебникув и иных помочных книг сякого кіпа. 2010-го рока у Асовді увиділа світло світа „*Русинська конверзація*“ (Гіріц, 2010), котру пудготовила ку выданю днешній посланик Русинув в Мадярському Парламенті Віра Гіріц, а 2011-го рока у Будапешті вуйшов „*Русинський букварь про школашув Мадярщины*“ (Лявинец, 2011), котрый приладила до печатаня Маріанна Лявинец, котра завтра буде тримати бесіду за язык малярській русинськоязычнуй періодикы. Ту, хоснувучи тоту можность, повім, же вна не лем науков ся занимать, айбо послідні роки возглавляла комісію з вопросув науки и во-

---

школованя у Вседержавнум русинськум самосправованю и была еднов из тых особ, дякувучи котрым у 2012 – 2013-ых роках было принято важное політичне рішення за вуготовленя учебникув про школарюв и кодифікацію літературного языка сякым кіпом про мадярських Русинув. Также публично днесь хочу подяковати честовануй колегыні од имени научнуй сполности за ї горожанську позицію.

А теперь з радостѣв годен ем повісти, же вуйшли сьме на много высшый ступень вошколованя на русинськум языкови у Мадярщині. На днешній день пудготовлені ку выданю у спеціалізовануй про націоналности Мадярщины печатні „Croatica“ читанкы про 1 и 2 класы, робочі зошыты ку нїм (Байса) и учебник з народописа про 1 – 4 класы (Заяковська Барнане, Гіріц). У бібліографічнум описаню сых учебникув, котрі подаву пару шориками ниже, хыбить рук вуданя, надієме ся, же йсе буде слїдувучый 2016.

Богужаль, днешній формат моуж бесїды не доволять детално анализувати йсі книги, туй и теперь любив бы ем указати вам хоть лем поєдні фрагменты будучых учебникув про мадярських школарюв.

Окрем того до кунця сѣго рока має быти представленый до друкованя орфографічний словарь з граматичныма таблами, котрый буде тов опоров, на котруй буде годен дале розвивати ся русинський літературный язык у Мадярщині.

У нюм будуть представлені лем началні формы русинського лексикона. На сюм зачаточнум етапі, ми ся видить, важно хоть лем зафіксувати (и „легалізувати“ сякым кіпом) основный словарный фонд русинського языка у сякуй, доста примітивнуй, признаву, формі. Граматика у кунцѣви книги представлена максімално формалізовано. На таблах суть лем слова-мінты, подля котрых ся змінює вечшына слов, представлєных у рукописови русинського орфографічного словаря про мадярських Русинув.

Днесь, богужаль, не годні сьме повісти за повну реалізацію кодифікації русинського літературного языка у Мадярщині, айбо можеме указати перві реалні крокы на сюм путѣви.

ЛІТЕРАТУРА І ПОЗНАЧКЫ

БАЙСА, Наталія: *Наш материнський язык. Читанка про I. класу.* Budapest: Croatica. – 123 с.; *Наш материнський язык. Робочий зошит про I. класу.* Budapest: Croatica. – 83 с.; *Наш материнський язык. Читанка про II. класу.* Budapest: Croatica. – 115 с.; *Наш материнський язык. Робочий зошит про II. класу.* Budapest: Croatica, 92 с.

ГОДИНКА, Антоній : *Русинсько-мадярський словарь глаголув. Глаголниця. Сбирка всѣхъ глаголовъ карпатсько-русинського языка.* Собравъ, упорядивъ и передословіе написав Тоній Романувъ. [1922]. Kiadásra előkészítette, szerkesztette: Udvari István. Nyíregyháza, 1991, с. 8.

ГАТТИНГЕР, Габор (2015) : Дробни трагедії. *Русинський Світ*, ч. 114 (юлій-август 2015 р.). с. 8.

ГІРІЦ, Віра (2010) : *Русинська конверзація.* Пуд ред. Михаїла Капраля. / Giric Vera: Ruszin Társalgás. Szerkesztette: Káprály Mihály. Aszód, 112 с.

ЗАЯКОВСЬКА БАРНАНЕ, Марія – ГІРІЦ, Габрієла: *Народопис. Учебник русинського народописа про ученикув I.-IV. класы.* Budapest: Croatica, 304 с.

КАПРАЛЬ, Михаїл, ред. (2006) : *Изученя русинського языка у Мадярщині и за ї гатарами. Матеріалы межинародної научної конференції на честь Антонія Годинки (10 фебруаря 2006 г.).* Вуданя Вседержавного Русинського Меншинового Самосправованя у Мадярщині и Бібліотеки Русинув Мадярщини. Русинські листкы I. Будапешт, 68 с.

ЛЯВИНЕЦ, Маріанна А. (2011) : *Русинський букварь про школашув Мадярщини.* Пуд редакцієв М. Капраля. / Lyavinecz Mariann A.: Ruszin ábécékönyv magyarországi iskolások számára. Szerkesztette Dr. Káprály Mihály. Budapest, 128 old.

Dr. Káprály Mihály, főiskolai tanár

Gál Ferenc Főiskola

Ruszin Kutatóintézet

H-5540 Szarvas, Szabadság út 2.

Hungary

kapraly@gmail.com

ЛИНГВІСТИЧНИ ПРОБЛЕМИ ЮЖНОРУСИНСКОЙ ВАРИАНТИ РУСИНСКОГО ЯЗЫКА

Михайло ФЕЙСА

Abstract

The first *Orthography of the Ruthenian Language* was published by Mikola M. Kočiš in 1971. The orthography achieved its main goal – to establish the basic orthographic principles. During the last four decades the need for a new orthography has arisen. It is expected to solve the remaining problems concerning mainly the conflict between phonetic and morphological principle, the adaptation of loanwords, the acceptance of doublets etc. The new *Orthographical Dictionary of the Ruthenian Language* has been prepared by the Department of Ruthenian Studies at the Faculty of Philosophy in Novi Sad. The paper deals with the principles of the dictionary.

Key words: Standardization. The Ruthenian/Rusyn language. South Ruthenian/Rusyn variant. Orthography.

У прешлосци и терашньосци нормованя южнорусинской варианти русинского языка окреме значне доприношене давали и даваю шлїдуюци лингвисти: др Гавриїл Костельник, проф. Гавриїл Г. Надь, проф. Микола М. Кочиш, проф. др Юлиан Рамач, мр Гелена Медеши и проф. др Михайло Фейса. Существою по нешка три граматика южнорусинской варианти русинского языка, односно бачко-сримской бешеди.

Перша – *Грамматика бачваньско-рускей бешеди* Г. Костельника (объявена 1923. року) уведла и утвердзела основни лексични, фонетични и граматични (морфологийни и синтаксични) норми и напрямки за творене словох. Од тей хвильки руски язык достава подполну целосц диференциалних характеристикох литературного языка (Дуличенко, 1973: 67-68).

Автор другой граматика Микола М. Кочиш. Його *Грамматика руского языка I: Фонетика, морфология, лексика* видрукована

посмертно 1974. року. Тота *Граматика*, гоч и недокончена, винімно значна за розвой сучасного руского литературного языка. Кочиш бул свидоми же треба кодификовац шицко цо остало недоповедзене и, ведно з нормами котри створени дзекуюци Костельникови, формовал нормативну систему насампредз за школски потреби, и исту преширйовал на други сфери у котрих ше литературни язык хаснуе. Велі пункти остали неришени, але главне зробене – створена нормативна система.

Проф. др Юлиан Рамач доробел векшину зоз того цо його предходніки започали, преучел и того цо вони не виучовали и шицко систематизовал до *Граматики руского языка* хтора з друку вишла 2002. року. *Граматика* ше состої зоз шейсцох часцох: фонетики, морфології, синтакси, лексикології, историйней граматики и часци о нашим народним и литературним языку. Рамач по перши раз детально обробел синтаксу и лексикологию, а з добрей часци и историйну граматику а и стилистику руского языка.

За нормоване окреме значни єдини *Правопис руского языка* Миколи М. Кочиша хтори опубликовани 1971. року. Исти базовани на граматики истого автора и у веліх сегментах є превозидзени.

Окреме значне доприношене нормованю сучасного литературного языка бачко-сримских Руснацох дали и шлїдуюци лексикографийни подняца: перши векши словнік *Приручни терминологийни словнік сербскогвратско-руско-українски* (1972. року) М. М. Кочиша; *Сербско-руски словнік* (I том вишол 1995; II том – 1997. року) Ю. Рамача, Г. Медеши и М. Фейси хтори ма коло 70.000 одредніци; *Руско-сербски словнік* (публиковани 2010. року) Ю. Рамача, Г. Медеши, О. Тимко-Дітко и М. Фейси хтори ма коло 38.000 одредніци.

З оглядом же Одзелене за русинистику організовало науково-фахови сход пошведзени правописним проблемом, хтори потримал Покраїнски секретарият за науку и технологийни розвой (2006. року), а КПД ДОК – Коцур організовало серию лингвистичних трибинох и явну розправу (2007-2009), виробена основа за *Правописни словнік руского языка*, чийо опубликоване ше обчекуе концом шлїдуючого року. Проф. др Михайло Фейса, як ношитель

проекта *Правописни словнік руского языка*, очекує же друга фаза проекта – *Правопис руского языка*, будзе мац приоритет у реализації стратегії розвою руского языка.

2012. року на Андrevлю, з нагоди означованя 30-рочніци Одзеленя за русинистику Филозофского факултета Новосадского универзитета и часточно наукового сегмента 4. Конгреса русинского языка, представена роботна верзия *Правописного словніка руского языка*, хтора була публикована у електронскей форми на сайту Мирослава Силадія (www.rusnak.info).

И попри наведзених капиталних лексикографских творох и далей егзистую одредзени проблеми правописа руского языка, хторих мож класификовац до трох груп: 1. запровадзоване фонологийного або морфологийного принципу; 2. диялектизоване руского языка провадзене зоз цудзима рішеннями; 3. невикришталювани приступ гу странским словом.

Перша група проблемох виходзи зоз медзидношеня морфологийного и фонетичного принципа писаня словох, т. є. од доминованя уплїва етимології або ортоепії на ортографію. У Уводним слови *Правописа руского языка* Микола М. Кочиш пише: “Морфологийни принцип котри маме у основи нашого писаня одредзує же не записуєме слова так як их вигваряме, але у писаню водзиме рахунку як слово настало” (Кочиш, 1971, 3). Приклад хтори дава то префиксоване слово *розсипац* (не *росипац*). Як приклади же велі слова пишеме и по фонетичним принципу авторови служа слова *ткацки* и *ткацтво* (не *ткачки*, *ткацтво*). Александер Д. Дуличенко, медзитим, констатує шлїдуюче: “морфологийни принцип, котри остава главни, дополнює ше з другима ортографичними принципами. Єден з ніх то и фонетични”. По тим, фонетични принцип дополнююци, а не примарни, як напр. у сербским языку.

Так, начално, з єдного (морфологийного) боку не зазначуєме виедначоване консонантох по дзвонкосци (та пишеме напр. *бабка*, *кніжка* итд.) и префикси затримуєме у їх основней форми (*розсипац*, *предплациц*), а, з другого (фонетичного) боку, йотоване, палатализацию и аблаут пишеме так як слова з тима язичними зявєнями чуєме, без огляду же зме дакеди и свидоми їх етимоло-

---

гії. Дилема чи запровадзиц фонологийни чи морфологийни принцип у одредзених случайох спричинює двоєня у вязи зоз писаньом насампредз суфіксох, префікса з- (у вариянтох з-, с- и зо-) и подвоєних консонантох (напр. *беззаконни* чи *безакони*, *счарнѣти* чи *шарнѣти*, *оддвоїц* чи *одвоїц*). Непрецизована юрисдикция фонетичного, односно морфологийного принципу спричинює обаваня и при писаню: *гласнік* чи *глашнік*, *пекелни* чи *пекельни*, *худобенки* чи *худобеньки*, *нашлїдни* чи *наслїдни*, *стороче* чи *сторочє* и др.

Друга група проблемох виросла зоз штучного урамиковываня руского языка. Так напр. при Миколови М. Кочишови находзиме вельке число правописних (и лексемних) ришеньох хтори з часом руски язык, т. є. його бешедніки не прилапели и, пошлїдково, одруцели. Намагаючи ше руски язык поддриліц под українски, вон му (першому спомнутому) додзелел улогу диялекта, хтори у одношеню на литературни (ніби висши), українски язык мал инкорпорирац до себе тото цо хтошка дзешка, у других соціолінгвистичних условийох, прилапел. Спорни случаї ше розришовали зоз такв. “*copy-paste*” процедуру, односно кед ше не знало як, отворело ше правописни словнік українского языка, уmemоровало ше ришенє и просто ше го залїпело до правописа руского языка. Априорно вибрани модел за стандардизованє випродуковал, медзи иншим, и шлїдуюци, “ришеня”: попри *помилованя* и *милоци* у Словніку и нечуте *пощада*; попри *агента* и *шпиюна* фантомски ше зявює и *розвиднік*; попри *пахулька* и *пахолька* и *шнїжинка*; попри *оцена* и *оцинка*; попри *привидзєня* и *примара*; лем *травма* (не и *траума*); преферовани *клоун* (хтори ніхто з Руснацох не пове) у одношеню на *клоун*; *обережно* випатра значнейше (гоч є цалком цудзе рускому бешеднікови) од *осторожно*, з оглядом же му у одредніци предходзи итд. На тот способ ше намагало руски язык штучно “збогациц” зоз лексиконом хтори базовани на бешеди стреднього Наддніпровя и околних обласцох (хтора у основи українского литературного языка), а не на русской / русинской / лемковской бешеди Карпатского ареала зоз хторей руски язык природно вицека. И на Конгресу русинского языка, ту у Прешове, муши буц ясно поведзене же, гоч зме у хторей енклави, норматив-

---

ни рішення за свою руску /русинську/ лемковську варіанту мушіме ше намагац базовац на понукнуцох (лексичних, фразеологічних, морфологічних, синтаксичних и др.) других русинських варіантох з Карпатского ареалу. Лем таки рішення маю шансу зажиц. Нормативне искусство Руснацох указало же шлепе проваджене цудзих нормох може буц аж и контрапродуктивне. Точку на тоту праксу у славистики положела, 14. монографія у едиції «Сучасна история славянских языках», под назву *Русинський язык* (опубликована 2004. року, дополнена 2007. року, у виданю Ополского универзитета – Института польской філології) главного редактора Павла Р. Магочия (Magocsi, 2004). Генерално патраци, нешка вше яснейше же ше нормативни рішення муша базовац на понукнуцох (лексичних, фразеологічних, морфологічних, синтаксичних и др.) хтори понукаю други русински варіанти зоз Карпатского ареалу, а не на понукнуцох цудзих нормох. Лем таки рішення маю шансу зажиц.

Треча група проблемох ше дотика правописних варіантох лексемох у хторих углавним не обачуеме значнейши семантични розлики. Характеристична є за странски слова. Приклади за тоту групу проблемох находзиме и медзи прикладами предходней групи (случаї *клоун* чи *клоун*, або *травма* чи *траума*), цо значи же фалшиве урамиковйоване языка може у значней мири спричиніц зявйоване дублетох або триплетох. Од позичкох хтори виволуою одредзени правописни обаваня з тей нагоди спомніме и: *английски/английски*, *гранит/граніт*, *мозаик/мозаїк*, *космонаут/космонавт*, *шпиюн/шпион*, *анегдота/анекдота*, *грам/грам*, *гулитан/хулитан*, *каузални/кавзални*, *наивни/наївни*, *пиджама/пижама*, *Русия/Росия* и велї др. Дзепоедни з наведзених парох формовани з директним контактом руского и дотичного странского языка, а дзепоедни з индиректним контактом, при чим часто обачуеме и уплів постредуючого языка. З оглядом же найчастейше не уноша виразнейши розлики у значеню (гоч и вони обачліви напр. у *доктор* и *дохтор*, *кор* и *хор*), мож повесц, же дублети при ніх редувантни, т. є. не необходни.

За потреби нового правописа руского языка, чийо ше публи-

коване обчекує шлідуючого 2016. року (з нагоди 45-рочніци обяв-йованя першого), автор тих шорикох будзе ше начално тримац шлідуючих двох напрямкох: 1. кед одредзена форма жива, обща и уклопена до рускей системи, требала би мац и нормативну вред-носц; 2. кед существую варианты-реплики странских словох, зоз и без свидомосци о оригіналу при хасновательови (цо ше, розуми ше, не шме одношиц на нормователя), норма реплики би ше тре-бала унапрямовац гу оригіналней форми.

Свидоми комплексносци проблема, лингвиста-нормователь, а вон би требал буц тот хтори вежне до огляду шицки релевантни фактори и “пресудзи”, муши водзиц увагу и о часу/часох приход-зенья дотичней лексеми, о драги/драгох ей приходзенья, о ей сфери хаснованя дакеди и нешка, як и о ей фреквенції. Илуструєме уплів тих факторох зоз даскеліма прикладами. Кед адаптация утвєрде-ла форму *гайзибан* за немецке слово *Eisenbahn*, вєц нет причини же би медзи тоту форму и норму не бул положени знак єднакосци. Тиж так, мож шлебноднo виключиц форму *ковбой* прето же фор-ма *каубой* и обще прилапена (правда пре уплів сербского языка) и блізша є вигваряню англійского слова *cowboy*. И дублети англійских словох *baseball* и *hooligan* би пре вше векше упознаванє зоз оригіналними словами и пошлідкове хаснованє требали буц “розришени” як *бейзбол* и *гулган* на рахунок *безбол* и *хулган* (и попри тим же тоти други формовани под уплівом языка стредку). Адаптация медзинародних дифтонгох як напр. *ai* и *ei* би не шме-ла буц по каждую цену унифікована з оглядом на то же слова у хто-рих су приходзели не у исти час и не адаптовани су у истим кругу хасновательох; так би остали *авто*, *навза*, *євхаристия* и *Європа*, а не меняли ше *траума*, *космонаут*, *реума* и *єурека*.

Цо ше дотика приступа гу першим двом групом проблемох, нормователь ше углавним унапрями на зводзєне дублетох на необ-ходни минимум. То ше насампредз одноши на случаї кед фигурую три або штири варианты. Наприклад, нет потреби и за *шлідуюци*, и за *шлідующи*, и за *слідуюци*, и за *слідуюци*, кед, маюци у оглядзе висше поведзєне, досц *шлідуюци* и, євентуално у духовней сфери *слідуюци*. Тиж так, не потреби ані и за *Итальянка*, и за *Талиянка*,

---

и за *Италийка* (цо Микола М. Кочиш предклада у *Словніку*), кед досц *Италиянка* и, евентуално у бешедней сфери *Талиянка*.

Док ше при адаптованю нових странских словох нормователь унапрямує баржей гу фонетскому принципу, у, условно наволачим, “зраженю” морфологийного и фонетского принципу при жридлових руских словох вон благоприхильнейши гу морфологийному принципу, окреме при нормованю места контакта основи и суфікса / закончення (напр. *беззаконни*, *согвизд`є*, церкв. *отче*; *гагски*, *етнологийни*, *тренирац*).

При писаню зложених присловнікох зоз применовніком, кед зложене слово постава една акцентована цалосц, направени крочай гу писаню ведно (або голем охабени дублети з чим допущене и писанє ведно и окреме, з преферованьом писаня ведно). Значна увага пошвечена и писаню зоз смужку (окреме у странских зложених словох кед слово ма два акценти и одредзену павзу медзи компонентами), як и нормованю хаснованя фонтох и интерпункцій (италика / курзива за наслови ділох а знаки наводнікох за назви статйох, означованє цитата у цитату и др.)

За Фейсу дилеми коло хаснованя астериска над такв. коцурскима бешеднима вариянтами, под условийом же их потвердзує карпатски ареал, нет. Астериск, односно надрильоване чувства неправилносци з нїм не будзе присутне. То ше тиж так одноши и на тиж такв. керестурске *до Дюру*. А було би аж и нелогичне те-раз у хвильки кед маме можлівосци (на Конгресу русинского языка и ширше) черпац и модификовац дзепоедни правописни рїшення на жридли, єдному *ещи* “пришивац” етикету неграматичносци. У складу з тим дублети типа *котри / хтори*, *ещи / ище*, *жовти / жолти*, *стредні / истредні* не буду утаргнути.

У вязи зоз “офарбеносцү” *Правописа руского языка*, хтори не лем же ма червени рамики, але є богато илюстровани зоз прикладами хтори характеризую комунистични период. У складу з идеологию того часу *Правопис* не заступел ані поняца хтори ше дотикаю вирскей сфери. Мож повесц же *Правописни словнік руского языка* хтори би мал буц публиковани концом шлїдуючого року, або, евентуално, початком 2017, висцера коминтерновску и

убудує християнську димензію. У складу з тим, ані рамки не буду вецей червеної фарби. З оглядом же до *Правописного словніку* буду уключени і термини зоз екологічної сфери, рамки буду жовтої фарби.

По анализованю даскеліх числох християнського часопису *Дзвони*, як і *Церковного литургійно-литургічного лексикону* о. др Романа Миза *Лексикона*, мож повесц же рішеня хтори понукаю рижни авторе, гоч медзи німа углавним священіки, барз неусоглашени. Неусоглашеносци і недошлідносци находзиме і кед слово о єдному авторови, часто аж і у рамикох истого текста. Так напр. у *Лексикону* винімно ілюстративне же гречески модел *euangelion* ма аж 8 реплики. То шлідуючи вариянтни форми: *євангелія*, *євангелія*, *євангеля*, *Євангелія*, *Євангелія*, *Євангелис*, *євингелія*. Гу начишленим мож додац ещи два вариянти і то кед ше перши два начишлени форми пишу зоз вельку букву у стредку виреченя – *Євангелія* і *Євангелія*, цо число вариянтних формох звекшує на 10. У кождим случаю, і 8 варияції 1 форми без семантичних ниянсох, наисце превельо. Писанє малей і велькей букви, генерално патраци, барз рижнородне. Наприклад: *папа* і *Папа*, *Други ватикански собор* / *Други Ватикански собор*, *Велька ноц* / *Велька ноц*, *Стари завит* / *Стари Завит*, *Православна Церква* / *Православна церква*, *Служба Божя* / *служба Божя*, *Світла субота* / *світла субота*, *Правилник* / *правилник*, *Божествена литургия* / *Божествена Литургия*, *Юліянски календар* / *юліянски календар*, *кирбай* / *Кирбай*, *Австро-Угорска* / *Австро-угорска* ... Автор і лектор хтори ше опредзелели за наслов *Церковни литургійно-литургічни лексикон* у хторим прикетніки виведзени зоз меновнікох *литургия* і *литургика* (з оглядом же у прикетнікох консонант *t* а не *g*) збунною хасновательох *Лексикона* кед ше напр. стретаю зоз шлідуюцима двома і то сушедніма одредніцами: *Литургійна драма* і *Литургійна музика*. Вельо єст приклади за два або аж і за три вариянти, при чим єдна скоро по правилу непотребна. Наприклад: *бдиніс* / *бдиніє*, *повечеріс* / *повечерє*, *Посланє* / *Посланиє*, *тиждні* / *тижні*, *мисионар* / *мисионер*, *игуман* / *игумен*, *правилник* / *правилнік*, *требник* / *требнік*, *жертвенік* / *жертвонік*,

---

святилище / святиліще, полунощница / полунощніца / полунощніца, місяцослов / мешацослов, гимн / гимна, копия / копіє, небесни / небесни, хагиография / агиография, халдейски / галдейски, пресвитериум / презбитерий, Пийо / Пий, Исус / Ісус, преславльовац / преславйовац, коронувац / короновац / коруновац, кресцильніца / хрестильніца, благодать / благодат, Октоїх / Октоих, епитрахиль / епитрахиль, свитли / швитли / шветли, престолна / престолна (зависа), чесни / честни (крест), причасни / причастни, страсти / страсци, Коринтяне / Коринтияне, арапски / арабски, грузийски / грузийски, фарисей / фаризей, балдахин / балдахим, серафин / серафим, Грегорий / Григорий, Андрей / Андрий, Георгий / Гиоргий, Косма / Козма, Арон / Аарон, характеристика / характеристика, витраж / витрай, на приклад / наприклад ... Неусоглашени и назви церковних шветох. При начишльованю Вельких шветох обачуєме, з єдного боку, векшину на суффикс *-ниє* (*Обризаниє, Богоявленіє, Стритеніє, Благовищеніє, Преображеніє Господнє, Успеніє Пресвятей Богородици, Воздвиженіє чесного хреста, Воведеніє, Сошествіє Святого Духа*), але, з другого боку, и порусначени вариянти на суффикс *-нє* (*Воскресенє и Вознесенє Исуса Христа*) и *Непорочнє зачацє Ани*. У ЦЛЛЛ ше, медзитим, зявюю и *Воскресеніє*, и *Вознесеніє*, и *Зачатиє*. Нет потреби, условно поведзене, «шейтац» зоз стандарту церковнославянского до стандарту сучасного руского языка. Непотребни ані три вариянти: *Обризанє, Обрезанє* и *Обризаниє*, кед друга и треца цалком досц. Пообщено патрене, адапованє церковнославянских елементох у сучасних публикацийох духовного характера мож охарактеризовац, кед не як рашомонске и гаотичне, а воно як максимално неусоглашене. Главну причину тому видзиме у полвиковой роззеленосци лингвистох и теологох. Превозисц тоту подзеленосц и понукнуц конструктивни и усоглашени терминологийни ришення у адапованю церковнославянских елементох мож лем зоз сотрудзованьом фаховцох-лингвистох и фаховцох-теологох. Перше, ніхто з лингвистох не дума церковнославянски поняца, термини и вирази, заменьовац зоз «даякими народними виразами», гоч ніч не завадза же би ше вони у текстох за мирянох, там дзе то можлїве, паралел-

---

но хасновали – зоз коректно приспособенима и усоглашенима ви-
разами. Значне же би ше при тим випочитовали нормативни узуси
стандардного руского языка, а не же би ше термини теологийней
сфери препущовали стихии и индивидуалному чувству каждого
поєдинечного автора. Ситуация подобна як при адаптациі найнов-
шого лексичного фонда у руским языку – англизмох. И у тим слу-
чаю лаики / непрофесионалци преферую власни идиолекти. И у
тим случаю до тирвацого ришення мож дойсе лем з помоцу профе-
сионалцох, а пресудни унапрямователь при нормованю треба же
би бул модел дотичней реплики. Док то при англизмох – англий-
ски модел, при церковнославянизмох, односно при грекокатолиць-
кей теологийней терминологии – найчастейше гречески модел, але
и карпатска редакция церковнославянского языка.

Мож видзеліц и даскельо случаї хтори остали недошлідно и
невиедначено ришени и у капиталним *Руско-сербским словнику*
(2010). Усоглашоване третираня тих случайох тиж допринеше
унапредзованю норми руского языка.

Перши случай ше одноши на недошлідне и невиедначене тре-
тиране дієсловох на суфикс *-ира-* (о хторим автор тих шорикох пи-
сал на даскельо заводи и при тим виводзел релевантни заключения
и давал одредзени препорученя; напр. Фейса, 2000). Так, напр.
клад, на 29. боку РСС не находзиме дієслова *абдицирац* и *аболи-
рац*, гоч ше їх штучно редуковани форми (*абдиковац* и *аболовац*)
находза на 1. боку *Сербско-русского словника*, ведно зоз преширена
зоз суфиксом *-ов-* (*аболіровац*). У РСС ше напр. на 40. боку наход-
зи лем форма *атеровац*, а у СРС на 18. боку, попри тей, допушени
и найфреквентнейша форма *атерирац* и форма *атерировац*, хто-
ру ридко хто з Руснацох хаснує. До обидвох словнікох уключена
лем форма *аранжовац*, а без *аранжирац* (хтора, без сумніву, фрек-
вентнейша) и *аранжировац* (хтора би по аналогії зоз *атериро-
вац* мала буц существуюца). З другого боку, до РСС уключена лем
форма *анимировац*, а форми *анимирац* и, евентуално, *анимовац* за-
нягани. Тиж так, у обидвох словнікох заступена лем форма *вете-
тировац*, а форми *вететирац* и *вететовац* игноровани. У обидвох
словнікох заступени и *армирац* и *армировац*, а без *армовац*. Кед же

можебуц *армовац* «нефино звучи»и чудне, не видзимо прецо праве *аболовац* (попри *аболіровац*, а без *аболірац*) и лем *абдиковац* «найприємнейши за уха» норми. Автор тих шорикох ше заклада же би ше першенство давало найфреквентнейшим формом, то єст формом зоз *-ира-* и, евентуално, формом без *-ира-*, а у бешеди не-зажити, пуритистично надславянизовани форми зоз *-ирова-* же би були *третирани* (и попри тим же на 765. боку лем тей форми нет, док *третировац* и *третовац* єст; треба, медзитим, додац и же СРР на 755. боку допушує и *третирац*) по заступеносци а не по «милозвучносци». Праве так як у РСС на 58. боку заступени *бламирац ше* и *бламовац ше*, при чим *бламировац ше* не уключене. Так у РСС на 37. боку и *аплаудирац* и *аплаудовац*, без *аплаудировац*. Интересантне же у РСС дакеди форма на *-ира-* и осамена, як напр. *блокирац* (б. 59), *секирац* (*ше*) (704) и *тренирац* (764).

Други случай ше одноши на фреквентне и недошлїдне приписованє одредзених прикметнїцких законченьох. Препорука же би ше унапрямовало на хаснованє законченя *-ични*, кед меновнїцки модел ма законченє *-ика* (*методика* > *методични*; *математика* > *математични*; *логіка* > *логічни*), а не кед го не ма (так, наприклад, не *аналогични*, кед нет модела *аналогіка*, але *аналогійни*, кед существує модел *аналогія*). Прето ше напр. зявює и питанє: Хтори звичайни бешеднїк руского языка похаснує *анегдотични* (РСС, 36), кед не зажила *анегдотіка*? Гу тому: Хто хаснує форму *аристократични* (РСС, 38), кед у руским языку не зажила *аристократіка*? Зажила, медзитим, *аристократія*, та, би не требало вихабяц прикметнїк *аристократийни*. Евентуално, анї *аристократийови*. Тиж так, не требало би преферовац форму *демократични* (РСС, 186), кед не зажила *демократіка*. Зажила, медзитим, *демократія* (голем ше наздаваме), та од того меновнїка виводлїви и прикметнїк *демократийни*; од меновнїка *демократ(а)* виводзи ше прикметнїк *демократски*. Здобува ше, при тим, упечаток же *аристократични* и *демократични* баржей указую на одредзене присуство датей прикмети (аристократичносци и демократичносци) и то не у подполним и жаданим количестве; *аристократски* и *демократски* указую на присуство датих прикметох у опти-

---

малним и задовольюючим количествe. Прето, тримаме, же би, попри *аритмични* (пре *ритмика*), требао унесц и *аритмийни* (пре *аритмия*) (РСС, 38).

Треци случай ше дотика писаня одредзених знакох интерпункції. Насампредз то писане - (смужки), – (смуги, длугей смужки), ~ (тилди), ... (трох точкох) и / (косей смужки).

а) смужку треба писац у зложених словох кед сегменти на истим уровню (*англо-саксонски, сербско-горватски, англо-америцики, австро-угорски*), а у РСС на 36. боку прикметнік *англосаксонски* написани ведно, без смужки медзи конститuentами, гоч слово настало по двох племенах Англох и Сасох (односно Саксонцох).

б) смужку би требао писац у зложених словох кед перши сегмент непременліви, окреме кед може буц и самостойни, и кед ше стретаме з двома наглашками (примарну и секундарну); кед акцент єдинствени, на предостатнім складу, а сегменти зложеного слова часто ані не егзистую самостойно и, кед су ещи при тим зляти або редуковани до новей целосци, часто и на чкodu своєї основней форми – вец смужка начално непотребна. Находзиме, напр. *вешкорпа* (РСС, 82), а тримаме же би тот меновнік требао глашиц *веш-корпа*. У складу з висше поведзеним тримаме же не треба писац *баскет-бол* зоз смужку (РСС, 47), але *баскетбол*. То не случай ані зоз *безболом / бейзболом* (РСС, 48), а ані зоз *софтболом* и *пейнтболом*, хторих РСС не инкорпоровал. У случаю вецей-вариантносци, як напр. при слову *бе(й)збол*, як глаши одредніца на 51. боку РСС-а, ми вше прихильнейши транслитеровац англійски слова у складу зоз фонетскимa еквивалентами, хтори зме свойчасово представели у *Руским словете* (значи: *бейзбол*). Тримаме, далей, и же єст простору за усоглашоване и формоване ясного правила при, з єдного боку, *автокломфер, автомеханічар, автодрага* и, з другого боку, *авто-превознік, авто-камп, авто-карта* (РСС, 30).

в) виєдначено писац смужку при розкладаню словох на склади у случаюх кед ше преноша частки єдного слова до нового шорика (по нарастаюцей дзвонкосци, т. є. зоз водзеньом рахунка же

склад почина зоз найменей дзвонким консонантом, и з водзеньом рахунка о граніці морфемох). Окреме не у шоре дзеліц *дз* до двох шорикох. Тиж так, и числа писац ведно, або зоз точку, кед слово о комбинованню зоз трома нулами (000) же би исти не одходзели сами до нового шорику.

г) смужку, а не смугу требало би писац у значеню „до“ при наводзеню числох; напр.: 1-2, 1-3, 1837 – 1937 (евентуално при фиксираному датуму: 1837 – 1937). Медзи смужку и числами не треба розмакнуце (то би, медзитим, могло кед опрез числа написани применовнік *од*, та би вец смужка мала функцию заменьователя применовніка *до*).

г) медзи ~ (тилду) и ... (трома точками) треба охабяц розмакнуце, прето же тилда у сущносци вше меня одредзену одредніцу у словніку, а три точки меняю єдно слово, синтагму, клаузу и виречене або аж и виреченя. Кед тилду у одредніци шлїдзи точка, запията, точка запията, або два точки медзи німа не треба охабяц розмакнуце.

Три точки, по логики стварох, не требало би приліпйовац гу остатньому слову бо не слово о тройністим точкованю, але о єдней цалосци хтора не пренешена; преферуєме, спрам того: *але ...*, а не *але...*

д) / (косу смужку) мож приписовац без розмакнуца кед слово о поєдинєчних словох и числох опрез и после ней. Кед слово о групи словох и групи числох опрез и после косей смужки, розмакнуца треба правиц. Значи за *Дзуря* не *23. 04/03. 05.* бо випадне же алтернараю штварти мешац и треци дзень мая, а не комплетни датуми юлианского и григориянского календара, але *23. 04. / 03. 05.* Тиж так, и кед алтерную повратни дієслова косу смужку би не притульовац гу повратному словку *ше* (прето *червенєєм ше / червенім ше*, а не *червенєєм ше/ червенім ше*).

Штварти случай ше одноши на писанє велькей букви у словох вирского характера (напр. *Бог / бог, Божи / божи*) и поняцох зоз особним меновніком (напр. *Агилова пета / агилова пета, Брайова азбука / брайова азбука*).

а) Ми на становиску же меновнік *Бог*, кед бешеднік ма на ро-

---

зуме християнського бога, хторого твори тройство оца, сина и духа, треба у руским язика писец з вельку букву. Так у виразу *Захрань ме, боже, од велького пенєжу* вокативна би форма *Боже* мала буц написана з вельку букву. Тиж и *Боже Исусе Христе* и *Боже Саватоте* (гоч сербски еквиваленти, у жридли зоз хторого су превжати у РСС на 60. боку, пре „червени“ час у хторим су зазначени, не записани з велькими буквами). И Микола М. Кочиш (пре исти часи у хторих настал *Правопис руского язика*, на цо недвосмислово указує и червена фарба рамикох) мал таки приступ гу писаню велькей букви. Накратко, приступ гу християнскей терминології би у рамикох одредніци *Бог/бог* требало ревидовац.

б) Тримаме же и писанє синтагмох *Адамово яблучко* (РСС, 31) *Ахилова пета* (зоз вельку букву *А*) (РСС, 41) и *брайова азбука* (з малу букву *б*) (РСС, 65) поволую на усогласованє третмана, односно на прецизованє правила, бо, ані єден з двох словнікох не овитує на питанє чи *Дамоклов меч* чи *дамоклов меч*. РСС не одвитує ані на сучасну дилему чи *Фейсбук*, чи *фейсбук*?

Пияти случай ше одноши на техніку приписованя законченьох гу пременлівим файтом словох. У прикладах *Ариєц, -йца* и *Белгиєц, -йца*. Тримаме же би гу форми законченьох приключовац и остатню фонему / букву основи, напр: *Ариєц, -ийца*; *Белгиєц, -ийца*. Таки поступок Фейса дошлїдно запровадзує у *Правописним словніку руского язика*.

Шести случай ше дотика неоснованого уписованя мегкого знака (*ь*). Нет потреби мегки знак у номинативе єднини меновнікох писец, гоч вон у номинативе множини и присутни опрез законченя *-є*. То окреме часте при назвох за жителя / жительку / жительох местох, крайох, державох и под. За жителя Галиції РСС, наприклад, обезпечує обидва вариянти – и *Галичан* и *Галичань*. Понеже ше у одредніци *Галичань* зоз скраценьом *оп.* (опать, опатри) упут'ює на *Галичан*, мож заключиц же вон у сущности дава першенство форми без мегкого знака (т. є. *Галичан*) (РСС, 145). И при *Бачвань* оп. *Бачван* (РСС, 47). Медзитим, у истей одредніци ровнопранно и *Банатян* и *Банатянь* (РСС, 45), и *Београдян* и *Београдянь* (РСС, 51). Индзей находзиме лем форму *валалчань* (а *валалчанка*; РСС,

---

31), *Бачинчань* (РСС, 47), *Вепровчань* (РСС, 80) без упутйованя на евентуални вариянти *валалчан*, *Бачинчан*, *Вепровчан*. У вязи з тим збунное и третман меновнікох за жительки местох, крайох, державох и под. Находзиме напр. лем форму *варощань* (без вариянти *варошан*), док жителька вароша не *варошанька*, але лем *варошанка* (РСС, 77). Док меновнік хлопского роду, видзели зме, може мац и мегки знак и буц без нього, меновнік женского роду не привилеговани у тим смислу; вон ше може зявиц лем без мегкого знаку и глаши *Галичанка* (РСС, 145). У таким приступе гу формом номинатива єднини женского рода видзиме лем додатни аргумент же мегки знак вообще непотребни ані у номинативе єднини хлопского роду. Прето го ми третираме у *Правописним словніку руского язика* так як и Микола М. Кочиш у *Правопису руского язика* (напр. *Италиян*, *Новосадян*, *Римян*). З одклоньованьом теї свойофайтовей контрадикторносци зоз РСС обкерує ше и евентуална примена логики дуплованя примененей за хлопски род та ше як форми номинатива єднини женского роду не буду зявйовац и *Бачинчанка* и *Бачинчанька*; и *Банатянка* и *Банатянька*; и *Бачванка* и *Бачванька*; и *Београдянка* и *Београдянька*; та ані *Галичанька*, попри *Галичанки*. Язични факт же змегчоване у номинативе множини меновнікох хлопского роду виволане зоз вокалом преднього шора *e*, та отадз и змегчоване у *Бачинчанє*, *Бачванє*, *Римянє* и стоткох апелативох того типу, док у номинативе єднини меновнікох хлопского роду (ані у номинативе єднини женского роду) тото условие не витворене, та, отадз, нет условия ані за зявйоване мегкого знака. Подобно тому, РСС мегки знак третира збунуюцо и теди кед го не пише там дзе би го требало, як напр. у дієсловє *аминьовац*, з оглядом на то же одвитуюца одредніца у нїм глаши *аминь* (РСС, 35), а не *амин*. У вязи с тим интересантне и же ше у истей одредніци находза ше и *благодат* и *благодать* (РСС, 57), а прикметнік на истим боку глаши лем *благодатни*; ані синтагма *благодатна Дїва Мати* не одкрива шлїди змегчованя.

Кед слово о дальшим нормованю автор тих шорикох оптимиста. Одзелене за русинистику Филозофского факултета ма квалитетних и перспективних студентох. Штvero з нїх активно

включени до виробку *Правописного словніка руского языка*, и, ведно зоз професором Фейсом, представляю ядро фахового тима за виробок и *Правописа руского языка*. Од нїх мож обчековац же буду и колегове и наслідніки професора Фейси. И не лем од нїх. Векшина потерашнїх студентох Оддзелєня за русинистику указує векши афинитет гу рускому языку як гу рускей литератури, цо резултат консистентней, систематичней и одвичательней роботи лингвистичней часци Оддзелєня за русинистику, а цо ше манифестує и у вибору мастерских и докторских темох. Преїг обдуманей и квалитетней менторскей роботи мож обчековац же русинистика дойдзе и по *Фонетику и фонологию руского языка*, и по сучасну *Синтакси*, и по *Синтаксу зложеного виречєня*, и по *социолінгвистични и психолінгвистични виглєдованя*, и по *системске поровнованє славянских и до контрастираня неславянских языкох ...* як, розуми ше, и до реализованя тих проектох, за хтори тримаєме же би мушєли мац место у стратегії розвою руского языка за наиходзаци перюд.

Краткорочно, приоритет би требали мац *Словнік руского народного языка* проф. др Юлиана Рамача и *Правописни словнік руского языка* и *Правопис руского языка* проф. др Михайла Фейси. Длугорочно, гу приоритетним проектом, треба приключиц и *Словнік компютерскей терминології* и *Английско-руски / Руско-английски словнік*.

ЛИТЕРАТУРА

- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (1973) : "Г. Костельник и його `Граматика бачваньско-рускей бешеди`". *Шветлосц*. Нови Сад: Руске слово, 67-76.
- КОСТЕЛЬНИК, Г. (1975) : *Проза*. Нови Сад: Руске слово.
- КОЧИШ, М. М. (1971) : *Правопис руского языка*. Нови Сад: Покраїнски завод за издаванє учебнїкох.
- КОЧИШ, М. М. (1972) : *Приручни терминологийни словнік сербско-гватско-руско-українски*. Нови Сад: Руске слово.
- КОЧИШ, М. М. (1977) : *Граматика руского языка: Фонетика – морфология – лексика I*. Нови Сад: Покраїнски завод за издаванє учебнїкох.

MAGOCSI, P. R. ed. (2004) : *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej.

РАМАЧ, Ю. – ФЕЙСА, М. – МЕДЄШИ, Г. (1995, 1997) : *Српско-русински речник / Сербско-руски словник*, I-II. Београд – Нови Сад: Завод за учебніки и наставни средства – Универзитет у Новом Садзе, Филозофски факултет, Катедра за руски язык и литературу – Дружтво за руски язык и литературу.

РАМАЧ, Ю. (2002) : *Граматика руского языка*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

РАМАЧ, Ю. – ТИМКО-ДЇТКО, О. – МЕДЄШИ, Г. – ФЕЙСА, М. (2010) : *Руско-сербски словник / Русинско-српски речник*, Нови Сад: Универзитет у Новом Садзе, Филозофски факултет, Катедра за руски язык и литературу и Завод за культуру войвођанских Руснаџох.

ФЕЙСА, М. (2000) : “Дієслова на суфикс -ира и одредзованє видових одношеньох у руским языку”. *Studia Ruthenica*, 7. Дружтво за руски язык и литературу, 20-24.

ФЕЙСА, М. – МЕДЄШИ, Г. (2007) : “Правописни проблеми руского языка у Войвођини”. У: *Jazyková kultura a jazyková norma v rusínskom jazyku*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav regionálnych a národnostných štúdií.

**проф. др Михайло Фейса,
професор за предмет Руски язык,
Одзелене за русинистику,
Филозофски факултет,
Новосадски универзитет,
Зорана Діндїча 2
21000 - Нови Сад
Serbija**

fejsam@gmail.com

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ III

**РУСИНСЬКИЙ ЯЗЫК В ОКРЕМЫХ
ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ СФЕРАХ**

**RUSÍNSKY JAZYK V JEDNOTLIVÝCH
FUNKČNÝCH SFÉRACH**

RUSYN IN INDIVIDUAL FUNCTIONAL SPHERES

СУЧАСНИЙ РУСИНЬСЬКИЙ ЯЗЫК В КРАСНІЙ І НАУЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР

Abstract

This text consists of two separate parts, which constitutes an attempt to combine the topic commissioned by the organizers of IV Rusyn Language World Congress with the personal view on the role played by the Rusyn literature in the process of preservation and revitalisation of the native language of the Carpathian Ruthenians. In the first part are shown in an expressive manner the opposing tendencies leading the expansion of the Rusyn language within the spectrum of belles-lettres and academic literature, resulting from the functions of those two kinds of discourse and their traditions within European literature. The second part constitutes a review of selected spheres of creating literary texts and their influence on the native language, in which they are written. The purpose of this text is to serve the intentionally created protection and revitalisation strategies undertaken by the Rusyn intelligentsia in order to counteract numerous threats, to which the Rusyn language is subjected, as a minority one.

Key words: Literary discourse. Academic discourse. Rusyn language. Revitalisation strategies.

Причином возникніня сесого тексту было желаня організаторів IV. Світового Конгресу Русиньского языка, жебы-м запрезентувала на Конгресі тему, яку видиме в заміщеном горі наголовку. Од початку розуміла єм, же замовліня має підгрунтя клясичной лінгвістыкы і під том темом жеде ся од мене в основным структурной аналізы літературных і научных текстів під оглядом хоснуваных в них языковых форм і структур.

Не піднімам ся єднак такой аналізы з трьох причин:

- не єм лінгвістком в традиційным понятю, не веду досліджынй языковых структур, котры вымагали бы проаналізуваня великого чысла текстів, усталіня даякого тыпу оцінюючых ци статистычных критерий, проведіня компаратистычных аналіз, выду-

---

маня методы презентації і концептуалізації тых данных

- на III. Конгресі Русиньского языка в Кракові в 2007 р. презентувала єм тему: *Язык сучасной русиньской літературы*¹. В того рода тексті невелико могла бы-м выйти поза представлены гын тезы і обсервациі

- в мой оціні, на языковых конгресах більше хосенны і потрібны од лінгвістычных, структуралістычных анализ сут думкы і дискусия на тему охорони ци ревіталізації меншыновых языків (бо в каждой державі русиньській єст меншыновым языком). Стратегії ревіталізації загыбаючых/ загороженных языків, то основа для їх перетырваня і свідомого стеруваня процесами асиміляційныма і антиасиміляційныма. То тіж одповідальніст інтелектуальных і творчых еліт за теперішню і будучу кондицію їх рідного языка.

Прото сес текст (подібні як выступліня на языковым конгресі) буде зложеній з двох окремых части, ріжного характеру. Перша буде односила ся до основной темы в непосредній спосіб, друга буде однесіньом посереднім, вказаньом ролі одповідньо формуваной і розвиваной русиньскоязычной літературы в процесі охорони і ревіталізації русиньского языка.

I Одмінніст основных языковых тенденцій і процесів в просторі русиньскоязычной красной і научной літературы

Красна література, котра єст найбарже внутрішнім (часто навет, мож речы, інтимным) дискурсом спільноты, в просторі русиньского языка експльорує його глубоку структуру, сферы своєрідности, неповторного духового колориту, типовы лем для карпатско-русиньского образу світа, для гірской, меншыновой, компенсаційной ментальности².

---

1 См. ДУЦЬ-ФАЙФЕР, О. (2008): Язык сучасной русиньской літературы. In: *Русиньскый язык межді двома конгресами. Зборник рефератів з III Меджінародного конгресу русиньского языка. Краків 2007*. Зоставителька Плішкова, А. Пряшів, Світовий конгрес Русинів, Інститут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові, ISBN 978-80-8068-896-7, с. 96-102.

2 Про тоты аспекты вельо пишу в свой праці: ДУЦЬ-ФАЙФЕР, О. (2012): *Pomiędzy bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i lemkowskijskiej w Polsce*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ISBN 978-83-233-3284-8,

---

Вкажме для приміру уривок з верша Петра Мурянки:

Мрій червене квітя арджавіе
Джерельця жадно жданий черкіт
Журбом жугре
З нами Біль³

Ци з прозы Петра Поляньского: **Бушували по лісовых дебрях, по звозисках, помедже густы корчы ліщыны, ядлівця і хабзины, попід высокы чорнозелены смерекы, то зас по гаях білой березины і трепотины⁴.**

На іх основі мож зрозуміти якіст свойого языка як выразителя свойого простору, своїх емоций, своих уяв і ідей. Як написала єм, характеризуочы літературу як меншыновий дускурс: «Література як джерело выражання, комунікат і текст єст найбарже плідном культуровом обшырю – творит образы і емоцийны однесіня, дозволят выімати нюансы і вельозначности»⁵, додам – так языка як і жытя.

Сократ Янович написал, же як ходит о красну літературу, чловек єст неодмінні в ній приречений на рідний язык, бо лем в ним може выдобыти суть свойого таланту⁶.

Цілком одмінні розвиват ся язык науковых текстів. Само уж дефініюваня, пониманя науки підкрислят, же сут то знаня, котры ріжнят ся од інчых форм знаня – упорядкуваньом, системовістю. Сут то знаня спільны вшыткым, котры чынят одповідні стараня, жебы іх зрозуміти. Наука то тіж знаня методычны, уложены подля окрисленого програму і принципів. То знаня сформалізуваны і символічны, выражены в символах (знаках): в словах языка, чыслах, формулах, табелях.

Адже, коли тенденцийом красной літературы єст выражання

особливі, коли дефініюю понятя меншынового дускурсу: там же, с. 10.

3 МУРЯНКА П. (1989): Преображеніє. In: *Jak sokół wodę z kamienia/ Як сокіл воды на камени*, Warszawa, Iskry, ISBN 83-207-1134-7, с. 54.

4 ПОЛЯНЬСКИЙ, П. (2011): Карпатскій Гончар. In: *Карпатскы Новели*, Горлиці-Краків, Товаришчыня «Руска Бурса» в Горлицях, т. I, ISBN 978-83-88866-97-5, с. 19-219, гев: с. 101.

5 DUĆ-FAJFER, O. (2012): с. 10.

6 *Nasze tysiąc lat. Z Sokratem Janowiczem rozmawia Jerzy Chmielewski* (2000), Białystok, Orthdruk, ISBN 83-913706-0-7, с. 23.

себе, своей неповторности, специфіки, самобытности, «душы» культуры, бесідуючы Шпенглерівско; то тенденциом науки єст універсалїзм, доступніст, узагальніня. Явні то окрислят сам язык наукового дискурсу. Має быти якнайшырше зрозумілий, не выражат себе специфічного, лем експонує загалны правила, явиска, процесы. Не є то язык души, лем язык інтелекту, котрий є експансивний і не толерує границ. Прото язык науки, то язык не национальной лем інтелектуальной спільноты. Його структура єст упорядкувана, логічна, сильно предумана, основана на порядку причыново-наступстwowым, зуніверсалїзувана. Для приміру урывок наукового тексту:

Стріча літературного засобу з культурово ментальным простором, котрий до днес вызначат суть лемківскости, є найбарже синергійным механізмом жывого ядра культуры, котре дозвляят в динамічным, змінючым ся світі оставати собом⁷.

Чысло абстрактных понять, термінів взятых з понаднаційного словника, котры сут такы самы або подібны в більшости языків (європских) єст в тых текстах велике. Застережыня, же увага односит ся до європских языків бере ся з того, же сама наука, теория, єст дискурсом європским, котрий послужыл тій цивілізації до домінації, опановуваня універсум без границ, підпорядковуваня своїм системам вшыткого, будуваня понять правды-неправды, добра і зла, властивой і невластивой формы. Єст тым, што творит основу європских освічыньовых тенденцій⁸. Прото при терміно-логічній основі языка науковых текстів стоят основны європскы языкы – грека і латынь (в остатнім часі – хоц того певно може быти дискусийне – штораз частійше, як гварят – сучасна латынь, тзн. англицкій язык).

В научній літературі твореній в русиньскым языку (односит ся то головні до гуманістыкы, хоц не лем) обовязує тот сам за-

---

7 ДУЦЬ-ФАЙФЕР, О. (2014): Медже парадумом а сатиром – морально-єстстычна якіст Хыляковых творів. Ін: В. Хыляк, *Повісти і оповіданя*, т. II, Горлиці-Краків, Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях, ISBN 978-83-63568-14-6, с. IX.

8 Тота тема єст шыроко розвинена в постколоніальных студиях, нп. в праці: GANDHI, L. (2008): *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*, пер. J. Serwański, Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, ISBN 978-83-7177-564-2, особливи с. 29-43.

гальний для наукового дискурсу принцип. Термінологічна база єст універсална, а лем наративны модифікаторы, льокуючы зміст в системі русиньского языка, сут властивы для него.

1. Так адже, хоснує ся гев праві без вынятків кіриличну азбучну систему запису. При транспозиції латинкы на кірилицю обовязує в більшости фонетычний принцип, хоц трафляют ся тіж непосредні, з лишыньом латинчскых графемів, введіня термінів.

2. В понятях, котры можут мати флексийны формы, хоснує ся іх згідно з граматычном системом русиньского языка, нп. в лемк. принято выдолжены кінцівкы І одміны назывників **-ія, -ія** для великой части універсальных понять: *тенденция, ациміляция, аксіологія, акомодация, етимологія* ітп., з консеквенційом дальшых одмінків – *аксіології, аксіологійом...*; *асиміляції, асиміляціями...*

3. Словотворчы принципы з заложыня утримуют ся во східньославянській системі, хоц шторааз частійше выступує лябільність ци подвійність тых норм, видна хоц бы на примірі такых рівнорядно фунгуючых форм, як: *електронний – електронічний, культурний – культуральный, архівний – архівальный*. Односит ся то не лем до науковой термінології, але загальні до чужоязыкового словництва.

В однесіню до той універсальной тенденції – ввджыня і в даякій (головні в граматычных формах) мірі адаптуваня до своей системы загальноєвропейской науковой термінології - розвиват ся і друге, паралельне явиско. Тычыт ся оно тых понять, термінів, котры в домінуючых для даной версії русиньского не-східньославянських языках (польскым, словацкым, сербскым, хорватскым), сут хоснуваны в специфічній для них формі. Гев русиньській язык має што найменше 5 ріжных пути котры выберат в тій ситуації.

1. Вводит і хоснує даний термін в формі яка єст в домінуючым языку, котра здає ся найбарже зрозуміла, бо в тым языку переважні меншыны принимают загальну і спеціалістычну/ фахову освіту. Примірні в лемківскым хоснує ся такы понятя, як: *тлен, ільочын, рівнолежник, ленійка*.

---

2. В тих ситуаціях, коли домінуючими мовами є західно-славянські, приймають форми термінів/ понять, які утворювалися в східно-славянських (односних для русинського) мовах: нп. *частка, благородний, престіл, єдиниця, число, присутність*.

В лемківській версії часто односитя до одмінності граматичного роду: нп. *тема, дилема, система, схема, привілеція* (східн. слав. - жіночий рід; поль. - чоловічий рід: *temat, dylemat, schemat, przywilej*); тіж до форми флексії нп. в латинських, грецьких, жидівських іменах: *Исая (Izajasz), Ілія (Eliasz), Сократ (Sokrates), Герострат (Herostrates)*; тіж до термінів і понять, переважно латинського походження, закінчених в польському на **-usz, -um**: *gimnazjum – гімназія, dominium – домінія, scenariusz – сценарій, notariusz – нотарій, kwestionariusz – квестіонарій*.

3. Творить на подібних як в домінуючій мові принципів, калькує того поняття: *ciasteczka – місточка (інтернет), pojemność – ємність, skutkowo-przyczynowy – наступство-причинний, iloraz – кількоразник, plaskorzeźba – пляска різба*.

4. Часом незалежні од тенденцій в домінуючій мові (де є прийнята універсальна форма), переважно в однесенні до сучасної термінології, хоснує ся власну кальку/ зрусинщення англійського чи німецького/французького терміну: *chat-чатина, link-мотузок, facebook-рамбукніжка, selfie - самофот*.

5. Хоч в домінуючій мові прийнята є специфічна для неї форма – приймають термінологічний універсалізм: *tlen - окис, gatunek – жанр, pionowy – вертикальний, poziomy – горизонтальний*.

Тота барз виїмкова аналіза діючих в русинськомовних наукових текстах мовних тенденцій є лем загальним сигналом процесу, котрий треба зо спомненої скорше причини видіти як універсальний для вшитких мов процес, мож го паралельні обсервувати в кождій мові. Прото, хоч мова наукових текстів часто здає ся нам барз міцно засимілюваний, з огляду на сам тип універсального дискурсу, яким є мова наука, є то явище очевидне і здає ся, же русинський мова добрі собі в гевсій сфері радить. Приміром того може бути аж 5 вказаних шляхів, котрі мож схоснувати в русинськомовній мові, формуючи свою термінологію і вибираючи мови-

---

кову тенденцію, яка відповідає родови твореного научного тексту. Маме тіж свідоміст, же тых пути і хоснуваных можливости одношыня ся до загальнонауковой термінології єст гідні більше, як вказаны горі приміры.

Асиміляційний процес єст явиском барже значучым, непокоючым, вымагаючым стратегічных протидіянь, до котрого вполни і з полным основом можеме односити понятя асиміляції і заніканя, парадоксальні, як раз в языку красной літературы. Парадоксальні, бо як зазначыла ем, же то в тым языку хоронит ся ядро культуровой специфікы, оддільности, своєбытности етносу і як раз охорона тых вартости діє ся в літературі. Каждая асиміляція, прынятя домінуючой ци універсальной формы в тым языку, котрый подля романтычных языковых філософів, выражат духа народу, єст частковом (бесідуючы літературні) смертю того духа. І гев як раз, з огляду на тоту ролю (глубоку, ядрову) літературы, виджу велику одповідальніст і конечніст, але тіж можніст ревіталізуючых русиньскій (загорожений/ загыбаючий) язык стратегій.

II Язык русиньской літературы в ревіталізаційным процесі

Коли даякій нарід зо своей внутрішньої сути дає можніст своему языкови як наряду вшелеякой його чловечой діяльности, свободу розвита – то єдночасно глядят і досігат самого ядра, тзн. чогоси інчого і выжшого, а приближаючы ся гу тому путем поетыцкой творчости і вникливых перечуть, єдночасно вліят зас на язык. Коли навет першы, хоц бы і суровы, не уформуваны іщы пробы умового высилку назвеме літературом, то видиме же язык все товаришыт ій згідным кроком, адже єдно з другим єст нерозлучні звязане⁹.

Тепер буду хоснувала понятя языка красной літературы не в однесіню до його лінгвістычной структуры, лем до культурового

---

9 VON HUMBOLDT, W. (1965): O różnicach w budowie ludzkich języków oraz ich wpływie na duchowy rozwój ludzkości, пер. Т. Dmochowska. In: *Teoria badań literackich za granicą*, т. I *Romantyzm i pozytywizm*, ч. I, ред. Stefania Skwarczyńska, Kraków, Wydawnictwo Literackie, с. 140-147, прив. за: *Antropologia słowa – zagadnienia i wybór tekstów* (2003) ред. G. Godlewski, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 9978-83235-0051-3, с. 65.

поняття языка, якій ввели і хоснували творці, теоретыкы тартуско-московской семіотычной школы (Лотман, Успенскій, Лекомцев, Топоров, Иванов). Пониманя літературы (культуры) як другоступньовой моделюющей системы каже розуміти язык літературы як надбудувану над натуральным языком языкоподібну культурову, реторично-естетычну систему. Так адже, в тым духу і пониманю запрезентую гев ревіталізуючы можливости языка красной літературы.

Операм ей о присутну в гуманістыці і приявну нам вшыткым (хоц бы лем інтуітывні) свідоміст влияня літературы на етнічну достоменніст, в першым ряді языкову; ей конструкційной, магазинующей, репрезентуюющей, ідеовой, етычной, мобілізующей в хоронію рідного языка спільноты ролі. Тото дозволят выпрецизувати такы аспекты текстуального світа, котры мож схоснувати в ревіталізаційных і розвительных стратегіях. Зверну лем увагу на декотры, на мою думку найважнійшы, аспекты языка красной літературы:

1. Декляруючо-пропагандовий

Так в скорочыню зову еден з найбарже явных і безпосередніх способів влияня через літературны тексты на языковы поставы, формуваня статусу рідного языка, свідоміст його якости і вартости, окремонности і выключности. Каждый, хто сігат до русиньской літературы, стрічат ся з величезным чыслом приявных в ній маніфестів, котры ся односят до рідного языка. Варгат примірні вказати языкову полеміку, яка вела ся в ХІХ столітю на Лемковині. В 1860 р.¹⁰ в літературі явила ся теза Алексія Тороньского о лемківській бесіді як зопсутій рускій бесіді (котра долго была і ест выкорыстувана проти ній). Неодолга, бо в 1871 Матвій Астряб створил великій полемічний маніфест проти тій тезі *Колька слѡвъ о лемковскѡй бесѣдѣ*¹¹, в якым вказує лемківску бесіду як тоту,

---

10 ТОРОНЬСКІЙ, А. (1860) Русины-Лемки. In: *Зоря Галицкая яко Альбумъ на годъ 1860*. Львівъ, Типомъ Ставропигийского Института, с. 389-428.

11 АСТРЯБЪ, М. (1871): *Колька слѡвъ о лемковскѡй бесѣдѣ*. In: *Учитель*, ч. 43-52, Львовъ.

котра захоронила найстаршы рускы языковы приметы і ест оддільна так од велико-, як і малоруской. Написаний в живым народным языку текст по 100 роках остал зас схоснуваний до фурт підняманой текстуальной нобілітаціі языка сучасныма лемківскыма творцяма.

Язык все был вказуваный в літературі як еден з найважнійшых вызначників «свойого», тзн. достоменности

Лем шануйме вшытко свое
Бо свое то – святе,
Свою віру і бесіду,
Хоц і не богату¹².

По выселенчій трагедіі, в конфронтаціі з нашмареным «выжшым», «літературным», тзн. українськым языком, тот сам Русенко фурт переконує о вартости рідной бесіды

Нам бесіда наша мила,
Хоц і кус неграматычна,
Рідна мама нас навчыла –
Аджеж своя, не пожычна¹³.

І гірко стверджат актуальний стан спільноты:

Тож шануйме рідне слово
Од велика аж до мала,
Вшытко інче мы втратили,
Лем бесіда нам остала¹⁴.

Не остали тоты маніфесты без насія. Сучасний выдавця творів Русенкы, його вірний ученик, Петро Мурянка так маніфестує незаступлену позицію рідного языка:

Пишу по лемківскы. Што правда першу свою рымуванку написал єм по польскы, што правда доля [...] так заряди-

---

12 РУСЕНКО, І. (2010): Шануйме свое. In: *Русенко. Выбране*, Крениця-Лігниця, Стоваришыня Лемків, ISBN 978-83-916673-6-1, с. 45.

13 РУСЕНКО, І. (2010): Рік 1945. In: *Русенко. Выбране*, Крениця-Лігниця, Стоваришыня Лемків, ISBN 978-83-916673-6-1, с. 117.

14 ТАМЖЕ, с. 118.

ла, же навчыл ём ся російскаго і україньскаго і в тых як раз
языках створил ём першы творы, котры умовні мож назвати
вершами. Скоро ёднак зрозуміл ём, же вшыткы тоты вчени
і велькы языки за малы сут, жебы через них оддати, выпо-
вісти лемківскій біль, тугу і вшытко інче... Пишу по лемків-
скы, бо в каждом інчым языку лемківскы символі, синонімы
і ціла образовіст стают ся деревяны. Пишу по лемківскы, бо в
моім одчутю лем по лемківскы сокіл нап्राуду терпит достой-
ні, ялиця шумит тугом, а пісня шугая ёст неповторна. Пишу
по лемківскы, бо звучыт він для мене найкрасше.

І прото іщы пишу по лемківскы, бо ёст то язык мойой ма-
тери і мойого вітця. Бо ёст то язык мій і моіх діти¹⁵.

Коли неё інституційного школьного примусу в однесіню
до рідного языка, коли то не ёст язык соспільного авансу, такы
маніфесты/ тексты, котры одкликують ся до вартости першых і
незбывальных, повязаных з няньом і матірю, з эмоційным одчу-
ваньом рідности, мусят наказовий ци економічний чынник засту-
пити эмоційно-етосовым.

2. Уписменнюючий – даючий языкови атуты (хосенности) писма зо вшыткыма того наступствами.

В наших цивілізаційных обшырях безписменны соспільно-
сти здають ся цілком лишены можливости розвита. Ёст то клясичне
думаня писменного человека, котрий до той ступени ёст здетерміну-
ваний культуровым і свідомостьовым выміром писменности же, як
твердит Вольтер Онг, «ма навет схыльніст, жебы універсум ораль-
ной комунікації і думкы розуміти не інакше як вариант універсум
писменности»¹⁶. А што барже односит ся до писма як література?

Основным наступством назвы «література» ёст того, же

---

15 TROCHANOWSKI, P. (1987): *Słowo Łemka o sobie i swoim narodzie*, перев. О. Д.-Ф., In: *Regiony*, ч. 2-4, с. 5-15, рев: с. 10-11.

16 ONG, W. J. (1992): *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*, пер. J. Japola, Lublin, Wydawnictwo UMCS, с. 22, цит. пер. О. Д.-Ф. Найліпшым доводом такого спосо-
бу думаня ёст называня устной народной творчости – устном літературом, ци оральном
літературом і хоснуваня до аналізу той творчости літературознавчых критерий, нп. ге-
нологічных ци стильістичных.

«літера» (буква), котру в собі містить, нерозривно вяже ся з писмом, а докладнійше – з азбучным писмом¹⁷.

Знавці реляції язык-писмо-література звертают увагу на пару сутьовых для нас аспектів:

1. Писмо стало ся єдным з найважнійших нарядів справуваня влады і устанавляня домінації¹⁸.

2. Творячы тихого читателя, вылучало/ сепарувало го од родинной спільноты, а єдночасно вписувало в круг вызнавців спільной ідеї¹⁹. Писмо змінило рід спільнотовой памяти з ритуальной (характерной для оральных спільнот) на текстуальну, будууючы тым самым історичне думаня. Тексты вымагали інтерпретації, што зміняло громадску єрархію усталену в оральных спільнотах через категрию віку/ років на єрархію повязану з освітом, вивчыньюм²⁰.

3. Писмо спричынило узнання окрисленых языковых форм за правильны, обовязуючы і емблемовы для народу²¹. Стандардовый язык, окрисляний як літературний, vznikал, як зазначат Einar Haugen, в стислым повязаню з розвितьом писменництва і нарастаньом почутя народовой спільноты²². Стандардовый язык має што найменше 4 спільнотовы функції (за Миловитом Куніньскым²³).

---

17 GODLEWSKI, G. (2008): *Słowo-pismo-sztuka słowa: perspektywy antropologiczne*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 323.

18 LÉVI-STRAUSS, C. (2003): Lekcja pisania. In: *Antropologia słowa. Zagadnienia i wybór tekstów*, ред. Godlewski, Grzegorz, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-235-0051-3, s. 386-389.

19 RIESMAN, D. (2003): Tradycja oralna a słowo pisane. In: *Antropologia słowa. Zagadnienia i wybór tekstów*, ред. G. Godlewski, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-235-0051-3, s. 395-401.

20 ASSMAN, J. (2008): *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, пер. А. Kryczyńska-Pham, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-235-0594-5.

21 Хоч не выключат ся єдночасного возниканя писаных і бесідуваных стандардів. Подібні як нестандартовы языки не все мусят быти в высокій ступени деградуваны (примір – нестандартовы німецкы диялекты).

22 HAUGEN, E. (1980): Dialekt, język, naród, In: *Język i społeczeństwo*, ред. M. Głowiński, Warszawa, Czytelnik, s. 169-194.

23 KUNIŃSKI, M. (2000): Język a tożsamość narodowa. Aspekty filozoficzne i socjologiczne. In: *Język a tożsamość narodowa*, ред. M. Bobrownicka, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, s. 7-18.

-
- спуюючу/ еднаючу – лучыт рїжны дїалекты, што дае можнїст інтеграцїи шыршой соспїльностї в народову спїльноту;
  - сепаруючу – творит гранїцї в однесїню до їнчых языкїв, што єст оснoвом конституюваня себе і творїня емоцїйных повязань;
  - прєстїжну – творєну на перєсвїдчыннo, же стандартовий язык то довїд высшoй соспїльнoй органїзацїи, даючий право до народовой державы і рївнїй статус серед їнчых языкїв;
  - рамы однесїня – створїня нормы, котра будє служыла оцїнї правїльностї хоснуваных форм так власнoй одмїны языка, як і їн-лых языкїв

Адже, його хоснуваня їндексує достоменнїст, привязаня, лo-ьяльнїст, одповїднїст, статус. Очевїднїстю, хоц не все усвїдамля-ном єст тото, же лїтературнїй язык творєний єст прєз лїтературу: «шлїфує ся і приберат совершєннїст через лїтературну практыку, а не через штывны кодїфікаторы»²⁴. Як знаме то тїж і на примїрї ру-синького языка, то неперєрвана од парох соток рокїв лїтературна практыка довєла до їнтенсивных кодїфікуючых го дїянь.

В рєвїталїзацїйных процєсах мож хоснувати тот высокїй ста-тус писменностї, творячы громадскїй дїскурс, в якым знаня пи-сма/ писаня кїриличного, з дотриманьом лїтературных норм, єст чымсї єлїтарным, вырїжнюючым (такїй перєказ ведєний єст че-рєз медїє, едукацїйны проґрамы, конкурсы при нагодї спїльнo-товых подїє, їтп.)

Трєба єднак пїдкрїслити, же вєльох Русинїв, котры знають їщє бесїдуванїй язык, не зна писати ани чытати по русиньскы. Часом ставляне єст звїданя о смысл, потребу публїкуваня русинь-скоязычных перїодыкїв, книжок. Рєвїталїзацїйна їдєя гварит: русиньскє писмо будє потрїбнє, коли будє што в ним чытати. За-триманя выдаваня русиньскоязычнoй лїтературы будє на певно смєртю писаного языка, а неoдолга, поступєнно, тїж бесїдуванo-го языка.

---

24 BOBROWNICKA, M. (2000): Poliglotyzm społeczeństw słowiańskich a rozwój ich świadomości narodowej. In: *Język a tożsamość narodowa*, ред. M. Bobrownicka, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”. с. 19-38, рев: с. 22.

---

3. Творячий символічне універсум, спільноту, нарід

Рішуча більшіст сучасных теоретыків і історыків народо-вых рухів згідна єст што до того, же сучасны європскы народы сун творамы літэратуры і ідеолэгіі. Будытелі, вішуны, пророкы, філологы, історыкы, творылі пером проєкты народо-вых отчызн з такога матэрыялу, якім был ім доступны: языково-го, этнографічнаго, історычнаго, котры жарлыві збогачалы міфічным уявом, а як треба было то і літэратурнымы фальсіфікатамі²⁵.

Прыведены слова в скорочыню обнимают тото, што єм окрыслила як аспект реляцыі этнічнст-літэратура, а што треба бы назвати конструкторным аспектам. Творыня пером проєктів народо-вых отчызн започаткуване остало шором этнографічна-історычных і языкознавчых ескізів, котры вказувалы спецыфіку народной культуры, в тым языка, котры єдночасно вызначалы граніцы Лемківской ці Карпатской Русы. Іх цілю было окрысліня особлывости того рэгіону, што на дальшым етапі вызначало основу рідности, де неє оддільня інтэлігенцыі од народу, лем явіт ся этнічна катэгорыя Лемкы ці Русыны. А тото выокремніня довершат ся в гідній ступені на основі языковой окреমনсты уж в ХІХ ст. Для Лемків має апогей в 1911 р, калы з одповідным мотывацыям остає основаны часопыс «Лемко» і продольжат ся прыз междэвойня, найбарже явні в вершах Русенкы:

Мы своє маме, як і другы
Своі звычаі і бесіду,
І своі гунькы, своі чугы
Своі співанкы, свою біду²⁶.

Пак по морозным комуністычным перыюды одбудовує достоменнст прыз язык, фурт бере участ в творыню рейвенцыйнаго міфу, котры дозвальят зрозуміты, поняты себе спільнотово на ново, по переміщыню, дыслэкацыі, по велыкым катаклізмі. Конструування новаго, змінэнаго сьвіта в опертю о тырвалыст языка довер-

---

25 JEDLICKI, J. (1987): O narodowości kultury. In: *Res Publica*, ч. 2, с. 46-56, гев: с. 52.

26 РУСЕНКО, І. (2010): Не дайме ся. In: *Русенко. Выбране*, Крыныця-Лігыныця, Стыва-рышыня Лемків, ISBN 978-83-916673-6-1, с. 43.

шат хоч-бы Ярослав Гунька в свой славній брошурі *Лемкы - днес*:

Памятам як плакали мама з няньом, коли взріли в телевизіи ансамбль «Лемковину». «Боже дорогій, думали сме товды по войні, же то уж конец, же **ніколи не почуємо лемківської бесіды**. Же нас шляг трафіт протягом пятох-десятох років.

З пречудном еднак впертістю, проти всякій логіці і розпукливій безнадії тоты люде **вчыли свої діти лемківського языка**²⁷.

Є то своерідна парадигма повыселенього тексту. Його ріжнородны одміны – лірична, документальна, драматычна, автопрезентаційна, ітп. до днес конструуют текстуальну опозицію проти заніканю. Так бо як творіня пером народowych отчызн, тіж протистваліня ся іх загыбаню, довершат ся не інакше як пером.

4. Даючий можніст опозиційных діянь в однесіню до домінуючих дискурсі

Язык як материя до творіня літературы і література як языковий твір маюот особливу дискурсивну силу, схоснуваны в свідомых опозиційных до домінуючих дискурсів стратегіях. До тепер прикликувала єм радше діяня безпосередні довершаны через літературны тексты. Гев вкажу діяня вывертаючы нарубы, пародиюючы, підважаючы позицію центру, вказуваны в постколоніальных студиях як барз ефективный спосіб вызволіня ся спід домінаціі і досягніня власного голосу, котрий, хоч негуваний, фурт можна чути. *Abrogation* (тзн. ухыліня, анулюваня домінуючой, обовязуючой нормы), *appropriation* (завлащыня, жебы придати новы, власны приметы і функціи), *mimicra* (наслідуваня центру, маюче на ціли підважыня вынятковости його позиціи) то найважнішы постколоніальны стратегіи, котры мож вказати і практикувати на русиньских текстах.

Негуваня норм, понять, центровых клясифікацій найпростійше вказати в хоснуваню власных лемківских назв в текстах писаных в домінуючих языках, нп. *Lemkowyna* а не *Lemkowszczyzna*, в географічных і топографічных назвах, нп. *Uście Ruskie* а не *Uście*

---

27 HUNKA [1985], *Lemkowie – dzisiaj*, [Warszawa], SKPB (не означений рік ани місце выданя), с. 12.

Gorlickie, Bilcarewa а не *Binczarowa, Zelarka* а не *Jaworze*. Тіж в понятях історично-політичних: нп. понімецкы а не одзысканы землі, в граматычных формах нп. двоїня в одношыню ся до старших і незнаных осіб. Найліпший приміром такого ігноруючого центральнои языковы нормы тексту єст *A Wisła dalej płynie*²⁸ Петра Мурянкы, де всякы языковы цільово введены неправильности, сут демонстрацийом языковой специфікы писаня по польскы през не Поляка, през Лемка.

Натоміст завлащыня языка довершат ся русиньскыма авторами безпосередньо, вельо авторів ходнує домінуючий язык, жебы осягнути векшу силу і обсяг переказу, нп. верш Павла Стефанівского

Panowie,
to wyście
nam uczynili
za bardzo z lewa
a jam nie kamień
lud mój z roli
panowie
to boli²⁹

не мал бы такого реторичного ефекту, як бы был написаний лем по лемківскы.

Єднак в постколоніальным дискурсі *appropriation* єст розумлене не лем в так дослівний спосіб. Підкрислят ся барже завлащаня языка домінації, то значыт теорії, історії, писма, норматывности, адже тых дискурсів, завдякы котрым західньоєвропскы центра вызначыли свою домінацію над рештом світа. Ци Лемкы пожычают лем механізмы і структури тых дискурсів, ци выполняють іх своїма формами і понятями, то неє єднозначне, бо мож речы же і гей і ні. Само іх розвиваня ва основі власного етнічного языка не лем підносит його статус, але тіж вносит власны языковы образы

---

28 MURIANKA, P. (2007): *A Wisła dalej płynie*, Krynica-Legnica, Stowarzyszenie Łemków, ISBN-13 978-83-923771-5-3.

29 STEFANOWSKI, P. (1991): *To boli*. In: *Łem, Łemkowyna* (Warszawa), Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, с. 51.

світа. Натоміст языкова герметичність тих дискурсів, їх “універсальність” (в європейському значенні) в барз невеликій ступені впускає там не свої умови структури, своєрідність підрядних мов. Завлашання і підважання през пародію наукового дискурсу знамениті остало проведені в тексті молодого лемківського прозаїка Пауля Ксеніча *Łemkowie w pytaniach i odpowiedziach*³⁰. З повним „повагом“, яка прислугує „об’єктивній“ вислові, спародіювані остали в ній “наукові” диспути і розважання на тему етногенезу Лемків, а тіж їх етнічного статусу.

Маме тіж в повиселенчій лемківській літературі знамениті приміри мімікрування центрів, їх інституційної, мілітарної, формальної влади. Загорожіння, котре містить ся в мімікрі не бере ся з явного опору, лем зо сугерування, же подібність наслідуючої достовірності до колонізатора (домінатора) не єст повна „Праві така сама, але не біла”³¹ культура єст все потенційні і стратегічні повстаньча, дестабілізуєча колоніальний дискурс. Як того ся робит, вказал Петро Мусянка в верші *Бранденбургска Брама*:

В моім маленьким краю
фан не вішають
на монументах

В моім маленьким краю
далеко деси там
на Лемковині
до фан лем вітер
а монументом
горы сині

В моім маленьким краю
Надії не мають дивізій
Та до цна поїбні
жыють

і вмерают ³²

---

30 КСЕНИЧ, П. (2002): *Łemkowie w pytaniach i odpowiedziach*. In: *Ци то лем туга, и надія. Антологія повиселенчой лемківской літературы*, ред. О. Дуць-Файфер, Legnica, Stowarzyszenie Łemków, ISBN 83-909730-7-3, с. 448-451.

31 ВНАВНА, Н. (2010): *Miejsca kultury*, пер. Т. Dobrogoszcz, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ISBN 978-83-233-2908-4, с. 86.

32 МУСЯНКА, П. (2003): *Бранденбургска Брама*. In: *W liliowej ciszy. Wybór wierszy poetów gór*, ред. W. Łomnicka-Dulak і В. Paluchowa, Piwniczna, Wydawnictwo gazety lokalnej Znad Popradu, с. 87.

Найбарже підважаюче вынятковіст центру ест гев стверджыня представника „маленького 1 краю”, же діе ся в ним „до цна подібні”. В тым адже містит ся дестабілізуоча сила мімікры. Мало того, бесіда гев о надях, котры не мают дивізій, значыт о таких прагнінях, на реалізацію котрых в центрах працуют цілы „арміі”, а в „маленьких”, хоц без дивізій, „до цна подібні/жыют/і вмерают”. Адже тото, што центра видят як свое осягніня завдякы цілым штабам нституцій і середків в „маленьких краях” тіж істніе і то як раз подібні, хоц без того забезпечыня.

Вказаны гев вырывково літературны діяня підвыжшают статус языка, отвearют його експресійно-комунікаційны, спеціалізаційны можливости, вывертают нарубы структуры домінаці. Вказуют, же лемкіцкій язык тіж може обслугувати ріжны функційн сферы і поясняти світ в дискурсивній спосіб, же не ест то лем функция выключні тзв. “высших языків”.

5. Маючий перформатывний вымір

Лемківска література на основі самой уж своей позиціі преречена ест на перформатывніст, то ест на такы свої діяня, котры мают формувати реальніст. Спрічыняюча сила вміщена в языку, його выкликуюча ефект функция, выражаюча ся в діяню слів, ма вельо спільного з магіюм. Слово в оральных культурах, маюче міц заклятя, діе перформатывні, головні в безпосередній комунікаційній ситуаціі: бесідуючий – слово – слухаючий. В русиньскій культурі, не маючий більшости інституцій, на основі котрых конструуют ся центра, близкій ішы в гідній мірі оральным культурам, слово, навет як первістні записане, часто перезначене ест до голошыня, (рецитуваня). Такій характер ма більшіст верши Павла Стефанівского. Их перформатывніст близка ест народному заклинанню реальности, як наприклад в верши:

Была і є
Лемковина
был пра-пра
єст няньо і я
і буде наш край

все живий
Справ наших
    тяг дальший
быти мусит
так хотят
    Руснакы
рускы святы

я
і serca ваши
З іконостасу
выйдут герої нашы³³

В діяня і міц слова, котре ест в силі змінити вшытко, што подіяло ся не так (а тото „не так” ест головном темом повыселенчой лемківской лірики) вірит каждый в принципі лемківській творця. Силу, тым разом записаного слова, демонструє вельо раз Володислав Грабан.

Записати слова
то з так вельох значынь
створити брылу простору
обняти обручом
розсыпаны пейзажы
найти люди
і звідати
то ваша бесіда?³⁴

В його лирично-перформативным апели „Лемкы/ де дике кряча / селіня новы творце³⁵” містит ся певно переконання, ци радше

33 СТЕФАНІВСКИЙ, П. (1985): Як повстав мій верш. In: *Икона. Лемківській край*. Nowy Sącz, Sądecka Oficyna Wydawnicza, с. 29.

34 GRABAN, W. (1995): Zapisać słowa, [пер. О. Д.-Ф.]. In: *Rozsypane pejzaże*, Krynica, Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej k. Dukli, ISBN 83-901770-3-X, с. 45.

35 GRABAN, W. (1995): Ziemia woła [пер. О. Д.-Ф.]. In: *Rozsypane pejzaże*, Krynica, Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej k. Dukli, ISBN 83-901770-3-X, с. 37.

віра в безпосереднє діяня слів, котры фурт бесідуют іщы на своїй основі бо преці борба о ей не затрачыня в тым словно-літературным діяню ся веде. Іщы інакше перформативніст слова оповіданого, розвиваного і вычаровуючого реальніст не знану, котра мала ся стати єдином реальністю для покоління поза ньом вроджєных (такій єст выміг реінвенційного міфу), выражат в своїх споминах Муриянка:

Як лем няньо выпрягли коні, в вальбійці вчынили руки менше чорныма, зіли хліб з чесноком, повтерали баюсы і взяли мя вкінци на коліна – вшытко зачынало жыти в тамтій далекій країні. І ніхто мя не пересвідчыт, же была де-небуд земля красша, земля весільша, Як бы была, няньо оповіли бы мі о ній³⁶.

Муриянка, уж як поета, перформативне діяня, ефективніст слова видит зрештом поза своїм, залежным лем од власной волі спрочыніньом. То ефективніст не през него спрочынена:

А то,
же пишу

То лем
Лемковина
пришла гу мі колиси
діткнула мойого серця
повіла
пиш³⁷

Жебы не приводити вельох іщы наступных примірів слова, котре змінят реальніст, запрау ціліст высловлєных гєв думок вершыком, котрий написала мама для сынка, жебы міг выступити з ним в конкурсі рецитациі для діти в часі Лемківской Ватры. Знаменито ілюструє він суть вершыків, якыма сучасны творці ста-

---

36 TROCHANOWSKI, P. (1987): Słowo Łemka o sobie i swoim narodzie. In: *Regiony*, ч. 2-4, с. 5-15, гєв: с. 5.

37 МУРИЯНКА П. (1989): Рекомендация. In: *Jak sokół wodę z kamienia/ Як сокіл воды на камєні*, Warszawa, Iskry, ISBN 83-207-1134-7, с. 114.

рають ся формувати дітячу уяву і емоції, жебы спрочынялы они долге тырваня дакотрых культуровых вартости, так важных для істнуваня загороженных етносів.

Моя мамця мі повідат
Росний сынку, росний скоро
Най ти крылця ся гартуют
Боронити нашы Горы

Моя мамця мі чытала
О тых Лемках, славных предках
Што ся в орлы замінили
Пред гадином ползаючом
Честно Горы боронили

Моє серце мі повідат
Покля било буде в гриди
Все кохало буде Горы
Не покохат земель другых

Хоц нас мало ся остало
Розшмареных гет по світі
Прирікаме орлам-предкам
Лемковину боронити³⁸

Кілько осіб з покоління формованого през такы тексты передаст язык як заклятя тырвалости русиньского/ лемківського світа своїм дітям, внукам? Тоты факты, даны, статистыкы дадут свідоцтво перформативной силы сучасний русиньской літературы, ей ревіталізаційной ефектывности? Перевидуваня в тым просторі ест барз тяжке. Єднак, понад вшелеяку вантпливіст, лемківска література, так давна, як і сучасна, несе в собі значучы спільнотовы

---

38 Тот текст возник на потребы конкурсу рецитації для діти на Лемківській Ватрі на Чужыні. Єдна з осіб, котрій был удоступнений машынопис, розпропагувала го в середовиску Русинів на Словації і остал він напечатаний під ей назвиском в підручнику до русиньского языка.

повинности і заступе неєден раз того, в што в центровых соспільностях впряжене ест вельо інституцій або, як ся бесідує, “армії і фльоты”.

ЛІТЕРАТУРА

Antropologia słowa – zagadnienia i wybór tekstów (2003) ред. G. Godlewski, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 9978-83235-0051-3.

ASSMAN, J. (2008): *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, пер. А. Kryczyńska-Pham, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-235-0594-5.

АСТРЯБЬ, М. (1871): Кòлька слòвь о лемковскòй бесòдѣ. In: *Учитель*, ч. 43-52, Львовь.

BOBROWNICKA, M. (2000): Poliglotyzm społeczeństw słowiańskich a rozwój ich świadomości narodowej. In: *Język a tożsamość narodowa*, ред. М. Bobrownicka, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, с. 19-38.

ВНАВНА, Н. (2010): *Miejsca kultury*, пер. Т. Dobrogoszcz, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ISBN 978-83-233-2908-4, с. 86.

ДУЦЬ-ФАЙФЕР, О. (2008): Язык сучасной русиньской літературы. In: *Русиньскый язык меджі двома конгресами. Зборник рефератів з III Меджінародного конгресу русиньского языка*, Краків 2007, Пряшів, Світовий конгрес Русинів, Інштитут русиньского языка і културы Пряшівской універзіты в Пряшові, ISBN 978-80-8068-896-7.

DUĆ-FAJFER, O. (2012): *Pomiędzy bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i łemkowskiej w Polsce*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ISBN 978-83-233-3284-8.

ДУЦЬ-ФАЙФЕР, О. (2014): Медже парадугмом а сагіром – морально-естстична якіст Хыляковых творів. In: В. Хыляк, *Повісти і оповіданя*, т. II, Горлиці-Краків, Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях, ISBN 978-83-63568-14-6, с. IX.

GANDHI, L. (2008): *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*, пер. J. Serwański, Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, ISBN 978-83-7177-564-2.

GODLEWSKI G. (2008): *Słowo-pismo-sztuka słowa: perspektywy antropo-*

-
- logiczne*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- GRABAN, W. (1995): Ziemia woła [пер. О. Д.-Ф.]. In: *Rozsypane pejzaże*, Krynica, Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej k. Dukli, ISBN 83-901770-3-X, c. 37.
- GRABAN, W. (1995): Zapisać słowa, [пер. О. Д.-Ф.]. In: *Rozsypane pejzaże*, Krynica, Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej k. Dukli, ISBN 83-901770-3-X, c. 45.
- HAUGEN, E. (1980): Dialekt, język, naród. In: *Język i społeczeństwo*, ред. М. Гłowiński, Warszawa, Czytelnik, c. 169-194.
- HUŃKA [1985], *Łemkowie – dzisiaj*, [Warszawa]: SKPB (не означений рік ани місце видання).
- JEDLICKI, J. (1987): O narodowości kultury. In: *Res Publica*, ч. 2, c. 46-56.
- КСЕНИЧ, П. (2002): Łemkowie w pytaniach i odpowiedziach. In: *Ци то лем туга, ц надія. Антологія повыселеной лемківської літератури*, ред. О. Дуць-Файфер, Legnica, Stowarzyszenie Łemków, ISBN 83-909730-7-3, c. 448-451.
- KUNIŃSKI, M. (2000): Język a tożsamość narodowa. Aspekty filozoficzne i socjologiczne. In: *Język a tożsamość narodowa*, ред. М. Bobrownicka, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, s. 7-18.
- LÉVI-STRAUSS, C. (2003): Lekcja pisania. In: *Antropologia słowa. Zagadnienia i wybór tekstów*, ред. Godlewski, Grzegorz, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-235-0051-3, c. 386-389.
- МУРЯНКА, П. (1989): Преображеніє. In: *Jak sokół wodę z kamienia/ Як сокіл воды на камени*, Warszawa, Iskry, ISBN 83-207-1134-7, c. 54.
- МУРЯНКА, П. (1989): Рекомендация. In: *Jak sokół wodę z kamienia/ Як сокіл воды на камени*, Warszawa, Iskry, ISBN 83-207-1134-7, c. 114.
- МУРЯНКА, П. (2003): Бранденбургска Брама. In: *W liliiowej ciszy. Wybór wierszy poetów gór*, ред. W. Łomnicka-Dulak i B. Paluchowa, Piwniczna, Wydawnictwo gazety lokalnej Znad Popradu, c. 87.
- MURIANKA, P. (2007): *A Wisła dalej płynie*, Krynica-Legnica, Stowarzyszenie Łemków, ISBN-13 978-83-923771-5-3.
- Nasze tysiąc lat. Z Sokratem Janowiczem rozmawia Jerzy Chmielewski* (2000), Białystok, Orthdruk, ISBN 83-913706-0-7.
- ONG, W. J. (1992): *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*, пер. J. Japola, Lublin, Wydawnictwo UMCS.

ПОЛЯНСЬКИЙ, П. (2011): Карпатський Гончар. In: *Карпатські Новели*, Горлиці-Краків, Товаришшя «Руска Бурса» в Горлицях, т. I, ISBN 978-83-88866-97-5, с. 19-219.

RIESMAN, D. (2003): Tradycja oralna a słowo pisane. In: *Antropologia słowa. Zagadnienia i wybór tekstów*, ред. G. Godlewski, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-235-0051-3, s. 395-401.

РУСЕНКО, І. (2010): Не дайме ся. In: *Русенко. Выбране*, Крениця-Лігниця, Товаришшя Лемків, ISBN 978-83-916673-6-1, с. 43.

РУСЕНКО, І. (2010): Шануйме своє. In: *Русенко. Выбране*, Крениця-Лігниця, Товаришшя Лемків, ISBN 978-83-916673-6-1, с. 45.

РУСЕНКО, І. (2010): Рік 1945. In: *Русенко. Выбране*, Крениця-Лігниця, Товаришшя Лемків, ISBN 978-83-916673-6-1, с. 117.

СТЕФАНІВСЬКИЙ, П. (1985): Як повстав мій верш. In: *Ікона. Лемківській край*. Nowy Sącz, Sądecka Oficyna Wydawnicza, с. 29.

STEFANOWSKI, P. (1991): To boli. In: *Łem, Łemkowyna* (Warszawa), Oficyna Wydawnicza „Rewasz”.

ТОРОНСЬКИЙ, А. (1860): Русины-Лемки. In: *Зоря Галицкая jako Альбумъ на годъ 1860*, Львів, Типомъ Ставропигийского Института, с. 389-428.

TROCHANOWSKI, P. (1987): Słowo Łemka o sobie i swoim narodzie, пер. О. Д.-Ф. In: *Regiony*, ч. 2-4, с. 5-15.

VON HUMBOLDT, W. (1965): O różnicach w budowie ludzkich języków oraz ich wpływie na duchowy rozwój ludzkości, пер. T. Dmochowska. In: *Teoria badań literackich za granicą*, т. I *Romantyzm i pozytywizm*, ч. I, ред. Stefania Skwarczyńska, Kraków, Wydawnictwo Literackie, с. 140-147.

Dr. hab. Duć-Fajfer Helena

Jagiellonian University of Cracow

Institut Filologii Wschodniosłowiańskiej UJ

ul. Mickiewicza 9/11

31-120 Kraków

Poland

duc.olena@wp.pl

СТАВ КАРПАТОРУСИНСЬКОГО ЯЗЫКА В УКРАЇНІ У ПЕРІОД МЕЖИ ДВОМА КОНГРЕСАМИ (2007 – 2015)

Валерій ПАДЯК

Абстракт

Статья посвящена проблемам становления карпаторусинского письменного стандарта. Анализируется период между Третьим (2007) и недавно состоявшимся Четвёртым (2015) международными конгрессами русинского языка. Автор обозначил внешние и внутренние факторы, негативно влияющие на процесс ожидаемой кодификации. Подчёркивается, что язык должен вернуть себе былую (утраченную во времена советского тоталитаризма) способность заменить язык титульной нации во многих функциональных сферах – в художественной литературе, в науке, образовании, культуре и т.д. В этом процессе роль интеллигенции, её пассионарность очень велика.

Ключевые слова: Карпаторусинский язык. Карпаторусинская разговорная речь. Кодификация. Письменный стандарт. Функциональные сферы языка.

У старі часи слово «язык/языкы», авадь «языцы» было синонімом слова «народ». Царь Давід, приміром, каже: „*Хвалите Господа всі языцы*» (псалом 116). Язык є майважнов ознаков екзистенції народа – днесь и в будучности. Страта материнського языка выкликє процесы повной асіміляції сякого народа титулнов націєв. Иншак повісти: є язык – є народ!

Народ через свій язык наробляє вшелякї формы здержованя асіміляції и чим май довшый путь еволюції и прогреса перейде народ, тым май веце функцій годен буде удержовати язык того народа – не лем устну комунікативну функцію про свою людность, айбо годен буде прийняти писемну форму – про фіксацію своєї історичной памняти и народной творчости (фолклора), функціонованя народной школы; на далшій етапі годен стати літературным языком – языком красной літературы, театра, новинарства,

---

языком радіо и телевізії, научных студій. За даяких політичних трансформацій и здобытя народом державности сякый язык по-дойме ся на майвысшу ступінь – стане «державным» языком и буде сповняти ушыткі покладені на нёго устні и писемні функції, а до того стане языком межинаціонального комунікованя у рамках єдної ци дакілко держав. Авадь народ нигда не здобуде державность и єго язык нигда не буде сповняти функції «державного» языка. Подля статістики, у світі на шість з половков тысяч народів лем дваство народів на теперішній час здобыли державность¹.

Што то значит про русинів и карпаторусинський язык? Лем вто, же не слобідно тримати за майвысшу ціль національного двиганя здобытя хоть-яков цінов статуса державности (включно автономії)!

Нерозуменя сёго привело карпаторусинську інтелігенцію у Підкарпатській Русі /Закарпатській області по році 1989 кедь не до катастрофы, то хоть лем до великой поражеккы. Концентрованя енергії на проблемах автономії, вытвореня раз Временного правительства на чолі из И. Туряницёв, а дале и «восстановленіе» Републики Підкарпатська Русь на челі из «президентом» попом Д. Сидором, премьер-міністром П. Гецком, до кінця, и притомным на IV. Конгресі «міністром департамента освіти Сойма підкарпатських русинів и Европського конгреса Підкарпатської Русі» Михайлом Алмашієм говорят за себе: русинські верховники скорі готові ся ангажовати у політиці, чим, приміром, у написаню русинськоязычных статей на вшелиякі темы про каждотыжднёві русинські новинкы.

Тото и многое другое дезорганизує русинську інтелігенцію, удтігає од главных задач, за котрі бы ся мала старати інтелігенція, то значит одтігає од рішеня національно-языковых проблем. Не говорячи за дезорієнтацію цілого народа, привченого не вірити

---

1 Сочасный німецький научник Г. Гарман каже за 6417 «малых языків». *Позерай*: Т. Кияк. Как избавитися от «бумажного» статуса языка // Зеркало недели, 7-13 августа 2004. Межи тым, 2001 року Інститут світового дозираня у Вашингтоні подав інформації за 6800 языків. Інститут віщує, же до кінця XXI столітія од 50 до 90 процентів тых языків годно быти же заникне. *Позерай*: О. Боровський. Вибір між китайською та англійською // Україна молода, 9 серпня 2001 р.

своїй інтелігенції і прагматично ся дістанцієвати од ёго політичних наполеоновських планів здобытя державности. Сім років межі конгресами лем ся продовжала практика послідного двадцятьпятьріччя – народ сам по собі і активісты русинських общественных організацій тыж самі по собі. Інтелігенція, што не має інтерес і силу рішати національно-языкові проблеми, проблеми ошколованя і культурного розвою, не мішавучи до них політичні проблеми, не валушна привернути до себе увагу шырокой русинської громады. Зато по двадцять пять роках посттоталітарного кываня України на Підкарпатю ся не створило гражданське общество, а у русинстві днесь ся ангажує лем 0,1 % русинського населеня. (Кедь бы сьме подесятерили того число, і так бы сьме выйшли лем на єден процент!). Ід тому мусай додати: помежі активісты русинського «локалполітичного» двиганя домінуют люде старшого покоління.

Неуспішность підкарпаторусинської інтелігенції у Закарпатській області мож видіти в ушыткуму: не дає ся закласти сістему народной освіти, сістематично выпускати про русинську громаду хоть лем єдну закарпатську русинськоязычну новинку ці інформаційный сайт; локальным явленям, доста камерным є але і єдиный на цілый край фестиваль народной культуры «Червена ружа», фінансований владов. До кінця, русинське двиганя є порозділюване на группы подля векторів орієнтацій на 1) промосковське, 2) промадярське, 3) проєвропське і 4) двиганя, котре про свої політичні цілі пестує містный бізнес-клан родини Балог. Тоты группы межі собов пораз конфліктувуть. Але май неуспішне русинське двиганя у тому, же за веце як двадцять років воно не выпестовало хоть лем туцет інтелектуалів, валушных діскутовати і впливати на владу в Україні. Знаєме, же світ ся поміняв, сокачка і чижмарь уж веце не управляют сим світом, як то было за комуністів. Днесь придали бы ся нам русины-інтелектуалы – особы христіанської моралі і високого професіоналізма, енциклопедичной освіти і доброй ерудіції, харизматичні подля видження своєї ролі в обществі. Нарубы, русины через свою пасивность (непасіонарность) увесь час себе підставляють під критіку української власти, бо інертно

позеравут, як ся самопровозглашавут «верьховники» Підкарпатської Руси – ци то Димитрій Сидор, котрый ищи у 2008 році намісто вести діскусію из украинськов владов, зачав наробляти на Підкарпатю сепаратістичный сценарій и публично покликав завести до нас «ограниченый воинский контингент» из Росії (и Европы). Ци то Петро Гецко, котрый ся самопровозгласив премьер-міністром Републики Підкарпатська Русь, ци й майпіцькі фігури як то Василь Заяц, што тримле себе за «полковника казачьих войск», але, правду повісти, до Росії ходит жебрати из смішнов манієв прикапчати Підкарпатську Русь до Російської Федерації, и сесе смачно пропагує російська проімперська преса². Ци Александер Гегалчій, котрому родину (енкаведістів?) занесло до нас по році 1944 из далекой Росії и котрый не так давно ся став ангажовати як меценат и розпорядитель літературной ціны, так называной «Руськой премії», што ї діставут «руські» (ци русинські?) писателі, але котрый днесь ся прикрыває нашим русинським корінєм-народностєв, коли ходит из Праги (транзітом через Москву) «од русинів Закарпатя» на сепаратістичні акції до анексованого из помочов Росії Донбаса. Ци й далші самозванці, на котрых позераєме крізь палці, коли вни ся самопровозглашавут на верьховників Підкарпатської Руси и пак роблят нам репутацію сепаратістів.

Ясноє діло, свою неуспішность русины волівут пояснєвати лем вонкайшными причинами. Главно, політиков офіційного Києва, котрый не признає русинську народность, што є правдов и за что туй не будеме детально говорити, бо уж ся говорит од року 1991, од часу референдума. Але мусай ся признати, же украинські унітарні націоналісты у протистоянню из русинами (ипен вни визначавут політику Української державы!) за главный свій тромф тримаवут «феномен русинського сепаратізма», изладженого, до кінця, подля московсько-кремлівських порадників. И туй Київ усе може указовати перстом на сепаратістичні позиції русинських верьховників.

---

2 *Позерай туй:* В. Заяц, *Свое будущее мы видим только вместе с Россией* // Правое сопротивление, № 1 (8) 2002, с. 6.

Сеся ситуація кардинално ся одличає од того, што маеме у Словакії, де по році 1989 ани раз не было чути за русинський сепаратизм, де інтелігенція за алфу и омегу свого стратегічного діятельства тримле національні и языкові задачі и де (хоть и туй суть проблеми!) русинська інтелігенція є доста успішна, а влада отворена до рішення проблем екзистенції карпатських русинів.

Сесе порівняня говорит на нехосен русинам Підкарпатя (Закарпатської області) и мало бы каммай направити їх снагы на путь рішення культурно-національних проблем.

Из часу «перестройки» и баршоновых революцій русинський світ ся провбує приспособити ид новым реаліям, котрі ся калейдоскопично мінявут и котрі догонити русины не усе бірувут. Скрахованя тоталітаризма, розпад Советського Союзу, маастріхтські ідеї, «русский мір», українська унітарность, Европська Унія, Помаранчова революція, шенгенська зона, друге (мадярське) гражданство, російська неоімперська доктрина, Майдан, путінізм, кремлівська украинофобія, російська окупація востока України – на ушыткі тоты выклики русины мавут однайти адекватну и ясну одповідь, котра бы пак мала затримати їм будучность. Ушытко сесе під силу лем гражданському обществу, а сякоє у підкарпатських русинів нияк ся не годно роспрудити. Не мож повісти, же на Підкарпатю гет неє гражданського общества – вно є, айбо як продовження українського. У тому розуменю підкарпатські русины суть українські патріоты, и сесе у теперішні доста тяжкі про Україну часы робит їм честь. Айбо гражданське общество на Підкарпатю мусит ся научити мерьковати по свому, сокотити своє, думати на своє и робити своє. Лем на такой спосіб русины можут собі гарантовати будучность – у політичному сенсі того слова. Сяке гражданське общество, а не малочислена и малоуспішна купка політично ангажованых інтелігентів мусит глядати рішення острых проблем екзистенції карпаторусинського етноса, прискіпляти у народі активні форми національного самоосмысленя.

Коли будеме мати на Підкарпатю дозрітоє гражданське общество? – Коли як май веце людей русинської народности будут ся заоберати проблемами русинства, серцем и душов переживати

за будучність своїх дітей! Сякими ціннотами в кождім обще-
стві-народі суть проблемы національной выховы и освіти, засо-
бованя інституцій рідного языка и культуры, народных традицій
и фолклора. Право на свою національність и материнську бесі-
ду кождому челядникові гарантувуть базові положеня Конститу-
ції України, а также парафовані Україннов межинародні Рамкова
конвенція из защиты національных меншин и Европська хартія ре-
гіональных языків авадь языків меншин.

Єднов из майважных форм національной работы є шыреня/
розростаня сфер функціонованя карпаторусинського языка. Зака-
заня языка карпатських русинів у період советського тоталітариз-
ма (1944 – 1991) принесло гет велику чкodu карпатським русинам.
Окупантам онь ся привиділо, же народ навхтема ся асимілював
и не буде мочи одновити свої національні черты.

Днешні часы – період Третього русинського культурно-на-
ціонального возроженя. Мусиме ся добрі постарати, обы навер-
нути сітуацію, як то было до року 1944: русинський язык мав
статус офіціального на теріторії бываня підкарпатських руси-
нів; у тім писемнім стандарті ся розвивала літературна творба
и новинарство, а видавательства кождорочно дали выпечата-
ти стовкы титулів книг, часописів, новинок. В Ужгороді функці-
оновала русинська академія наук, так называне Підкарпатське
общество наук (ПОН), а на сцені професіонального «Угро-русь-
кого національного театра» (дале – «Руського народного театра») у-
шыткі предствы (хоть бы и мадярських драматиків!) грали у
русинським языку. Влада офіціально узнавала містне восточно-
славянське населеня краю за карпатських русинів, ошколованя
было в русинським языку; тыж школські учебники были писані
подля граматикы, котру в році 1941 під «стріхов» ПОН выпустив
языкознатель Иван Гарайда³.

До днесь Украинська держава не визнала національність «ру-
син». Также карпаторусинський язык є предметом спекуляцій

---

3 *Позерай выданя*: Грамматика руського языка / Составивь Дрь Иванъ Гарайда.– Унгварь, 1941, 142 с. У році 2009 в Ужгороді ся указало факсімілне перевыданя тої гра-
матикы.

из бока української влади. Майрезонансним таким фактом за послідні роки став закон «За основи державной языковой політики» (2012). Фактично, иде за популістські провбы політичных партій проросійської орієнтації в Україні подоияти статус російського языка на ровінь державного (хоть лем на юго-востоку, котрый вни тримають за т. н. Новоросію!) попри то, же у державі сесь статус закріпленный за языком титульной нації – українськов мовов. Сесь хытрый, хытляный план изробив заложником репрезентовані в Україні языки національных меншин, як то польський, мадярський, румунський, словацький, болгарський, грецький, кримськотатарський, карпаторусинський и другі. План став апогеєм правовой невалушности української влади періода президента Віктора Януковича, бо мав противоставити титулній українській націоналній громаді гейбы «консолідовану» громаду ушыткых національных меншин, зачим, логічно, мав выкликати в Україні межинаціоналный роспір. Президент Янукович, намісто того, обы исперти сесь негодный про полінаціоналну державу, спекулативный план, тайно іспіровав законопроект Верховной Рады через провладну Партію регіонів, лідром котрої овін був. Закон «За основи державной языковой політики» (№ 9073 од 26.08.2011, «Про засади державної мовної політики») Верховна Рада из многыма порушеннями регламента прийняла 02.07.2012 р. а президент В. Янукович чимскорі го затвердив (08.08.2012 р.). Закон приділяє російському языку (а до того иши 17 далшым языкам національных меншин) статус «регіонального языка». То значит, же в умовах російськоязычного востока и юга Украины (близько 12 млн. русофонів) російський язык мав выдриляти український язык из ушыткых функціональных сфер, докінця также из офіціально-адміністративной сфери.

Межи тым, подля закона «За основи державной языковой політики» каждый из 17 языків національных меншин Украины дістав право на окремый статус «регіонального языка» (державну podporу и защиту), кедь на теріторії поширення того языка ёго носители (націонална громада) числили штомайменше 10 % населеня. Помежи тоты 17 языків є также русинський язык

(у документі: «русинська мова»). То значит, же першый раз у новій історії України влада языком юридичных документів офіціально визнала бытованя у державі русинського языка и закріпила за ним статус регіонального.

Мож бы сесе тримати за великий успів русинської національної громады, кебы не знати, же в Україні доднесь не є визнатов русинська національність. До того, языковий закон и то як го «протігали» через парламент, є свідельством некомпромісної боротьбы в Україні партій українського націонал-патріотичного спрямованя и проросійських партій восточных регіонів державы. Ціна сёго вопроса: ци буде російський язык другим державным языком?! У сёму противостаню русинський и другі малі «регіональні» языки у законі были лем шірмов про «російський як язык національной меншыны» и заложниками тої боротьбы.

А кедь ищи раз ся вернути до тої проблемы, мусай костатовати, же ушыткі ініціаторы того закона (Сергій Ківалов, Вадим Колесніченко, Віктор Янукович) днесь прокуратуров суть обявлені в Україні мимо закона и знайшли про себе схованку од суда у Росії. Самый закон «За основы державной языковой політики» привів до юридичного колапса: в Україні ся визнає бытованя русинського языка, але ся не визнає русинська національність!

Языковий закон, як то мож было передвидіти, такой нараз став обектом острой крїтики українських націонал-патріотичных партій; овін выкликав шырокий общественный резонанс, што не додало авторітета національным меншинам, котрі український соціум став представляти як антиукраїнські.

Штобы даяк загамовати сесь конфлікт, Президенту Януковичу мусай было пристати на даякі зміны до языкового закона и поручити Кабінету міністрів создати робочу групу, котра мала рекомендовати тоты зміны. Нараз по 10 августа 2012 року (коли закон став платным) многі національні громады поприймали рішеня за признаня свого языка (мадярського, румунського, молдавського и др.) регіональным на своїх адміністративных теріторіях. Але май хосенным сесь закон став про політиків російськоязычных регіонів, котрі через правлячу Партію регіонів избіровали признати росій-

---

ський язык регіональним на території дев'ять областей: Луганської, Донецької, Харківської, Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Одеської областей і автономної республіки Крим.

Межі тим робоча група Кабінету міністрів, де домінували українські націонал-унітаристи (Леонід Кравчук, Павло Мовчан, Микола Жулинський, Іван Драч, Ганна Герман, Леонід Губерський, Костянтин Гріщенко (випінув у комісії Раїсу Богатырєву), Володимир Василенко, із одного боку, і Раїса Богатырєва, Сергій Ківалов, Вадим Колісниченко, Михайло Кулиняк, з другого) спробувала кедь не одмінити языковий закон, так хоть довести го до абсурда. Автори «радікальних поправок» уже 12 октобра 2012 р. зареєстрували у Вєрховній Раді законопроект із поправками до закона «За основи державной языковой політики», котрі кардинально міняли суцність языкового закона. Подля законопроекта робочой групи Кабінету міністрів, котрий ишов на розбераня до Вєрховной Рады, націонална громада мала числити (уже не 10 %), а штомайменше 30 % населеня, обы її язык дістав статус регіонального (!) Сесі поправки, кібы Вєрховна Рада їх прийняла, у першім шорі мали паралізувати ініціативы ушыткых 17 національных меншин и лем російський язык (котрий не є в Україні языком національной меншини!) міг дістати статус регіонального.

До того важно знати: робоча група із списка 17 языків національных меншин в Україні вычеркнула русинський язык! Українські націонал-унітаристи нияк не хотіли визнати за русинським статус языка, а лем «діалекта української мови». Дійшло ид тому, же нагніваний ініціатор закона В. Колесніченко робочу групу назвав «українофілами», а нову редакцію языкового закона охрестив «гидотою», што може привести до гражданської войны в Україні.

Сесь законопроект під назвов «За функціонуваня українського языка як державного и порядок ужытку/приміненя далшых языків в Україні» («Про функціонуваня української мови як державної та порядок застосуваня інших мов в Україні») був зареєстрований у Вєрховній Раді 10 януара 2013 р., але до ёго обговореня діло не дійшло – уже ся давало видіти ознакы

політичної кризи в Україні, што викликала пак Револуцію достойности.

Уже на порозі новой эпохы, такой нараз по Револуції достойности, украинські націонал-радікалы у парламенті зачали реформы из гет хыбного старта – из намаг понизити статус російського языка, такой гейбы не было майважных проблем! Одтак 23 фебруара 2014 р. Верьховна рада одмінила языковый закон («За вызнання Закона Украины «За основы державной языковой політики» таким, што стратив силу»). Сесе у кліп ока заострило політичну сітуацію у державі, збурило російськоязычні регіоны востока Украины, и стало єднов из важных мотивацій, чом ся російськоязычне населеня Донбаса (на заклик промосковських політиків в Україні) злудило на сепаратістичный конфлікт.

Обы даяк успокоити політичну сітуацію, исполнитель обовязань Президент Украины (намісто В. Януковича) Александер Турчинов уже 3 марца одказав ся подписовати (наклав вето) закон «За вызнання Закона Украины «За основы державной языковой політики», таким, што стратив силу». Из того часу нич ся не поміяло. То значит, же у теперішній Україні (за Президента Петра Порошенка)продовжає діяти языковый закон од 2012 рока (Ківалова – Колесніченка), подля котрого Украина визнає русинський язык як регіональный у Закарпатській области.

Хотяй на днесь Украина де-юре визнає русинський язык, треба розуміти, же сеся сітуація є хвійнов и дочаснов – уж завтра ушытко ся може перемінити. До того, у языковому законі не є прописаний механізм єго практичной реалізації. Держава ся не старає за розвой языка підкарпатських русинів, університеты и педагогічні інституты (хоць лем в Ужгороді!) не отворили одповідні катедры. У закладных и середніх школах ся не учит русинський язык, хотяй в области суть веце як 115 тыс. дітей школского віка – етнічных русинів. Узнає ся, же вцілови на Підкарпатю /у Закарпатській области на своїх історичных теріторіях проживавут веце як 850 тысяч особ русинської національности, авадь скоро 70 % од ушыткого населеня области. Украинського населеня в области є близько 150 тыс. особ, мадярського – также 150 тыс. особ;

румунське, словацьке, німецьке, ромське и єврейське населення вцілові числят близько 100 тыс. особ⁴. Послідне считаня населеня было проведеною у році 2001; далше считаня влада дакілко раз переносила (2012 р., 2014 р., 2016 р.) и подля нового рішеня Кабінета міністрів планує го провести лем у році 2020. Межи тым хвійна сітуація мала бы активізовати русинів на рішеня своїх культурно-языковых задач.

Ниже попозераєме, як функціоновав карпаторусинський язык на Підкарпатю за послідні сім-вісім років – из часу III. Межинародного конгреса русинського языка (2007). Розбереме устну и писемну форми єго екзистенції. За майглавні направеня нашого аналіза туй будеме тримати функціональні сфери карпаторусинського языка.

I. Карпаторусинська бесіда (устна форма)

Сфера комунікації. На селі до днесь, подля статістики, жыє близько 69 % підкарпатських русинів. Село обстає главным ареалом бытованя бесідного (народного) языка. Малаый процент міграції на село носителей иншакых языків (главно – украинського) позволяє ся надіяти, же й надале село обстане еталоном народного языка и жерелом поповнення ушыткых сфер культурного діяльства карпаторусинського народа. Межи тым, главными формами асимілації на селі (у сітуації, коли держава не узнає русинську народность!) суть школа и державні масмедії, главно – телевізія, котра помежи ушыткі средства массовой інформації (СМІ) тримле лідерську позицію.

Русинський язык на селі є доміантним языком общеня про шыроку / цілу сполочность. Люде (што репрезентувут ушыткі соціалні ставы!) из дїтства ся приучавут до рідной бесіды як єдиноможной формы общеня. Также у такому селові малі группы

---

⁴ *Май детално за сесе позерай туй:* М. Рушак, В. Падык. Система хозяйствования в Закарпатской области в 1991–2004 годах: экономический упадок, развал аграрного сектора, губительное использование природных ресурсов, крах социальной защиты населения, политика ассимиляции русин, нарушение прав коренного населения. – Ужгород, 2004. – С. 46-47.

быванців іншакою національності, як то цигани, словаки, німці а т.д. контактувучи із містним населенням переходят на русинську бесіду.

У варошах сітуація мало іншака. У малых варошах ци й варошиках, як то В. Березный, Перечин, Воловець, Середне, Чинадієво, Воловий (Міжгір'я), Севлюш (Виноградово), Ильниця, Иршава, Хуст, Тячово, Буштино а т.д. народна бесіда и надале обстає языком комунікації населеня. Ведно из тым державный український язык домінує в адміністративно-державній и публичній сферах. Функцію языка межинаціонального общеня туй сповнявут як український язык, так и містний говір русинського языка. Из великих варошів Мукачево тримле за собов репутацію русинської столиці, хотяй так український язык (в адміністративно-державній сфері), як и російський (у сфері межинаціонального общеня) туй домінувут. Май дискрімінованов є русинська бесіда в Ужгороді. Державный український язык домінує туй скоро в ушытких сферах – дає за ся знати великий процент прийшлого (по році 1944) українського населеня ци їх потомкы, котрі ся селили главно в Ужгороді и других великих варошах Закарпатської области. Сеся категория населеня (главно из западной Украины) через політичні партії українського націоналістичного направеня, а также адміністративно-державный апарат Закарпатської области током послідных двадцять пять років формувут неправдивое представеня за підкарпаторусинські національні общества и культурні організації як за огнище сепаратизма.

Сфера народно-поетичной (пісенной) творчости. По році 1944 карпаторусинський пісенний фолклор обставав єдинов публичнов формов екзістенції карпаторусинського языка, котру влада позволяла, хотяй означовала ї (из ідеологічных мерьковань) як «закарпатоукраїнський фолклор». До днесь сітуація ся не поміяла. Русинські співанкы часто мож чути в ефірі радіо- и телепрограм, почас многих краєвых фестивалів, державных и народных сят, торжеств. Масово ся тіражувут аудіо- и відеопродукція многих популярных співаків и фолклорных ансамблів. Образчиком народно-пісенного наслідства карпатських русинів днесь суть реперто-

---

ары сочастных ансамблів, як то «Руснакы», «Гудацька тайстра», «Гудаки», «Иршава», «Ужгород», «Лемківчанка», «Бетяры», ансамблів при раённых будинках культуры а т. д. Лідерські позиції туй тримле Закарпатський народный хор, котрый фінансує держава.

Интереснов формов популяризования русинського фольклора (и языка!) суть модерні музыкальні ансамблі, котрі выступавут у стилі фолк-рок, поп-фолк и др. Туй яло бы назвати группы «Рокаш», «Чаламада», «Триставісім» и др.

Радіо и телевізія. Из року 2008 Закарпатська областна державна теле- радіокомпанія (ЗОДТРК) в Ужгороді заклала одну общу редакцію програм в языках народностных меншин (ромы-циганы, росіяны и русины). У рамках редакції раз на тыждень на область ся транслірує програма на півгодини «Русинська родина». (Даякі курті сюжеты той програмы пак ся можуть повторёвати у каждотыжднёвій релациі «Од суботы до суботы»). Через слабое фінансованя у штаті ся числит лем една особа. Вна мусит сповняти ушыткі функції – автора, редактора, оператора, монтажёра и ведучого у студії, што не є добрі! Од самого зачатку веде русинську редакцію Віра Кобулей. Матеріалні можности редакції ограничені, также трич ї спонсорovala надація – Закарпатський областный благодійный фонд «Русинська школа», котра застачила ушытку компютерну техніку и студійный інтерер.

«Русинська родина» – многотематична культурно-освітна програма, котра знакомит из історіёв, традиціями и культуров карпатських русинів, проблемами сёгочасности. Програма іде у русинськім языку.

II. Карпаторусинський писемный язык

Красна література (літературна творчость). На днешній етапі (од року 2008) карпаторусинську літературу Закарпатської области репрезентувут творы майже десять писателів. Суть то давно знамі авторы Михайло Чухран, Володимир Танчинець, Юрій Чорі, Василь Молнар, Иван Ситар, Володимир Новак,

---

Иван Петровцій, Михайло Град, Василь Матола, Йосип Лемко. То кедь раховати тых, хто випустив хоть лем єден свій поетичный зборничок.

Важно, же у літературу прийшли нові поеты – Иван Бинячовський из Буштина и Володимир Рошко из Калника. И. Бинячовський, котрый пише під псевдо Джон Бузаш, ищи лем провбує однайти себе у поезії. Овін випустив (двома тіражами) книжочку віршів «Русинська тайстра» (2015). Штоправда, автор заціпеный за будительську тему, гейбы не было иншакых тем. Суть в автора также проблемы из основами поетики, розуменям версіфікаційной структуры стиха як інтонаційно-смыслового цілого; молодому автору яло бы узяти до рук учебник из поетики, обы похопити суть сілабо-тонічного віршованя, основы римованя ци й многоваріантность строфы поетичного текста.

Буквално силов-моцов вчера задуркав у двері русинської поезії новый автор В. Рошко – научник-біолог, ведучий катедры ентомології и сокочення біорозмаитости Ужгородського національного університета. Овін випустив першый свій зборник поезії – під назвов «Я дуркаву у ваші двері» (2015 р.). Чкода, же автор у спередслові выяснив нам свої поетичні тужбы по украинськы («Маю надій запалити у серцях родаків искру національной гордосты за наш русинський край...» – В. П.), бо дале майже на двасто сторонах книжки овін демонструє читателю красу русинської бесіды, її валушность до красной літературы. И кедь у книзі переважає фіглярська тематика, и так у многих віршах автор выступає як глубокий лірик. Єдным словом, у літературу прийшов автор из значущим поетичным потенціалом.

Майже ушыткі писателі Підкарпатя репрезентувут поезію, її курті формы. Айбо мож также говорити и за жанр малої прозы (В. Молнар, В. Танчинець) ци за малі драматичні формы (Ю. Чорі).

Новинарство и публицистика. Туй не є чим ся выхваляти. Єдина на Закарпатську область новинка «Подкарпатський русин» выходит в Ужгороді нерегуларно, скоро раз на два місяці на чотирёх ци вісім боках. Новинка поширює ся спорадично, и лем помежи активісты русинських обществ. У новинці пораз домінує

український язык, часть статей редактор подає по російськы.

У русинськым языку новинка публикує матеріали без того, обы выдержовати єден писемный стандарт. Тоту саму лексему мож стрітити у пять вариантах: *кiнь* (укр.), *конь* (рос.), *кунь кўнь*, *кiнь*.

Сфера научных публикацій. Научный стиль – язык фахманів. Кедь на літературному полі днесь ся ангажувут хоть лем два туцета авторів, то научна ніша нияк не заповнена. Главнов причин туй суть два факторы: 1) в Україні неє русинської сістемы середнєй и высшой освіти и 2) нерозвитость писемного стандарда карпаторусинського языка.

У такій сітуації научні публикації ся локалізувут лем у гуманітарній сфері – написаню монографій из історії, літературы, културы карпатських русинів, а также у складаню учебной літературы (читанка, учебник) про народні школы, котрі ся спорадично одкрывавут дякувучи меценатам.

Ясної діло, у новинках и даякых научных зборниках мож найти курті научні авадь научно-популярні статі ци публицистичні выступы од 10-20 авторів. Але кедь узяти за основу статістики хоть лем єдну публикацію книжного формата, ци то учебник, ци монографію, написану автором по році 2008 по русинськы, мож видіти, же в научній сфері ся ангажувут лем пар авторів. Їх мож пороховати на палцях єдной руки. Сесе у першім шорі монографії Валерія Падыка, Юрія Думнича, Дмитрія Попа, граматика Анны Мегелы, школський учебник Надії Печоры. Иншакі русинські авторы свої книжні публикації пишут у російськым авадь українськым языках.

Выдавательська сфера. Зачати выдавати русинські книжки нараз по році 1989 ся не подарило. Лем у 2000 році в Ужгороді ся організовало перше підкарпаторусинське приватне выдавательство – Выдавательство Валерія Падыка, котре и днесь доста активно робит на книжному торгу. Выдавательство выпускає книжну продукцію (у многих языках) из проблем історії и културы, літературы и ошколованя карпатських русинів. Важным направеням діятельства выдавательства є книжки у русинськым языку.

Туй увиділи світло світа русинськоязычні книги Иштвана Удварі, Павла Роберта Магочія, В. Танчинця, Дмитра Кешелі, Владіміра Бесерміні, сербського поета Секуле Шарича (по русинськы потовмачив В. Бесерміні), В. Падяка, Ю. Думнича и др. Дослідный центр карпатістики при видавательстві (діректор В. Падяк) веде дакілко книжных серій, што заязані на карпаторусинську літературу. Серія «Брости» знакомит читателя из молодыми літераторами края. А серія «Русинське факсіміле» представлят русинськоязычні книжки пережых епох.

Выдавательство ся занимає підготовков и выданям школських учебників про сістему Русинських народных (неділных) школ. Также Дослідный центр карпатістики составляє и уд часу до часу публікує бібліографіі русинськоязычных выдань од року 1989, котрі ся указали хоть де по світі. До теперь составители Л. Ильченко и В. Падяк выдали дві такі бібліографіі⁵. Вцілови вни обхоплюют період 1989–2014 років и суть добров основов статістики русинськоязычной поліграфіі в ушыткых державах, де живут карпатські русины.

Мусай вызнати, Выдавательство В. Падяка дотеперь обстає єдиным русинськым видавательськым центром на Підкарпатю. Штоправда, лібералне одношеня української влады, котра нич не спомагає, айбо хоть не заваджає, привело ид тому, же и другі видаательства у Закарпатській области готові печатати книжки русинських авторів.

Народне ошколованя. Украинська держава нияк не спомагає русинське ошколованя. То значит, же ушыткі дотеперь одкриті школы підпорувут русинські общественні організації авадь приватні особы. Од року 2003 у Закарпатській области фунгує сістема т.н. Русинських неділных (народных) школ, котрі спомагає філантроп Стівен Чепа. Школа робит як чотирирічка авадь пятирічка; ошколаші (єден день на тыждень) приходят на години русинського языка,

---

5 *Позерай*: Бібліографія русинськоязычных выдань = A Bibliography of Rusyn-Language Publica: 1989–2004/ Составитель Л. Ильченко.– Ужгород, 2007, 80 с.; Бібліографія русинськоязычных выдань = A Bibliography of Rusyn-Language Publications : 2005–2014 / Составители : Л. Ильченко, В. Падяк.– Ужгород, 2015, 112 с.

літератури, історії карпатських русинів и географії Карпатської Руси⁶.

До тепер на Підкарпатю русинський писемный стандарт не розроблений, не прийнятий шыроков громадov інтелігенції и не кодифікований, што є великов проблемов про сістему ошколованя – написаня учебників и приручників, проведення уроків языка а т.д. Обы даяк выйти из того, методична рада неділных школ рекомєндовала учителям-методистам приправити дочасну граматику карпаторусинського языка на основі практичных порад учителів неділной школы. Сесь стандарт розробили В. Падык и Н. Печора.

Од одной річковой долины до другой русинська бесіда усе кус иншака. Так то є й у школах – од єдного регіона до другого дає ся чути діалектні одлики. Обы ошколаші у процесі читаня и писаня могли хосновати свій діалект (читати так, як ся бесідує у ёго селі), до учебників заведені два сігналні знаки: **Î** («і» из дашком), **Ô** («о» из дашком). Подля того стандарда уж суть приправлені перші школні учебники: В. Падык. «Літературный кошичок» (2012), Н. Печора «Русинський язык» (2013). Май детално за писемный стандарт мож прочитати у спередслові до учебника В. Падыка «Літературный кошичок».

***

Обы вытворити карпаторусинський писемный стандарт, навперед мусай сповнити цілий комплекс теоретичных и практичных задач. Але язык раз мусит демонструвати в обществі живі процесі – зайняти чимвеце функціональных сфер, доказувучи свою валушность и schopность замінити язык титулной нації. Без інтелігенції, її пасіонарности, без підпоры гражданського общества само по собі тото не прийде.

Слаба розвитось ушытких сфер, де могли бы функціонувати устна бесіда и писемный язык, днесь спомалує публічний діалог граматистів, котрі бы мали у будучности приправити на

---

6 За проблемы русинського ошколованя и становеня сістемы русинських неділных школ мож ся ознакомити у выданнях: Падык В. Возроджіня русинського ошколованя на Подкарпатській Руси (2003–2008). – Ужгород, 2008, 36 с.; Падык В. Русинська школа: відродження народної освіти : нарис. – Ужгород, 2013, 64 с.

кодифікацію єден варіант писемного стандарда. Одмітуєме можливість кулуарного рішення проблеми кодифікації. Лем через посто-янну діскусію и схопность до компроміса може быти вирішена проблема стандарда языка.

Днесь на Підкарпатю обставут три варіанты-можности будушого писемного стандарда: 1) мароморошсько-угочанський стандарт («на У»); 2) берегський стандарт («на Ў»); 3) стандарт, закладений про русинські недільні школы.

Добров оснований про будущу кодифікацію суть лексикографічні наробкы. На днесь суть выпечатані словникы, авторами котрых суть Игорь Керча, Ю. Чорі, Д. Поп, М. Алмашій, Михайло Ухаль и др. Проблематиков будущей граматикы и правил орфографії заберавут ся Анна Мегела, Н. Печора, М. Алмашій, В. Падыак. Не мож повісти, же нич ся не робит. Але ци ся дочекаеме на кодифікацію?

(KEGA 023PU-4/2014)

Mgr. Valerij Pad'ak, CSc.
Prešovská univerzita v Prešove
Ústav rusínskeho jazyka a kultúry
Ul. 17. novembra č. 15
080 01 Prešov
Slovensko

padiak.valeri@gmail.com

РУСИНЬСКИЙ ЯЗЫК В МАСМЕДІАЛНІЙ СФЕРІ

Маріанна ЛЯВИНЕЦ-УГРИН

Abstract

In this article, we would like to show the positive side of the use of the Internet, which enables us to quickly share information not only of political or historical natures, but the language, as well. It is the Internet that covers almost all spheres of language and gives us the opportunity for daily contact with Rusyns in different countries. In this article, we will focus on the most important aspects of the use of the Ruthenian language on the Internet.

Key words: Ruthenian language. Internet.

Язык народа – то є ёго історична памнять, матеріалізована у слові. Тысячолітня духовна культура, живот народа самобытно і неповторливо проявляє ся у языку, у ёго устной і писемной формах, у памнятниках вшелияких жанрів. А то значить, же культура языка, культура слова презентує нерозривный контакт многих поколінь. Материнський язык – то душа нації, майпервіший і майочевидный її вияв. У языку і через язык виявляють ся такі майважні особистости і рисы, як націонална псіхологія, характер народа, склад ёго думаня, самобытна неповторливість умілецькой творчости, моральный стан і духовность.

Дякуючи свой своейкой екзотичности, днесь Русинський язык представляє інтерес не лем подля изглядователів славянських або малых языків, а й для, мож уповісти, доста широкого круга консументів інтернета. На сесе указує і тот факт, же на сайтї вольной енциклопедії Вікіпедія указаня на термін *русинський язык* потовмачено на 63 чужеземных языка. Серед них є і удмурський, кітайський, каталанський, айзербаджанський, осетінський і т. д.¹

---

1 Позарай: Сайт вольной енциклопедії Вікіпедія: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA

Язык – то є способ комунікованя у духовному і практичному животі людей, котрый презентує собов систему знаків для передачі, прийманя і хоснованя інформації. Він є способом, або зрядом комунікованя меджі людьми. Людський язык як способ комунікації є природный і многофункціональный феномен. У комунікації проявляють ся всі ёго функції. Мож виділити такі функції языка:

- комунікатівна (або *функція бесідованя*) — основна функція языка, хоснованя языка подля передачі інформації;
- конструктивна (або *мыслеформуяча функція*) — передача інформації і її храніння;
- когнітивна (або *аккумулятивна функція*) — формованя мышлїня індивіда і сполочности;
- емоціонально-експресівна функція — высловлїня чутя, емоцій;
- метаязыкова (або *металінгвістична функція*) — розьясненя способами языка самого языка;
- ідеологічна функція — хоснованя того, або иншакого языка або тіпа писемности подля высловлїня ідеологічного первенства. Напримір, такий язык, котрый хоснує ся главно не подля бесідованя, а як кваліта символа державности. Хоснованя традиційных систем письма часто воспринимает ся як культурна контінуальность, а переход на латиніку — як модернізаторство.
- номінатівна (або *назывна функція*) — язык называть вшелиякі объекты;
- денотатівна, репрезентатівна функція — орьентація на адресат;
- конатівна функція — передача інформації, представлїня її;

Масова комунікація є майширшым понятям, а понятя масмедія являє ся ёго частю. Способы масовой інформації – сесе система комунікації візуальной, словесной, звуковой інформації по прінципу широкоемітованого канала, котра убохплює масову аудіторію і має періодічну форму бытованя. Ку видам масовой інформації припадають:

- Печатны виданя (журналы, календарі (алманахы) і новинкы)

➤ Електронны способы (Інтернет-выданя, радыо, тэлевізія)

Русиньскы печатны выданя маюць свою історію, про них не раз ся говорило і писало ся. Маєме доста обширну інфармацію як за стары, так і за новы журналы, календарі (алманахы) і новинкы в «Енциклопедіі історіі культуры Карпатських русинів».² Коло сёго од 1989 рока маєме вже два тома «Бібліографіі русиньскоязычных выдань» 1989-2004 і 2005-2014 рр., у котрых за категориями сістематизованы русиньскоязычны публікації.³ Суть і курты обзорны статі о русиньскых выданях. Так, напрымір, Валерій Падыяк у свойй статі «**Карпоторусиньска літэратура в эпоху трэцяго народнаго возроджэня**» перераховує вшиткы майважны печатны выданя, окрема выдань Сербіі і Хорватіі, што ся зачали выдавати у послідны рокы.⁴ Доста остру крiтiку на язык русиньскых выдань дав пан Павел Роберт Магочій у статі «**Задачі III. Меджiнароднаго конгрэсу русиньскаго языка**», котра появила ся у зборнику «*Русинський язык меджi двома конгрэсами*»⁵, де, попри крiтiчных замітках, котры ся тычуть хоснованя у выданях не лем кірiлiці а й латiнiкы, він упомiнаць і про хоснованя русиньскаго языка в iнтернетi. Про сесе він пише так: «*Першы конгрэс русиньскаго языка выголосив кірiлiцю за русинський алфавiт, але дакотры публікації в русиньскім языку выходять в латiнiці. Тоту тенденцію найчастiше видно в релiгійных выданях Грекокатолицькой церкви в Словакiї. Латiнiка є важна окрема при хоснованю в iнтернетi, який вцiлiм не є приязно нахылений азбуцi. Сучасны наз-*

---

2 Позерай: МАГОЧІЙ Павел Роберт, ПОП, Іван. (2010): Енциклопедія історії культури Карпатських русинів. Ужгород, видавництво В. Падыяка.

3 ІЛЬЧЕНКО, Лариса. (2007) Бібліографія русиньскоязычных выдань: 1989-2004. Ужгород, видавателство В. Падыяка, с.1-86.

ІЛЬЧЕНКО, Лариса, ПАДЯК, Валерій. (2015): Бібліографія русиньскоязычных выдань: 2005-2014. Ужгород, видавателство В. Падыяка, с.1-110.

4 Позерай: ПАДЯК, Валерій. (2010): Карпоторусиньска літэратура в эпоху трэцяго народнаго возроджэня. In: *Русинський списованы язык на Словеньску 1995-2010 і сучасна русиньска літэратура. Зборник рефератів з научнаго семiнаря з мiджiнароднов участв 2. децембра 2010*. Анна Плішкова (ед.), Пряшiв, с. 56-68.

5 Позерай: МАГОЧІЙ, Павел Роберт. (2008): Задачі III. Меджiнароднаго конгрэсу русиньскаго языка. In: *Русинський язык меджi двома конгрэсами. Зборник рефератів з III. Меджiнароднаго конгрэсу русиньскаго языка*. Анна Плішкова (ед.). Кракiв, 13-16.9.2007, с. 8-14.

---

*вы в електронічній пошті суть абсолютнов мішанинов кірілічных букв з транслітерованым польскым, словенськым або мадярськым варіантом латинікы, або, в припадї Україны, варіантом сістемы Бібліотеки Конгресу США. Курто повіджено, в сучасній електронічній пошті панує орфографічний хаос, і зато языковы «проектанты» бы мали виробити єднотну сістему транслітерації русиньского языка латиніков».*⁶

Пройшло 8 років від III. Меджінародного конгресу русиньского языка. Бесїдуючи про русиньскый язык в масмедіалній сферї мы маєме говорити не лем про печатны русиньскы виданя, т.е. про журналы, алманахы (календарі) і новинкы, айбо маєме зазначити и важность хоснованя електронных способов масовой інформациї, т.е. хоснованя інтернета. Нашов цілїв буде не вирішеня проблемы граматічного хаоса, не критіка на хоснованя варіантів русиньской граматікы в інтернеті. Днесь маєме бесїдовати про ту позітивну сторону хоснованя інтернета, котра дає нам можность скоро обмінювати ся інформаціов не лем політічного або історічного характера, але й языкового тіж. Бо якраз інтернет убохплює майже всі сферы хоснованя языка і дає нам можность каждоденно контактовати из Русинами вшеляких держав. У статі высвітлять ся майважны моменты хоснованя русиньского языка в інтернеті.

Поява персоналных компьютерів существенно поліпшило звязь меджі людьми, скурчило часові затраты на передачу інформації. Кедь давно подля передачі інформації требало значно більше часу, то теперь сесе мож зробити за рахованы секунды. Из ушитких главных добытків у розвої способов масовой комунікації є інтернет. Днесь інтернет относить ся до пятого етапа технологічного розвою людства.⁷ До специфікы інтернета входить застачаня великой кількосты інформації, через способы комунікацій, таких як електронна пошта, вшилиякы сайты, регіональны, глобалны і локальны мережі звязи.

Практично такой нараз після появи, інтернет став хосновати

---

⁶ Там же, с. 12.

⁷ Перві чотыри етапы – се обробка енергії воды, парова енергія, електрика і електроніка.

ся як жерело інформації, і такої як спосіб масової комунікації. Традиційні способи перейшли на сторінки інтернета і мають свої сайти у світовій мережі. Дякуючи сѐму, перед нами простерає ся широкий спектр мовних комунікативних систем, таких як словесна, писемна, візуальна, звукова.

Первый русинський веб-сайт в інтернеті з'явив ся у 1985 році⁸. Присутність Русинів в інтернеті має кілька основних форм:

- портали, де мож дістати загальну інформацію о Русинах: <http://karpatalja.narod.ru/>, <http://www.rusyn.com/>, <http://www.everyculture.com/multi/Bu-Dr/Carpatho-Rusyn-Americans.html>, <http://www.ruskeslovo.com/> і др.
- головні сторінки окремих русинських організацій: <http://www.rusynacademy.sk/rusynski/rusynacademy5.html>, <http://www.rusynworldcongress.org/>, і др.
- персональні головні сторінки: <http://www.padyak.com/news.aspx>, <http://petrovtsiy.jimdo.com/>, і др.
- дискусійні форуми:
- популярні: <http://www.facebook.com/>, і др.
- научні: <http://www.academia.edu/>, і др.
- сторінки книжних продукцій, видань (мова/красна і наукова література): <http://www.ruwega.com/>, <http://www.molody.rusyny.org/slovník/>, і др.
- масмедійні портали (новинки/радіо/телевізія): <http://rusynmedia.org/>, <http://www.rusynmedia.org/consortium/>, <http://www.lem.fm/>, і др.

Нині в інтернеті мож такої нараз ознакомити ся із майсвітими русинськими новинками, дістати не лем інформацію про акції або живот Русинів з других держав, айбо і слідити за змінами мовних норм, хоснованям лексики⁹. Што ся тыче *академічного хоснованя русинського мови*, то туй треба отмітити сайт <http://www.rusynacademy.sk> Академії русинської культури в Сло-

---

8 Про перші русинські веб-сайти позерай: ПОЖУН, Брайан Дж. *Интернет*. In.: МАГОЧІЙ Павел Роберт, ПОП, Иван. (2010): Енциклопедія історії культури Карпатських русинів. Ужгород, видавництво В. Падяка, с. 254-258.

9 Майпольный указовач русинських порталів позерай на сайті Молоды. Русины. <http://www.molody.rusyny.org/instituciji/organizaciji-zahranica/>

венській республіці, де представлені практично всі види писемних, печатних способів комунікації в інтернеті. Сайт фунгує на русинському, словенському і англійському языках. Пиля вшелиякой интересной інформації, туй суть і лінкы часописів та й новинок з 2005 рока до днесь. Треба отмітити дуже хосенное зачинаня редакції Народны новинкы, а то – публікованя у 2013 – 2014 роках рубрікы *языкова конзултация*, де майширший круг читателів мав можность ознакомити ся із нормами і змінами русинського языка на Словенську (http://www.rusynacademy.sk/image/nn_01-2014.pdf, http://www.rusynacademy.sk/image/nn_11-2013.pdf), што є тоже своєріднов комунікаціов меджі лінгвістами і хосновачами. Такой на сёму сайтї подля спеціалістів–изглядователів суть майглубокі публікації, котрі ся тычуть проблематикы русинського языка. Попри сёго туй мож ознакомити ся из книжковов продукціов, як из красной і науковой літературы, так і з учебниками русинського языка.

Кедь бесідовати о печатных способах комунікації в інтернеті, то мож бы было говорити іщі за многы сайты, айбо у статї ся спереме іщі лем на два. Первый – то Русинська Веб–книга <http://www.guwega.com> – сайт о літературі і языку, котрый ушорює Ігорь Керча. Він створений подля вольного доступа заінтересованых до русинської літературы, поднятя її уровня і розвоая языка. Туй зберає ся бібліотека русинських книг, книг о русинської літературі і языку, доступных в електронному форматі і задарь. Тым способом операторы сайта хочуть переконати тяжку економічну сітуацію, котра гамує розвой русинської літературы. Кличуть русинських авторів, молодых і зрілых, што уже выдали свої книги або мають свої достойны творы, но не мають грошей на їх публікацію, жебы подали і появили їх в електронном форматі і выставити в бібліотеці Русинська Веб–книга. На сёму сайтї мож найти интересну інформацію за книжны выданя, важны даты в історії, познакомити ся з творами писателів, і статейными матеріалами. Попри книг, на сайтї є доста много старых і новых словників, котрі мож такой нараз стерьхати.

Другый – то є <http://www.academia.edu> – сесе платформа про

ученых, обы обмінєвати ся научными роботами. Міссія акції заключає ся в ускоренї світових изглядвань. Учені хоснують сайт academia.edu обы подїлити ся результатами своїх изглядвань, мониторінга глибокого аналіза виводів своїх изглядвань, котрым они слїдують. Сайт academia.edu хоснують бїльше, ги 36 мїліонів унікальных навщивителїв у мїсяць. Туй доста много русиньских изглядователїв і научників, котрі не лем публікують свої статї, дають хосенну інформацію, а й выставляють архівні матеріали та Інтернет-верзїи вшелиякых выдань. Хосенность сєго сайту іщі і в тому, же туй мы маєме можность єден з другим, або з другими изглядователями дїшкутовати на вшелиякы темы, што ся тычуть русиньского языка і літературы.

Інформація, а удповідно, і комунікація в інтернетї може быти:

- *формална або офіціална*, опредїляє ся політиков, правилами, інштрукціями конкретной організації або інштитуції і фунгує по формалным каналам. Напримір, <http://www.rusunacademy.sk/>, <http://www.academia.edu>, чи, напримір сайт Світового Конгреса Русинів–Руснаків–Лемків <http://www.rusunworldcongress.org>, або сайт молодых Русинів <http://www.molody.rusyny.org>. Также маєме і сайты высших школ: факултета русиністики в універзитї у Новому Садї http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/odseci/fakultet_odseci_rusiniстика.html і Інштитута русиньского языка і культуры у Пряшовї <http://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/instituty-fakulty/>
- *неформална*, котра не придержує ся всецілым правилам і фунгує согласно встановленным у системї особистых ставлень єдного до другого. Напримір, майпопулярный портал, котрый хоснують Русины – <https://www.facebook.com>.

У неформалному контекстї хоснованя світовой мережі на порталї facebook поуживає ся *практичне хоснованя русиньского языка*. Майактивні учасники сайту – то Русины зоз Словеньска, Сербїї, Горватїї і Украйины. Туй фунгує бїльш ги 26 русиньских груп, а то: Rusnáci na fejsbuku. Koľko nás v skutočnosti je?, КАРПАТО-РУСИНЫ (ЗАКАРПАТТЯ ЗАКАРПАТЦІ), Республика Подкарпатская Русь - Subcarpathian Rus - Podkarpataska Rus 843, Rusyn

---

Graphic Design / Русиньскій Графічний Дизайн, rusyn fm / русин фм, Rusyn.sk, Русини Протів „русского Міра» – Закарпаття, Rusíni Rusnáci, Rusínija – Русиния, Руснаци у Новим Садзе / Русини у Новом Саду / Rusyn in Novi Sad, Rusnáci/Русини/Русины/Ruthenen/Rusin/Carpatho-Rusyn, Одзелене за русинистику - Odsek za rusinistiku, Rusnáci/ Русини/Русины/Ruthenen, Товаришыня Лемків (Stowarzyszenie Łemków), Русиния Подкарпатская Русь, Лемкы / Лемки / Lemkovia / Łemkowie / Lemkos /, Lemky Lemkyni, Мы зме Лемкы а не «лемки» ци «лемкі», МЛАДИ РУСНАЦИ, Руснаци з карпатох, Šitke Rusnaci, Vychodňare Aj Rusnaci, Rusnaci Dopredu, Rusyn Art, Rusyn Memes, Русини Creatives і др.

Якраз на сёму порталі майчаще мож ся стріти из спонтанной комунікаціов. Попри сёго якраз сеся спонтанна дішкута або реакція на якісь окремі темы, котра, мож уповісти, є живим языком носителів русиньского языка, може послужыти і даякым отвѣтам на вопросы або такой выводам про лінгвістів, котрі глядають путь норматізації языка.

Практічне хоснованя языка включає:

- *актївнїй словарь*, т.е. слова, котрыми особа хоснує ся подля выражїня своїх думок у контактї з другыма людьми;
- *пассївнїй словарь*, т.е. слова, котрі людина розуміє коли чує або чытатъ, айбо рїдко активїзує.

Так як на порталі facebook каждоденно проходить комуніція меджі Русинами из вшеляких держав, то туй маеме широкую палїтру хоснованя не лем варіантів русиньского языка, а й актївного словаря носителів аутентїчной русиньской бесїды конкретных варіантів.

Ци заважає Русинам вшелякостъ варіантів русиньского языка, а даколи і комунікація на чужеземных языках? Туй смїло мож уповісти, же нїт. Из такими примїрами майчаще мож зустрїти ся на порталі facebook. Напримір:

- комунікація на разных славянських языках:

А. Jaki prekrasni tot maljunok so sce dostali na darunok!

Б. И я коментаровал, накадзи сом го видзел, же ма и фантастичну композицию и же є першокласно виробени.

Або:

A. Vredni sce sicki kolo podmurjovanja cerkvi. Naj Vas sickih Boh blahoslovi i storiceju vinahradzi za Vas trud i pozertvovanje SLAVA ISU-SU HRISTU !

Б. НА ВИКИ СЛАВА!

➤ комунікація на єдному языку айбо з хоснованям латинікы і кірилікы водночас:

A. (...) ty lemkyńjia chy Ukrainka?

Б. Прекрасное фото!

В. super, d'akujem

Г. Ценно!

➤ комунікація на русиньському і чужеземных языках:

A. Барз красні дякую вшыткым, котры ня памятали і написали шумны жычїня почас моїх народенин. Боже заплат!

Б. Барз красні пишеш по-русинискы!

В. Nie ma za co!

Г. No clue what this says but assume it's related to your birthday

Д. (...), I'm no Rusyn language expert, but I think I beat Facebook's Bing translator. It "translates" your message of thanks thus: "Barz krasni thank všytkym, kotry Nya pamātali and wrote šumny žyčĩnā počas my narodenin. God zaplat!" Well, it got "thank," "and wrote," "my," and "God!" I guess they're still working the bugs out of the Bing Rusyn-to-English translator... smile hangulatjel

A. That's pretty impressive. It should have the rest figured out by the time Rusyn is extinct! wink hangulatjel (not that Google Translate is much better)

A. Єм годен прочитати

В інтернеті русинський язык презентований не лем у писемній, але і у звуковій формі. У майбільшому у світі справочнику выгваряня, або выслова Forvo <http://hu.forvo.com/languages/rue/> мож найти міліоны слов артікулёваны і высловлены автохтонными носителями на вшеляких языках і на русиньському тіж. Як ідея Forvo виник у 2007 році, а у мережі проект є из януара 2008 рока. Лем через рік фунгованя Forvo став самой великой базой выгваряня, або выслова у світі. Сайт приналежить Forvo Media SL (Ic-

---

панія, город Сан-Себастьян). Слова, котрі суть на сѣму сайтї мож прослухати і такой дістати інформацію про особу, котра выгварила сесе слово. Коло сѣго хосновач словаря, після реєстрації, може і сам записати тіж слова на свому варіанті.

Звукову систему комунікації в інтернеті презентують русиньскы Интернет-радіо і Интернет-телевізія. Напримір, у світової мережі мож знайти многы русиньскы сайты, де мож побзерати або послухати радіо і телевізійны передачі, такі як: радіо <http://vesti.ruthenpress.info/index.php/staticke-stranice/radio-novi-sad.html>, або телевізія у Сербії і у Мадырьску : <http://rtv.rs/rsn/>. Майновий сайт, котрый за послідны два роки має майвелику популярность меджі Русинами, то є радіо Лем.fm <http://www.lem.fm/pro-nashe-radiyo>. На порталі Лем.fm каждый може найти дашто для себе, туй суть історичны, языкознавчы, церьковны, музычны програмы, є публіцистика, суть бесіды, дискусії, репортажі і велє реляцій і трансмісій зо вшыткых важных, та і менше важных подій. Хоснуючы мобільну студію, на IV. Меджінародному Конгресі Русинського языка, редакторы радіо вели полну реляцію нажыво, робили репортажі з делегатами і учасниками акції, котру такой нараз мож было побзерати і послухати в інтернеті. А то є первинна функція масмедіі, котра убохплює масову аудиторію і передає інформацію подля і о Русинах світу.

ЛІТЕРАТУРА

ІЛЬЧЕНКО, Лариса. (2007) : *Бібліографія русиньскоязычных выдань: 1989 – 2004*. Ужгород, видавателство В. Падыка, ISBN 978-966-387-010-6, с.1-86.

ІЛЬЧЕНКО, Лариса – ПАДЯК, Валерій. (2015) : *Бібліографія русиньскоязычных выдань: 2005 – 2014*. Ужгород, Выдавателство В. Падыка, ISBN 978-966-387-100-4, с.1-110.

МАГОЧІЙ, Павел Роберт. (2008) : Задачі III. Меджінародного конгресу русиньского языка. Ін: *Русинський язык меджі двома контресеами. Зборник рефератів з III. Меджінародного конгресу русиньского языка, Краків, 13.-16.9.2007*. Редактор Анна Плішкова. Світовий конгрес Русинів

Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові, ISBN 978-80-8068-896-7, с. 8-14.

МАГОЧІЙ, Павел Роберт – ПОП, Иван. (2010): *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів*. Ужгород: Видавництво В. Падяка, ISBN 978-966-387-044-1.

ПАДЯК, Валерій. (2010): Карпоторусинська література в епоху третього народного відродження. In: *Русинський списований язык на Словенську 1995–2010 і сучасна русинська література. Збірник рефератів з наукового семінаря з міжнародною участю 2. грудня 2010*. Пряшів. Редактор Анна Плішкова. Пряшівська університету в Пряшові Інститут русинського языка і культури, ISBN 978-80-555-0297-7, с. 56-68.

ПОЖУН, Брайан Дж. Інтернет. In: *Енциклопедія історії культури Карпатських русинів*. 2010, Ужгород, видавництво В. Падяка, ISBN 978-966-387-044-1, с. 254-258.

ЕЛЕКТРОННІ ЖЕРЕЛА:

<http://ru.wikipedia.org/wiki>

<http://karpatalja.narod.ru>

<http://www.rusyn.com>

<http://www.everyculture.com>

<http://www.ruskeslovo.com>

<http://www.rusynacademy.sk>

<http://www.rusynworldcongress.org>

<http://www.padyak.com>

<http://petrovtsiy.jimdo.com>

<http://www.facebook.com>

<http://www.academia.edu>

<http://www.ruwega.com>

<http://rusynmedia.org>

<http://www.rusynmedia.org>

<http://www.lem.fm>

<http://www.ruwega.com>

<http://www.rusynworldcongress.org>

<http://www.ff.uns.ac.rs>

<http://www.unipo.sk>

<https://www.facebook.com>

<http://hu.forvo.com>

<http://vesti.ruthenpress.info>

<http://rtv.rs/rsn/>

Мр. Маріанна Лявінец-Угрин

Будапештська університету ім. Лоранда Етвеша

Інститут славянської і балтійської філології

Мадярьсько

mariann.ljavinecz@gmail.com

КОДИФІКАЦІЯ РУСИНЬСЬКОГО ЯЗЫКА ЯК ВЫСЛІДОК КОЛЕКТИВНОЙ ДІСКУЗІЇ

Анна КУЗМЯКОВА

Абстракт

V obsahu svojho príspevku som sa snažila v krátkosti pripomenúť obdobie pred kodifikáciou rusínskeho jazyka v rokoch 1992 – 1993 so zreteľom na publikované názory jednotlivcov na tvorbu kodifikovanej podoby rusínskeho jazyka v jeho zárodku.

Ключові слова: Предкодифікаційні дискусії. Прийняття нормативної подоби русинського мови. Зміна правової норми.

Дорогі учасники конгресу, мілы Русины і Нерусины, частованы домашні і заграничні лінгвісты і хоснователі русинського материнського мови, котрому є присвячений тот світовий мовний форум. Вікіпедія пише, же кількість живих мов ся одгадує на нецілих 7 тисяч, а до кінця 21-го стороча половина з них заникне. Ці міджі тых мов, котры перестануть естувати буде і русинський мов, залежить і од вшытких нас, котры сьме днесь учасниками конгресу. Ці тот мов здоконалеме, зробиме го приступнішым і легшым, жебы ёго друкована подоба лагодила оку, говорена форма уха, а в непосліднім ряді сердцю і розуму. Тот є моє очекованя од конгресу. Многы нашы люде собі не усвідомлюють ціну своёй материнської бісіды, часто ся стає, же свій рідний мов і вшытко, што з ним повязане, собі зачнуть цінити аж тогды, як суть дагде далеко, далеко од свого рідного гнізда, дому, де слушають вшелякы іншы і чужі бісіды, але свого рідного словечка шыроко-далеко не чути. О тім ня пересвідчують і многы писма Русинів, найчастіше од наших уж сучасных переселенців з Америки або з Англії, котры приходять до розгласу, до нашой релациї про юбілантів, котру роблю. І зато свій выступ зачну цитатом молодого чоловіка, котрый ся мі барз любить, не думам того чоловіка але ёго цитация, котра звучить: „*Жыв ем девять років в Лондині*

а парадоксно аж там ня научіли: Нігда не забывай на того, одкы єсь пришов і у своїй творчості і в каждеоденнім жывоці хоснуй того своє, што ті дала твоя родна хыжа, родина. Тым єсь іншый, орігінальний і одрїзнюєш ся од вшыткых остатніх. А я ся тых слов од того часу міцно тримлю“.

У звязи з тым мі пришов на мысль і єден памятный напіс в нашій красній азбуці – написаний великыма буквама: НА СВО-ЇМ, котрый вігать каждого, хто вступить до просторів Стоваришыня РУСКА БУРСА в Горліцях на Лемковині, де мать свій центр і перше русиньске інтэрнетове радіо ЛЕМ.ФМ і красна бібліотека із русиньскыма книжкама з цілого світа. Думаючі на тоту найстаршу русиньску організацію на Лемковині і на заснованя споминаного радія треба повісти, же велику заслугу на тім має дотеперь недоцінений чоловік, а тым є Богдан Гамбаль. Богдане, і з того місця приймай од мене і од вшыткых, котры сістематічно слухаме і чітаме портал ЛЕМ.ФМ, велике і сердечне ДЯКУЄМЕ. Як ем першыраз вступила до той будовы і чітала тоты слова: **На сво-ім** – было мі барз добрі і тепло на серцію. А то лем дві слова і сім букв. Не была то легка і таксамо некоротка жертвенна робота, жебы здобыти назад будинок Руськой Бурсы і досягнути тоты цінны слова. Чом того споминам при своїм выступі? Зато, бо выбудовати про будышто, в тім одношіню і про язык міцный фундамент є того найосновніше, з чого ся може одвивати далше росшырэваня ці будованя. Лем жебы ся то дістало до добрых рук розумных і толерантных людей. І того ся Богданови Гамбалёви подарило. Днесь по нїм Радіо ЛЕМ.ФМ веде молодой, шіковный і мудрый Русин Демко Трохановский, а того саме мож повісти і о новім шефови Руской Бурсы Павлови Малецькім. У тім редакчнім колектіві, де є Богдан Гамбаль, Наталія Малецька і наш Петро Медвідь віджу добру перспективу і надійну будучность в далшій розвою русиньского друкованого і говореного слова нелем про Лемковину, але про цілый русиньский світ, бо Лем.фм, то не є лем радію, але і друкований інформатор о цілосвітовім діяльстві Русинів. Радіо **Лем. фм** сполупрацує із своїм молодшым братом – радію **Русин.фм**, котре веде Інж. Петро Штефаняк, ПгД., председа організації мо-

---

лодых Русинів на Словакії. Але не буду бісідовати о тых медіях, бо то не є темов мого реферату, може буде інша нагода присвятити тій тематіці і штрктуру і интернетовых медій і народностного высыланя якыйсь семінар, наприклад і в рамках карпаторусиністікы. Исто бы то не было на шкоду, бо маме в сучасности і іншы порталы, такы як **Голосы**, интернетовы новинкы **Академії русиньской культуры**, **Рутенпрес**, **Русин.ФОРУМ...** Але жадало ся мі спомянути тоты радія з єдною простою причіны, бо они у днешнім дігіталнім світі великов міров впливають і на наших молодых людей, плекають у них русиньске усвідомлїня і любов до свого родного языка, історії і традицій.

Далше ся у своїм рефераті маленько верну о 23 рокы дозаду, то значіть іщі три рокы перед кодифікацію русиньского языка на Словакії, котрой собі і днесь припоминаме 20-річний юбілей. Чом єм ся заміряла якраз на публічну діскузію перед кодифікаціов русиньского языка на Словакії? На різних подїях, главні тогорічных бісідах з нагоды 20-річного юбілею кодифікації, з реакцій наших людей, кідь ішло о русиньскый кодифікованый язык, єм пришла до высновку, же многы люде не знають або не мають інформації, як властно на Словакії дішло до кодифікації. Многы думают, же то была лем така єдноразова акція без потребной приправы і діскузії кваліфікованых одборників – лінгвістів. Іщі перед роком 1995 была в тыжденнику *Народны новинкы* уж в 1992 році публікована діскузія в рубріці під назвов ДІСКУТУЄМЕ О НОРМАХ. Уведу холем дакотры реакції і пропозиції поєдных Русинів, котры писали до новинок о тім, што бы мало, або не мало быти в списовнім русиньскім языку. Зачну такой од першой реакції читателькы новинок пані Юлії Нискачовой з Кошіць¹: Цітую: „*До діскусії о Нормах бы хотіла вступити і я, бо мі лежыть на серцю доля материньского русиньского языка і Русинів, котры жыють на выходнім Словеньску. Барз люблю чітати Народны новинкы, але як в них виджу хосновати букву „і“, „ї“, то не можу з тым быти згодна і барз ня то мерзить, же хочете зоставити русиньску гра-*

---

1 Ін: *Народны новинкы. Культурно-сполоченьскый тыжденник*, ч. 37/1992, Пряшів: Русиньска оброда.

матіку, яка вызерать як українська. Я бы была за то, жебы „і“, „ї“, з новой граматики ся вышмарили, бо ши по першій світової войні, в році 1920-1926 тоты буквы были выпущены з русиньской азбуки. Писало ся лем обычайне шыроке „и“... Коротко повідже-но, пані Нискачова не пропонувала вжывати ани „і“ ани „ї“ лем, як съте чули букву „и“.

На высше друковану пропозицію Ю. Нискачовой реаговав доц. ПгДр. Юрій Панько, к. н., єден з першых і главных кодифіка-торів русиньского языка тьма словами: „... што ся тыкать буквы „і“, то мать справды веце варіантів в порівнянню з українськым языком (або і словенськым). Русиньскый язык мать такы варі-анты буквы „і“: (іскра, іти), „ї“ (їсти, їдалня), „и“ (молотити, ходити), „ы“ (быв, высокый). Подля мене на кінці у формах інфі-нітіва в русиньскім языку не є буква „и“ але „і“, бо фонема „т“, „ч“ перед „і“ ся высловує твердо, т. є так, як ся высловує в сло-венськім языку. З того плине, же было бы треба писати флексію не –ти, –чи, але –ті, –чі. Напр.: биті, ходиті, читаті, мочі за пра-виллом, же фонема –т, –ч перед „і“ у формі інфінітіву ся высло-вує твердо... Як радить пані Нискачова, жебы вышмарити „і“, „ї“, то я особисто проти того. Пояснити то можу тым, же русиньскый язык будуєме на прінципі фонетічно-морфологічнім, а без „і“, „ї“ тяжко бы ся было обыйти. Якраз такыма звуками найліпше мож высловити такы лексемы, де ся хоснує „і“ або „ї“. Не можеме за прінципом фонетічным писати наприклад: пишов, але пішов; так істо слово дідо, а не дидо...“² (Ю. Панько, НН ч. 40-1992).

На пропозиції доц. Панька, такой у далшім числі новинок³ ре-аговав довгорічний педагог Штефан Бунганіч, котрый написав: „Каждый жывыи язык формовав ся довго, передавав ся з поколіня на поколіня і був під впливом сусідніх языків і їх діалектів. Вышит-кы правила того языка і його закономірности суть уж в ним, як

---

2 Ін: Народны новинкы. Културно-сплоченьскый тыжденник, ч. 40/1992, Пряшів: Русиньска оброда.

3 Ін: Народны новинкы. Културно-сплоченьскый тыжденник, ч. 41/1992, Пряшів: Русиньска оброда.

теперь говорить ся, запрограмованы, лем треба їх одкрыти і добрі інтерпретовати. То задача про тых, хто хоче язык кодифікувати на писмі. Тота інтерпретація ся дотулять выштых людей, котры тот живый язык хоснують. Зато ся треба радити. Включіти до той роботы чім шырышый колектив. Новинкы у тім можуть вельо помочи, кедь будуть обективны а не едносторонны. В своїй статі хочу реаговати на статью пана Панька (НН 40-92) під назвов „Вышмарити „і“, „ї“ з граматыкы?“. Комплексно і подрібно розобрати цілу проблематику высловльованя і писаня фонем (звуків) – „і, и, ы“ бы было в новинках практично неможливе. Зато я выбрав лем еден звук, фонему „і“. В споминаній статі пана Панька ся пише: „Русиньскый язык мать такы варіанты буквы „і“ (іскра, іти), „ї“ (їсти, їдалня), „и“ (молотити, ходити), „ы“ (быв, высокый). По перше, буквы не мають ниякы варіанты, але звуки (фонемы). Каждая фонема мать або може мати два, три або веце варіантів. Так званы варіанты „і“, о котрых споминать пан Панько, суть три самостоятелны фонемы „і, и, ы“ і каждая мать свої варіанты, з котрыма ся презентує на писмі еднов буквов (графемов). Буква „ї“ не є фонемов, є то двоголосный звук – діфтонг, пише ся по трдіції лем в українськым языку, не мать ниякый вплив на звукове оточіня в слові. Я не виджу нияку потребу заводити його до русиньского языка. Такой думкы суть і Русины-Лемкы в Польщі і Русины Закарпатьской области. Фонема „і“ мать три варіанты „йї“, „ы“, „і“. Першы варіант є йотоване „і“, котре чуєме в словах пораіти, мої, твої (пораіти, мої, твої). Пишеме го намісто старославянського „ь“ (летьти, спьвати, ъсти). Пан Панько пише, же є то штось неприродне, умеле. Ніт, пане Панько, є то цілком природне, то є наслідство старославянського языка. З його коріня наш язык походить, і так далше.

Увела ем три з многих прикладів із публічної діскузії в Народных новинках з 1992 року – еден од читателькы новинок, два погляды людей, котры были прямо заінтересованы до кодифікації русиньского языка на Словакії. Веце прикладів не буду уводити, бо з практичного боку бы было ліпше тото читати прямо на писмі.

Кідь єм у 1992 році, спомяну іщі дакотры выслідкы завершіня 1-го конгресу русиньского языка, котрый в днях 6-го і 7-го новембра 1992 р. організовала Русиньска оброда в бывшій ЧСР на челі з председом Василём Турком-Гетешом ведно із Карпато-русиньским научным центром в Канаді на челі з проф. Павлом Робертом Магочієм, де были прияты основны пункты Резолюції односно проблематікы кодифікації русиньского языка. Припомяну ходем 6 з них, котры на мій погляд, ся в повній мірі не акцептовали при творіню літературного языка, головно при корекції норм в році 2005.

1. Участници семінара пришли до высновку, же русиньскый язык мать быти кодифікованый на основі живого языкового матеріалу каждого регіону (Підкарпатя, Лемківщина, Пряшівщина, Войводина).

2. В каждом окремім регіоні літературный язык ся розраблять на основі домінуючого діалекту.

3. Графічний системов русиньского языка є кіріліка - азбука.

4. Каждый регіон вытворює відповідну бібліографію.

5. Координачна комісія русиньского языка, створена на семінарї, буде засідати періодічно.

6. Участници семінара конштатують, же кодифікація русиньского літературного языка буде процесом довгым і потвердить го лем животна практика.⁴

З цілём припомянути основны ідеї словацьких Русинів, хочу зацітовати із вступного слова нултого чісла часопису Русин із 1990 року, бо ай тоты слова суть потверджінєм факту, же діло кодифікації русиньского языка было з важностєв принимане ай тогдышнім колектівом редакції⁵. Підкреслюю, же то був першый часопис, котрый по революції у 1989-ім році в бывшій Чехословакії вышов в русиньскім языку. Цітую: „Такой на початку треба рівно повісти: наш часопис є про вышиткых Русинів. Каждый, хто ся

---

4 Ін: *Народны новинкы. Культурно-сполоченьскый тыжденник*, ч. 46/1992, Пряшів: Русиньска оброда.

5 Ін: *Русин. Культурно-хрістіанський місячник* ч. 0/1990, Сполочність Енді Варгола, Меджілабірці.

чує Русином, хто хоче своє зберігати і будувати, най помагать. Каждый знать, видить і чує, же наше русиньске пропадать. Люде говорят: „Треба даймо робити! Не спийме! Підкарпатськы Русины, пробудьте ся!“ Каждый бісідуює, но никто не хапать ся діла. Каждый знать, як рішити проблеми, но никто їх явно не рішить. Каждый знать до оч повісти, но най роблять други. Кідь ся много набісидовало а мало што ся зробило, повіли собі дакотры наши люде: „Дость было бісіды! До роботы!“ І так ся зродила культурна організація РУСИНЬСКА ОБРОДА. А ей першы крокы? Культурно-христіанський місячник РУСИН.

„Русиньска ластівка вылетіла... Спробуємо - увидиме. Чим веце нас буде, тым ліпший місячник будеме способны выдавати. Йдеме в слідах Александра Духновіча. Чуємо голос народа: „Хочеме наше – русиньске, хочеме по нашому, мы – Русины“. Як легко говорити: „По нашому“. Тяжше тото реалізувати. Під Карпатами маме веце русиньскых говорів – сниньський, лабірський, свідницькый, бардеївський, старолубовнянський і іншы. Котрый із них выбрати і на нім будувати? Писати на вишиткых говорах – хто як хоче і знать – то роспутя. Не веде ку ничому, баламутить людей, не будує літературный язык, єдність. А так выбрав ся язык, котрый мать найвекше богатство чистых русиньскых слов – лабірський... Як писати? По русиньскы? На азбуці? В латиніці?! Одповідь проста – на АЗБУЦІ. Чіста русиньска бісіда мусть быти писана на азбуці. Жаль, наши люди непросвіщены. Як дакотры видять азбуку, такой кричать: „То по українськы!“ А суть і такы, же як видять латиніков писане наше слово, злобно крітізують: „Тягають ку Словакам“. Знай, Русине, латиніка не наша. Наше коріня є старославянська бісіда, котра писана на кірілікі. З кірілікы сформовала ся азбука. Писати русиньске слово на латиніці, то одорваня од свого фундаменту.“⁶

Така ідея была на зачатку 90-ых років, таку ідею мав і **Василь Турок-Гетеш**, перший председа Русиньской оброды і Світового конгресу Русинів. Він звык повідати: „Русиньський язык мусть

---

6 Ін: Русин. Культурно-христіанський місячник ч. 0/1990. Меджілабірці: Сполочность Енді Варгола.

быти найлегший язык на світі! Просто пиш як чуєш“. Тото суть і слова великого будителя Словаків і кодифікатора словацького списовного языка Людовіта Штура. Того року минать 200 років од ёго народжіня. По кодифікації словацького языка, кідь была бісіда, же то є язык про вшитых, сам Людовіт Штур повів: „*Русины мають свій красный русиньскый язык і не потербуютъ, жебы собі освоїли чужій язык намісто своего материньского..., котрый їм дав сам Бог*“⁷.

Любить ся мі, кідь єм позерала недавно портал нашого міста Гуменне, котре на своїх сторінках публікує русиньскы слова як штось атрактивне і інтересне. Уводить русиньскы слова із словацькым перекладом, як наприклад: *ласкотити (кыцькати) – štekliť, сліпый ящур – salamandra (škrvnitá), геле гев – pod' sem, амінцма (конець) – koniec, фарагун – Róm, гов – hej, halo!, тендеріця – kukurica, жаболовка – kapesník, голофойтош – paničhodník, пайташ - katarát, верблюд – ťava і много інших*⁸. І з того мам радость і думам собі, же русиньскый язык буде жыти і надале.

Mgr. Anna Kuzmiaková

Prostějovská 99

080 01 Prešov

Slovensko

kuzmiakovaanna@gmail.com

---

7 Ін: *Literárny týždenník* č. 25-26/2015 (autori článku: CHOMOVÁ, M., CHOMA, V.). Bratislava.

8 humenne.dnes.24.sk (Портал міста Гуменне), 2015.

ДАКОТРЫ ОРФОГРАФІЧНЫ І ОРФОЕПІЧНЫ ПРОБЛЕМЫ В РУСИНЬСКИХ МАСМЕДИЯХ НА СЛОВАКІЇ¹

Кветослава КОПОРОВА

Abstract

The paper analyses three selected orthographic issues that repeatedly appear in Rusyn periodicals as well as non-periodicals in Slovakia and related orthoepic violations of language standards in the programme 'National Rusyn Digest' (Národnostný rusínsky magazín) broadcast by Slovak Radio and Television (RTVS) as well as 'National-Ethnic Broadcasting' (NEV) on Radio Patria. Possible solutions are offered for correction in norms regarding spelling as well as pronunciation.

Key words: Orthography. Orthoepy. Rusyn periodicals. Spelling correction.

Слідуючі презентацію русиньского нормативного языка в друкованых народностных медіях за період послідніх пять років вишпеціфіковали сьме як найфреквентованішы три проблемы. Суть то:

- I. Правопис і высловность односных адъєктивів із суфіксом -ск-
- II. Писаня мягкого знака в датіві і локалі сінгулару в назвах женьских професій, тыж в демінутівах, утвореных од назывників, котрых корінь, або основа ся кінчіть на мягкий согласный.
- III. Правопис префіксів роз-, рос-, без-, бес-.

I. Правопис і высловность односных адъєктивів із суфіксом -ск-

В односных придавниках, утвореных од назывників за помочі суфікса -ск- в русиньскім нормативнім языку платить правило, же попередній консонант перед суфіксом -ск- є все мягкий. Ту

---

¹ Štúdia vznikla v rámci riešenia vedeckého projektu grantovej agentúry VEGA MŠVVaŠ č. 1/0072/14 *Dynamické procesy v súčasnej jazykovednej slavistike*.

ся стрічає з можностів, же корінь називника, од котрого твориме придавник ся кінчить на мягкий согласный, напр.: *кінь – кіньскы (копыта), рыбарь – рыбарьскый (листок)*² – в тім припадї є ситуація ясна – мягкий согласный зїстає мягким і в утворенім односнім придавнику. В припадї, же корінь називника ся кінчить на твердый согласный, тогды ся тот при творіню односного називника помягшує³. Суть то припады таких слов як напр.: *пан – паньскый, жыван – жываньскый, віл – вольске (око), село – сільскый...*

Само собов, в правописі треба памятати на припады називників, в котрых кінцевый консонант основи є в русиньській фонології характеризований як все твердый⁴: **-б-, -п-, -м-, -ф-, -в-**, напр.: *баба – бабскый (язык), хлоп – хлопскый (терок), шеф – шефске (кресло), Ислам – ісламскый (штат), Вырава – выравскый (школяр)*..., а таксамо і на припады все мягких консонантів⁵ **-ч- і -й-**, тогды буде правопис без мягкого знака, напр.: *Уліч – улічскый (або уліцькый?), край – крайскый...*

Ту приходиме к проблему, котрый бы сьме хотїли выяснити, бо в періодичній пресї ся стрічає раз з правописом: *уліцькый, шаріськый* (што є норматівне), а другыраз з формов: *улічскый, шарішскый* (напр. часопис Русин ч. 3/2015, с. 15, інфоРУСИН ч. 13/2015, с. 5., але ай іншы медіі). Правило, котре было прияте в одношіню ід таким припадам копірує модел українського языка (з одкликанєм на історічны палаталізації і їх выслідкы) і говорить, же: од називників з кінцевым консонантом основи **-с-** і **-ш-** тоты консонанты выпадууть і слїдуючій суфікс є з помягшеним консо-

---

2 На розділ од списовой українчіны, де при творіню односных придавників за помічі суфікса **-ськ-** ся мягкий консонант у коріню називника стверджує, порівнай українське: *кінь – кінський*, протів русиньскому: *кінь – кінський*.

3 На розділ од списовой українчіны, де знова функціонує суфікс **-ськ-**, порівнай: *паньскый, українськый, мадярськый, світськый (РЯ) протів панський, український, мадярський, світський (УЯ)*...

4 О далшых припадах позад все твердых консонантів **-ж-, -ш-**, як ай позад **-г-** будеме писати ниже.

5 Русиньска фонологічна система має доведна три все мягкы консонанты: **-ч-, -дж-, -й-**. В русиньскім словотворіню сьме але не нашли приклад односного придавника утвореного од називника, котрого корінь, або основа бы ся кінчили на все мягкий консонант **-дж-**.

нантом -с'-, напр.: *рус – руський, Спіш – спіський, Комлошка – комлоський...* При основі, котра ся кінчить на консонант -з-, тот ся змягшує, наслідні із суфікса -ск- выпадує -с- і правопис адъектіва є слідуючий: *Француз – французький, Андалузія – андалузький...*

Кідь сьме высше спомянули історічны палаталізаціі, одкликує ся на них і правило писаня слов, котрых послідній консонант основи є -к- і -ч-, причім у словозміні настає алтеранція (як вислідок історічної палаталізаціі) *к>ч/ц'* (*рука – ручка – на руці*). В таких придавниках із суфікса -ск- выпадує -с- і правопис є слідуючий: *жобрак – жобрацький, пияк – пияцький, Уліч – уліцький, грач – грацький*⁶ і т. д.

Далший проблем настає при назывниках з основов на -ж-. Ту треба памятати, же консонант -ж- є таксамо як -ш- в русиньскім норматівнім языку все твердый, зато го не мож помягшыти ани перед суфіксом -ск-. Ту зась правило правопису виходить з моделу українського языка, в припадах таких адъектівів, як: *Паріж – парізька салама (або паріжска?), муж – мужький терок (або мужський?),* одкликуючі ся на історічну палаталізацію *г>ж/з'*: *нога – ножка – на носі, бог – божє – божький (або божський?), Прага – в Празі – Празький град (або Празський град?)*.

Як можеме збачіти, суть дві можности правопису, але лем една высловность, котра не копірує ани єдну з форм правопису: *парізький* ці *паріжський*, высловлюєме все (*паріс'кий*), таксамо *божький* ці *божський*, высловность є все (*бос'кий*), на розділ од списовной словенчіны, де А. Краль радить дотримовати неспрошену высловность обидвох консонантів (хоць ай настає у высловности асімілація), котры ся находят коло себе: *pražský* (*prašski*), *božský* (*bošski*)⁷. Кідь ся ближе попозераєме на словацьку орфоєпію в припадах збігу груп согласных, можеме збачіти, же словацька орфоєпія не спрощує ани в дакотрых далшых

---

6 В порівнянню зо словацьким правописом: *Ulič – uličský, hráč – hráčsky*, самособов ай з докладнов высловностєв -čs-, [hráčski], позерай: KRÁL, A. (2009). *Pravidlá slovenskej výslovnosti*, Martin: Matica slovenská, druhé vydanie, s. 172.

7 Тамже, с. 293, 128.

припадах збігу двох, або і трьох консонантів, як напр. высловность консонантів -žstv-, респ. -štʹ-, -rstn- (напр.: *družstvo/šťastní/srstnati*)⁸.

Русинський язык ся находить на границі западославянського і вихододославянського языкового ареала, зато ай містить в собі дакотры знакы то з єдного, то з другого языкового ареала. Кідь ся попозераєме в тім одношіню на виходный славянський ареал, репрезентований найблизшым сусідом русинського языка – українськым норматівным языком можеме збачіти, же український норматівный язык у своїй орфоепії, але ай в орфографії вывживать у значній мірі спрощіня у групах согласных, напр.: *ненависть – ненависний/ненависник, масть – масно/масний*.... Напротів того, западный языковий ареал, репрезентований словацькым языком, як сьме выше увели, не спрощує ани у высловности, ани у правописі в такій великій мірі, як український язык, хоць спрощіня у орфоепії (але не у орфографії) ся припущають в таких словах, як напр.: *svetský (sveckí/vel'komeski)*⁹...

Русинський норматівный язык, як можеме документувати на многих прикладах, в орфографії не спрощує, але орфоепія припущать спрощіня, копіруючі высловность в живых русинських діалектах на Словакії, напр.: *масть – мастный* (высловлюєме: *масный*), *піст – пістный* (высловлюєме: *пісный*), *дружство* (высловлюєме: *друство*), *тыждень – тыжднёвый* (высловлюєме: *тыжнёвый*). В тім контексті і нами аналізоване творіня односных адьєктивів тіпу *улицький, грацький, бозький, парізький, праський, музький*.... можеме писати **ай без спрощіня**: *улічський, грачський, божський, паріжський, пражський, мужський* (або зо спрощенов высловностев: *уліцький, грацький, боський, паріський, праський муський*...).

Про комплетность уведеме іщі можности правопису односных адьєктивів утвореных од назывників, котрых послідній консонант основы є -г-, напр.: *Луксембург – Луксембургський музей*, або

---

8 Тамже, с. 150, 355, 342.

9 Тамже, с. 349, 383.

---

*Луксембурдзький музей*¹⁰ (беручі до уваги історичну палаталізацію $r > dz/dz$);

В останніх десятирядах ай українські лінгвісти ся вертають к фонемі -г- і роблять істи корекції в українськїм правописі, но і так фонему -г- рядять лем на периферію фонем українського нормативного языка (напр. проф. Олександр Пономарів)¹¹, на розділ од русинських лінгвістів (напр. Ябур, тыж Копорова), котры фонему -г- поважують за штандартну, рівноцінну іншым фонемам в русинській фонологічній системі, што конець-кінців документує ай словник *Русинська лексіка* (Пряшів: 2005). Близше о фонемі -г- в українськїм языку позерай: ukrlife.org/main/prosvita/1p1.htm.

Сумарізуючі вшыткы факты за і протів ествуючої нормы односно правопису уведжених спорных адъєктивів бы сьме рекомендовали з практичних причін **не спрощовати уведжених адъєктивів у правописі**, але лем у высловности, то значить, вживати в писаній подобі *улічський, пражський, мужський...*, а до правил орфоєпії закомпоновати спрощены формы: *улічський, пражський, мужський, чорнюшський* [уліц'кы/прас'кы/мус'кы/чорнюс'кы], або ай *луксембурзький, гацький* [луксембуриц'кы/гац'кы]....

II. Писаня мягкого знака в датіві і локалі в назвах женьських професій, тыж в демінутівах, утворених од назывників, котрых корінь, або основа ся кінчить на мягкий согласный.

Русинський нормативный правопис, так, як ай векшына славянських языків, є оснований на фонемно-морфемнім принципі. Доповнюючіма принципамы суть фонетічний, позічний і сілабічний принцип. На фонетічнім принципі є основане правило писаня префіксів роз-, рос-, без-, бес-. Позічний принцип є залежный од позиції консонанту в слові, напр. плести – сплести – сплітати... Сі-

---

10 Порівнай укр. *Луксембург – луксембурзький* (в українськїм языку є консонант -г- в порівнанню з -г-намногo менше фреквентований як в русинськїм языку, также ай чужі і перевзяты слова, в котрых є -г- до українського языка у великій мірі дістають подобу з -г-, причім русинський язык фіксує -г-, напр.: *гудзик (томбічка), гума (гума), агонія (агонія), Голгофа (Голгота), генеза (генеза), граф (троф), догма (догма), магія (магія), гугляш (гугляш)*... Близше о вжыванню фонемы -г- в українськїм языку позерай: poradnyk.ucu.edu.ua.

11 Близше позерай: ukrlife.org/main/prosvita/1p1.htm.

лабічний принцип виходить з графічної системи русинського нормативного язика – азбуки, сучастів котрой суть йотованы графемы (я, ю, є, ї, ё), што значить, же една графема може означовати в слові еден склад (сілабу), або може быти докінця цілым словом: *мої, воёвати, даю, я...*

Фонемно-морфемный принцип встановлює написаня вшитких фонем, але ай морфем в слові: префіксів, коріня, суфіксів, флексій. Тот факт забезпечує єднообразне писаня той самой морфемы в розлічних формах того самого слова і в розлічних од нёго одводжених словах. Єднаке написаня тых самых морфем (незалежно од їх звучаня) дає нам можность легко спознавати слова з даныма морфемами, што помагать їх скорому порозумлінню при погляді на текст і насліднім читанню тексту. Само собов, ай тот принцип має свої слабы міста, главні, кідь говориме о высловности, або читанню тексту, бо не все буквова подоба написаного слова є тождна з ей звуковов реалізаціов (возмийме сі приклад асімілації, або невтралізації на кінцю слова: *дідко* [d'itko], *дуб* [дун]... Таким самым способом фунгує в языку ай тзв. асімілація по мягкости¹², напр. *масть, кість, серсть* [мас't' / кіс't' / сёрс't']... Як мож збачіти, в уведжених припадах высловлюєме впливом діяня асімілації по мягкости консонант –с– мягко, хоць мягкый знак позад нёго не пишеме. Подобныма прикладами суть ай слова: *стіл – стілчїк* [стіл'чїк], *палець – вкусив го до палця* [пал'ц'а], *терен – терня* [тер'н'а], *конець – од кінця* [кін'ц'а], *діра – дірка – в дірці* [w d'ip'ц'i].... То были приклады назывників, в котрых ся основа, або корінь кінчить на твердый консонант.

В русинській лексіці находиме ай назывники, котрых корінь, або основа ся кінчить на мягкый консонант, причім у їх склонёванню можеме в датіві і локалі (в дакотрых ай в номінатіві) слідовати яв історічної палаталізації. Суть то приклады демінутівів, напр.: *куля – кулька – кульці* (або *кулці?*), *буря – бурька – бурці* (або *бурьці*), *стежка – стеженька – стеженьці* (або *стеженці?*), *двері –*

---

12 ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. (2005): *Русинський язык в зеркалі новых правил про основны і середні школы з навчанём русинського языка*. Пряшів: Русин і Народны новинкы, с. 11.

дверьці (або *дверці?*) – *дверьцям/дверьцїм* (або *дверцям/дверцїм?*) – на *дверьцях/дверьцѣх* (або на *дверцях/дверцѣх ?*), *Ганя* – *Ганька* – *Ганьці* (або *Ганці ?*), *Ілька* – *Ільці* (або *Ілці ?*). До той групи належить таксамо лексема: *пулька* – *пульці* (або *пулці ?*), а тыж ай група назывників женьского роду, утвореных од назв професій в мужскім роді, напр.: *качмарь* – *качмарька* – *качмарьці* (або *качмарці ?*), *рыбарь* – *рыбарька* – *рыбарьці* (або *рыбарці ?*), *писарь* – *писарька* – *писарьці* (або *писарці ?*), *цукрарь* – *цукрарька* – *цукрарьці* (або *цукрарці ?*)... Закон фонетічної асіміляції по мягкости велить писати без мягкого знака, але што морфологічно-фонологічний пріціп, коли в єдній морфемі того самого слова буде написаный мягкий консонант (*куль* – *ка*, *цук* – *рарь* – *ка*), а в іншій твердый: (*кул* – *ці*, *цук* – *рар* – *ці*)?

Про ліпшыи перегляд уведеме таблічку склонёваня

	Сінгулар	Плурал
Н	Пу <u>ль</u> ка	пу <u>ль</u> кы
Г	Пу <u>ль</u> кы	Пу <u>л</u> ѣк [пу <u>л</u> ’ок]
Д	пу <u>ль</u> ці (пу <u>л</u> ці?)	Пу <u>ль</u> кам
А	Пу <u>ль</u> ку	Пу <u>ль</u> кы
Л	пу <u>ль</u> ці (пу <u>л</u> ці?)	Пу <u>ль</u> ках
І	Пу <u>ль</u> ков	Пу <u>ль</u> ками

В языку звычайні не бывать ніч єднозначне, также, як видно, в данім припаді маєме дві можности правопису без того, абы сьме порушили правописну норму, іде лем о то, як сі норму высвітлїме – ці з погляду фонетікы і фонології (закона фонетічної асіміляції по мягкости, котрый будеме на сто процент дотримовати), або будеме акцентовати на морфологічно-фонологічний прінціп: єдна фонем – єдна графема у вшыткых морфологічных реалізаціях даной лексеми. Приклонили бы сьме ся ід можности графічної реалізації з мягкым знаком у вшыткых морфологічных реалізаціях даного слова, то значїть ай в датіві і локалі – *пульці*, хоць то є якобы дупловане помягшїня. Маєме на то дакілько доводів, но єдным з найважнішых є факт, же русиньска лексіка має значне чїсло

ай таких лексем, в котрых настає лем фонетичне помягшіня, респ. діє лем закон асімілації по мягкости. Є то подобна група слов, як сьме дефіновали в першім припадї, але їх корїнь, або основа ся кінчить на **твердый** консонант, напр.: *брыла – брылка – брылиці, діра – дірка – дірці, скора – скірка – скірці*.... В данім припадї нихто ани не роздумує, же в датіві і локалі даных слов напише мягкий знак, бо він не фігурує в никотрім іншім падї:

	Сінгулар	Плурал
Н	скірка	скірки
Ґ	скірки	скірок
Д	скірці [скір'ц'і]	скіркам
А	скірку	скірки
Л	скірці [скір'ц'і]	скірках
І	скірков	скірками

Про ліпший перегляд уведеме обидва припады в єдній таблицї:

	Сінгулар		Плурал	
Н	пулька	скалка	пульки	скалки
Ґ	пульки	скалки	пудёк [пул'ок]	скалок
Д	пульці (пулці?)	скалці	пулькам	скалкам
А	пульку	скалку	пульки	скалки
Л	пульці (пулці?)	скалці	пульках	скалках
І	пульков	скалков	пульками	скалками

Уведжены приклады дадуть наїсто одповідь ай на часто кладжены вопросы вживателями норматівной подобы русиньского языка: Чом в спойню *впав із стільця, вкусив го до палця, вказав палцём на Петра*..., не пишеме в словах *стільця, палця, палцём* мягкий знак? Або, чога в назві міста Міджілабірці не пишеме позад -р- мягкий знак.¹³ Тым веце, же напр. в українськїм правописі в даных словах ся позначує мягкость ай в писаній подобі: *вказав*

13 Позерай: часопис *Голос Русина* ч. 1/2014, IV, Річник, с. 14, назва статї: Меджілабірці, Словеньско. Пряшів: Світовий конгрес Русинів, 2014.

пальцем; стрельнув пальцями (Кешеля, с. 28), вправ зі стільця (Кешеля, с. 30), або ай в адьєктивівах типу: польський, сільський...

Нашли сьме ай в словацькім правописі подобны припады якобы дуплованого помягшіня, напр.: *vol'nost' [vol'nost']*¹⁴ – *uvol'nenie, uvol'niť, uvol'nený, uvol'ňovat'* (Král', с. 371), *kúpeľňa, kúpeľník* (Král', с. 201), *rol'ník, rol'nička*, (але *rolnička* – дзвонок), *rol'nícky, rol'níctvo* (Král', с. 315), *riaditeľ – riaditeľňa* (Král', с. 314), *bud'te* (Král', с. 130). Словацька орфографія нам може послужыти на высвітліня правопису адьєктивів *ярній* і *осінній*. В словацькім языку платить закон асімілації по твердості і по мягкости ай при збігу двох консонантів з єдною корелачной пары подля критерія твердость/мягкость в словах типу: *deň – denný, denník, denne, jeseň – jesenný* (Král', с. 140). Тот самый закон платить ай в русиньскім языку, напр. *день – денный* (РЛ, с. 55). Также ай в припадї русиньского нормативного языка в адьєктиві, утворенім од назывника *осінь – осінній* не будеме писати мягкый знак (*осіньній*), бо ту є збіг двох тотожных консонантів, але в припадї *ярь – ярній* уж бы сьме радили мягкый знак написати, бо в назывнику *ярь* є кінцєвый консонант -р- мягкый, а в утворенім од нєго адьєктиві ся таксамо -р- высловлює мягко¹⁵. Треба конштатовати, же в русиньских діалектах не все фунгує яв асімілації по мягкости, респ. по твердості, доказом чого суть такы лексемы як: *вольно* (-л'н-), або діалектна подоба на *пальцу, до пальца*: „*В тісті са двома пал'цями зробили чєтырі рушкы... (сєло Руське)*“. Тоту подобу слова *палец – пальцями* зафіксувала лінгвістка Зузана Гануделєва у своїй публікації: *Народні стравы і напої. Лєксика українських говорів східної Словаччини*. Bratislava: SPN, 1987, с. 46). Прото ай в нормативній подобі русиньского языка яв асімілації по мягкости, хочь є типічний,

---

14 Як можеме збачіти, не у вшыткых формах даной лексемы платить закон асімілації по мягкости/твердості, а такы приклады, самособов можеме найти ай в русиньскій орфоєпії.

15 При приправі другого орфографічного словника были в рамках языковой комісії діскузії, ці за нормативне буде поважованый адьєктив *ярній* (бо маєме *зимный*, але ай *зимуній*), або *ярній* (подобно як *літній, осінній*). Наконєць была як нормативна зафіксована форма *ярній*, хочь в словнику *Русиньска лексіка* є несправна форма *ярный*, што не є нормативне (позерай: *Русиньска лексіка*, с. 346).

не фунгує павшалні у вшиткых комбінаціях двох консонантів в рамках морфемы, респ. на морфематичнім шві, подобно, як сьме выше увели ай приклад із словацькой орфоепії (*voľno*). Ай ту можемо увести дакілько прикладів таких слов: *поле* – *польны квіткы* [*пóл'ны квіткы*], *воля* – *вольный день* [*вóл'ныј дѐн'*], *сіль* – *сольна яскыня* [*сóл'на јаскын'а*], *мерьковати* [*мѐр'коваті*], *черьпати* [*чѐр'паті*], *мерьва* [*мѐр'ва*], *терьпнути* [*тѐр'пнуті*], *верьба* [*вѐр'ба*], *серьп* [*сѐр'п*]...

III. Правопис префіксів роз-, рос-, без-, бес-

Односно правопису вышеуведжених префіксів треба на зачаток сконштатовати, же русинський нормативний язык, котрый лежить на граніці виходославянського і западославянського языкового ареалу і має дакотры сполочны знакы ай із западным языковым ареалом, був лінгвістами заряджений ід виходным славянським языкам. То значить, же ай односно правописной нормы ся з великой части кодифікаторы іншпіровали виходныма славянськыма языками, передовшиткым нам найблизшим – українським языком. В припаді правопису вышеуведжених префіксів був але перебранный модел російского языка, што ся нам в условіях словацького языкового оточіння видить дость нелогічне, тым веце, же нелем словацький, але ай сусідній український правопис фіксує лем префікс *роз-*, і *без-*. Така языкова ситуація дає логічний вывод: в інтересі некомплікованя правопису, мали бы сьме рефлектовати кідь уж не український модел, та наісто словацьку правописну норму односно уведжених префіксів (котру ся русиньскы діти учать од основной школы, докінця словацький язык ся зачінають учіти як перший, а аж наслідно, ай то лем в дакотрых школах, зачінають ся учіти свій материнський – русинський язык). Абы сьме не сховзли лем до соціолінгвістичных теорій розвитку материнского языка в условіях бездержавного народа, яким суть Русины, попрубуєме дати дакілько лінгвістичных аргуменів в просіях решпектованя морфологічного принципів в правописі уведжених префіксів і одступити од дотеперішнього фонетичного принципів.

Попробуємо подати якнайшыршу взорку лексем, котры ся творять за помочі уведжених префіксів. В тім контексті будеме в єднотливых лексемах (утворених за помочі префікса роз-, рос-) слідовати фонему, котра наслідуює позад уведжених префіксів, бо од ній є залежый правопис даной лексеми, то значить, ці буде написана з префіксом **роз-**, або з префіксом **рос-**. Уводиме таксамо лексеми, в котрых **роз-, рос-** не выступають у функції префікса. Як писати такы лексеми? Мож в них апліковати фонетічний правописный принцип, або ся ту треба рядити інакшым правилом?

Кідь говориме о префіксах як морфемах з погляду словотворіння, они становлять окрему групу дерівачных (словотворных) морфем, котры стоять перед корінёвыма морфемами. Корінёвы морфемы суть носителями лексічного значіння даного слова. В тім одношію можеме конштатовати, же префіксами (вшыткыма, нелем роз-, рос-, і без-, бес-) ся модіфікує лексічне значіння даного слова, або слово дістає цілком нове значіння. В нашій аналізі маеме намір понукнути алтернатіву правопису писання даних префіксів – ці їх писати (як дотеперь) подля фонетічного принципу, або змінити правило писання префіксів роз-, рос-, без-, бес-, і писати їх так, як пишеме ай іншы префіксы – фонемно-морфемным принципом, як напр. префіксы **об-, над-, од-, під-, перед-, пред-, і. т. п.**). Все частіше позоруеме повторюючі ся хыбы у правописі слов з даныма префіксами (главні тых, в котрых ся наслідком двоякых форм пишуть ай префіксы двояко, напр.: *роситвати – розоштвати; росимарити – розоимарити...*), або припады тіпу: *ростерти – розотру; ростяти – розотну...*). Неєднаке тлумачіння правописного принципу префіксів роз-, рос-, без-, бес- сьме заевідовали як в русинойзычній пресі, так ай в неперіодічных виданях, а таксамо ай в публікаціях умелецькой прозы (напр. INFO Русин ч. 13/2015, с. 5: *Безплатна кваліфікація*, таксамо *Голос Русина* ч. 1/2014, IV. Річник, с. 17: *розпочатім, розповіла, розповіданя*. Пряшів: Світовый конгрес Русинів, 2014.).

Припомяньме, як звучить правило писання префіксів, ід котрым ся односить фонетічний правописный принцип. Префіксы, котры ся закінчують на согласны звуки, підлігають в русиньскім

язуку впливу регресивної асіміляції. То значить, же высловность посліднього согласного звука в префіксі приспособлює ся высловности зачаточного согласного звука даной лексеми, што вытвартать можность ёго двоякого написаня. З того аспекту префіксы, котры ся кінчать на фонему -з- (з-, без-, воз-, роз-) пишеме подля фонетічного прінціпу, што значить, же кінцевый согласный префікса -з- під впливом высловности (котра є выслідком яву асіміляції консонантів) буде ся значіти графемов -з- перед гласныма, звонкыма і сонорныма согласныма, а буквов -с- перед глухыма согласныма (п, ф, х, к, т, т', ш, с, с', ц, ц', ч), напр.: *безболестный, безодкланый, бессонный, розрїзати, розаналізовати, роскусити...* Перед групов согласных префікс роз-, і з- ся росшырює в дакотрых лексемах о вставный гласный -о- (префікс ся вокалізує), затоже без нёго бы была комплікованіша высловность, напр.: *розознати, зоставити, розосхнути...* В дакотрых припадах ся допущать двояка можность хоснованя: *росстелити і розостелити, розгнити і розозгнити...*

Попозерайме ся на приклады можных лексем, утвореных за помочі префіксів **роз-, рос-** розлічныма словотворныма постапами в русиньскім язуку, позоруйме їх семантіку а тыж морфемне зложіня, і в контексті уведженого, можности правопису:

Вербалны субстантывы (способ творіня: девербалізація)

Росповідати – росповідь (ці розповідь?); роскročити ся – роскрок (ці розкрок?); росказовати (сі) – росказ (ці розказ?); россудити – россудок (ці розсудок?) росписовати (ся) – роспис (ці розпис?); роскладовати (ся) – росклад (ці розклад?); роспадовати ся – роспад (ці розпад?); роспоровати (сі) – роспор (ці розпор?); роспороти (ся) – роспора (ці розпора?); росперти (ся) – роспера (ці розпера?); росходити ся – росход (ці розход?); россадити – россада (ці розсада?); роспяти – роспятя (ці розпятя?); розвалити – розвалина; розваляти – розвалка; розводити – розводка; розділити – розділ; розлічати – розлічність, розлучність; розмахнути ся – розма; розвивати (ся) – розвой...

З лексемами *росповідати, розкрити ся* то є просте: ай без префіксів мають своє значіння (*повідати, крочити*). В поєднаних лексемах на першій погляд тяжко встановити, ці роз-, рос- суть префіксами (справила бы одділінем префікса мала лексема без зміны фунговати зо своєв граматічнов і семантічнов годнотов. Вкажеме на єднім прикладі неясность дотеперішнёго правопису. Кідь одбереме часослову *росказати* префікс рос-, то без нёго часослово має таксамо значіння: *казати*. Але што лексема *росказ* (по одділіню рос- зістає *каз*, што є цілком інакша семантика: напр.: *зубный каз* – не має ніч сполочного з поводным словом *росказ*). Або будеме в часослові *росказати* писати рос- (бо то є єднозначно префікс), в називнику *розказ* писати роз- (бо роз- не є префікс)? А што незавершений вид од часослова *росказати*? Будеме писати *росказовати*, або *розказовати*?

Вербалны адъєктивы (способ творіння: девербалізація)

Роскрати – *роскраджений* (ці *розкраджений*), бо маєме і варіанту *розокраджений?*; (Позоруєме ту історічну алтернацію ст/дж, типічну про русиньскы діалекты¹⁶); *росшмарити* – *росшмарений* (ці *розшмарений, розошмарений?*); *росставляти* – *росставляный* (ці *розставляный, розоставляный?*); *росстелити* – *росстелений* (ці *розстелений, розостелений?*); *ростерти* – *ростертый* (ці *розтертый, розотертый?*)..

Як видно, тото саме слово, лем в іншій формі (із вставным вокалом) пишеме з інакшым префіксом. Кідь бы сьме зрушили фонетічний принцип, графічна подоба уведжених слов бы была єднака (лем із вставным вокалом). Докінця тот принцип (кідь го дефінуєме: пиш як чуєш) ани не платить напр. в припаді лексеми: *росшмарити*, бо фонетічне переданя тото слово бы было: [*рошшмарити*]. Наісто є таких слов в русиньскім языку вєце (напр.: *росчесати, розжалити* [*рошчесати/рожжалити*]). Также є названя принципу

---

16 О алтернаціях в русиньскім нормативнім языку позерай: KOPPOBÁ, K. (2015): *Fonetika, fonológia akcentológia rusínskeho jazyka. Фонетика, фонологія і акцентологія*. Высошкольський учебник. Прашів: ІРЯК-ПУ, 2014, 116 с., с. 50-58.

фонетичним¹⁷ в данім припадї впорядку? Може скорше го назвати принцип фонетичной асіміляції консонантів.

Рос-, роз- як часть основы слова

Росстати ся (розлучіти ся) – в минулости vznikло слово префіксальним способом: *стати* (стояти з даким на пути) – *росстати* (*перестати* там з даким *стояти*); *росперати* (*розривати*), напр.: *росперать сердце* (Маль.); *роставати* (напр. *ростає сніг*); *розглас* (девербалізація, од: *розголосити*); *розвод* (девербалізація, од: *розводжовати ся*); *розбушка* (девербалізація, од: *бухати*, причім позоруєме яв історичной палаталізації х/ш); *роспор* (девербалізація, од: *роспоровати*); *роспера* (девербалізація, од: *росперати*); *розмір* (девербалізація, од: *розміряти*); *розвар* (девербалізація, од: *розварити*); *розмах* (девербалізація, од: *махати*); *розгляд* (девербалізація, од: *розглядати ся*); *роспутя* (од назывика *путь*)...

Лексеми, в котрых роз-, рос- без-¹⁸ суть у функції коріння слова

Розмарія, рости, ростлина (*рости*); *розвага, розважний*; *росшафность, росшафный, розвой, розвора, роскош, беспечный, безмаль...*

Часослова подля семантикы творячі (або лем зданливо творячі) опозітны пары

Зогнати (доведна, ай дашто дакому, напр. *зогнав єм ті книжку*) – *розогнати* (од себе, але і на дакого: *розогнав ся на нєго із заміром ударити го* – в данім значіню не творить опозітну пару); *сплывати* (*splývať s niečim*) – *росплывати* (*rozplývať sa nad niečim*) – не творить опозітну пару; *стечі ся* (став жывого твора) – *ростечі ся* (напр. *вода ся уж ро-*

---

17 Правописны принципы рїшали таксамо словацькы лінгвісты. Людовіт Новак (1931, с. 43) міджі першыми дає пропозицію намісто терміну фонетичный, вжывати термін фонологічний принцип. Близше позерай: SIČÁKOVÁ, Ľ.: *Pravopisné princípy v slovenčine*. In: SIČÁKOVÁ, Ľ.: *Fonetika a fonológia pre elementaristov*. 115 с., с. 68-71, електронне жрїдло: www.unipo.sk/public/media/11339/fonetikaIIIa.pdf.

18 З префіксом без- сьме у словнику *Русиньска лексіка* нашли лем одну лексему – адв. безмаль РЛ, с. 17).

стекла – не іде о опозітну пару ід *стечі ся...*). Далшы приклады уже суть опозітныма парами: *запрігати – роспрігати; запрячі – роспрячі; спрясти – роспрясти (вовну); запутати – роспутати; ссыпати – россыпати; сплянтати – росплянтати; шы(ва)ти – росшы(ва)ти; зби(ва)ти – роз(бива)ти; вболікати – розболікати; зволікати – розволікати; зволочі – розволочі; закачати – роскачати; закапчати – роскапчати*¹⁹...

Часослова, в котрых ся змінюв формы мінить і префікс рос-, на роз-

Ростерати – розотру; роспинати – розопну; россівати – россію, розосію; ростяти – розотну; росстеляти, розостеляти – росстелю, розостелю; роситвати – розоштвати, розошту; росикварити – розошварю і росикварю...

Як видно, ситуація з префіксами роз-, рос-, без-, бес- не є така проста, як бы ся на першый погляд віділо. При писаню треба ужывателям норматівной подобы русиньского языка думати на дакілько фактів:

1. Суть роз-, рос-, без-, бес- префіксами, або суть частёв основы, припадно коріня слова?
2. Чого в тім самім слові пишеме раз префікс роз-, а в ёго другій формі (із вставным вокалом, ці при іншій формі слова) рос-?
3. Чого іншы префіксы пишеме подля фонемно-морфемного прінципу (напр.: префікс од-, над-), а лем якраз про префіксы роз-, рос-, без-, бес- платить фонетічний правописный прінцип?
4. А напоследок, ці справды тот прінцип поменувати фонетічным, або скорше прінципім фонетічної асіміляції консонантів, припадно фонемным (фонологічным?) прінципом?

Визначіня семантікы слов, ід котрым сьме придали префікс роз-, рос- нам не помогло к тому, абы сьме правопис уведжених

---

¹⁹ Ту ся стрічае докінця з розлічныма префіксами (за-, рос-), а не (с-, рос-), як бы ся чекало, в рамках єдної опозітної пары. Даны приклады сьме увели, абы сьме мали якнайшыршу взорку розлічных можных припадів хоснования нами розобераних префіксів.

префіксів уєднотили подля даяких семантичных крітерій так, як то робили словацькы лінгвісты в припадї префіксів з-, с- (наконець ай в словацькім языку зробили в припадї префіксів з-, с- реформу в проспїх фонетїчного, респ. фонемного прїнціпу, а не подля семантикы, ці етімології даных префіксів, бо фонемный прїнціп є в данім припадї найпрактичнішый на поужытя). Тоты, але ай дакотры далшы факторы нас утвєрджують в тім, же в префіксах роз-, рос-, без-, бес- мали бы сьме акцетповати такой істый прїнціп (то значить фонемно-морфемный), як в іншых префіксах в русиньскім языку. Правда, в таком припадї нам зістає недорїшений іщі єден префікс з-, с-, про котрый бы ай так платив фонемный (але є ту на місті ай поменованя прїнціп фонетїчної асімілації консонантів) правописный прїнціп (так, як є то в словенчїні), напр.: *насти – спасти, кусати – скусати, мести – змести, дуги – здуги...* Дане рішїня ся нам видить найпрактичніше. Тым вєце, же вжывателї норматівной подобы русиньского языка на Словакії суть в тісній близкості якраз словацького языка і словенчїна є їх другый (або скорїше першый) язык, котрый ся школярї русиньской народности учать од першой класы основной школы. В таком припадї бы правило писаня увєдженых префіксів, котре платить ай в словацькім языку было про них намного простїше на освоїня, бо так, як в словацькім правописї, были бы в русиньскім правописї лем префіксы **роз-**, і **без-**, без огляду на наслідуючий звонкий ці глухий, припадно сонорный консонант, респ. вокал, а правопис префіксів **з-**, **с-** бы сьме знова, в контексті зо словацькым языком зохабили подля прїнціпу фонетїчної асімілації консонантів, респ. фонемного прїнціпу²⁰, бо там не є такой рознородости, як при префіксах **роз-** і **без-**.

---

20 Правила словацького правопису дефінують писаня слов з префіксом з-, с-, зо- подля фонемного прїнціпу (fonematického princípu). In: *Pravidlá slovenského pravopisu*. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Bratislava, 1991, s. 22.

ЛІТЕРАТУРА

- JABUR, V. (2015): *Morfológia a syntax rusínskeho jazyka. Морфологія і синтаксис русинського мови*. Высокошкольський навчальник. Пряшів, 189 с. ISBN 978-80-555-1296-9.
- КОПОРОВА, К. (2012): *Орфоенічна характеристика русинського мови на межі виходославянських і західославянських лінгво-культурних контактів. З основних принципів русинської висловності*. Dizertačná práca, Prešov, 119 с.
- КОПОРОВА, К. (2015): *Fonetika, fonológia a akcentológia rusínskeho jazyka. Фонетика, фонологія і акцентологія русинського мови*. Высокошкольський навчальник. Пряшів, 115 с., ISBN 978-80-555-1277-8.
- KRÁL, Á. (2005): *Pravidlá slovenskej výslovnosti. Systematika a ortoepický slovník*. Martin: Matica slovenská.
- KRÁL, Á. (2009): *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. Martin: Matica slovenská, 423 с., ISBN 978-80-7090-907-2.
- KRÁL, Á. – SABOL, J. (1989): *Fonetika a fonológia*. Bratislava: SPN.
- ЛАТТА, В. (1961): Фонологические системы украинских говоров Восточной Словакии. In: *Дукля, XI*. Пряшів.
- ЛАТТА, В. (1964): К вопросу диспалатализации согласных перед этимологическими е, і в украинских говорах Восточной Словакии. In: *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského: Philologica XVI*. Bratislava.
- Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným a gramatickým slovníkom* (1953). Hlavný redaktor Štefan Peciar. Bratislava: SAV, 403 с.
- ПЛИШКОВА, А. (2015): *Lexikológia a slovtvorba rusínskeho jazyka. Лексикологія і словотворіння русинського мови*. Высокошкольський навчальник. Пряшів, 193 с., ISBN 978-80-555-1299-0.
- ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. (2005): *Русинський мови в дзеркалі нових правил русинського правопису*. Пряшів: Русин і Народны новинки, 128 с.
- ЯБУР, В. – ПЛІШКОВА, А. – КОПОРОВА, К. (2007): *Русинський мови на основі змін у правилах русинського мови*. Пряшів: Русин і Народны новинки, 348 с.

PhDr. Kvetoslava Koporová, PhD.
Prešovská univerzita v Prešove
Ústav rusínskeho jazyka a kultúry
Ul. 17. novembra č. 15
080 01 Prešov
Slovensko

kvetoslava.koporova@unipo.sk

СТАТУС РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА В ЦЕРЬКОВНІЙ СФЕРІ

Франтішек КРАЙНЯК

Абстракт

V příspěvku sa zaoberáme používaním rusínskeho normatívneho jazyka v bohoslužobných textoch v rámci gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Uvádzame prehľad už preložených textov, ktoré sa za 20. rokov existencie rusínskeho normatívneho jazyka na Slovensku postupne aplikovali do cirkevnej pastoračnej praxe.

Ключові слова: Rusínsky jazyk v náboženskej sfére. Atribút identity. Preklady liturgických textov.

Важены участници Конгресу!

Од року 1990 было в русиньскім языку выданых много книг. Дакотры з них ся читають доднесь, люде їх познають і хоснують в школах, на декламаціях ці розмаїтых славностях. Но дакотры книги запади якбы порохом а малохто о них знать, же суть. Може нігда не войдуть до універзалной памяти народа. Русиньскы переклады церьковных богослужінь суть тоты, котры не западають порохом. Кідь ся їх раз народ научить і прийме, будуть го провадити може і много стороч в наступных генераціях. Подобно як народна співанка, і богослужіня суть міцным і глубокым атрибутом ідентіты. Переклады до теперішнёго русиньского языка мають свою історію як самого перекладаня, так і самой практикы переложеных текстів.

Поки іде о способ перекладаня, є тот самый од початку. Перекладаме з церьковнославянського языка до русиньского кодифікованого языка. Про тых, што не познають хронологію перекладу цілого Святого євангелія, припомяну на поясніня дакотры факты: Найвызначнішов особов перекладательского колективу є **Йосиф Кудзей** з Нягова, ініціатор і душа перекладів. Од першопочатку было каждому ясне, же церьковны переклады суть барз потрібны на пасторачну роботу міджі русиньскыма вірниками і на розвиваня

літургічного жывота. Зато ся до того великого діла запоїли лаїкы і священныкы, котры мали велику любов к своєму народу, а можу повісти, же і велику авторіту міджі народом. Спомяну напр. владыку **Івана Лявинця, о. Йосифа Молчанія, сестру монахыню Ему Дуткову, сестру монахыню Николаю Мыдликову, о. Ярослава Поповця, о. Йосафата Тімковіча, о. Горазда Тімковіча**, а з молодшых священныків **о. Мілана Ясика і о. Івана Барну**.

Першы Апостолы і Євангелія в русиньскім языку помагали вношати до жывота наших парохій Василіяне **о. Біланчік, о. Яцош, о. Кундрат, о. Галько, о. Луцак, о. Седлачек** і канторы. Найстаршым текстом модерного русиньского языка є *Малый катехізм про русиньскы діти*, написаний в 1981 р. азбуков і латиніков. О десять років пізніше – в р. 1991 був єпіскопом Йоаном Гіркоком схвалений а потім выданий Русиньсков обродов в накладі 10 тисяч книжок. Мушу тыж ясно повісти, же од самого початку першы русиньскы актївісты – Василь Турок, Александер Золуляк, Анна Плішкова, Марія Мальцовска, Анна Кузмякова і іншы, віділи потребуєть церковных перекладів і підпорovali їх. *Малый грекокатолїцькый катехізм про русиньскы діти* є великым помічником в пасторації священника. Тота книжочка є першым векшым крочком наших дітей ід Хрїстови, но про многих і першым крочком до літературного русиньского языка. Много дітей собі праві чїтанєм Катехізму зачїнать усвідомлєвати свою церковну, но і народну ідентїту і орігінальность.

По Катехізмі наслідовали далшы переклады: *Євангелія і апостолы на недїлі і свята цілого року, Тайна Крещїня, Міропомазаня, Вінчаня, Олїїпомазаня*. То іщі до револуції в 1989 р. Языком перекладів была лабірщїна доповнена богатством орігінальных слов зо вшыткых русиньских діалектів на Словеньску. По револуції був переложений *Малый требник – Благословлїня і посвячїня, Молебен священномученикови Василєви Гопкови, Акафіст священномученикови Павлови Петрови Гойдїчови, Погрїб, Тетрасєвангелїє* і розмаїты молитвы. То уж было по кодїфікації русиньского языка в р. 1995. Языкову редакцію перекладів робив Інштїтут русиньского языка і культуры Пряшівской універ-

---

зіты в Пряшові. За великий успіх тримаєме переклад *Требника з Тайнами Крещіня, Міропомазаня і Вінчаня*, котрый має схваліня Выходной конгрегації в Римі. На схваліня суть церковній верхности к днешньому дню предложены тоты переклады: Літургія Йоана Златоустого з комплетныма тропарями і кондаками на неділі і свята цілого року, Літургія оперед посвяченых Дарів з комплетныма стихірами і Читанями на цілый Великий піст, Писмо святого апостола Павла Римлянам, Молебен ку Рождеству Ісуса Хріста і Молебен ку Хрістовым страстям. Доконченый є і переклад *Книг святых апостолів і Недільна вечерня* з комплетныма стихірами, а тыж прекрасный молитвенник *Радуйте ся в Господі*.

Могли бы сьме повісти, же кідь бы была церковнов верхностев дана можность вытворити русиньску парохію, могла бы практично фунговати од выслугованя *Крещіня* аж по *Погріб* в русиньскім літературнім языку. Думаєм собі, же бы ся вірники мали зактивізовати і жадати од своїх владыків холем у векшых містах основаня русиньской парохії. Напр. Пряшів, Кошіці, Братіслава, Снина, Гуменне, Свідник, Бардеєв, Стара Любовня і іншы. Русиньска парохія бы давала можность розвивати русиньску пасторачну практику, а попри тім вірників релігійно і культурно підкріпляти. Є смутне, же кідь в містах умерают стары вірны Русины, не мають їх уж ани хто, не же по русиньскы, но ани лем по старославянськы поховати.

Часто чуєме з уст нежычливців, же самы Русины не хотять по русиньскы. Но кідь Русинам не буде офіціально а з благословлінням церковной верхности дана можность презентувати русиньскый літургічний язык в церкві і в медіах, не можеме ани чекати даяке масове пріятя. В Камюнці напр. практизуєме погріб в русиньскім языку. Люде з околиці, котры приходять на погріб, собі не знають вынахвалити, яка то красота. Бо самы на свої уха чули. Кідь бы їм дахто перед тым повів, же в Камюнці є по русиньскы, ці і они так не хотять, реаговали бы словами: „По русиньскы? А нашто, тадь по старославянськы є добрі.“

Но верну ся к святій літургії. Може бы теперь дахто зо мнов полемізовав, же нашто было перекладати Літургію Йоана Зла-

---

тоустого, же ей треба заховати церковнославянську. Исто, треба, но переложыли сьме ей зато, жебы раз в будучности молода генерація, а може уж і мы, могли повісти: „Маме і літургію, кідь не розумите по церковнославянськы, най ся любить, маме ей в нашім материнськім языку, приймийме тото, а не інше“. Нігда не забуду на єдну раду владыкы Лявинця. Коли сьме ся пустили до перекладаня Апостолів і Євангелій в р. 1986, коректуру робив владыка. Він ся ня раз опросив: „А літургію коли зачнете перекладати?“ Я, заскочений таким вопросом ем зареаговав: „Не треба“. Він на мене зачудовано посмотрив і повів: „Треба! Роздумуй о тім!“ Днесь сам віджу, же треба, бо вірники 21. стороча познають з богослужінь уж лем недільну літургію, а богослужіня як утрінь, вечурня, молебен ці акафіст уж їм не говорить ніч, а кідь ся іщі дагде і одправляють, не ходять на них і не знають їх співати. Но літургія є все жыва і найвеще практизована. Зато не треба заперти дверці літургії в материнськім языку, бо кідь народ зачне дудрати, же по старославянськы не розумить, тогды му треба понукнути русиньску варіанту.

Окрім того мі не дасть не повісти, же іншым народам і выходным церквам як українська, словенська, сербська, докінця і ческа, в материнськім языку літургію требало. Бою ся, же нам Русинам знова утече влак. Переклады треба мати, ці ся моментално хоснують або ні. Бо кідь прийде пригодный час, а я певно вірю, же прийде, будуть к діспозіції. Кідь не суть, не є ани будучность, ани надія. Істе є, же богослужіня в русинськім языку суть жывым словом нашой віры, а тыж і живов школов літературного языка. Може і зато суть нежычливцями так атакваны і саботованы. А уж ем ся дістав ку самій практиці переложеных перекладів.

І в минулости были пробы завести народный русинський язык до церковного жывота, но зістало то лем при катехізмах, літургіках, колядках і проповідях. До богослужінь ся нігда не завів, а ани не была охота, а може ани потреба го завести, бо ідея універзалной старославянчіны была міцна, а тыж было выбудоване і міцне народне школство. В Пряшівскім регіоні было перед р. 1950 понад 200 церковных школ, де ся учіло пріорітно по руськы і русиньскы

словом і писмом. Римокатолицька церьков одправляла богослужіня до р.1963 по латиньскы, а так наш народ, што до зрозумілости обряду, був на тім омного ліпше. Русиньскый язык предків 19. і зачатку 20. стороча, хоць міцно позначений старославяньскым і руськым словом, з практичного погляду поміг релігійному просвящіню, а напр. книга *Образки зо жизни Спасителя* чудесно підняла духовный жывот наших людей на Пряшівщині. Была друкована в р. 1934 а є писана латиніков.

Днесь не мать Церьков нияку русиньску школу, а русиньскы священници не мають ани компетенції, ани фінанції, ани структури, жебы русиньскы школы основали. Но і так ся о Богом звіреных своїх вірників старають і пасторують в їх материньскім языку як то найліпше знають. Общество св. Йоана Крестителя окрім богослужебных книг видавать *Русиньскый грекокатолицькый календарь* і часопис *Артос*.

Дакотры русиньскы теоретікы критізують Общество, же свою друковану продукцію видавать і латиніков. Бо латиніка, говорять, однародноє. Є то правда, но мы не жыєме на Підкарпатю, але на Словеньску, а латиніка нам помагать перемостити вакум вытворене в роках 1950 – 1989, коли русиньска народность, а заедно з нєв і русиньскы школы были зліквідованы. Трагедію з українськым языком познаме. Ту ся верну ід спомянутому історічному факту, же даколи Церьков учіла словом і писмом. Мы днесь оголошаме Хріста векшынов лем русиньскым словом, бо русиньске письмо – азбуку молода генерація не знать скоро нияк. А хоць ся намагаме молодых вести і к азбуці, видиме і чуєме, же то не є в наших силах. Нашы богослужебны книжки ся намагаме выдавати азбуков паралелно з латиніков. Кідь бы сьме їх выдали лем азбуков, малохто бы їх прияв, діти і молодеж уж цалком ні, а протів священикови бы повстали люде, котры сімпатізують зо словенчінов. Не знам собі представити виданя напр. Молитвенника лем в азбуці. Таке бы не зробила ани Православна церьков. Народ бы го не прияв, а пасторачный ефект бы був негатівный і антирусиньскый.

А ту є одповідь русиньскым теоретікам: Русиньску азбуку мають научіти молоду генерацію русиньскы школы, а русиньскы

школы мать закладати русиньска інтелігенція, а до русиньских школ мають посилати свої діти русиньскы родічі. В тім можеме як священници помагати, а думам собі, же священници Общества так роблять. Русины то не мають легке. Вшыткы народы коло них собі літературный язык запроваджують до жывота, розвивають і утримують го через структуры моци. Русины такы структуры не мають, а так вшытко є на плечах добровольных активістів.

Кідь говориме о русиньскім языку в церковній сфері, може стоїть за уважіня вказати на такый припад: В Нью-Йорку група Русинів – грекокатоликів мать кварталъ близко українской церкви. Як до ній першый раз пришли, было в ній коло 10 вірників. Отець духовный ся нашым людём поскаржив, же буде мусити церквов заперти, бо не мать людей, а тогды ани пінязі на выдаткы. Нашы люде ся з ним доїднали, же будуть ходити до ёго церкви, но хотять Службу Божу і по старославянскы. Пристав і комбінує по старославянсько-українскы. Духовны піснї і колядки в кодифікованім языку – од Йосифа Кудзея, собі там нашы люде співають сміло по русиньскы. Думам собі, же будучность церковных перекладів є в руках активных віруючих. Кідь будуть жадати своє, економічний аспект може быти єдным з тых, што їм поможуть утримати церковну ідентіту. Нашы переклады пишеме подля правил русиньского языка з р. 1995. Не браниме ся языковым корекціям, котры суть платны од року 2005, но чекаме конечный вердікт компетентных філологів, а потім ся з радостѣв научіме і нове.

Мій реферат мать назву СТАТУС русиньского языка в церковній сфері. Слово „статус“ значить став, поставліня, але тыж кондіція. В якій кондіції, респ. яку жывотаспособность буде мати материньскый язык Русинів, залежить лем од них самых. Русины мають право хосновати свій материньскый язык, окрім іншого ай в церковній сфері. Но не треба забывати, же ведно з правом мають ай повинность хранити го, розвивати, а тыж ся го учіти, абы ёго статус не падав, але наспак, підвышовав ся.

ThLic. František Krajňák
Gréckokatolícky farský úrad č. 140
065 32 Kamienka
Slovensko

f.kraj@centrum.sk

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ IV

**РУСИНЬСКИЙ ЯЗЫК В ШКОЛЬСКОЙ СИСТЕМЕ НА
СЛОВАКИИ И В ЗАГРАНИЧЬЕ (МОДЕРОВАНА ДІСКУЗІЯ)**

**RUSÍNSKY JAZYK V ŠKOLSKOM SYSTÉME
NA SLOVENSKU A V ZAHRANIČÍ
(MODEROVANÁ DISKUSIA)**

**THE RUSYN LANGUAGE IN SLOVAK AND FOREIGN
EDUCATION SYSTEMS (MODERATED DISCUSSION)**

RUSÍNSKY JAZYK V KONTEXTE EURÓPSKEJ CHARTY REGIONÁLNYCH ALEBO MENŠINOVÝCH JAZYKOV

Anna PLIŠKOVÁ

Abstract

The European Charter for Regional or Minority Languages, operative in Slovakia from January 2002, provides a control mechanism for evaluating the application of its provisions in each contractual country with the goal of giving recommendations for legislative, political, and practical improvement, if needed. This mechanism is in the form of a panel of experts, whose major task is to research the actual situation of regional or minority languages in a given country. The panel is also to provide to the Commission of Ministers of the Council of the European Union an assessment of how the contractual country is holding to the obligations in case there should be a need to press that member state to rise to a higher level of engagement. To facilitate this task, the EU Commission of Ministers adopted a structure for the implementation reports which the contractual country has the responsibility of transmitting to the secretary of the EU in three-year cycles. Up to now, the Slovak Republic has produced four implementation reports, and the panel of experts has prepared its assessment report to three of them. The present article analyzes the condition of and issues connected with the full implementation of the obligations of the charter by the Slovak Republic in article 8: Education and evaluation by the panel of experts of the Council of Europe.

Key words: Rusyn Language. European Charter for Regional or Minority Languages. Rusyn Language Education. Rusyn Language in Slovakia.

V Európe na území mnohých krajín žijú regionálne založené autochtónne skupiny, ktoré komunikujú jazykom iným ako väčšina obyvateľstva. Vnímame to ako prirodzený dôsledok historického vývoja, v ktorom sa formovanie štátov neuskutočňovalo podľa čisto jazykovo definovaných pravidiel, a v ktorom malé spoločensvá boli pohltené väčšími. Demografická situácia regionálnych a menšinových jazykov osciluje v rozpätí od niekoľko tisíc po niekoľko miliónov užívateľov

---

a v závislosti od nej sa rôznia aj zákony a prax jednotlivých štátov. Pre všetkých zostáva spoločným znakom väčšia či menšia miera neistoty. Pod vplyvom modernej civilizácie a predovšetkým masmédií, nepriaznivého politického prostredia alebo vládnej politiky asimilácie v súčasnosti čelia regionálne alebo menšinové jazyky významným hrozbám, na ktoré dlhodobo upozorňovali rôzne orgány Rady Európy.¹ Faktom je, že Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd² v článku 14 stanovuje princíp nediskriminácie, predovšetkým zakazuje diskrimináciu zakladajúcu sa na jazyku alebo na príslušnosti k národnostnej menšine. Hoci išlo o významnú vec, týkala sa iba individuálneho práva nebyť vystavený diskriminácii, chýbal tu však systém pozitívnej ochrany menšinových jazykov a spoločnstiev hovoriacich týmito jazykmi.³ V roku 1961 Parlamentné zhromaždenie Rady Európy vyzvalo k ochrannému opatreniu na doplnenie Európskeho dohovoru zostaveného v záujme zabezpečenia práv menšín na užívanie ich kultúry, vlastného jazyka, na zakladanie škôl atď. Naposledy v roku 1981 Parlamentné zhromaždenie Rady Európy⁴ prijalo Odporúčanie č. 928 o vzdelávacích a kultúrnych problémoch menšinových jazykov a dialektov v Európe a v tom istom roku Európsky parlament vydal rezolúciu týkajúcu sa tejto otázky.⁵ Oba dokumenty vyvodili záver, že je potrebné vypracovať chartu regionálnych a menšinových jazykov a kultúr. Na základe toho sa vtedajšia Stála konferencia miestnych a regionálnych orgánov v Európe (CLRAE)⁶ rozhodla vziať na seba prípravu Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov vzhľadom na úlohu, aká sa očakáva pre regionálne a miestne orgány vo vzťahu k jazykom a kultúram na miestnej a regionálnej úrovni.

Úvodná práca pred vyhotovením charty zahŕňala správu o aktu-

---

1 http://www.europskaunia.sk/rada_europy

2 http://wayback.archiveit.org/2172/20101103203511/http://www.radaeuropy.sk/swift_data/source/dokumenty/Dohovory/SVK_CONV.pdf

3 http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLK.pdf

4 <http://assembly.coe.int/nw/Home-EN.asp>

5 https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Report_sk.pdf

6 http://www.zmos.sk/kongres-miestnych-a-regionalnych-samosprav-pri-rade-europy-cl-rae.phtml?id3=26578&module_action__63953__id_art=21989

álnom stave regionálnych a menšinových jazykov v Európe a v roku 1984 verejnú rozpravu, na ktorej sa zúčastnilo 250 osôb reprezentujúcich viac ako 40 jazykov. Koncept charty bol vypracovaný za pomoci skupiny expertov. Nakoniec Stála konferencia vo svojej rezolúcii č. 192 z roku 1988 navrhla text charty, o ktorom sa rozhodlo, že bude mať štatút dohovoru. Následne založil Výbor ministrov ad hoc medzivládnu Komisiu expertov na regionálne a menšinové jazyky zodpovednú za vypracovanie charty, ktorá začala svoju prácu koncom roka 1989. Pred predložením konečného znenia vypracovanej charty Výboru ministrov v roku 1992, Komisia expertov na regionálne a menšinové jazyky konzultovala a vzala do úvahy názory množstva špecializovaných výborov Rady Európy. Charta bola schválená ako dohovor Výborom ministrov na 478. stretnutí ministerských delegácií 25. júna 1992 a otvorená na podpis 5. novembra 1992 v Štrasburgu.⁷

Ciele charty

Ako sa jasne uvádza v Preambule dohovoru, prvotným účelom charty je jej kultúrny rozmer. Je vytvorená na ochranu a podporu regionálnych a menšinových jazykov ako ohrozeného aspektu európskeho kultúrneho dedičstva. Z toho dôvodu neobsahuje len antidiskriminačnú klauzulu týkajúcu sa používania týchto jazykov, ale stanovuje aj opatrenia, ktoré otvárajú možnosť aktívnej podpory regionálnych a menšinových jazykov s cieľom zabezpečiť používanie regionálnych alebo menšinových jazykov **v oblasti vzdelávania a médií** a potvrdiť ich používanie **v súdnej a úradnej sfére, sociálnom a ekonomickom živote a v kultúrnych aktivitách**.⁸ Takto by sa mohla dosiahnuť aj kompenzácia nevýhodných podmienok v minulosti a spomínané jazyky by sa zachovali a rozvíjali ako živý aspekt európskej kultúrnej identity.

Štruktúra charty

Charta sa skladá z Preambuly, piatich častí a 23 článkov:

ČASŤ I – Všeobecné ustanovenia;

---

⁷ https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Report_sk.pdf

⁸ ЛАДЖИНСКИЙ, Ш.: Словенско і Европска харта меншинових або региональних языків. In: *Народны новинки*, XI, 5-8, 2001, с. 1-3.

ČASŤ II – Ciele a zásady vytýčené v zmysle čl. 2, ods. 1 (Čl. 2, ods. 1: „Každá zmluvná strana sa zaväzuje dodržiavať ustanovenia uvedené v časti II vo vzťahu ku všetkým regionálnym alebo menšinovým jazykom, ktorými sa hovorí na jej území a ktoré vyhovujú pojmu podľa článku 1.“⁹);

ČASŤ III – Opatrenia na podporu používania regionálnych alebo menšinových jazykov vo verejnom živote v zmysle záväzkov uvedených v čl. 2 ods. 2 (Čl. 2, ods. 2: „Vo vzťahu ku každému jazyku, ktorý sa uvedie pri ratifikácii, prijatí alebo schválení podľa čl. 3, sa každá zmluvná strana zaväzuje uplatňovať minimálne 35 odsekov alebo písmen vybratých z ustanovení časti III tejto charty, pričom najmenej tri musia byť vybraté z článkov 8 a 12 a po jednom z článkov 9, 10, 11 a 13.“¹⁰);

ČASŤ IV – Uplatňovanie charty (obsahuje prevádzacie ustanovenia, zahŕňajúce predovšetkým založenie Výboru expertov Rady Európy na monitorovanie uplatňovania charty);

ČASŤ V – Záverečné ustanovenia.

Charta na jednej strane stanovuje bežné princípy stanovené v časti II, ktoré sa vzťahujú na všetky regionálne a menšinové jazyky, na druhej strane časť III charty obsahuje súbor špecifických opatrení týkajúcich sa pozície regionálnych a menšinových jazykov v rôznych sférach spoločenského života: jednotlivé štáty môžu slobodne v rámci svojich možností určiť, ktoré z týchto ustanovení sa budú vzťahovať na každý jazyk používaný na ich území. Táto flexibilita berie do úvahy veľké rozdiely v reálnej situácii regionálnych a menšinových jazykov (počet užívateľov, stupeň rozdrobenosti, atď.). Okrem toho berie ohľad aj na náklady spojené s viacerými ustanoveniami charty a na rôznu správnosť a finančnú kapacitu európskych štátov. V tomto ohľade je dôležité, aby sa stranám umožnilo pripojiť k svojim záväzkom ďalšie v neskor-

---

9 Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001*, s. 6056, č. 229, dostupné online na:

[https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/\\$File/text_charty_z_Zz.pdf](https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/$File/text_charty_z_Zz.pdf)

10 Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001*, s. 6056, č. 229, dostupné online na: [https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/\\$File/text_charty_z_Zz.pdf](https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/$File/text_charty_z_Zz.pdf)

šom štádiu, keď sa ich právna situácia rozvinie alebo im to dovoľia ich finančné okolnosti.¹¹

Všeobecné informácie o procese pristúpenia SR k charte

Ako sme už uviedli, Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov (ďalej len „charta“) bola v Štrasburgu otvorená na podpis členskými štátmi Rady Európy 5. novembra 1992. V mene Slovenskej republiky (ďalej „SR“) bola charta podpísaná v Štrasburgu 20. februára 2001. Národná rada SR vyslovila súhlas s chartou uznesením č. 1497 z 19. júna 2001. Prezident SR ju ratifikoval 20. júla 2001 a ratifikačná listina bola uložená a zaregistrovaná u depozitára, generálneho tajomníka Rady Európy, 5. septembra 2001. Charta nadobudla platnosť 1. marca 1998 na základe článku 19 ods. 1, a pre SR nadobudla platnosť 1. januára 2002 na základe článku 19 ods. 2. Text charty bol publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom 588/2001.¹²

Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov poskytuje kontrolný mechanizmus na hodnotenie uplatňovania charty v zmluvnom štáte s cieľom dať podľa potreby odporúčania na zlepšenie legislatívy, politiky a praxe. Ústredným prvkom tohto postupu je Výbor expertov zriadený podľa článku 17 charty. Jeho hlavným účelom je skúmať skutočnú situáciu regionálnych alebo menšinových jazykov v danom štáte, poskytnúť Výboru ministrov hodnotenie dodržiavania záväzkov zo strany zmluvného štátu a v prípade potreby nabádať členský štát, aby postupne dosahoval vyššiu úroveň zaangažovanosti. Na uľahčenie tejto úlohy Výbor ministrov v súlade s článkom 15 ods. 1 prijal osnovu implementačných správ, ktoré má zmluvný štát predkladať generálnemu tajomníkovi Rady Európy. Príslušná vláda túto správu zverejní. Zmienená osnova vyžaduje od štátov informácie o konkrétnom uplatňovaní charty, o všeobecnej politike pre jazyky chránené podľa časti II charty a podrobnejší opis všetkých opatrení, ktoré sa prijali pri uplatňovaní ustanovení vybraných pre každý jazyk chránený podľa časti III charty. Prvou úlohou Výboru je preto preskú-

---

11 http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-121252?prefixFile=m_

12 www.zbierka.sk/sk/.../588-2001-z-z.p-6135.pdf

---

mať informácie uvedené v periodickej správe pre všetky relevantné regionálne alebo menšinové jazyky na území príslušného štátu.

Úlohou Výboru je vyhodnotiť existujúce právne akty, predpisy a skutočnú prax uplatňovaných v každom štáte v súvislosti s jeho regionálnymi alebo menšinovými jazykmi. Na tento účel Výbor prijal vlastné pracovné metódy: zhromažďuje informácie od príslušných orgánov a z nezávislých zdrojov v rámci štátu s cieľom získať pravdivý a korektný prehľad o skutočnej jazykovej situácii; po predbežnom preskúmaní periodickej správy Výbor v prípade potreby predloží príslušnému štátu niekoľko otázok týkajúcich sa nejasných alebo v správe nedostatočne rozpracovaných záležitostí; po tomto písomnom postupe delegácia Výboru zvyčajne vycestuje do príslušného štátu s cieľom overiť situáciu na mieste, kde sa stretáva so subjektami a združeniami, ktorých práca úzko súvisí s používaním relevantných jazykov, a konzultuje s orgánmi záležitosti, na ktoré bola upozornená. Po ukončení tohto postupu Výbor expertov vypracuje svoju vlastnú hodnotiacu správu, ktorú predkladá Výboru ministrov spolu s návrhmi na odporúčania, ktoré môže Výbor ministrov na základe svojho rozhodnutia adresovať príslušnému členskému štátu.¹³

Doteraz SR predložila 4 správy o implementácii charty v SR – v rokoch 2003, 2008, 2012, 2014, a Výbor expertov vypracoval svoje hodnotiace správy k trom z nich – v rokoch 2006, 2009, 2012¹⁴ a zároveň predložil odporúčania vláde SR.¹⁵ V roku 2014 SR predložila 4. správu o implementácii charty v SR¹⁶ a v septembri 2015 v SR prebiehal 4. monitorovací cyklus Výboru expertov.¹⁷

13 Výkladová správa k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov, dostupné online na http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov

14 Дискусія Русинів з незалежним вибором експертів Ради Європи. In: *Народны новинки*, XXII, 6, 2012, с. 2; ЗОЗУЛЯК, А.: Даготры проблемы русиньской культуры. In: *Народны новинки*, XXII, 6, 2012, с. 2; ПЛІШКОВА, А.: Пріоріты Русинів у навчально-виховній сфері. In: *Народны новинки*, XXII, 6, 2012, с. 2.

15 http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov

16 https://lt.justice.gov.sk/Attachment/Charta%20jazykov_4_sprava_docx.pdf?instEID=1&attEID=75083&docEID=408146&matEID=7922&langEID=1&tStamp=20150130141923640

17 МЕДВІДЬ, П.: Русины Словакії на стрічі з експертами Ради Європи. Dostupné on-

---

Prijatie charty Slovenskou republikou vychádza z *Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky* (časť IV. 4. D. Zahraničná politika) z roku 1998,¹⁸ v ktorom je zakotvená podpora jej podpisu. Vláda SR v bode 39 záznamu z rokovania z 12. júla 2000 poverila Ministerstvo zahraničných vecí v septembri 2000, aby – ako koordinátor dojednávania medzinárodných zmlúv – prerokovalo s príslušnými zainteresovanými rezortmi otázku súvisiace s prístupom SR k charte.

Pri uložení ratifikačnej listiny urobila SR vyhlásenie, ktoré znie:

„1. SR vyhlasuje, že prijatú chartu bude uplatňovať v súlade s Ústavou SR a príslušnými medzinárodnými dohovormi, ktoré zaručujú rovnosť občanov pred zákonom bez ohľadu na ich pôvod, rasu, náboženstvo alebo národnosť, s cieľom podporovať európske jazykové dedičstvo bez ujmy na používaní štátneho jazyka.

2. SR vyhlasuje podľa článku 1 písm. b) charty, že pojem „územie, na ktorom sa používa regionálny alebo menšinový jazyk,“ sa vzťahuje na obce podľa nariadenia vlády SR č. 221/1999 Z.z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania SR patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20% obyvateľstva z 25. augusta 1999, a to vrátane uplatňovania jej článku 10.

3. Podľa článku 3 ods. 1 charty „regionálnymi alebo menšinovými jazykmi“ v SR sú jazyky: bulharský, český, chorvátsky, maďarský, nemecký, poľský, rómsky, rusínsky a ukrajinský.“¹⁹

Uplatňovanie ustanovení charty (podľa jej článku 2 ods. 2²⁰) pre rusínsky jazyk²¹ sa vzťahuje na tieto články:

---

line na <http://www.lem.fm/rusinyi-slovakii-na-strichi-z-ekspertami-radyi-evropyi/>

18 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky od 30.10.1998 do 15.10.2002, dostupné online na http://www.vlada.gov.sk/data/files/981_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-30-10-1998-do-15-10-2002.pdf

19 Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001*, dostupné online na: [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/\\$File/text_charta_z_Zz.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/$File/text_charta_z_Zz.pdf)

20 Vo vzťahu ku každému jazyku, ktorý sa uvedie pri ratifikácii, prijatí alebo schválení podľa článku 3, sa každá zmluvná strana zaväzuje uplatňovať minimálne 35 odsekov alebo písmen vybraných z ustanovení časti III tejto charty, pričom najmenej tri musia byť vybrané z článkov 8 a 12 a po jednom z článkov 9, 10, 11 a 13. Pozri Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov, čl. 2, ods. 2. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001*, s. 6056-6057.

21 ПЛИШКОВА, А.: Харту характеризует дифференцированный прístup к меньшинам СР. In: *Народны новинкы*, XI, 5-8, 2001, c. 3; BANDURIČ, I.: Európska Charta a jej plnenie v pod-

---

Článok 8 – Vzdelávanie – ods. 1 písm. a) bod ii, písm. b) bod ii, písm. c) bod ii, písm. d) bod ii, písm. e) bod ii, písm. f) bod ii, písm. g), h), i);

Článok 9 – Súdnictvo – ods. 1 písm. a) body ii a iii, písm. b) body ii a iii, písm. c) body ii a iii, písm. d), ods. 3;

Článok 10 – Správne orgány a verejné služby – ods. 1 písm. a) body iii a iv, ods. 2 písm. b), c), d), f), g), ods. 3 písm. c), ods. 4 písm. a), c), ods. 5;

Článok 11 – Médiá – ods. 1 písm. a) bod iii, písm. b) bod ii, písm. c) bod ii, písm. d), písm. e) bod i, písm. f) bod ii, ods. 2 a 3;

Článok 12 – Kultúrna činnosť a kultúrne zariadenia – ods. 1 písm. a), b), c), d), e), f), g), ods. 2 a 3;

Článok 13 – Ekonomický a sociálny život – ods. 1 písm. a), b), c), ods. 2 písm. c);

Článok 14 – Cezhraničná spolupráca – písm. a).

Orgány a organizácie zaoberajúce sa ochranou jazykov menšín v SR

V SR nie je vytvorený osobitný orgán verejnej moci, zameraný len na implementáciu charty vrátane otázky ochrany regionálnych alebo menšinových jazykov. Ochrana menšinových jazykov tvorí súčasť širšej ochrany národnostných menšín poskytovanej na rôznych úrovniach v súvislosti s ochranou základných ľudských práv a slobôd. Na vládnej úrovni záležitosti národnostných menšín a etnických skupín vrátane ochrany jazykov menšín spočiatku patrili do pôsobnosti podpredsedu vlády SR pre európsku integráciu, ľudské práva a menšiny, od roku 2012 pod Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny Úradu vlády SR.²² Ako poradný orgán vlády v uvedených otázkach pôsobila spočiatku Rada vlády SR pre národnostné menšiny a etnické skupiny, v ktorej boli zastúpení predstavitelia národnostných menšín (uznesenie vlády č. 27 zo 17. januára 2001), od roku 2011 je to Výbor

---

mienkach Rusínov SR. In: *Народны новинкы*, XXII, č. 7 – 8, s. 1-2, č. 9, s. 2, 2012.

22 <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk>

---

pre národnostné menšiny a etnické skupiny,²³ ktorý je stálym odborným orgánom Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť pre otázky týkajúce sa národnostných menšín a etnických skupín a ich príslušníkov a pre oblasť implementácie charty v zmysle čl. 7 ods. 4 charty a Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín v zmysle čl. 15 dohovoru. Plní funkciu konzultatívneho orgánu vo veciach účasti príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín v zmysle čl. 34 ods. 2 písm. c) Ústavy SR. Jednotlivé ministerstvá prihlasujú v rozsahu svojej pôsobnosti na uvedené otázky pri vykonávaní právnych predpisov. Ústavný súd Slovenskej republiky rozhoduje o podaniach týkajúcich sa ochrany ústavných práv občanov vrátane práva na používanie jazyka národnostných menšín.

Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov má v zmysle článku 7 ods. 5 Ústavy SR **prednosť** pred zákonmi. Súčasne však ide o medzinárodnú zmluvu, na ktorej vykonanie je potrebná podrobnejšia vnútroštátna právna úprava. Väčšina relevantných vnútroštátnych predpisov upravujúcich otázky zakotvené v charte bola prijatá ešte pred prijatím charty. Viaceré z nich boli neskôr zmenené alebo doplnené.²⁴

Implementácia charty v SR v Časti II: Ciele a zásady vytýčené v zmysle čl. 2 ods. 1

V stručnosti zhrnieme, ktoré sú hlavné ciele a zásady charty (článok 7 charty), k plneniu ktorých sa SR v tejto časti zaviazala:

„1. Vo vzťahu k regionálnym alebo menšinovým jazykom, v oblastiach, kde sa tieto používajú, a podľa stavu jednotlivých jazykov, zmluvné strany založia svoju politiku, legislatívu a prax na nasledovných cieľoch a zásadách:

a) uznanie regionálnych alebo menšinových jazykov ako prejavu kultúrneho bohatstva,

---

²³ <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/vybor-pre-narodnostne-mensiny-a-etnicke-skupiny/>

²⁴ Pozri Legislatívny rámec pre jazyky menšín v Slovenskej republike, dostupné online na http://www.niton.sk/documents/89-717-7081-legislativny_ramec_pre_jazyky_mensin_v_slovenskej_republike.pdf

---

b) rešpektovanie geografickej oblasti každého regionálneho alebo menšinového jazyka tak, aby existujúce, prípadne pripravované administratívne rozdelenie nekládlo prekážky podpore tohto regionálneho alebo menšinového jazyka,

c) potreba rozhodného postupu pri podpore regionálnych alebo menšinových jazykov na účel ich zachovania,

d) uľahčenie a/alebo podpora slovného alebo písomného prejavu v regionálnom alebo menšinovom jazyku vo verejnom a v súkromnom živote,

e) udržiavanie a rozvoj stykov v oblastiach upravených v tejto charte medzi skupinami používajúcimi regionálny alebo menšinový jazyk a inými skupinami žijúcimi v štáte, ktoré používajú jazyk v identickej alebo blízkej podobe, ako aj nadviazanie kultúrnych vzťahov s inými skupinami v štáte, ktoré používajú odlišné jazyky,

f) poskytnutie primeraných foriem a prostriedkov na vyučovanie a štúdium regionálnych alebo menšinových jazykov na všetkých vhodných stupňoch,

g) poskytnutie zvýhodnení, ktoré by umožnili osobám neovládajúcim regionálny alebo menšinový jazyk a žijúcim v oblasti, kde sa tento jazyk používa, aby sa im v prípade záujmu umožnilo jeho ovládnutie,

h) podpora štúdia a výskumu regionálnych alebo menšinových jazykov na univerzitách alebo ekvivalentných inštitúciách,

i) podpora vhodných foriem medzinárodných výmen v oblastiach upravených v tejto charte pre regionálne alebo menšinové jazyky, ak sa používajú v identickej alebo blízkej podobe v dvoch alebo vo viacerých štátoch.

2. Strany sa zaväzujú eliminovať, ak tak ešte neurobili, všetky nepodložené rozdiely, výnimky, obmedzenia alebo výhody pri používaní regionálneho alebo menšinového jazyka, ktorých účelom je odradiť alebo ohroziť jeho udržiavanie alebo rozvoj. Prijatie osobitných opatrení v prospech regionálnych alebo menšinových jazykov, ktoré majú podporiť rovnoprávnosť medzi užívateľmi týchto jazykov a ostatným obyvateľstvom, alebo opatrení, ktoré prihliadajú na ich osobitné podmienky, nemožno považovať za diskriminačné opatrenie voči užívateľom rozšírenejších jazykov.

---

3. *Strany sa zaväzujú podporovať vhodnými prostriedkami vzájomné porozumenie medzi všetkými jazykovými skupinami v krajine, a predovšetkým zahrnúť rešpektovanie, porozumenie a toleranciu voči regionálnym alebo menšinovým jazykom do výchovy a vzdelávania poskytovaného v krajine, a k uvedenému prístupu viesť aj masovokomunikačné prostriedky.*

4. *Pri určovaní politiky voči regionálnym alebo menšinovým jazykom zmluvné strany vezmú do úvahy potreby a želania formulované skupinami, ktoré uvedené jazyky používajú. V prípade potreby môžu zakladať poradné orgány, ktoré by pomáhali orgánom vo všetkých otázkach týkajúcich sa regionálnych alebo menšinových jazykov.*

5. *Strany sa zaväzujú uplatňovať, mutatis mutandis (pozn. – po nevyhnutných úpravách), zásady uvedené v odsekoch 1 až 4 pre jazyky bez územia. Pre tieto jazyky však platí, že druh a rozsah prijatých opatrení na účel realizácie tejto charty treba stanoviť primerane, zohľadňujúc potreby a želania, ako aj tradície a charakteristické črty skupín, ktoré tieto jazyky používajú.* ²⁵

Hodnotenie Výboru expertov v súvislosti s plnením Slovenskou republikou časti II charty

Výbor expertov sa nevyjadroval k tým ustanoveniam, ku ktorým neboli v jeho prvej správe uvedené žiadne zásadné otázky a pri ktorých nezískal žiadne nové podnety vyžadujúce revidovanie hodnotenia, avšak vyhradil si právo situáciu v budúcnosti opäť prehodnotiť. V časti II v článku 7 sa to týka ods. 1 písm. a), d), e) a i). K ostatným odsekom a písmenám článku 7 (Ciele a zásady) charty Výbor expertov počas jednotlivých monitorovacích cyklov predložil nasledujúce komentáre, hodnotenia a odporúčania, ktoré sa týkajú rusínskeho jazyka:

ODSEK 1

g poskytnutie zvýhodnení, ktoré by umožnili osobám neovládajúcim regionálny alebo menšinový jazyk a žijúcim v ob-

---

25 Správa o implementácii Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. Bratislava 2003, s. 10-11, dostupné online na http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov

---

lasti, kde sa tento jazyk používa, aby sa im v prípade záujmu umožnilo jeho ovládnutie

V rámci prvého monitorovacieho cyklu Výbor expertov vyzval slovenské orgány, „*aby umožnili osobám neovládajúcim regionálny alebo menšinový jazyk naučiť sa ho, ak si to želajú*“.

V druhej periodickej správe sa neuvádzajú žiadne informácie o opatreniach, cieľom ktorých je poskytnúť takéto možnosti.

h podpora štúdia a výskumu regionálnych alebo menšinových jazykov na univerzitách alebo ekvivalentných inštitúciách

V rámci prvého monitorovacieho cyklu nemala žiadna univerzita katedru, ktorá by sa venovala rusínskemu jazyku a kultúre, no na Prešovskej univerzite sa od akademického roku 1999/2000 realizovala rozšírená forma výučby rusínskeho jazyka a kultúry. Výbor expertov požiadal slovenské orgány, aby poskytli dodatočné informácie o tomto programe a zároveň ich vyzval, aby prijali potrebné opatrenia na urýchlenie vytvárania zariadení na štúdium rusínskeho jazyka a kultúry.²⁶

Druhá periodická správa predložená v období existencie Ústavu regionálnych a národnostných štúdií²⁷ na Prešovskej univerzite konštatovala, že v rámci tohto ústavu funguje oddelenie rusínskeho jazyka a kultúry a univerzita poskytuje možnosť štúdia učiteľského smeru so zameraním na rusínsky jazyk. Na činnosť tohto oddelenia nadviazal samostatný Ústav rusínskeho jazyka a kultúry²⁸ zriadený v roku 2008 so svojimi pedagogickými a vedecko-výskumnými úlohami. Výbor expertov ocenil pokrok, ktorý slovenské orgány dosiahli v implementácii tohto bodu charty.²⁹

---

26 Hodnotiaca správa Výboru expertov charty jazykov (1. kolo monitorovania), dostupné online na http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov

27 PLIŠKOVÁ, A.: Náčrt histórie, súčasnosti a novej perspektívy Oddelenia rusínskeho jazyka a kultúry Ústavu regionálnych a národnostných štúdií Prešovskej univerzity. In: PLIŠKOVÁ, A. (zost.): *Jazyková kultúra a jazyková norma v rusínskom jazyku / Языковая культура и языковая норма в русинском языке*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove - Ústav regionálnych a národnostných štúdií, 2007, s. 5-22.

28 PLIŠKOVÁ, A.: Karpatorusínistika v kontexte dejín Prešovskej univerzity. In: *Univerzita v kontexte zmien : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 28. - 30. novembra 2012 v Prešove*. Ed. Peter Kónya. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2014, s. 442-449.

29 Druhá Hodnotiaca správa Výboru expertov charty jazykov, dostupné online na <http://>

ODSEK 3

Strany sa zaväzujú podporovať vhodnými prostriedkami vzájomné porozumenie medzi všetkými jazykovými skupinami v krajine, a predovšetkým zahrnúť rešpektovanie, porozumenie a toleranciu voči regionálnym alebo menšinovým jazykom do výchovy a vzdelávania poskytovaného v krajine, a k uvedenému prístupu viesť aj masovokomunikačné prostriedky

V rámci prvého monitorovacieho cyklu Výbor expertov vyzval slovenské orgány, aby

„– posilnili snahy v oblasti vzdelávania a médií venované zvyšovaniu povedomia väčšinového obyvateľstva hovoriaceho po slovensky o všetkých regionálnych alebo menšinových jazykoch používaných v Slovenskej republike;

– konkrétne podporili špecifickosť rusínskeho jazyka.“³⁰

Hodnotenie Výboru expertov v časti III charty po overení situácie v teréne, t. j. na základe komunikácie s reprezentantmi rusínskych národnostných subjektov

Vzhľadom na rozsah hodnotení obsiahnutý vo všetkých troch hodnotiacich správach Výboru expertov a vzhľadom na stanovený rozsah príspevku, sústredíme sa iba na jednotlivé body a písmená Článku 8 charty v oblasti Vzdelávanie, ktoré sa SR zaviazala implementovať, na hodnotenie ich plnenia v každom monitorovacom cykle a na odporúčania Výboru ministrov RE.

Článok 8 – Vzdelávanie

Podľa tohto článku majú orgány na základe záväzkov SR *umožniť* vyučovanie v regionálnych alebo menšinových jazykoch na rôznych stupňoch vzdelávania. Znamená to, že **ponuka musí predchádzať do-
pyt, t. j. vzdelávanie je potrebné zorganizovať skôr, ako sa na orgá-**

---

www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovyh_jazykov

30 Druhá Hodnotiacia správa Výboru expertov charty jazykov, s. 11, bod 46, bod dostupný online na https://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovyh_jazykov

---

ny obrátia rodičia alebo žiaci. Rovnako je potrebné, aby táto ponuka bola **kontinuálna** medzi jednotlivými stupňami vzdelávania v príslušných geografických oblastiach.

Okrem toho musia orgány aktívne informovať rodičov, resp. žiakov o dostupnosti vzdelávania v regionálnom alebo menšinovom jazyku a nabádať ich, aby sa o takéto vzdelávanie uchádzali.

V rámci prvého monitorovacieho cyklu Výbor ministrov RE odporučil slovenským orgánom, aby „**prijali opatrenia vo výučbe rusínkeho jazyka na všetkých stupňoch vzdelávania**“.³¹

V druhom monitorovacom cykle Výbor ministrov RE odporučil slovenským orgánom, aby „**zabezpečili výučbu všetkých menšinových jazykov na všetkých príslušných úrovniach a aby o jej dostupnosti informovali rodičov**“.³²

Odsek 1

V oblasti vzdelávania sa zmluvné strany zaväzujú na územiach, kde sa také jazyky používajú, podľa situácie každého z týchto jazykov a bez ujmy na výučbe oficiálneho(ych) jazyka(ov) štátu:

Predškolská výchova

Písmeno: a ...

Bod: ii – umožniť, aby prevažná časť predškolskej výchovy bola zabezpečená v príslušných regionálnych alebo menšinových jazykoch

So vznikom základných škôl s vyučovacím jazykom rusínskym na Slovensku začínajú zároveň vznikať aj materské školy s výchovným jazykom rusínskym: Čabiny (2008), Bajerovce (2011 – 2014), Kalná Roztoka (2014). Nemáme však vedomosti o tom, aby v obciach, kde žije minimálne 20% obyvateľov rusínskej národnosti, v ktorých existujú vo všeobecnosti základné školy alebo dokonca ZŠ s vyučovaním

---

31 Hodnotiaca správa Výboru expertov charty jazykov (1. kolo monitorovania), dostupné online na http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovyh_jazykov

32 Druhá Hodnotiaca správa Výboru expertov charty jazykov, dostupné online na http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovyh_jazykov

---

rusínskeho jazyka, sa realizovala zo strany zriaďovateľov materských škôl, teda Obecných úradov, aktívna ponuka, resp. propagácia možnosti výchovy v predškolských zariadeniach v materinskom rusínskom jazyku. Ojedinelé pokusy o sprostredkovanie informácií v tejto veci boli zaregistrované skôr zo strany jednotlivých členov rusínskych občianskych združení – avšak nemali želaný efekt z toho dôvodu, že:

1. nemali systematický charakter, pretože chýbala finančná podpora takýchto aktivít,
2. nemali podporu zriaďovateľov,
3. neexistovali dostatočne pragmatické dôvody, ktoré by presvedčili rodičov,
4. neexistoval výkonný štátny orgán, ktorý by sprostredkované informácie a návrhy uviedol do praktického života,
5. neexistovali žiadne stimulačné mechanizmy, napr. finančné zvýhodnenie zakladania materských škôl s výchovným jazykom rusínskym, čo v regióne ekonomicky slabom je dosť závažný moment.

Výbor expertov považoval v prvom aj druhom monitorovacom cykle tento záväzok za **nesplnený**. Vyzval slovenské orgány, aby prijali opatrenia na zabezpečenie významnej časti predškolského vzdelávania v rusínčine a aby sa postarali o to, aby bola kontinuálna ponuka na rôznych stupňoch vzdelávania.

Podľa tretej periodickej správy SR predškolské vzdelávanie v rusínčine je dostupné v regióne, kde sa týmto jazykom hovorí, a v obciach, kde existujú školy s vyučovacím jazykom rusínskym – Čabiny, Bajerovce, Kalná Roztoka, a v menšinovej škôlke v Prešove (sic!). Orgány argumentujú nezáujmom rodičov o vzdelávanie v rusínčine. Problémom však je absencia systematického prístupu zo strany orgánov k otázke informovania rodičov.

V 3. monitorovaní Výbor expertov považoval tento záväzok iba za **čiastočne splnený**.³³

---

33 Tretia Hodnotiaca správa Výboru expertov, dostupné online na http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov

---

Зákladné vzdelávanie

b ...

ii – zabezpečiť, aby prevažná časť vyučovania na základnom stupni bola zabezpečená v príslušných regionálnych alebo menšinových jazykoch

V SR v súčasnosti existujú iba 2 ZŠ s vyučovacím jazykom rusínskym (Čabiny, Kalná Roztoka), v ktorých okrem predmetu rusínsky jazyk a kultúra sa v rusínskom jazyku na I. stupni ZŠ vyučujú aj iné predmety (hudobná, výtvarná, telesná výchova a regionálna výchova – vlastiveda), a 4 ZŠ s vyučovaním rusínskeho jazyka (Medzilaborce, Svidník, Radvaň nad Laborcom, Pčoliné), kde sa vyučuje predmet rusínsky jazyk a kultúra ako nepovinný alebo vo forme krúžku. Počet škôl vyučujúcich rusínsky jazyk v SR je pomerne stabilný, hoci veľmi nízky napriek tomu, že na Slovensku stúpol počet obcí s minimálne 20-percentným osídlením Rusínov zo 68 v roku 1991 na 91 v roku 2001 až na 124 v roku 2011. V niektorých ZŠ sa vyučovanie rusínskeho jazyka prestalo realizovať vraj pre nezáujem rodičov (ZŠ Kolbovce, ZŠ Šarišský Štiavnik, ZŠ Duchnovičova v Medzilaborciach, II. ZŠ vo Svidníku, ZŠ 1. mája v Snine, ZŠ v Stakčíne), v iných sa zase začalo realizovať pre záujem rodičov s cieľom zachovať školu v obci (Kalná Roztoka, Čabiny, Bajerovce). Tým samozrejme nechceme povedať, že počet ZŠ, na ktorých sa vyučuje rusínsky jazyk, je uspokojivý, naopak, sú tu veľmi veľké rezervy, ktoré sú dôsledkom pasivity zriaďovateľov týchto škôl a absencie štátneho orgánu, ktorý by plnenie ustanovení charty v oblasti vzdelávania v rusínskom jazyku sledoval, realizoval a vyvíjal podporné aktivity v tomto smere.³⁴ Tejto problematike sa iba čiastočne venujú rusínske občianske združenia v rámci svojich kultúrnych projektov,³⁵ avšak nedisponujú profesionálnymi pracovníkmi,

---

34 BANDURIČ, I.: Niektoré nedostatky v podpore národnostných menšín. In: *Народны новинки*, XXII, 9, 2012, s. 1-2.

35 КОПОРОВА, К.: Вызывам русиньскы організації - організуйте бісіды з родичами, dostupné online na http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_osvita.html#Вызывам_русиньскы_організації_—; КОПОРОВА, К.: Быти Русином не є мінус, але плус : На бісіді з кленовскыма школярыми, dostupné online na http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_osvita.html#быти_русином_не_є_мінус,_але_плус; КОПОРОВА, К.: Пестуйме народну свідомость у школярів (Русиньска місія по школах продовжує), dostupné online na http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_osvita.html#Пестуйме_народну_свідомость_у_школяр-

---

ktorí by mohli byť nápomocní v tejto oblasti, pretože svoju činnosť vyvíjajú iba na báze dobrovoľnosti, takže bez akýchkoľvek kompetencií a finančných zdrojov nemôžu na seba zobrať ani takú veľkú zodpovednosť v oblasti školstva. Je to úloha pre štát, ktorý by mal stimulovať vznik a podporovať existenciu takýchto škôl špeciálnymi mechanizmami. Výbor expertov teda považoval tento záväzok v rámci prvého monitorovacieho cyklu za **nesplnený** a vyzval slovenské orgány, aby prijali opatrenia na zabezpečenie významnej časti základného vzdelávania v rusínčine, ako aj a na zabezpečenie ponuky kontinuálneho vzdelávania na rôznych stupňoch.

V druhej periodickej správe SR sa uvádza, že od roku 2008 bude vyučovanie v rusínskom jazyku poskytovať iba jedna ZŠ. Ďalšie tri ZŠ vyučujú rusínsky jazyk ako zjavne voliteľný vyučovací predmet (štyri triedy, 34 žiakov). Výbor expertov konštatoval, že tento záväzok si vyžaduje, aby sa podstatná časť vyučovania na základnom stupni uskutočňovala v rusínskom jazyku, čo znamená, že okrem výučby *daného jazyka* sa musia aj ostatné predmety vyučovať *v rusínskom jazyku*. Toto ustanovenie musí byť integrálnou súčasťou učebných osnov. Výbor expertov považoval tento záväzok za **nesplnený**, pretože počet škôl vyučujúcich rusínsky jazyk a literatúru sa výrazne znížil (v predošlom monitorovacom cykle ich bolo osem).

Podľa tretej periodickej správy poskytovala v školskom roku 2010/2011 vyučovanie v rusínčine iba jedna základná škola a rusínčina ako materinský jazyk sa vyučoval na troch školách.

Výbor expertov považuje tento záväzok SR iba za **častočne splnený**.

рїв; КОПОРОВА, К.: Презентація русинського языка в школах, dostupné online na http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_jazyk.html#Презентація_русинського_языка_в_школах; ГАЙ, М.: Родічі і школярі : Нукать ся вам красна дорога познання, вкrotchте на ню!, dostupné online na http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_osvita.html#Родічі_і_школярі:_Нукать_ся_вам_красна_дорога_познання,_вкrotchте_на_ню!; ЗОЗУЛЯК, А.: Любе нам материньске родне слово, dostupné online na: http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_akcii.html#Любе_нам_материньске_родне_слово...; З[озуляк], А.: Стрїчі з родным словом продовжують і того року, dostupné online na: http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_akcii.html#Стрїчі_з_родным_словом_продовжують_і_того_року_.

c ...

ii – umožniť, aby prevažná časť vyučovania na stredných školách bola zabezpečená v regionálnych alebo menšinových jazykoch

Je pravda, že rusínsky jazyk sa v súčasnosti nevyučuje na žiadnej strednej škole. Na Gymnáziu v Medzilaborciach v školskom roku 2002/2003 sa realizovala výučba rusínskeho jazyka ako nepovinného predmetu, ktorú zabezpečoval absolvent Prešovskej univerzity, prehlbenej formy štúdia rusínskeho jazyka a kultúry. O rok neskôr táto výučba zanikla a podľa informácií z webovej stránky na tomto gymnáziu sa viedol už iba krúžok rusínskeho jazyka a kultúry. To však neznamená, že na východe Slovenska neexistujú predpoklady na vznik stredných škôl s vyučovaním rusínskeho jazyka. Skôr naopak, a negatívny výsledok je znovu ovplyvnený nedostatočnou aktivitou či skôr nečinnosťou v tejto otázke kompetentných štátnych inštitúcií a zriaďovateľov stredných škôl, a v neposlednom rade takisto riaditeľov stredných škôl. Zaevidované boli pokusy o založenie triedy alebo skupiny v rámci triedy s vyučovaním rusínskeho jazyka na Strednej pedagogickej škole v Prešove, ktorá by mala vychovávať učiteľov aj pre národnostne zmiešané regióny alebo obce s menšinovým rusínskym obyvateľstvom.³⁶ Napriek tomu, že určitý počet žiakov tejto školy po prezentačných akciách Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity a reprezentantov niektorých rusínskych občianskych združení prejavoval záujem o vyučovanie rusínskeho jazyka, vedenie školy nakoniec výučbu nezačalo, argumentujúc nedostatočným počtom prihlásených žiakov a absenciou kvalifikovaného učiteľa, a týchto žiakov zaradilo na výučbu iných jazykov.

Z pozície ÚRJJK PU existujú snahy pravidelne propagovať možnosti vyučovania rusínskeho jazyka na stredných školách cez projekty *Deň otvorených dverí na Prešovskej univerzite* (2008 – 2010), tri ročníky ktorých podporil grantový systém Ministerstva kultúry SR, a v ďal-

---

36 КОПОРОВА, К.: Русинський язык на педагогічній академії, dostupné online na [http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_osvita.html#rodicia](http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_osvita.html#Русинський_язык_на_педагогічній_академії; К[опорова] К.: На академії мож ся учіти і русинський язык, dostupné online na <a href=)

ších dvoch rokoch (2011 – 2012) tzv. *odborná* komisia Úradu vlády SR tento projekt neodôvodnene zamietla bez toho, aby odporučila vhodnú alternatívu, ako sprostredkovať študentom SŠ obsah vyučovania predmetu rusínsky jazyk a kultúra. Každoročne pritom účastníkmi projektu bolo vyše 200 stredoškolákov z okresov severovýchodného Slovenska, kde žije kompaktné rusínske obyvateľstvo (Humenné, Snina, Svidník, Bardejov, Stará Ľubovňa, Medzilaborce), pričom niektorí z nich následne prejavili záujem o vysokoškolské štúdium rusínskeho jazyka a literatúry na Prešovskej univerzite. Myslíme si, že vhodným riešením problému by bolo začať rozvíjať aktivity na založenie štátneho bilingválneho slovanského gymnázia (napr. v Prešove) na báze ruského a rusínskeho jazyka, v ktorom by sa mohli uplatniť ako stredoškolskí učitelia aj absolventi Prešovskej univerzity študujúci učiteľskú kombináciu ruský jazyk a literatúra – rusínsky jazyk a literatúra. Takisto za produktívne považujeme zriadenie systemizovaných pracovných miest pre profesionálnych pracovníkov v rámci Prešovského samosprávneho kraja, ktorí by mali na starosti plnenie štátnej legislatívy vo vzťahu k výučbe rusínskeho jazyka, literatúry a kultúry na stredných školách, ako aj prijatých ustanovení charty.

Výbor expertov teda považoval tento záväzok v rámci prvého monitorovacieho cyklu za **nesplnený**.

Druhá periodická správa takisto konštatovala, že rusínsky jazyk sa nevyučuje na žiadnej strednej škole. Aj v druhom monitorovacom cykle teda výbor expertov považoval tento záväzok za **nesplnený** a opätovne vyzval slovenské orgány, aby prijali opatrenia na zabezpečenie významnej časti stredného vzdelávania v rusínčine a aby sa postarali o kontinuálnu ponuku na rôznych stupňoch vzdelávania.

Podobne aj 3. periodická správa konštatovala absenciu stredných (alebo aj technických a odborných škôl vyučujúcich v rusínčine a Výbor expertov považoval tento záväzok SR za **nesplnený**.

Odborné a učňovské vzdelávanie

d ...

ii – umožniť, aby prevažná časť vyučovania na odborných sko-

---

lách bola zabezpečená v príslušných regionálnych alebo menštinových jazykoch

Myslíme si, že na danom stupni rozvoja rusínskeho jazyka je možné zabezpečiť na odborných školách iba vyučovanie predmetov rusínsky jazyk, rusínska literatúra, rusínska kultúra, regionálna výchova a dejiny v rusínskom jazyku. Chýbajú však podporné a stimulujúce aktivity kompetentných štátnych orgánov a zriaďovateľov takýchto škôl, ktoré by v tomto smere boli iniciátormi vzdelávania v rusínskom jazyku, ako aj kontrolného orgánu, ktorý by hodnotil úroveň plnenia prijatých záväzkov.

Výbor expertov teda považoval tento záväzok v rámci 1. monitorovacieho cyklu za **nesplnený** a vyzval slovenské orgány, aby prijali opatrenia zabezpečujúce podstatnú časť výučby na odborných a učňovských školách v rusínskom jazyku.

Druhá aj tretia periodická správa SR konštatuje, že rusínsky jazyk sa v súčasnosti nevyučuje na žiadnej odbornej škole a následne Výbor expertov konštatoval **nesplnenie** ani tohto záväzku. Zhrňujúc Výbor expertov vyzval slovenské orgány, aby „*prijali opatrenia zabezpečujúce podstatnú časť predškolskej výchovy a výučby na základných, stredných, odborných a učňovských školách v rusínskom jazyku a zabezpečili kontinuitu ponuky na všetkých stupňoch vzdelávania*“.³⁷

Univerzitné a vysokoškolské vzdelávanie

e...

ii – zabezpečiť prostriedky na štúdium týchto jazykov ako odborných predmetov univerzitného a iného vysokoškolského štúdia

Od akademického roku 1999/2000 z iniciatívy vlády SR na Prešovskej univerzite bol založený Ústav národnostných štúdií a cudzích jazykov s Oddelením rusínskeho jazyka a kultúry, ktorý poskytoval do konca akademického roka 2005/2006 iba prehĺbenú formu štúdia rusínskeho jazyka pre študentov Učiteľstva pre I. stupeň ZŠ. Po dl-

---

37 Tretia Hodnotiaca správa Výboru expertov, s. 30, dostupné online na: [https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CC619DD618C614B2C-1257CDF00401371_SK/\\$File/140228_3_Hodnotiaca_sprava_vyboru_expertov.pdf](https://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_CC619DD618C614B2C-1257CDF00401371_SK/$File/140228_3_Hodnotiaca_sprava_vyboru_expertov.pdf)

---

horočných problémoch a obštrukciách, až v roku 2005 bol napokon Akreditačnou komisiou SR schválený (pozn. A. P. – *projekt študijného programu bol vypracovaný a predložený na akreditáciu ešte v roku 2002*) projekt učiteľského bakalárskeho študijného programu (ŠP) rusínsky jazyk a literatúra,³⁸ a v roku 2008 aj magisterského ŠP rusínsky jazyk a literatúra. Obidva ŠP od roku 2008 realizuje už samostatný Ústav rusínskeho jazyka a kultúry na PU,³⁹ ktorý okrem toho realizuje aj projekty vzdelávacieho charakteru na báze grantovej podpory štátu, ak ich odporučí schváliť príslušná grantová komisia. Projekty sú určené nielen študentom PU, ale aj širokej verejnosti a ich obsah je zameraný na sprostredkovanie najnovších informácií z oblasti karpatorusínistických štúdií. K najvýznamnejším z nich patria:

1. 3-týždenný vzdelávací projekt *Studium Carpato-Ruthenorum – medzinárodná letná škola rusínskeho jazyka a kultúry* zameraný na výučbu rusínskeho jazyka, literatúry, kultúry, dejín a etnografie karpatských Rusínov, ktorá sa realizuje paralelne v rusínskom a anglickom jazyku;⁴⁰
2. *Vedecký seminár karpatorusínistiky*, ktorý je prezentáciou najnovších výskumov v karpatorusínistike vedcov domácich a zahraničných – historikov, jazykovedcov, sociológov a pod.;⁴¹
3. Projekt *Deň otvorených dverí na PU*, ktorý takéhoto druhu, rozsahu a zamerania na Slovensku nikto iný nerealizoval a na ktorý PU v rokoch 2008 – 2010 získala finančnú podporu z grantové-

---

38 Зозуляк, А.: Новинарський брифінг ку отворіню новоакредітованого програму Русинський язык і література на Пряшівській універзиті, dostupné online na:

http://rusynacademy.sk/rusynski/rusyn_osvita.html#Новинарський_брифінг_ку_отворіню_новоакредітованого

39 PLIŠKOVÁ, A.: *Karpatorusínistika na Prešovskej univerzite / Карпаторусиністика на Пряшівській універзиті*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove - Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015. Pozri takisto internetovú stránku ÚRJK <http://www.unipo.sk/pracoviska/urjk/>.

40 O projekte *Studium Carpato-Ruthenorum*, z ktorého od roku 2010 do konca roka 2015 uskutočnilo šesť ročníkov, pozri internetovú stránku ÚRJK PU <http://www.unipo.sk/pracoviska/urjk/1/>.

41 Ide o dlhodobý vzdelávací projekt, ktorý ÚRJK PU organizuje od roku 2009. Z tohto podujatia každoročne vydáva recenzovaný vedecký zborník pod názvom *Studium Carpato-Ruthenorum*, v ktorom sú zverejňované prednesené referáty a doplnkové vedecké štúdie domácich a zahraničných odborníkov z oblasti karpatorusínistiky. Pozri rubriku Projekty na internetovej stránke ÚRJK PU <http://www.unipo.sk/9032/>.

---

ho programu Kultúra národnostných menšín Ministerstva kultúry SR a Úradu vlády SR.⁴²

V dôsledku hodnotenia projektov nekompetentnými členmi tzv. odbornej grantovej komisie pre rusínsku kultúru, ktorých proces nominovania a schvaľovania do komisií nie je jasný ani transparentný, od roku 2011 tieto úspešné edukačné projekty alebo ostali bez štátnej podpory, alebo dostali iba minimálnu podporu, preto nebolo možné všetky realizovať v plánovanom rozsahu.

Výbor expertov považoval záväzok SR v rámci 1. monitorovacieho cyklu v oblasti univerzitného vzdelávania za **nesplnený** a vyzval slovenské orgány, aby prijali opatrenia potrebné na urýchlenie vytvárania zariadení zameraných na štúdium rusínskeho jazyka a kultúry.

Druhá periodická správa konštatovala, že vysokoškolské vzdelávanie v rusínskom jazyku poskytuje Ústav regionálnych a národnostných štúdií s oddelením rusínskeho jazyka a kultúry na Prešovskej univerzite, od roku 2008 samostatný Ústav rusínskeho jazyka a kultúry. Výbor expertov privítal dosiahnutý pokrok a považoval tento záväzok **splnený** už v 2. monitorovacom cykle. Musíme konštatovať, že ide o jediný splnený záväzok SR v oblasti vzdelávania v rusínskom jazyku.

Priebežné vzdelávanie a vzdelávacie kurzy pre dospelých

f...

i – zabezpečiť poskytnutie priebežného vzdelávania alebo vzdelávacích kurzov pre dospelých prevažne alebo úplne v regionálnych alebo menšinových jazykoch, alebo

ii – umožniť, aby sa tieto jazyky stali predmetmi vzdelávania dospelých alebo súčasťou priebežného vzdelávania

Vysvetlenie tohto bodu je naznačené v predchádzajúcej časti *Univerzitné a VŠ vzdelávanie*.

Pokiaľ ide o hodnotenie splnenia tohto záväzku, Výbor expertov

---

42 КОПОРОВА, К.: На штудіум русиністыкі суть двері отворены. In: *Народны новинкы*, XVIII, 21 - 24, 2008, с. 3; З[озуляк], А.: День отвореных дверей на Пряшівскій універзіті. In: *Народны новинкы*, XIX, 37 - 38, 2009, с. 1; КОПОРОВА, К.: „Отваряме вам двері до познання властной ідентіты...“ In: *Народны новинкы*, XX, 38, 2010, с. 1.

---

nebol v rámci 1. monitorovacieho cyklu schopný dospieť k záveru a požiadal slovenské orgány, aby sa k nemu vyjadrili v nasledujúcej periodickej správe.

V 2. monitorovacom cykle Výbor expertov považoval tento záväzok iba za **čiasťočne splnený**. Podľa jeho názoru bolo potrebné ponúknuť decentralizovanejšiu ponuku rusínčiny ako predmetu vzdelávania dospelých a ďalšieho vzdelávania na naplnenie tohto záväzku, okrem Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry na Prešovskej univerzite v Prešove.

Tretia periodická správa neposkytuje žiadne dodatočné informácie v tomto smere. Výbor expertov považuje tento záväzok aj v súčasnosti iba za **čiasťočne splnený**.

Dodávame, že MPC v Prešove v spolupráci s Ústavom rusínskeho jazyka a kultúry PU pripravili na akreditáciu 9 aktualizovaných vzdelávacích programov pre učiteľov rusínskeho jazyka, pre 3 z nich v roku 2013 a 2015 MPC v Prešove získalo akreditáciu a ich aj zrealizovalo. Ich realizácia prispela k zvýšeniu aj kvalifikovanosti učiteľov rusínskeho jazyka a zároveň k stimulácii záujmu učiteľov ZŠ a SŠ o výučbu rusínskeho jazyka.

Okrem toho, od roku 2013 OZ OZ Kolíska s podporou Úradu vlády SR realizuje projekt *Večerné školy rusínskeho spisovného jazyka pre deti i dospelých*, ktoré navštevuje vyše 400 účastníkov, vrátane učiteľov od predškolského až po vysokoškolské vzdelávanie.⁴³

g – prijať opatrenia na zabezpečenie vyučovania dejín a kultúry, ktoré ovplyvnili regionálny alebo menšinový jazyk

Na Slovensku doposiaľ neboli vydané učebnice rusínskych dejín pre jednotlivé stupne škôl, s výnimkou jediného doplnkového učebného textu (Magocsi, P. R.: *Rusíni na Slovensku*. Prešov: Rusínska obroda, 1994) pravdepodobne preto, že ani v jednej škole t. j. ani v regióne s kompaktným osídlením Rusínov zriaďovatelia a riaditelia škôl, resp. aj učitelia dejín, takúto požiadavku nevzniesli. Legislatíva v tomto smere však naklonená výučbe regionálnych alebo rusínskych dejín je, pretože každá škola, a zvlášť sa to očakáva od škôl na národnostne zmiešanom území, tento predmet môže žiakom ponúknuť v rám-

---

43 Pozri internetovú stránku OZ Kolysočka – Kolíska na <http://www.rusinskyjazyk.sk/>.

---

ci svojho Školského vzdelávacieho programu. Problém je však zrejme v inom, a to že na Slovensku z objektívnych príčin doposiaľ chýbajú učitelia kvalifikovaní na dejiny Rusínov. Predpokladáme, že títo do praxe môžu prísť prinajmenšom o rok, ak úspešne ukončia vysokoškolské štúdium ŠP rusínsky jazyk a literatúra v kombinácii s dejepisom. V súčasnosti na PU danú kombináciu študuje iba jeden študent, ktorý v rámci bakalárskeho a magisterského ŠP rusínsky jazyk a literatúra absolvuje v každom ročníku štúdia povinné, povinne voliteľné a výberové predmety zamerané špeciálne na dejiny karpatských Rusínov a Rusínov na Slovensku. Avšak v rámci výchovy k multikulturalizmu a národnostnej tolerancii bolo by vítaným krokom, ak by sa o dejinách a tradíciách Rusínov učili aj osoby nehovoriace regionálnymi alebo menšinovými jazykmi, žijúce na národnostne zmiešaných územiach v susedstve Rusínov. Predpoklady k tomu sú, realizácia však závisí od vedenia jednotlivých škôl a pravdepodobne aj od ich zriaďovateľov, prípadne aj od rodičov. Kompetentné stanovisko štátneho orgánu v tomto smere chýba, pretože takýto orgán v SR neexistuje.⁴⁴

Pokiaľ ide o splnenie tohto záväzku, Výbor expertov nebol v rámci 1. monitorovacieho cyklu schopný dospieť k záveru a požiadal slovenské orgány, aby sa k nemu vyjadrili v nasledujúcej periodickej správe.

V 2. periodickej správe SR sa konštatuje, že stredné školy vyučujúce rusínsky jazyk využívajú pri výučbe rusínskych dejín iba jeden doplnkový učebný text, ktorý sme spomínali vyššie. Tento záväzok – učiť sa o dejinách a tradíciách spätých s menšinovými jazykmi – sa však týka aj vzdelávania osôb nehovoriacich regionálnymi alebo menšinovými jazykmi. To zvyčajne znamená zapracovanie prvkov dejín a kultúry, ktoré ovplyvnili regionálny alebo menšinový jazyk do celoštátnych učebných osnov alebo aspoň do učebných osnov pre všetkých žiakov na príslušných územiach.

V 3. hodnotiacom cykle počas návštevy terénu slovenské orgány informovali Výbor expertov o tom, že všetci žiaci v slovenských školách sa učia o prítomnosti menšín v minulosti i v súčasnosti v rámci predmetov dejepis, zemepis, občianska výchova, umenie, slovenský ja-

---

44 BANDURÍČ, I.: Námety na riešenie situácie v rusínskom hnutí na Slovensku. In: *Напо́д-ны новинкы*, XXII, 10, s. 2-4.

---

zyk a literatúra. Multikultúrne vzdelávanie ako prierezový predmet je predpísaný Štátnym vzdelávacím programom.

Sumarizujúc môžeme konštatovať, že v SR ešte stále nie je dostatok učebníc rusínskej histórie, iba jeden doplnkový učebný text z roku 1994. Vyučovanie dejín a kultúry Rusínov závisí od iniciatívy škôl. Čo sa týka vyučovania dejín Rusínov pre tých, ktorí nehovoria po rusínsky, slovenské vzdelávacie programy ani učebnice nezahŕňajú žiadne informácie o miestnej histórii.

Výbor expertov považuje tento záväzok SR v súčasnosti iba za **čiasťočne splnený**.

h – zabezpečiť základné a ďalšie vzdelávanie učiteľov potrebných na realizáciu tých písmen od a) po g), ktoré zmluvná strana prijala

Je pravda, že aj v súčasnosti na Slovensku pretrváva závažný nedostatok kvalifikovaných učiteľov rusínskeho jazyka a literatúry, pretože v praxi je zatiaľ iba 10 absolventov učiteľského magisterského študijného programu rusínsky jazyk a literatúra v kombinácii. To znamená, že výučbu predmetu rusínsky jazyk a kultúra, tam kde si to vyžaduje situácia, zabezpečujú aj naďalej učitelia, ktorí alebo absolvovali prehĺbenú formu výučby rusínskeho jazyka a kultúry na PdF PU (v rámci študijného programu Učiteľstvo pre I. stupeň ZŠ, ktorý Prešovská univerzita realizovala v rokoch 1999 – 2006), alebo o učiteľov s niekoľkoročnou praxou na I. a II. stupni ZŠ, ktorí absolvovali ďalšie vzdelávanie vo forme kurzov rusínskeho jazyka a kultúry, organizovaných MPC v Prešove, ktoré zabezpečovali vysokoškolskí učitelia Ústavu národnostných štúdií a cudzích jazykov PU a v súčasnosti (2015) aj učitelia, ktorí absolvovali akreditované aktualizčné programy MPC.

Výbor expertov považoval tento záväzok v rámci 1. monitorovacieho cyklu za **nesplnený** a vyzval slovenské orgány, aby prijali okamžité a zásadné opatrenia na vypracovanie systematického a komplexného prístupu k príprave učiteľov rusínskeho jazyka. Výbor ministrov Rady Európy okrem toho odporučil slovenským orgánom, aby zlepšili prípravu učiteľov.

Druhá periodická správa SR uvádza len to, že MPC poskytuje ďalšie vzdelávanie učiteľov na územiach, kde žije rusínska menšina,

---

a Prešovská univerzita ponúka okrem toho vzdelávacie kurzy pre učiteľov základných škôl (1. – 4. ročník).

V druhom monitorovacom cykle Výbor expertov považoval tento záväzok iba za **čiasťočne splnený**, pretože nemal dostatok informácií, aby mohol zhodnotiť, či ešte vždy pretrváva vážny nedostatok kvalifikovaných učiteľov, ktorý bol zistený v predchádzajúcom monitorovacom cykle.

Tretia periodická správa sa odvoláva všeobecne na MPC, avšak neposkytuje konkrétne informácie o ďalšom vzdelávaní učiteľov vyučujúcich v rusínskom jazyku.

Výbor expertov považuje tento záväzok ešte vždy iba za **čiasťočne splnený**. Vyzýva orgány, aby poskytli základné a ďalšie vzdelávanie pre učiteľov vyučujúcich rusínsky jazyk.

i – vytvoriť jeden alebo viac kontrolných orgánov zodpovedných za kontrolu prijatých opatrení a za pokrok dosiahnutý pri zavádzaní alebo rozvoji výučby regionálnych alebo menšinových jazykov a vypracovanie pravidelných správ o svojich zisteniach, ktoré sa zverejnia

Takýto kontrolný orgán v SR dodnes neexistuje, pretože činnosť Rady pre národnostné školstvo mala od samého začiatku iba formálny charakter a nikdy plnohodnotne nefungovala. Máme informácie, že v súčasnosti nefunguje vôbec. Sme presvedčení, že veci by najviac prospelo, ak by štát zriadil špeciálny štátny orgán (napr. splnomocnenec pre rusínske školstvo), resp. systémové pracovné miesta alebo špeciálne oddelenie, ktoré by malo na starosti rusínske školstvo, napr. v rámci Krajského školského úradu v Prešove, teda v kraji, kde kompaktné žije rusínske obyvateľstvo, alebo v rámci Ministerstva školstva SR. Takisto je žiaduce, aby v rámci Metodicko-pedagogického centra v Prešove bolo vytvorené systémové pracovné miesto profesionálneho metodka pre rusínsky jazyk, literatúru a kultúru – na plný pracovný úväzok.

Výbor expertov považoval tento záväzok v rámci 1. monitorovacieho cyklu za nesplnený a vyzval slovenské orgány, aby vytvorili orgán dohľadu zodpovedný za monitorovanie prijatých opatrení a dosiahnutého pokroku v zavádzaní alebo rozvíjaní výučby regionálnych alebo menšinových jazykov, ktorými sa hovorí v SR, a výučby v týchto

---

jazykoch, ako aj za vypracúvanie verejných periodických správ.

Druhá periodická správa uvádzala ako príslušný poradný orgán ministra školstva Radu pre národnostné školstvo. Výboru expertov však chýbali konkrétne informácie o tom, ako táto rada monitoruje prijaté opatrenia a dosiahnutý pokrok v zavádzaní alebo rozvíjaní výučby rusínskeho jazyka a výučby v rusínskom jazyku a ako vypracúva verejné periodické správy. Výbor expertov opätovne zdôraznil, že tento záväzok si vyžaduje orgán zameraný na dohľad nad výučbou regionálnych alebo menšinových jazykov. V praxi je možné, aby existujúci orgán monitoroval prijaté opatrenia a dosiahnutý pokrok v oblasti vzdelávania v menšinových jazykoch a vypracúval i zverejňoval periodické správy. Výbor expertov preto považoval tento záväzok za nesplnený.

Tretia periodická správa konštatovala, že nebol vytvorený žiadny špeciálny dozorný orgán. Implementačná správa SR sa odvoláva na Štátnu školskú inšpekciu, ktorá hodnotí vzdelávanie v menšinových jazykoch a zahŕňa túto tému do svojej výročnej správy. Táto má však iba interný charakter.

Výbor expertov zopakoval, že tento záväzok presahuje kompetenciu inšpekcie a podávanie správ o väčšinovom vzdelávaní, naopak, vyžaduje si orgán zameraný na sledovanie výučby regionálnych alebo menšinových jazykov. V praxi je možné, aby už existujúci orgán uskutočňoval monitorovanie, ktoré tento záväzok predpokladá, a aby vypracovával periodické správy. Monitoring si vyžaduje hodnotenie a analýzu prijatých opatrení a dosiahnutého pokroku s ohľadom na výučbu regionálneho alebo menšinového jazyka. Správa by okrem iného mala obsahovať informácie o rozsahu a dostupnosti vzdelávania v rusínčine spolu s postupom v oblasti ovládania jazyka, dostatku učiteľov a poskytovania výučbových materiálov. Dôležité je však aj to, aby tieto periodické správy boli zverejňované.

Výbor expertov považuje tento záväzok za nesplnený a vyzval slovenské orgány, aby vytvorili alebo poverili dozorný orgán úlohou monitorovania prijatých opatrení a dosiahnutého pokroku v rozvoji výučby v menšinových jazykoch, resp. menšinových jazykov, a vypracovávanie verejných periodických správ o jeho zisteniach.

Záverom môžeme konštatovať, že **bilancia plnenia prijatých**

---

deviatich záväzkov pre rusínsky jazyk v článku 8 – *Vzdelávanie* – Charty regionálnych alebo menšinových jazykov Slovenskou republikou za obdobie rokov 2003 – 2012 je nasledujúca:

- **SPLNENÝ záväzok (1) : ods. 1 písm. e) bod ii;**
- **ČIASTOČNE SPLNENÝ záväzok (5): ods. 1 písm. a) bod ii; písm. b) bod ii; písm. f) bod ii; písm. g); písm. h);**
- **NESPLNENÝ záväzok (3): ods. 1 písm. c) bod ii; písm. d) bod ii; písm. i).**

LITERATÚRA

BANDURIČ, I. (2012) : Európska Charta a jej plnenie v podmienkach Rusínov SR. In: *Народны новинкы*, XXII, č. 7 – 8, s. 1-2, č. 9, s. 2.

BANDURIČ, I. (2012) : Niektoré nedostatky v podpore národnostných menšín. In: *Народны новинкы*, XXII, 9/2012, s. 1-2.

BANDURIČ, I. (2012) : Námety na riešenie situácie v rusínskom hnutí na Slovensku. In: *Народны новинкы*, XXII, 10/2012, s. 2-4.

Druhá Hodnotiaca správa Výboru expertov charty jazykov, dostupné online na http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov.

Hodnotiaca správa Výboru expertov charty jazykov (1. kolo monitorovania), dostupné online na http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov.

Діскусія Русинів з незалежним вибором експертів Ради Європы. In: *Народны новинкы*, XXII, 6, 2012, с. 2.

ЗОЗУЛЯК, А. (2012) : Дакотры праблемы русиньскай культуры. In: *Народны новинкы*, XXII, 6/ 2012, с. 2.

ЛАДЖІНЬСКЫЙ, Ш. (2001) : Словенско і Европска харта меншиновых або регіональных языків. In: *Народны новинкы*, XI, 5 – 8/2001, с. 1-3.

Legislatívny rámec pre jazyky menšín v Slovenskej republike, dostupné online na http://www.niton.sk/documents/89-717-7081-legislativny_ramec_pre_jazyky_mensin_v_slovenskej_republike.pdf.

МЕДВІДЬ, П.: Русины Словакії на стрічі з експертами Ради Європы. Dostupné online na <http://www.lem.fm/rusinyi-slovakiyi-na-strichi-z-ekspertami-radyi-evropyi/>.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov č. 588/2001*, s. 6056, č. 229.

ПЛИШКОВА, А. (2001) : Харту характеризує диференцований приступ к меншинам СР. In: *Народны новинки*, XI, 5 – 8/2001, с. 3.

ПЛИШКОВА, А. (2012) : Пріоріты Русинів у навчально-виховній сфері. In: *Народны новинки*, XXII, 6/2012, с. 2.

PLIŠKOVÁ, A. (2007) : Náčrt histórie, súčasnosti a možnej perspektívy Oddeľenia rusínskeho jazyka a kultúry Ústavu regionálnych a národnostných štúdií Prešovskej univerzity. In: Plišková, A. (zost.), (2007) : *Jazyková kultúra a jazyková norma v rusínskom jazyku / Языкова култура і языкова норма в русиньскім языку*. Prešov: Prešovská univerzity v Prešove – Ústav regionálnych a národnostných štúdií, ISBN 978-80-8068-710-6, s. 5-22.

PLIŠKOVÁ, A. (2014) : Karpatorusinizistika v kontexte dejín Prešovskej univerzity. In: *Univerzita v kontexte zmien : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 28. – 30. novembra 2012 v Prešove*. Ed. Peter Kónya. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, ISBN 978-80-555-1279-2, s. 442-449.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky od 30. 10. 1998 do 15. 10. 2002, dostupné online na http://www.vlada.gov.sk/data/files/981_programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-od-30-10-1998-do-15-10-2002.pdf.

Správa o implementácii Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. Bratislava 2003, s. 10-11, dostupné online na http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov.

Tretia Hodnotiaca správa Výboru expertov, dostupné online na http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov.

Výkladová správa k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov, dostupné online na http://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov.

(KEGA 023PU-4/2014)

Doc. PhDr. Anna Plišková, PhD.
Prešovská univerzita v Prešove
Ústav rusínskeho jazyka a kultúry
Ul. 17. novembra č. 15
080 01 Prešov
Slovensko

anna.pliskova@unipo.sk

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ ВИУЧОВАНЯ РУССКОГО ЯЗЫКА И КУЛЬТУРЫ У ОСНОВНИХ ШКОЛОХ РЕПУБЛИКИ ГОРВАТСКЕЙ

Наталія ГНАТКО

Abstrakt

V príspevku sú diferencované aktuálne problémy vo vyučovaní rusínskeho jazyka a kultúry v základných školách v Chorvátskej republike. Zákon o výchove a vzdelávaní v jazyku národnostných menšín v Chorvátsku ponúka 3 modely, ktoré predstavujeme. Rodičia žiakov, ktorí sú prihlásení na vyučovanie rusínskeho jazyka v Chorvátsku prijali tretí model – pestovanie rusínskeho jazyka a kultúry.

Ключові слова: Rusínsky jazyk a kultúra. Aktuálne problémy vo vyučovaní. Odborná príprava učiteľov.

Виучованє руского языка у Републики Горватскей ма длугоку традицию. Зоз присельованьом на простор нешкайшей Републики Горватскей (восточна Славония и заходни Срим), Руснаци зоз собу принесли свой язык, виру и культуру та ше намагали шицко то и затримац. Населели ше перше до Старих Янковцох (1830.), потим до Петровцох (1833.), Миклошевцох (1850.)...Перша народна руска школа, односно подучальня, у новим краю, отворена у Петровцох 1849. року, а неодлуга и у Миклошевцох. Од теди по нешка, окрем у Петровцох и Миклошевцох, руски язык ше познейше, на иницијативу Союзу Русинох и Украјинцох РГ, дочасово учело по 1991. рок, у Райовим Селу и Вуковаре.

Нешка ше, спрам **Закону о воспитаню и образованию на языке и писму националних меншинох котри принєшени 2000. року**, руски язык хвильково виучує у трох валалских школах Вуковарско-сримскей жупания, дзе и же и найвекше число Руснацох. Виучує ше у Подручней школи Петровци матичней ОШ Антуна Бауера Вуковар, вец Подручней школи Миклошевци, матичней ОШ Чаковци, а од 2012. року, на иницијативу Дружтва «Руснак»,

---

по перши раз ше почина виучовац у ОШ Стари Янковци, у валале дзе ше Руснаци перше населели, давного 1830. року. Гу тому мушим додац красну вистку, а то же вовторок, 22. септембра сцигло з Министерства одлучене о допушеном виучованю руского языка и култури у вуковарскей Основней школи Антуна Бауера, за дзеци хтори жию у Вуковаре. Настава започина 1. октобра. Инициатор Рада рускей националней меншини городу Вуковару и Дружтво «Руснак». За нас то вельки успех.

Спрам спомнутого закону, котри понука три модели, родителе чийо дзеци ходза на наставу руского языка, вияшнели ше за модел Ц - пестоване руского языка и култури. То значи же ше порядова настава отримуе на горватским языку, а настава руского языка и култури отримуе ше у образовних групах, дзе по групи можу мац од 2 по 5 годзини тижньово. Кед же ше руски язык у школи виучовал и скорей 1991. року, вец є заступени зоз 5 годзинами (цо случай у Петровцох и Миклошевцох), а кед ше почало познейше вец лем 2 годзини тижньово по групи, як цо у Старих Янковцох. Пре городски штредок, та вельо виборни предмети и активносцог звонка школи, и у Вуковаре ше будзе отримовац 2 годзини по групи.

Наставни предмет од 2002. року вола ше Руски язык и култура, а програма без огляду з кельо є годзини заступени по групи, облапя 4 наставни целосци, точнейше:

1. Руски язык и литература - 3 годзини тижньово
2. История и 3. география Руснацох - 1 година тижньово и
4. Подобова и музична култура Руснацох - 1 година тижньово

Актуални проблеми

1. Перши проблем хтори ше зявює при виучованю руского языка и култури то же по нешка, ище нет урядовой **наставней програми виучованя руского языка и култури** од 1. по 8. класу по моделу Ц, але ше ю обчекує. Предклад наставней програми за руски язык и културу од 1. по 8. класу, спрам нового Закону о воспитаню и образованю на языку и писму националних меншинох послани до Министерства ище 2005., а до Заводу за шко-

---

лство 2006. року. Наставну програму спред Дружтва «Руснак» за шицки наставни подручя тей настави зробел тим учительох у составе: Мария Хома, мр.сц Нада Баїч, Любка Сегеди-Фалц, Еугения Врабец и Наталия Гнатко.

Кед зме на веб бокох Министерства видзели же перши урядово одлученя о наставней програми националних меншинох за модел А, принешени 2010. року, ми сцерпено наставели чекац. У марцу того року, порушана од Министерства, у Вуковаре, отримана схадзка учительох мацеринского языка и култури и помоцніка министра за образование, на котрей зме дознали же почала верификация програми руского языка и култури.

2. Наздаваме ше же нам доставане рецензии олегча и ришоване нашого другого проблему, а то учебнікох, хтори тиж не маме. Од марца 1999. року, кед без операня на помоц Руснацох за Дунайом, чийо ше наставни програми, учебніки и други дидактично-методични материяли по теди хасновало у настави, рушела настава виучованя руского языка и култури, по нешка не друковани анї еден учебнік, але ест пририхтани. У рукопису чека буквар «Студзенка», авторки Наталиї Гнатко, читанка за 3. класу автора Дюри Лікара и учебнік историй карпатских Русинох, автора др Р. П. Магочия, на котрим робели Любица Сегеди-Фалц, Мария Хома и Наталия Гнатко. Учительом руского языка и култури не легко. За пририхтоване наведей ше муша операц на свойо власни искусствия и кеативност.

Фахова приготовка

Треци проблем котри нам ше зявює то **фахови наставни кадер**. Понеже ше руски язык и култура у Горватскей виучує лем на основношколским возросу, на конкурсу ше гледаю – учителя руского языка и култури. У петровскей, миклошевскей, староянковскей школи уж ше 5 роки не явел ніхто фахови, а анї ше скоро не яви, бо не ма дзе здобуц фаховосц за тоту роботу. Настава руского языка, 1. октобра започне у Вуковаре, але учитель заш не будзе фахови. Як то ришиц? Дараз у Руским Керстуре робело видвоєне оддзелене Сомборскей Педагогийней академий, на хторим

студенти нароком мали вещей предмети вязани за руски язык, литературу, методику мацеринского языка, праве прето же ше пририхтовали за наставнікох класней настави, як на державним, так и на руским языке. И я була ей студент и хвильково сом, на жаль єдина фахова за руски язык у Горватскей у основней школи. Спомнута ПА образовала нам учительох за руски язык, але вещей не роби. Чкода. Чи ест вообще на швецце факултет на котрим ше може здобуц фахова приготовка за учителя руского языка у класней настави, або як виборного предмету. Кельо сом информирана, думам же нет и думам же то проблем не лем Руснацох у Горватскей, але вообще за Руснацох. Руски язык, длуго роки зме чували и злюбову колїсали у фамелиї. Нешка то вещей не так и вше ест меней фамелиї у хторих ше з дзецими бешедує по руски. Вше вещей руски дзеци, перши руски слова починаю учиц у школи. Прето нам фаховосц учителя руского языка барз значни и мушине найсц ришенє як то реализовац.

Закон о воспитаню и образованю на языке и писму национальных меншинох у Републики Горватскей, по тим питаню не ясни и не доповідзени до конца. З наставними подручяма хтори облапя, а то: руски язык и литература, история Руснацох, география Руснацох, подобова и музична култура Руснацох, зявює ше заш нови проблем. Модел «Ц» поглєдує же би кажде наставне подручє було заступене зоз одвитующим фаховим кадром, а на питанє дзе ше тота приготовка може достац, не зна одвит. Ми хвильково у Горватскей не маме, анї одвитуюци кадар, анї факултет дзе би го нашо студенти могли достац. Тоти условия очежую доставанє сталного роботного места. Шлїдзи питанє же яка то треба буц фахова приготовка учителя руского языка хтори би бул компетентни преподавац тоту наставу у основней школи по моделу «Ц» и дзе ю мож здобуц?

Аналитично спатрене, у Републики Горватскей по нешка руски язык не «крочел» до шредней школи и на факултет. Штредньошколци и студенти (углавном тоти хтори мали руски язык у основней школи) заинтересовани за уводзене руского языка як виборного предмета у штредней школи. За реализацию того предкладу оз-

---

нова недостава фахови настави кадрер – професоре. До ришованю того проблему, влапел ше Актив учительох Дружтво «Руснак» чийо представніки зоз своїм саборским заступніком Вельком Кайтазийом, два раз нащивели ректора Филозофского факулету у Загребе, пана Дамира Бораса и на поволанку Министра образования пана Ведрана Морнара, же би ше спатрела можлівосц уводзения руского языка як другого виборного предмета. Циль шицкого, же би студенти котри би слухали тот предмет, мали можлівосц у Горватскей, здобуц тельо знаня же би були, попри главней фаховосци, и фахово преподавац руски язык и культуру у основних школах у Горватскей.

Фахове Усовершенанс

Шицки учителе цеком школского рока требаю мац голем едно фахове усовершенанс (форма семинарох и активох). Учителе руского языка у Горватскей за тераз то не можу фахово одробиц та ше приключую Активом горватского языка, або класней настави. Року 2007., учителе руского языка були учашніки на Медзинародним конгресу языка у Кракове, та по перши раз могли повесц же були на фаховим усовершенаню. Як далей? Ришоване питане фаховей приготовки и усовершенаня учительох руского языка, тиж би ше требало ришиц у Министерству ознаносци, образования и шпорта РГ.

АКТУАЛНА СИТУАЦИЯ

Чечуци проблеми настави руского языка то недостаток рецензии наставней програми, учебнікох, фахова приготовка и усовершенанс учителя руского языка, совитнік за руски язык...

Шицко начишлене не зопера ані школярох, ані учительох у реализації настави руского языка. Од Министерства знаносци, образования и шпорта сцерпено очекуеме одвит на послани Предклад Наставного плану и програми настави пестования руского языка и культури од 1. по 8. класу. Руски одзеленя у Петровцох, Старих Янковцох и Миклошевцох исную и попри спомнутих проблемох посцигую значни успихи. Родителе и далей посилаю дзеци на

руски язык и то шицкому велька потримовка. Руски язык и писня вше вецей медзи школярами, а о культурним скарбу почали сами вигледовац. Старане о нїх у каждим поглядзе, од 1999. року по нешка, водзели и водза директоре основних школах у хторих ше тота настава одвива, як и учителе руского языка и култури як и Актив учительох руского языка од часу кед є формовани. Директне сотрудничество Министерства знаносци, образования и шпорта зоз Основнима школами дзе ше отримує настава пестованя руского языка и култури и зоз учителями хтори отриму наставу, допринєсло би ришованю актуалних проблемох. Наздаме ше же од державних власцох достанеме потребни одвит и ришиме проблеми виучованя мацеринского языка Руснацох у Републики Горватскей.

**Natalija Hnatko,
učitelj rusinskog jezika
Trg Republike Hrvatske 2/8
32 000 Vukovar
Republika Hrvatska**

nhnatko@gmail.com

У шредкох дзе не постої можлівосц організованя порядних воспитних групох на руским язике, руски язик ше виучує як виборна активносц. Тих рокох ше руски язик на предшколским возросту виучує лем у Новим Садзе (зоз коло 25 дзеци), а пред пар роками було орагнізоване и у Кули и Вербаше.

Основне воспитанє и образованє на руским язике тиж ма длугу традицию. Руснаци ше на тоти простори почали насельовац 1745. року, а першу школу основали у Руским Керестуре 1753. року. У Коцуре школа почала робиц 1765. року, Новим Садзе 1823, Шидзе 1818, Бачинцох 1847, Дюрдьове 1880. року.

Порядна настава на руским язике од I-VIII класу отримує ше у трох насельеньох: Руским Керестуре (оптина Кула), Коцуре (Вербас) и Дюрдьове (Жабель). Настава ше у тих местох у целосци одвива на руским язике. Основни школи у Коцуре и Дюрдьове двоязични, односно, исную оддзелєня на руским и оддзелєня на сербским наставним язике. У других руских штредкох, дзе пре менше число школярох и территориялногo принципу нет можлівосци за порядну наставу на руским язике, організує ше виучованє рускогo язика як виборногo предмету зоз елементами националней култури. То тоти штредки зоз найвекшим числом школах: Нови Сад (Ветерник, Сримска Каменїца 12 основни школи), Вербас (3), Кула (2), Савине Село, Нове Орахово, Бачка Тополя, Суботица, Господїнци, Шид (2) зоз подручнимa оддзелєнями у Бачинцох и Бикичу и Сримска Митровица цо ведно виноши 14 населєня и коло 30 основни школи.

Штредне образованє и воспитанє ше одвива у Руским Керестуре дзе 1970. року основана подполна штредна школа на руским язике - гимназия – зоз интернатским змесценєом за школярох зоз других руских штредкох. То єдина руска штредна школа у нас и у швецє (1945. у Руским Керестуре була основана перша нїзша рєална гимназия на руским язике).

У Новим Садзе ше од 2006/2007. и у Шидзе од 2008/2009. школскогo року виучує руски язика як факултативни предмет на штреднїм школским ступню.

Образованє на факултетским ступню у Новим Садзе започа-

ло на Филозофским факултету у Новим Садзе 1972 року, кед зоз роботу почал Лекторат за руски язык, потом, 1981. року основана Студийна група, односно Катедра за руски язык и литературу, тєраз Одсек за русинистику на котре од того часу (1986) дипломова-ли понад 30 професоре руского языка и литератури, а одбранени и вецей мастерски роботи.

Шицко ше тото одвива у сотрудзованю зоз школами и предшколским установами, локалну самоуправу, покраїнским институциями и републичним Министерством просвити и науки зоз Београду. О образованию и воспитаню Руснацох у АП Войводини стараю ше и институції и организациї Руснацох:

- Дружтво за руски язык, литературу, культуру, Нови Сад;
- Национални совет рускей националней меншини зоз Одбором за образованє, Руски Керестур;
- Катедра за руски язык и литературу, Одсек за русинистику Филозофского факултету, Нови Сад и з часци, новоформовани
- Завод за культуру войводянских Руснацох, Нови Сад, а исную и:
- вельочислени культурни организациї и здружєня у шицких местох дзе жию Руснаци.

Урядове хаснованє руского языка и писма регуловане у шейсцох општинох у АП, а то: Нови Сад, Вербас, Кули, Бачка Тополя, Жабєль и Шид.

Язык Руснацох у Сербії ше рахує як наймладши литературни славянски язык, а урядово є кодификовани 1923. року зоз *Граматик у бачко-рускей бешеди*, хтору написал др. Гавриїл Костельник (1886 – 1984), Друге виданє Граматики на руским языку пририхтал Микола М. Кочиш (1928 – 1973) 60-70. рокох 20. вику. Треце виданє Граматики пририхтал др. Юлиан Рамач 2002. року. За руски предшколски и школски дзеци компетентни институції видаваю учебніки.

ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНА СИСТЕМА ПО РУСКИ:
(школска мрежа на початку 2015/2016. школскогo року)

1. Предшколске воспитанє и образованє:

Порядни воспитни групи

Руски Керестур: яшелька, предлужене перебуванє дзецох и пририхтуюци воспитни групи до школи

Коцур: пририхтуюца воспитна група до школи

Дюрдьов: пририхтуюца воспитна група до школи

Виборни активноси

Нови Сад: воспитни активносци раз до тижня по єдну годину за дзеци зоз цалогo городу, а намагац ше обновиц и у Вербаше

2. Основне воспитанє и образованє:

Порядна настава

Руски Керестур, Коцур и Дюрдьов за школярох од I-VIII класу (по два, або єдно оддзелене)

Виборна настава зоз елементами националней култури

Нови Сад (Ветерник, Сримска Каменїца) 12 школи, **Кула** (2), **Вербас** (3), **Савино Село, Бачка Тополя, Нове Орахово, Суботица, Господїнци, Шид** (2), **Бачинци, Бикич и Сримска Митровица** (ведно 14 населєня, 27 основни школи)

3. Штреднє образованє и воспитанє:

Порядна настава

Руски Керестур: гимназия общогo напрямку по єдно оддзелене од I-IV класу

Факултативна настава

Нови Сад и Шид за школярох од I-IV класу (зоз вецей штреднїх школах у Нови Садзе 7-8, Шидзе 2, а намагац ше прешериц и у Вербаше и Кули)

4. Образованє на факултетским ступню:

Нови Сад, Филозофски факултет, Одсек за русинистику - професоре рускогo языка и литератури основни студії (осем семестри) и мастер-студії

- професоре класней настави зоз законченим Учительским факултетом (у Зомборе, Суботица ...) покладаю руски язык же би преподавали у нїжших класох порядней и виборней настави.

Нови Сад, 14. 09. 2015. року

Мгр. Ирина Папуга
Дружтво за руски язык,
литературу и культуру
Нови Сад
Сербия

rapugai@mts.rs

ОБРАЗОВАЊЕ У КОЦУРЕ – ДАКЕДИ И НЕШКА

Мария САКАЧ ФЕЙСА – Михайло ФЕЙСА

Abstract

Within Serbia (or the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, or, later, the Kingdom of Yugoslavia), the Ruthenians were permitted to form national and cultural institutions by virtue of the collective rights of all national minorities, which was not the case in their homeland. They were granted the status of national minority of Slavic origin in 1919, first and for many years to come the only one among their kinsmen in the Carpathian area. The Autonomous Province of Vojvodina attained extensive rights of self-rule under the 1974 Yugoslav constitution and five of the Vojvodina's peoples were given the status of official nationalities – Serbs, Hungarians, Romanians, Slovaks, and Ruthenians. Consequently, the Ruthenian language became one of the five official languages of the Autonomous Province of Vojvodina.

There are three Ruthenian primary schools in Vojvodina – in Ruski Krstur, Kucura and Đurđevo. Whereas all subjects in the Petro Kuzmjak Primary School in Ruski Krstur are taught only in the Ruthenian language, two primary schools – the Brotherhood and Unity in Kucura and the Jovan Jovanović Zmaj in Đurđevo – are bilingual. The authors present the pre-school and primary school education in Kucura.

Key words: The Ruthenian language. Ruthenians in Kucura. Primary education. PS Brotherhood and Unity. Pre-school education.

1. Увод

По пораженом и поцагованом Отоманској империји зод Бачки, Сриму и Банату 1699. року, австро-угорским власцом требало вецей жительство на югу својей держави, та побудзовали на колонизацију Немцох, Мадярох, Словакох и других, як и Русинох (Gavrilović, 1977: 153). Южна Угорска на початку XVIII вику була барз опустошена. У Бачки и Банату коло 1720. року було лем коло 50.000 жителюх. Ту жили Серби, Буневци и Румуне. Колонизација Бачки одпочала по Пожаревским мире 1718. року. Интензивнейше

селене почало аж после 1730. року (Лабощ, 1979: 61). То причина прецо и предком нешкайших Руснацох / южних Русиных, гражданоу шлебодного статуса у Габсбургскей монархиї (*Ruthenus Libertinus*, як их наволовали), у вкупним числу од коло 2.000, допущене же би ше, по контракту з державнима власцама, населели до *dessolata possessio Keresztur* и места Коцур, хторе недалєко, у централней Бачки стредком XVIII вика (Хорњак, 2006: 25).

Егзистую два официйни документи хтори оможливели присельованє Руснацох зоз сиверних крайох Австро-Угорскей монархиї до южних. Перши официйни документ представя контракт о насельованю 200 фамелийох на пустару Вельки Керестур, хтори подписани 17. януара 1751. року. Тот датум (17. януар) и Национални дзень Руснацох у Републики Сербії. Други официйни документ представя контракт о насельованю Руснацох до Коцура, хтори подписани 15. мая 1763. року. Понеже Комора була задовольна зоз Руснацама у Керестуре, принесла ришенє же би ше зоз сиверних жупанийох Угорскей населели Руснаци и до опустошеного валалу Коцур. Прето, спомнутого дня, коморски администратор Редл од Роденгаузена Петрови Кишови видал патент зоз хторим му зверене же би приведол ещи коло 150 руски фамелиї, на тот завод до Коцура (Лабощ, 1979: 76-77). Записи у церковних кнїжкох у Мученьу (Мадярска) потвердзую же вельке число Руснацох грекокатоликох, хтори мали право шлебодней селїдби, зоз тей парохиї (Жирош, I, 49). Зоз Мученьом ше по нешка отримую побратимски, културни и вирски вязи з оглядом же пред двома и пол виками Мучень бул и место зазберованя преселенцох зоз Карпатского ареалу до Коцура.

Присельованє Руснацох зоз схилох карпатских до ровней Бачки у суцносци представляло миграцию зоз сиверних, горнїх жупанийох (такв. Горнїци) до Бачки (такв. Долнїци) у рамикох истей держави, Австро-Угорскей монархиї.

Медзи першима податками о Коцуре з часу кед Коцур бул сербске населене и податок же у нїм отримовани православни обряд. Так, наприклад, спрам списку сербских валалох у Бачкей Исидора Сербградского зоз 1733. року у Коцуре (хтори мал 65 хижи) були и троме православни священїки – Стеван Миладинович, Ав-

---

рам Гайнович и Кузма Георгиевич (Лабощ, 52-53). У новим швецє приселенци насампредз будовали хижи и обекти за газдованє а такой за нїма церкву, школу и др. Руске жительство Коцура мало досц вельки природни прирост.

2. Конфесийна основна школа (1765 – 1921)

Школа у Коцуре ше перши раз спомина 1765. року у звиту коморского провизора зоз Кули Стефана Несмера од 11. априла, по хторим у Коцуре робя двоє учителе за два виросповіданя (православне и грекокатолицке). У звиту ше наводзи мено сербского учителя Стевана Браниславевича (Gavrilović, 1977: 201). Перши руски учитель найвироятнейше бул Ферко Кирда (Цап, 1996: 41).

Коцурци питали школски будинок ещи 1767. року, але, пре подземни води и плаценє обовязкох, вон збудовани аж 1773. року. У школи перши учитель-мадїстер бул Андрий Гоч (Лабощ, 251). До половки XIX вика од учительох ше споминаю Михайло Саннич, Янко Гвожджак, Сабадош, Петро Апро, Петро Саннич, Антоний Жаткович и други. Школа робела як парохийна (конфесийна) тривиялна. Змист настави у ней бул огранічени на “тривиюм” – читанє, писанє и рахованє, попри виронауки.

Дзеци у школи були подзелени на два групи. Єдну групу творели школяре першей и другей класи, а другу школяре трецей и штвартей класи. Учителя плацело Церковне общество. Настава отримована пейц днї (не отримована є штвартками и недзелями). Школски рок тирвал лєм 4-5 мешаца, а початком XIX вика тирвал 7 и пол мешаца (од 1. октобра по 15. май). У групох було вельке число дзецох хторе ше з часом ещи баржей звекшовало, та настала потреба за будованьом нового школского будинка.

На месце першого школского будинка збудована нова (на месце нешкайшого Домского оддзелєня Коцур Геронтологийного центра Вербас) 1861. року. Од того року робел ещи єден учитель (за дзивчата). У тот час ше як учителе споминаю Антоний Жаткович и Теодор Поляк. На месце школи за дзивчата збудованей 1793. року (нешкайша Месна заєднїца) збудовани 1886. року ещи єден школски обект зоз трома учальнями, а 1905. року збудовани и треци

школски будинок (при Чобановой карчми). О будованю шицких трох школских будинкох старал ше Церковно-школски одбор.

Же би ше настава и далей отримовала на руским язикау, односно же би школяре не “преходзели” на учене державного мадярского язика, хтори бул наставни язык у школи (як цо то напр. бул случай у Руским Керестуре), Церковно-школски одбор превжал на себе обовязку плацения учителя. Рускокерестурски учитель Микола Будински прето “демонстративно” напушел школу у Руским Керестуре, прешол до Коцура и приключел ше педагогийней роботи народних учительох, хтори мали потримовку так повесц шицких коцурских Руснацох, а окреме жительство Немцох у Коцуре, у борби за статус конфесийней основней школи зоз руским наставним язиком и обовязку учения мадярского.

Медзи тима напреднима Руснацами були: Янко Горняк, Михайло Стрибер, Емилиян и Михайло Губаш, Василь Молнар, Янко Шандор, Василь Чордаш, Микола Фейса, Шандор Югас, Андри Сакач, Янко Колесар, Силвестер Колесар, Михайло Жилник, Дионизий Дороггази, Шандор Сакач, Данил Сивч и др. (Biljnja, 1987: 51). Були свидоми же прилапйоване державней школи зоз мадярским наставним язиком, без огляду на можлівосц виучованя руского язика «кед ше обезпечи учитель хтори зна обидва язики» водзи до однародзованя (исте: 52), та, кед державни просвитни органи гледали же учителя у шицких конфесийних школах муша буц плацени як и у державних школах, церковно-школски одбор у Коцуре пристал превжац обовязку плациц своїх учительох так як держава гледала. Коцурци, поучени зоз керестурским прикладом (хтора ше од 27. септембра 1898. року водзела уж як державна школа), були готови поднесц и найвекши жертви же би зачували свою власни школи, цо значело же школи останю и далей з руским преподавацим язиком. На зашеданю у церковней одборніци од одборнікох ше чули и таки вияви: «Готови зме дац и остатню кошулю лем да и далей затримама руску конфесийну школу» (Лабощ, 1979: 271). Кельо то значна историйна хвилька гутори и факт же у Бачки лем Коцур и Варадин затримали свою конфесийну руску школу, а кельо то було подозриве власцом гутори податок же председатель

Церковно-школського одбору Андрій Лабош мл. од 1907. року та по кінець Першої світової війни неперервно був під контролю різких власців і мусів ще різкому початковий являв і порядно раз у тижню, і вше кед одходзел зоз Коцура. Конфесіонална школа у Коцуре (хтора робела по 1921. рок) одбавела значну улогу у очуваню ідентитета Руснаців і їх націоналней свідомости. Як учителе на конці ХІХ і у першій половині ХХ віка споминаю ще: Петро Колесар, Василій Коцак, Микола Губаш, Михайло Коцак, Милутин Лабош, Єлена Губаш, Михайло Стрибер, Еміліян Губаш, Наталія Джуня, Микола Будинський, Александер Сакмари, Нестор Тимко, Єлена Еделінський, Юліян Манойла, Єлена Чизмар і Ксенія Лабош.

Сумарно патраці, у коцурської конфесіоналней школи службовали шлідуючі учителе: Ферко Кирда (1765-1769), Андрій Гоч (1769-1791), Михайло Сабадош (?-?), Михайло Саніч (1800-1823; 1829-1835), ? Сабадош (1823), Янко Гвожджак (1823-1825), Петро Апро (1826-1828), Петро Саніч (1828), ? Саніч (1836), Антоній Жаткович (1836-?), Теодор Поляк (1858-1882), Михайло Губаш (?-?), Петро Колесар (1871?-1876), Василій Коцаков (1876-1890), Микола Губаш (1882-1894), Михайло Коцаков (1886), Милутин Лабош (1886-1899), Єлена Губаш (1889-1890), Михайло Стрибер (1890; 1893-1921), Еміліян Губаш (1894-1899; 1912-1919), Наталія Джуня (1898-1899?), Микола Будинський (1900-1921), Александер Сакмари (1901-1912?), Нестор Тимко (1905-1907), Єлена Еделінський (1908-1910), Юліян Манойлов (1910-1912), Єлена Чизмар (1913?-?), Ксенія Лабош (1919-1921) (Цап, 1996: 153-154).

По приселеню Руснаців зоз Горніці до Керестура і Коцура церковнослов'янський язик затримав значну улогу у духовнім живоце парохійох. Предлужел ще хасновац у церковнім обрядю. У конфесійней школі ще чежело же би дзеці кельо-гельо научели читац, писац і раховац, як і же би здобули основи віронауки. На основи єдней очуваней книжки (*Кніжниця читална для начинающихъ*), друкованей у Будиму 1850. року, Лабош виводзи заключеня о програми ученя у конфесійних школах. За тоту нагоду значне же книжка почина зоз друкованима малима буквами цер-

---

ковней азбуки, за хторима ишли вельки букви, вец писана азбука, мали и вельки букви, а потим вокали, консонанти, полугласи, склади и тексти на штирох бокох (Лабош, 1979: 258).

Удвари утврдзел публиковане пейцох русинских букварох – 1699, 1746, 1770, 1797 и 1799. року. Остатні, пяти, буквар Йоана Кутки дожил штири виданя (1797, 1799, 1815, 1846) (Удвари, 1998: 63). З оглядом же Кутков буквар покривал першу половку 19. вика и же го друковал Будимски кральовски университет, предпоставяме же уходзел и до школох на югу Угорскей. *Букварь Языка рускаго съ прочіимъ руководіємъ начинающихъ оучитисѦ* иншак почина зоз: ПечатнаѦ писмена, РукописнаѦ писмена, ГражданскаѦ писмена.

Графично-фонетични и морфологийни форми хтори характеризовали угроруске «язичіє» и церковнославянски язык були присутни при руских авторох концом 19. и у першей третины 20. століття (Дуличенко, 2002: 18). До того приходзело прето же млади хлапци одходзели на школоване до грекокатолицьких семинарох у Ужгородзе и Прешове. Цо ше дотика характеристикох «язичия» мож повесц же воно у сущности до себе инкорпоровало церковнославянски язык русийскей редакції хтори бул дополнени зоз елементами руских / русинских народних бешедох. Дуличенко заключує же ше у другей половки 19. и на початку 20. вика у Бачкей формовала окремна вариянта угроруского литературного языка або язичия – бачванска (бачванско-сримска). У бачванскей вариянти мож обачиц и месни фонетични и граматични характеристики, ест досц и слова з народного языка (исте: 22).

3. Предшколске образованє

Вигодни условия за розвой предшколского воспитаня у дакедишней Угорскей, дзе припадали и тоти краї, настали 1891. року зоз приношеньом Закона о зашити дзецох. Зоз тим законом регуловане же општини хтори маю вецей од 40 дзеци можу отвориц заградки. Снователе перших установох за дзеци од 3 по 7 роки були державни и општински органи за школство, але их могли организовац и вирски заедніци и поединци. Установа за допатранє и

воспитане предшколских дзецох (овода, захоронка) у Коцуре основана 1905. року як державна институция. Дзеци у ней учили на малярским языке.

Вешені 1918. року, по розпадованю Австро-Угорскей, председатель Церковно-школского одбора вимагал меноване єдней чесней шестри, по квалификації виховательки, на упражнене место у державней заградки (Лабощ, 1979: 274). Тото роботне место достала шестра Пахомия Анастасия Тимяк (Вучетић, 1985: 23) и зоз ещи трома чеснима шестрами – Августину, Назарию и Софронию почела робиц зоз дзецми истого року на руским языке. До того пришло прето же єдна з одредбох розказу Министерства просвити за Банат, Бачку и Бараню од 11. мая 1918. року оможлівела же би ше у школах и дзецинских заградках хасновало мацерински язык.

Шестри Служебніци у Коцуре зоз свою церковну и просвиту роботу дали значне доприношене зачуваню културного и вирского живота и национального духа Руснацох. Спомніме напр. же явни наступ дзецох, отримани на Перши дзень Крачуна у школским 1919/20. року, з вельку нашиву родичох, бул повторени на Други дзень Крачуна и на Богоявление. Родичи, задовольни и радосни, приводзели и свойо младши дзеци же би и вони чули стихи и писньочки на мацеринским языке. Шестри за свою роботу були похвальовани од висших державних власцох. Так напр. найвисшу похвалу шестри Софроніи як воспитачки дал бан Дунайскей бановини пан Дуніч 1930. року.

По Другей шветовой войны дзецинска заградка уходзи до составу Основней школи.

Року 1969. у Вербаше ше снує Предшколска установа Бошко Буха, до хторей укључени шицки воспитни групи предшколского возросту зоз територіи Општини Вербас хтори дотеди були у составе основних школах. Заєдніца образования финансвала воспитно-образовну роботу, а зоз Фонду за непосредну дзецинску защиту финансване предлужене перебуванє. Року 1975-1976. дзецински обект у Коцуре преширени (на 90 кв. м. поверхносци) за два воспитни групи (2 роботни хижи, 1 мала сала) – за єдну на сербским и єдну на руским языке. Од 1975. року у коцурскей ро-

---

ботней єдинки ше не роби по зменох и єст три воспитни групи – два на сербским, єдна на руским язикау. Лєм 1978. року були штири воспитни групи (два на сербским, два на руским язикау).

Року 2004. отворене и предлужене перебуванє (мишана група на сербским и руским язикау зоз коло 25 дзецми), а рок познейше и яшелька (у хторих, попри воспитачки, роби и медицинска шестра).

4. Образованє на руским язикау у 20. вику

Понеже у Краљовини Сербох, Горватох и Словенцох Руснаци здобули статус националней меншини славянского походзеня, вони чувствовали же снованє Руского народного просвитного дружтва, наволаного Просвита, бул перши крочай зоз хторим вони манифестовали свойо намаганє гу независному национальному и културному животу. На сновательней схадзки, 2. юлия 1919. року у Новим Садзе, руска национална заєдница ришела дзвигнуц свойо народни язик (не русийски або украински) на уровень литературного язика. Перша културно-просвитна организация принєсла одлуку же би ше ей каждодньова бешєда хасновала у образованю, културним живоце и преси.

У складу зоз одлуку 5. зашеданя Коминтерни у Москви 1924. року Подкарпатска Рус вошла до составу СССР-а а уж шлїдуюцого року подкарпатски комунисти прєглашєли Русинох за часц украинского народу (Магочій, 2010: 355). Кєд одгуки таких прєглашованьох дошли по Руснацох у Бачки и Сриму дзєпоєдни члєни РНПД напушєли жридлову ориєнтацию. То и причина прєцо у єдним писму о. Михайлови Мудрому 1934. року, закладаюци ше же би о. Дюра Биндас знова приял редакцию Калєндара, др Гавриїл Костельник пишє «А и новини би могол редаговац. Фирак барз насилно `українизує`, а то не добре, а дзєкєди шмишно виходзи. Боїм ше же у Коцуре тото насилне `українство` барз почкодзи». 1930-ти роки, иншак, принєсли найвєкшу поларизацию на културним и вирским плану у Коцуре. Медзи члєнами Руского народного просвитного дружтва було и грекокатолицьке священство и забєрало украинску културну ориєнтацию, а медзи члєнами Културно-про-

---

свитного союзу южнославянских Русинох (КПСЮР; од 1935. року КНСРЮ – Культурно-национални союз южнославянских Русинох) було православне священство и заберало общеруску и южославянску ориентацию (Рамач, 2002: 555). Обидва організації публікували свої новинки, календари и кніжки. Так напр., кед слово о коцурских авторох, РНПД обявело перши зборнік писньох за дзеци *Пупче* Янка Фейси 1929. року, а КПСРЮ першу целосну историю *Исторія русского народа* Николая Д. Олярова 1934. року. Кед слово о значеню за образоване на руским язике РНПД мало векшу просвітельску улогу з оглядом публікувало учебніки за основношколски уровень.

Док у рамикох Австро-Угорскей образоване було единствене за шицких Русинох / Руснацох, дружтвено-политични условия по Другей шветовой войны у комунистичней Югославиї спричинели же би Руснаци у Бачки и Сриму мали свою окремну драгу. У Карпатским ареалу Русином / Руснацом ані не допушоване же би ше вияшньовали як Русини / Руснаци. „Як резултат кратковидней язичней пракси и оштрого и административного способа на хтори уведзени українски язик – шицко запровадзене у цеку найвекшей сталіністичней репресії – русинске / руске жительство реагovalo так же свої дзеци посилало до словацких школах до сушедних варошох або так же вимагало словацки место українского до своїх валалох. Процес добродзечней словакизації ше швидко ширел у цеку 1960-их рокох. Кед 1948. року комунисти пришли на власц, егзистовали 322 русински / руски школи зоз преїг 23.000 школярами, а кед комунистичне пановане нестало концом 1989. року остави лем 15 школи зоз лем 900 школярами, у хторих лем дзепоедни предмети були на українским. Так русинске / руске питане `ришене` у Словацкей, док у советским Закарпат'ю прилапени українски. Цена, медзитим, була национална асиміляція и опадоване за вещей як два третици од числа Русинох / Руснацох, хтори ше пристали идентифіковац як Словаци” (Magocsi, 1996: 33). Руснацом у Сербії и Горватскей ше ніч подобне не случело. Док Сталінова политика приведла по неставане Русинох / Руснацох у периодзе од штири децениї у Карпатском ареалу (у Словацкей, України, Поль-

---

скей, Мадярскей, Румунії), Титова политика Руснацом оможліве́ла и существованє и напредованє. Од стредка 1970-их рокох руски язык постал и єден зоз пейцох офіційних языкох Автономней Покраїни Войводини. Перши раз постало можліве хасновац руски язык у суду, у канцеларийох, на явних надписох итд. (Фејса, 2010: 99-100). Аж од Блишовой револуції (1989) карпатски Русини / Руснаци ше знова зявели на просвітней и културней сцени. Нешка, влади Словацкей, Польскей, Ческей, Мадярскей, Румунії, Сербії и Горватскей (за розлику од советскей, коминтерновскей, ещи пануючей у Закарпатскей обласци Републики України) припознаваю карпатских Русинох за националну меншину. На тей драги, од 2012. року, од припознаваня русинского языка, находзи ше и Україна, гоч ніяку форму школованя у Закарпатскей обласци не организує на тим языку, хтори и далей предлужує третирац як диялект українского, праве як цо и Русинох / Руснацох предлужує третирац як субетнос українского народа. З другого боку, у шицких других жемох приходзи до будзєня русинства. Од Блишовой револуції кодификую ше варианты русинского языка у Словацкей и Польскей (Magocsi, 2004) и на ніх ше организує основне школство (и високе). Цо ше дотика бачко-сримскей варианты русинского языка, вона ше непреривно розвивала.

Чежко порозумиц як ше єдней малей популациї од коло 20.000 людзох поспишело очувац свой язык, виру, школи, обичаї – накратко, свойо националне єство през вецей як два и пол вики. Сумираюци тот период, на початку дзеведзешатих рокох прешлого вика, Мирон Жирош наводзи 14 предпоставки (фактори) хтори, по нім, привели до финального стану – егзистованя малей популациї свидомих Руснацох, утвєрждованя їх национального языка и його подзвигованя на уровень 13. славянского языка, узретосци рускей литератури, новинарства, фолклора и театра (Жирош, 1998: 463) То: 1. существованє двох руских центрех – Керестура и Коцура; 2. яснє припознаванє припаданя гу Русином Закарпатскей обласци; 3. моцнє унапряменє на „триманє ведно” медзи странами; 4. Грекокатолицка церква и чуванє национального идентитета; 5. руска школа; 6. стаємни контакти зоз Горніцу

(зоз карпатским отечеством, зоз бувшима Горніма жемами Австро-Угорскей); 7. обезпечоване кніжкох и друкарні зоз Горніци; 8. образоване рускей интелігенції; 9. чуване традиційох и националних обичайох (напр. церковних шветох – Крачуна, Велькей ноци, Кирбая), рускей свадзби и явного живота; 10. сноване Руского народного просвітного дружтва; 11. нове обновйоване, повойнови розвой од 1945. по 1990. рок; 12. улога Дружтва за руски язык и литературу; 13. Фестивал култури Червена ружа; 14. Драмски меморіял Петра Ризнич Дяді и Руски аматерски театр Дядя. Пияти фактор ше директно одноши на улогу школи на тих просторох. И други авторе, та и автор тих шорикох, складаю ше же за очуване рускосци винімно значна улога школскей системи на руским язичу (од предшколского по високошколски уровень), хтора, медзи иншим, непрерывно давала и дава значне доприношене очуваню национального идентитета Руснацох на тих просторох и оможлівює егзистоване рускей националней заедніци, без огляду же є малочислена и же є одрезана од своїх братох у Карпатским ареалу. Анализуючи фактори хтори без сумніву упліваю на и унапредзую животни обставини рускей националней меншини у Сербії / Войводини на початку трецого милениума, Михайло Фейса видзелює шлідуючи 10: 1. Национални совет рускей националней меншини; 2. Завод за културу войволянских Руснацох; 3. Руски народни театр Петро Ризнич Дядя; 4. Апостолски егзархат за грекокатоликох у Сербії и Чарней Гори; 5. Образовна вертикала на руским язичу; 6. Рижнородна видавательна активносц; 7. Електронски медії; 8. Нови културни організації и манифестациї; 9. Революционерни пременки у Карпатским ареалу; 10. Вигодни медзинародни обставини (Фейса, 2010: 107-108). Необходне наглашиц существоване образовней вертикали на руским язичу – од предшколского, преїг основношколского и стредньошколского, по високошколске, цо не случай ані у єдней держави дзе жию Русини / Руснаци.

Основна школа у Коцуре свою нешкайшу назву Братство єдинство достала 1946. року. Перше була штирокласова, од 1947. по 1953. школа була седемкласова, а од 1953. року осемкласова.

Школски будинок у хторим ше тераз одвива воспитно-образовна робота почал ше будовац 1967. року етапно, а обект школи свой терашні випатрунок достал 1987. року (1965. достава нови будинок, 1985. физкултурну салу). Управніки, односно директоре школи були: Елемир Лікар, Мария Гарди (1947), Микола Гарди (по преходзене Неподполней гимназиї на осемрочну основну школу) (Папуга, 1993: 342), Нестор Скала (по 1956), Урош Чедомирович (по 1958), Микола Москаль (по 1960), Владимир Чакан (по 1962), Янко Надь (по 1970), Микола Кучмаш (по 1971), Янко Надь (по 1977), Владимир Виславски (по 1993), Марта Влахович (по 2001), Єлена Русковски (по 2006), Ксенія Медеши (по 2015) и Славица Байор.

Припадніки рускей националней заедніци маю право образовац ше на мацеринским язикау (цо попри Коцура, случай и у Руским Керестуре и Дюрдьове) и нащивйовац годзини руского язика зоз елементами националней култури у населеньох дзе Руснаци жию у меншим чишле (у Новим Садзе, Петроварадину, Сримскей Каменіци, Ветернику, Кули, Вербаше, Бачкей Тополі, Новим Орахове, Господінцох, Суботици, Савиним Селу, Крущичу, Сримскей Митровици и Шидзе зоз оддзелениями у Бачинцох, Беркасове и Бикич Долу) (Яким, 2011: 26).

У коцурскей, двоязичней основней школи, праве як и у двоязичней дюрдьовскей и у єдноязичней рускокерестурскей, шицки предмети ше виучую на руским язикау. То ше одноши и на математику, физику, хемию, познанє природи и дружтва, биологию и други.

Интересантне же у рамикох сучасней образовней системи направени и значни крочай же би ше Школа и Церква прибіжели. Гоч актуалну ситуацію не мож поровнац зоз ситуацію яка существовала под час Конфесийней школи (оп. Поглаве 2), образовна система у остатней децениї оможлівела и виборне виучованє грекокатолицкей и православней виронауки. У Основней школи Братство єдинство предмет Грекокатолицка виронаука, починаючи од 2001/2002. школского року, преподаваю священіки и вироучителе.

Припадніком рускей националней заедніци оможлівене и хас-

новац свой язык у урядовим хаснованю у општини або населеню у хторим творя 15 % локального жительствова.

Окремну увагу заслужує и одредба хтора оможлівює членом националних меншинох, та и рускей, же би шлебодно запровадзовали и отримовали одношеня зоз легалнима субектами хтори пребуваю у странских державох, зоз гевтима зоз хторима маю даяки колективни, культурни, язични або вирски подобносци. На основи тей одредби и основна школа, и грекокатолицка парохия, и месна заедніца, як и невладово здруженя гражданох з Коцура отримую традицийни вязи зоз Русинами / Руснацами зоз Карпатского ареалу. Культурно-просвитне дружтво ДОК напр. обновело и побратиме зоз валалом Мучень, хторе свойочасово було место збераня Руснацох пред приходом до Коцура.

Держава ше обовязує же будзе фанансовац и одредзени культурни та и вирски активносци националних меншинох. На тей основи одредзени бюджетски средства ше дотираю и за звонкнаставни активносци школских дзецех хтори ше уключую до КУД Жатва, КПД ДОК, Етно клуб Одняте од забуца и Культурне здружене младих. То оможлівело же ше Основна школа Братство єдинство у своєй воспитно-образовней роботі афирмовала у месце и ширше зоз участвованьом на фестивалох, смотрох, стретнуцох и змаганьох и за таку роботу достали и школа, и наставніки, и здруженя, и сами школяре вельке число припознаньох: медалі, плакети, подзекованя и награди.

5. У новей Сербії

Нешка Република Сербия прилапела медзинародни стандарди у вязи зоз националнима правами меншинох. Два найзначнейши медзинародни документи Совита Европи хтори подписала наша жем то Европска повеля за регионални и меншински язики (хтору подписала Державна Заедніца Сербії и Чарней Гори 2005. року) и Рамикова конвенция за защиту националних меншинох (хтору подписала Союзна Република Югославия 2001. року). Сущносц тих документох инкорпорована до Уставу Републики Сербії зоз 2006. року. Нови законски статус оможлівел рускей националней заед-

---

ніці основац и два барз важни институції – Национални совет рускей националней меншини и Завод за культуру войводянских Руснацох. Покля Завод за культуру войводянских Руснацох основани за культуру у найширшим смислу, Национални совет рускей националней меншини основани за штири обласци у хторих руска заедніца ма загарантовани права – за культуру, за образование, за информоване и за урядове хасноване языка и писма. Зоз снованьом Национального совета рускей националней меншини руска заедніца у Сербії / Войводини ма можлівосц, з єдного боку, очувац и розвивац елементи свойого идентитета, т. є. очувац и унапредзовац свойо культурни, язични, вирски и други специфичносци, и, з другого боку, участвовац у дружтвеним живоце и дзеліц политичну управну власц. Тоти два институції представляю подполни иновациї.

Припадніки рускей меншини маю право образовац ше на мацеринским языке и нацивйовац години хтори ше фокусую на историю и культуру меншини, а, источасово, паралелна настава на сербским языке обовязна.

Цилі воспитно-образовней роботи на основношколским уровню у Коцуре на руским языке то овладоване з руским литературним языком; преучоване литератури на тим языке; оспособйоване школярох за усне и писмене висловйоване, комуникацию и творене, а тиж так доживйоване и обачоване вредносних литературних, уметніцких и других витвореньох культури; здобуване основних поняцох о языкох, литературох и культурох народох и народносцох; упознаване репрезентативних ділох шветовой литератури примераних возросту школярох; будоване свідомосци о улоги языка и литератури у повязованю народох и їх культурох; розвиване и пестоване позитивного становиска школярох гу языком, культурному скарбу, шлебодолюбивим традициjom свойого и других народох, розвиване свідомосци о повязаносци, сотрудніцтву и заедніцким животу рижних народох и народносцох; розвиване свідомосци о языке и язичней толеранциї; ширене духовних горизонтох и розвиване критичкого думаня и творчих способносцох; розвиване тирвацого интересованя за язык и литературу; воспито-

---

ванє школярох за живот, роботу и медзилюдски одношеня у духу гуманизма, солидарносци и толеранциї.

ЛИТЕРАТУРА

- BILJNJA, V. (1987) : *Rusini u Vojvodini*. Novi Sad: Dnevnik.
- ВУЧЕТИЋ, М. М. (1985) : *Предшколско васпитање у Војводини 1918-1941*. Нови Сад: Магица српска.
- GAVRILOVIĆ, S. (1977) : “Rusini u Bačkoj i Sremu od sredine XVIII do sredine XIX veka”, *Godišnjak Društva istoričara Vojvodine*. Novi Sad: Društvo istoričara Vojvodine.
- ДУЛИЧЕНКО, А. Д. (2002) : *Кніжка о руским язичу* (умножене як рукопис). Нови Сад: НБУ Руске слово, Дружтво за руски язич, литературу и культуру.
- ЖИРОШ, М. (1998) : *Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецє 1745-1991*, II. Нови Сад: Грекокатолицка парохия св. Павла и Петра.
- ЛАБОШ, Ф. (1979) : *История Русинох Бачкей, Сриму и Славониї 1745-1918*. Вуковар: Союз Русинох и Украинцох.
- MAGOCSI, P. R. (1996) : „The Rusyn Language Question Revisited“. In: *A New Slavic Language Is Born*. New York: Columbia University Press.
- MAGOCSI, P. R., ed. (2004) : *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej.
- MAGOCSI, P. R. – Pop I., eds. (2002) : *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press.
- MAGOCSI, P. R., red. (2004) : *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej.
- ПАПУГА, И. (1993) : “Коцурски учителе – Мария и Микола Гарди”, *Studia Ruthenica 1992-1993*. Нови Сад: Дружтво за руски язич, литературу и культуру, 341-344.
- РАМАЧ, Ю. (2002) : *Грамматика руского язича*. Београд: Завод за уцбенике и наставна средства.
- УДВАРИ, І. (1998) : «Русинські букварі из XVIII солітія». В: *Букварь язича рускаго*. Nyiregyhaza: Bessenyei Gyorgy Tanarkepzo Fioskola, Ukran es Ruszin Filologiai Tanszek, 63-83.
- ФЕЙСА, М. (2004) : «Социолінгвистични аспект руского язича: Войводина». У: *Русинський язык*. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, 373-383.
- ФЕЙСА, М. (2006) : «Образованє при Руснацох». У: *Изученя русинського*

языка у Мадырцини и за її гатарами. Ніредьгаза: Вседержавна русинска меншинска самоуправа у Мадырскей, 29-38.

ФЕЙСА, М. (2009) : “Найвисши ступень меншинского образования». У: *Карпатские русины в славянском мире*. Москва – Братислава: Univerzita Komenskeho v Bratislave – Filozofická fakulta – Katedra všeobecných dějin, Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова – Исторический факультет – Кафедра истории южных и западных славян, 257-269.

ФЕЈСА, М. (2010) : *Нова Србија и њена русинска мањина / Нова Србија и ей руска меншина / The New Serbia and Its Ruthenian Minority*. Нови Сад: ИК Прометеј – КПД ДОК.

ФЕЈСА, М. (2013) : *Насред широке равнице: монографија Куцуре поводом 250-годишњице досељења Русина у Куцуру*. Нови Сад: ИК Прометеј – Организациони одбор 250 – КПД ДОК - Куцура.

ХОРЊАК, М. (2006) : “Бачко-сремски Русини”. У: *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) I*. Нови Сад: ИК Прометеј – Филозофски факултет - Одсек за русинистику – КПД ДОК, 25.

ЯКИМ, Т. (2009) : *Руснаци у Србији – Информатор*. Руски Керестур: Национални совет рускей националней заедніци, Завод за културу войводянских Руснацох, НВУ Руске слово

**проф. Марія Сакач Фейса, педагога,
Основна школа Братство єдинство,
Ошлебодзєня 6, 21466 – Коцур
Сербия**

pedagogkucura@gmail.com

**проф. др Михайло Фейса,
професор за предмет Руски язык,
Одзелєнє за русинистику,
Филозофски факултет,
Новосадски универзитет,
Зорана Діндіча 2
21000 - Нови Сад
Сербия**

fejsam@gmail.com

СУЧАСНЫЙ СТАВ І ПЕРСПЕКТИВЫ РУСИНСКОГО НАРОДНОСТНОГО ШКОЛСТВА НА СЛОВЕНЬСКУ

Марек ГАЙ

Abstrakt

V príspevku sa venujeme aktuálnemu stavu rusínskeho národnostného školstva na Slovensku. Predstavujeme aj možné formy vyučovania rusínskeho jazyka v podmienkach slovenských základných škôl. Venujeme sa priblíženiu materiálneho a finančného zabezpečenia škôl s vyučovacím jazykom rusínskym. V závere uvádzame návod na to, ako začať s vyučovaním rusínskeho jazyka v podmienkach slovenských škôl a platnej legislatívy.

Ключові слова: Русínsке народностне školstvo. Рáмcový učebný plán. Aspekty vyučovania rusínskeho jazyka. Financovanie základného народностného školstva.

Актуальность темы той работы нас од початку силує задумати ся над фактом, ці русинський язык в сучасности є етаблований в школьській системі Словенської републіки достаточнo і ці має перспективу далшого розвитку. Із того погляду сьме рішыли розділити абзацы той статі так, штобы якнайточніше і обективно описати актуалну ситуацію в русиньскім народностнім школстві на Словакії. Хотіли бы сьме ся дотулити дакільких тематічных округів в сліду-ючій формулації:

1. Сучасный став русиньского народностного школства – (аналіза і порівняня).
2. Актуалны можны формы навчання русиньского языка в подмінках словенських основных школ.
3. Матеріалне і фінанчне забезпечіння школ з навчалным языком русиньским.
4. Як зачати з навчанём русиньского языка?

---

1. Сучасный став русиньского народностного школства (аналіза і порівняня)

Актуалны проблемы русиньского народностного школства на Словеньску є потрібне розуміти в комплексных аспектах:

1. Аспект прогресівной асімілації. Дало бы ся повісти, же най-векшым знамым проблемом, з котрым Русины на Словеньску і у світі воюють, є прогресівна асімілація молодой і середній генерації у вшитких соціалных групах - в родині, в школі, в кругу своїх познатых приятелів і родини, в церьковній комуніті.

2. Аспект планой економічної і соціалной сітуації регіону де Русины жыють. Условія про розвиток русиньского народностного школства іщі згіршує плана економічна і соціална сітуація регіону, в котрім Русины жыють. Є барз подобна сітуації, котра учітелів, ентузіастів і пропагаторів русиньского языка ставлять часто до конфронтації із тым, же мусять пояснёвати, што властно з навчання русиньского языка будуть заінтересованы мати. Но є на задуманя, што в такій сітуації просячім ся одповісти, бо нераз є то ключовый момент про їх далшы рішіня, ці ся до навчання русиньского языка пустити або ні. Є то смутне, но жаль і правдиве, же атрібуты як народна гордость, одношіня ку свому языку, ёго пестованя і розвиток днесь уж про простых Русинів не суть “в курзі”, прото є потрібне глядати способы, як навчання русиньского языка затрактівнити.

3. Аспект сучасных змін в школстві. Зміны в школстві, котры принесли остатні роки (2008, 2015), поставили навчання русиньского языка на позицію добровольности з каждого погляду. То але не гарантує захованя русиньской ідентіты міджі молодов генераціов в ниякім одношіню.

Рішінём може быти гляданя можностей, як закомпоновати русиньский язык, або будьякий предмет обсягающей русиньскы реалії до навчання в школах на наших селах. (Могли бы то быти предмети як русиньска регіонална выхова, русиньский народопис або етнографія, русиньский фолклор і традиції.) Тот факт доволное і школьскый закон і школы такы предмети можуть закомпоновати до своїх школьских освітніх програмів в окремых річниках.

Русинський язык є в сучасності навчальним языком в двох основних школах (ОШ Чабины, ОШ з МШ Кална Розтока) і виховним языком в двох матерських школах (МШ Чабины, ОШ з МШ Кална Розтока). В школьськiм року 2014/2015 скінчила єствованя існованя ОШ з МШ Баєрiвцi. Главным доводом заникну школы было низке чiсло школярiв. Што ся тыкать конкретных чiсел, уваджаме слiдуючу таблiчку:

	2013/2014		2014/2015	
	МШ	ОШ	МШ	ОШ
ОШ Чабины	0	18	0	12
МШ Чабины	8	0	6	0
ОШ з МШ Баєрiвцi	6	7	0	0
ОШ з МШ Кална Розтока	18	17	15	21
ВЄДНО подля ступня освiты:	32	42	21	33
ВЄДНО:	74		54	

Таб. 1 - Перегляд основних школ iз навчальним языком русинськым i матерських школ iз виховним языком русинськым

Зарiвно ся русинський язык i лiтература учiть будьяков формов i на далшых основних школах. Найхоснованiшы суть форми навчаня способом iнтеграцiї того предмета до школьського освiтнєго програму школы в рамках дiспонiбiльних годин i форма кружок. У звязи iз тым подобно уваджаме таблiчку iз чiслами i формами навчаня:

	2013/2014		2014/2015	
	Кружок	Дiспонiбiльны лекцiї	Кружок	Дiспонiбiльны лекцiї
ОШ з МШ Михала Сопыры Радвань над Лабiрцєм	16	0	10	44
Церковна основна школа св. Юрiя Свiдник	11	0	12	0
ОШ Коменського Мiджiлабiрцi	14	0	12	0
ВЄДНО подля ступня освiты:	41	0	34	44
ВЄДНО:	41		78	

Таб. 2 - Перегляд основних школ iз рiзнов формов навчаня русинського языка i лiтературы

Сумарно навчання русиньского языка і літературы навщівляло в школьскім року 2014/2015 доведна 132 школярїв матерьских і основных школ.

Окрім тых офіціалных чисел є потрібне спомянути іщі єдну дуже важну активіту. На розвитку навчання русиньского языка в матерьских і в основных школах уж третій рік активно діє обчаньске здружіня Колысочка - Kolíska, робота котрого поступно активізує і пробуджать пропагацію навчання русиньского языка і літературы із великым успіхом і інтересом. Сміло мож спомянути, же із навчанём русиньского языка ся таков формов зачало доведна уж на веце як 30 матерьских і основных школах із числом выше 400 школярїв. В тім мож відіти найвекшый прогрес за остатні роки, што є про Русинів і їх розвиток дуже позітівне.

2. Актуалны можны формы навчання русиньского языка в подмінках словеньских основных школ

Выше сьме меновали найчастішы формы навчання русиньского языка і літературы. По іновації штатного освітнёго програму (февруар 2015) аж по заведжіня змін до практичного діяння школ в першім і у пятім рочниках (школьскый рік 2015/2016), треба пописати далшы із можностей, котры тота іновация нукать.

Найважнішов змін ов якраз про навчання будьякого языка народностей є імплементація третёго рамкового учебного плану окрем учебных планів про основны школы з навчалным языком словеньским і із навчалным языком народностей. Маме на думі то, же ся до навчання вертать третя форма учебного плану выхаблена в року 2008 змін ов школьского закона - рамковий учебный план про школы із навчанём языка народностей. Розділ є лем в числі годин, котры ся мусять обовязно одучіти за тыждень. На порівняня уваджаме таблічку, котра выражать числа годин в окремых річнках і при сортї школы:

Річник	Прімарна освіта				Низша середня освіта				
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Основна школа з навчальним языком народностей	5	6	5	5	5	5	5	4	5
Основна школа з навчанём языка народностей	1	2	2	2	2	2	2	3	3

Таб. 3 - Порівняння числа годин языка народностей подля сорты школ

Знама є іщі форма навчання предмета русиньскый язык і література формов ёго закомпонованя до школьского освітнёго програму в рамках діспонібільных годин. Тыкать ся то главно школ із навчальним языком словеньскым. Каждая основна школа має можность наплановати і запропоновати властны предмети із зволенов часовов дотаціов без огляду на то, який навчальний язык школа має. Ту то може быти, наприклад, і лем єдна година тыженно, котра є але повинна. Могло бы, наприклад, іти о паралелну годину (респ. паралелны години), коли діти, котры навщівають навчання русиньского языка мають одділену лекцію од остатніх школярїв, котры в тот самый час мають даякый алтернатівный предмет, котрый школа понукать (найліпше є, кідь є предмет таксамо языково заміранный – іде о рівновагу вольбы предметів). Каждая основна школа має зарівно можность організовати школьскы кружки різних замірять і сорт:

- в рамках штатом дотованых освітніх поуказів,
- в рамках штатом дотованых освітніх поуказів екстерных кружків центрів вольного часу,
- форма кружку організованого і фінанцованого школов із властных здроїв.

Організованя і навчання предмету з русиньскыма реаліями в рамках будьякой споминаной можности навчання є далшов можностєв, котру понукать школьскый закон на Словакії. У звязи із тым бы ся могло започати із заводжованём різних предметів із русиньскыма реаліями. Як приклад увадžeme дакілько уж в практичнім навчаню випробованых предметів – русиньска регіонална выхова,

---

русинський народопис або етнографія, русинський фолклор і традиції, регіональна історія, гудобны кружки респ. дїтьскы фолклорны группы.

3. Матеріалне і фінанчне забезпечіння школ з навчалным языком русиньскым

Фінанчны здрої про процес навчання на основных школах з навчалным языком русиньскым і із навчанєм русиньского языка мож характерізувати із многих поглядів. Про школы із навчалным языком народностей вообщє є звышений мздовый коефіцієнт на ход школы, товары і службы і на платы учітелїв на 108 %. Іде справды о сімболічну суму, котра нияк не поможе главно малым сельскым неповноорганізованим школам.

Далшый погляд на процес навчання є із боку потреби квалітних учебных помічників, учебників і педагогічної документації в языку народности. Із тым довго нерішеним проблемом уж якбы навсе застав час. І із того доводу маєме великий проблем главно із тым, же не суть к діспозіції уж ниякы учебники про 1. – 3. класу. Є то алармуючий став, бо кідь ся десь із навчанєм русиньского языка зачне, діти не дістануть ани лем учебник. Учітелі собі много раз мусять приготовляти на лекції копії бывших учебників про низшы класы. Їднать ся о робочі зошыты, котры суть спотребным матеріалом і нияк їх не мож на навчання каждорічно сістематічно забезпечувати. В тім видиме велику резерву із боку одповідности державы за процес навчання.

Фінанцованя регіонального школства і іншы можны фінанчны жрідла при фінанцованю школ мож тогды класіфікувати слідуючіма фактами (котры ся зарівно односять ай к русиньскому народностному школству):

1. Навышіня мздового коефіцієнту на каждого школяря школы на 108 % платить лем про школы з навчалным языком русиньскым, што не покрывають потреби школ, котры русиньскый язык навчають вшеліякыма далшыма формами.

2. Іншы фінанчны жрідла не мають якусь граніцію. Залежать главні од шіковности менежменту школы, котрый може ру-

---

синьскы реалії выхосновати на штось іноватівне про цілу школу. І прото немало школ ся в актуалнім часі займають різныма европскыма дотачныма програмами, котры підпорують ціложывотну освіту особ – прислушників народностных меншын жыючіх інтегровано в словенських школах і котры організують школьскы партнерства із школами других партнерських европських держав напр. ЕРАЗМУС плус, ЛЕОНАРДО ітд.

4. Як зачати з навчанём русиньского языка?

На основі выпробовань, котры по многы рокы учітелі русиньского языка ведно конзултовали на своїх методічных стрічах мож поставити десять пунктів як навод на то, як в днешніх актуалных условіях добы зачати в рамках словенского школства успішно із навчанём русиньского языка. Самособов, їх мож модіфіковати і в часі будьяких змін і флексібілно доповнѣвати і інововати. Не є то нияка догма, але лем якбы алгорітм про тых, што ся о заводжованя навчаня русиньского языка і літературы снажать. Рефлексивно мож перейти, конфронтувати і доповнити до тых уведжених пунктів і тоты із особных скушеностей. Спомянутых десять пунктів вшыткы уваджаме в логічнім сліді:

1. Навчаня русиньского языка собі выжадує цілу особность учітеля.
2. Учітель бы мав аплікувати нетрадічны методы в навчаню РЯ (в одношіню як к процесу навчаня, так ай в годночіню).
3. Од зачатку ся заспокоїти із меншым чіслом школярїв.
4. Каждый успішний учітель русиньского языка мусить чути підпору із боку веджіня своєю школы.
5. Школярїв на лекціях все хвалити і за маленькости.
6. Контінуално запоєвати русиньскы реалії на остатніх навчалных предметах або актівітах, через котры є учітель в контактї з цілєвов группов дїтей і родічів.
7. Систематічне публікованя і різны формы презентації работы школярїв з лекцій русиньского языка.
8. В каждім можнім моментї, окрема выбраних навчалных годин подля сорты школы і школьского освітнєго програму,

---

респ. спеціфічності школ, комуніковати із школярями і родічами по русиньскы.

9. З каждого школяря зробити якбы малого будителя, котрый бы реалізованы активіты на годинах русиньского языка все конфронтовав із сокласниками, родічами, учітелями, пріятелями...
10. Не страчати надій і охоту учіти русиньскый язык, кідьже ся не раз стає, же інтерес о навчаня того предмету на школі упадуть. Кідь ся то даколи стане, є явне, же сьме підцінили дакотры із высше уведжених пунктів.

Уведжених десять пунктів бы сьме могли поважовати за фіктивних десять заповідей модерного учітеля русиньского языка, бо выходять із потреб і сітуації сучасной практікы. Покры не будеме флексібілнішы і модернішы, не обстанеме в продуманім процесі глобалізації ці уж на державній або цілосвітовій уровни. Є то може і судьба нашого маленького народа, котрый спомеджі вшыткых народностей на Словенську має беспохыбы найтяжшу сітуацію, бо боює нелем з неінтересом і отворенов пасівітов властных людей, але і з ціленов, а тыж скрытов асімілаціов у вшыткых сферах свого жывота – в церьковных сполоченствах, в школі, у публічнім жывоті, у вшыткых соціалних групах.

Выходячі із ту пописаной, а тыж многораз продіскутованой актуалной сітуації з навчанём русиньского языка і літературы бы сьме на конець хотіли сконштатовати, же маеме у великій почливости тых людей, котры в днешній добі про народностны річі Русинів денно-денні жертвують своє сердце – на позиціях учітелів, священників, освітніх діятелів... Але притім нихто із нас не може забывати на то найважніше: на молодеж. Бо є беспохыбы фактом, же народ, котрый не підхопить молодеж, чекають уж лем споминкы. Віріме, же то не буде припад Русинів, котры актуално і активно проявляють свій потенціал докінця і в кождей віковій категорії.

**Mgr. Marek Gaj,
učiteľ kontinuálneho vzdelávania
pre predmet rusínsky jazyk a literatúra
Metodicko-pedagogické centrum
Ul. Tarasa Ševčenka 3927/11
080 01 Prešov
Slovensko**

gaj.marekk@gmail.com

ЗАКЛЮЧІНЯ

З ІV. МІДЖІНАРОДНОГО КОНГРЕСУ РУСИНЬСЬКОГО ЯЗЫКА ПРЯШІВ, 23. – 25. 09. 2015

Четвертый міжнародный конгрес русиньского языка, який ся одбыв 23. – 25. 09. 2015 на Пряшівській універзиті в Пряшові, взявши до увагы назначены проблемы в докладах выступаючих в чотырѣх тематічных секціях і пропозиції к ним высловлены в діскузії, прияв наслідуючі заключіня:

I. Статус русиньского языка в шыршім лінгвістичнім контексті

1. Зміцнёвати статус русиньского літературного языка в домашніх і міжнародных кругах лінгвістів доступными средствами работы.
2. Трансформовати Інтеррегіоналну раду русиньского языка на міжштатну Асоціацію на підпору русиньского языка і культуры.

II. Актуалны лінгвістичны проблемы русиньского языка в окремых країнах

1. Култівовати языкову норму русиньского языка в окремых країнах, де жыють Русины, і снажити ся досягнути консензусу у дотримованю ей правил у кождей з них.
2. Прияти єдиный алфавіт русиньского языка в кождей країні, де жыють Русины.
3. Апеловати на штатны органы України імплеметовати русиньский язык як самостатный мінорітний язык до практичных сфер жывота Русинів.

III. Русиньский язык в окремых функціональных сферах

1. Решпектовати авторітет научно-педагогічных інштитуцій в окремых країнах, в яких функціонує русиньский язык, як

-
- гарантів нормотворіння русинського літературного мови.
2. Дотримувати в конкретних функціональних сферах русинського мови прияти правила орфографії і орфоепії і з тим цілєм вивживати одборны конзултанції гарантів нормотворіння русинського літературного мови.
  3. Апелувати на представителів Грекокатолицької і Православної церквы у вшиткых країнах, де жыють Русины, підтримувати розвой русинської пасторачной практыки, а про віруючих русинської народности завести богослужіння в русинськым літературным мови.

IV. Русинський мови в школьській сістемі держав, де жыють Русины

1. Жадати штатны органы в країнах Европской унії і в сігнатарських країнах Европской харты регіональных або меншыновых мови, в котрых жыють карпатськы Русины, імплеметувати параграфы харты в школьській, але і в другых сферах вживаня русинського мови.
2. З підпоров штатных і самосправных органів у країнах Европской унії і в сігнатарських країнах Европской харты регіональных або меншыновых мови, в котрых жыють карпатськы Русины, розвивати сіть русинських народностных школ і школ з навчанєм русинського мови.
3. Жадати од влад країн, в котрых жыють карпатськы Русины, імплеметувати рівноцінний приступ к обчанськым правам, і комплексно рїшати проблеми контінуального навчаня в материнськым русинськым мови.

V. Зложіння Рады Асоціації на підпору русинського мови і культуры

Проф. Др. Павел Роберт Магочій (Торонтська універзіта, Канада) – председа

Доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД. (Пряшівська універзіта, Словакія) – выконный секретарь

Проф. Др. Михал Фейса (Новосадська Універзіта, Сербія)

Др. габ. Олена Дуць-Файфер (Ягелонська універсіта, Польща)
Мгр. Валерій Падыак, к. н. (Научный центр карпатістики, Україна)
Мгр. Маріанна Лявинец-Угрин (Універсіта Л. Етвеша, Мадярьско)
Мгр. Ілона Грецешін („Руснак“ – Організація Русинів Хорватії)

В Пряшові, 25. 09. 2015

ОБСЯГ

Вступне слово 3

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ I 9

СТАТУС РУСИНЬСЬКОГО ЯЗЫКА В ШЫРШІМ ЛІНГВІСТІЧНІМ КОНТЕКСТІ
STATUS RUSÍNSKENO JAZYKA V ŠIRŠOM LINGVISTICKOM KONTEXTE
THE STATUS OF RUSYN IN A BROADER LINGUISTIC CONTEXT

Павел Роберт МАГОЧІЙ: **ЦІ НАМ ТРЕБА ЧЕТВЕРТЫЙ
КОНГРЕС РУСИНЬСЬКОГО ЯЗЫКА?** 10

Елена БУДОВСКАЯ: **РУСИНСКИЙ ЯЗЫК В США
В НАЧАЛЕ XXI В.: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ** 16

Júlia DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ: **MIESTO RUSÍNSKENO
JAZYKA V RODINE SLOVANSKÝCH JAZYKOV** 26

Ахім РАБУС, Андріанна ШИМОН: **НА НОВЫХ ПУТЯХ
ІССЛІДОВАННЯ РУСИНСЬКЫХ ДІАЛЕКТУ: КОРПУС
РОЗГОВОРНОГО РУСИНСЬКОГО ЯЗЫКА** 40

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ II 55

АКТУАЛНЫ ЛІНГВІСТІЧНЫ ПРОБЛЕМЫ РУСИНЬСЬКОГО ЯЗЫКА
В ОКРЕМЫХ КРАЇНАХ
AKTUÁLNE LINGVISTICKÉ PROBLÉMY V JEDNOTLIVÝCH ŠTÁTOCH
CONTEMPORARY LINGUISTIC PROBLEMS OF THE RUSYN LANGUAGE
IN INDIVIDUAL COUNTRIES

Василь ЯБУР: **ПРОБЛЕМЫ ГРАМАТИЧНЫХ КАТЕГОРИЙ
РОДУ І ПАДУ ПЕРЕВЗЯТЫХ СУБСТАНТИВІВ
В РУСИНЬСЬКІМ ЯЗЫКУ** 56

Генрик ФОНТАНЬСКИЙ: **ОПЫТ СИНТАКСИЧЕСКОГО
СЛОВАРЯ ЛЕМКОВСКОГО ЯЗЫКА** 66

Михайло АЛМАШІЙ: **ВОПРОСЫ ФОРМОВАНИЯ НОРМЫ
РУСИНСЬКОГО ЯЗЫКА В УКРАЇНІ** 77

Михаил КАПРАЛЬ: **КОДИФІКАЦІЯ МОДЕРНОГО
РУСИНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА
В МАДЯРЩІНІ** 90

Михайло ФЕЙСА: ЛИНГВИСТИЧНИ ПРОБЛЕМИ
ЮЖНОРУСИНСЬКОЇ ВАРИАНТИ РУСИНСЬКОГО ЯЗИКА... 98

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ III 115

РУСИНЬСЬКИЙ ЯЗЫК В ОКРЕМЫХ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ СФЕРАХ
RUSÍNSKY JAZYK V JEDNOTLIVÝCH FUNKČNÝCH SFÉRACH
RUSYN IN INDIVIDUAL FUNCTIONAL SPHERES

Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР: СУЧАСНИЙ РУСИНЬСЬКИЙ ЯЗЫК
В КРАСНІЙ І НАУЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ..... 116

Валерій ПАДЯК: СТАВ КАРПАТОРУСИНСЬКОГО ЯЗИКА
В УКРАЇНІ У ПЕРІОД МЕЖИ ДВОМА КОНГРЕСАМИ
(2007 – 2015)..... 139

Маріанна ЛЯВИНЕЦ-УГРИН: РУСИНЬСЬКИЙ ЯЗЫК
В МАСМЕДІАЛЬНІЙ СФЕРІ..... 157

Анна КУЗМЯКОВА: КОДІФІКАЦІЯ РУСИНЬСЬКОГО
ЯЗИКА ЯК ВИСЛІДОК КОЛЕКТИВНОЇ ДІСКУЗІЇ..... 168

Кветослава КОПОРОВА: ДАКОТРИ ОРФОГРАФІЧНІ
І ОРФОЕПІЧНІ ПРОБЛЕМИ В РУСИНЬСЬКИХ
МАСМЕДІАХ НА СЛОВАКІЇ 176

Франтішек КРАЙНЯК: СТАТУС РУСИНЬСЬКОГО ЯЗИКА
В ЦЕРКОВНІЙ СФЕРІ..... 194

ТЕМАТИЧНА СЕКЦІЯ IV 201

РУСИНЬСЬКИЙ ЯЗЫК В ШКОЛЬСЬКІЙ СИСТЕМІ НА СЛОВАКІЇ І В ЗАГРАНИЧІ
(МОДЕРОВАНА ДІСКУЗІЯ)
RUSÍNSKY JAZYK V ŠKOLSKOM SYSTÉME NA SLOVENSKU A V ZAHRANIČÍ
(MODEROVANÁ DISKUSIA)
THE RUSYN LANGUAGE IN SLOVAK AND FOREIGN EDUCATION SYSTEMS
(MODERATED DISCUSSION)

Anna PLÍŠKOVÁ: RUSÍNSKY JAZYK V KONTEXTE
EURÓPSKEJ CHARTY REGIONÁLNYCH ALEBO
MENŠINOVÝCH JAZYKOV 202

Наталія ГНАТКО: АКТУАЛНІ ПРОБЛЕМИ ВИУЧОВАННЯ
РУСЬКОГО ЯЗИКА І КУЛЬТУРИ У ОСНОВНИХ ШКОЛАХ
РЕПУБЛІКИ ГОРВАТСЬКОЇ 232

Ирина ПАПУГА: ОБРАЗОВАНИЕ РУССКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ МЕНШИНИ/ЗАЄДНІЦИ У ВОЙВОДИНИ, РЕПУБЛИКА СЕРБИЯ.....	238
Мария САКАЧ ФЕЙСА – Михайло ФЕЙСА: ОБРАЗОВАНИЕ У КОЦУРЕ – ДАКЕДИ И НЄШКА	243
Марек ГАЙ: СУЧАСНИЙ СТАВ І ПЕРСПЕКТИВЫ РУСИНЬСКОГО НАРОДНОСТНОГО ШКОЛСТВА НА СЛОВЕНЬСКУ	259
ЗАКЛЮЧІНЯ З ІV. МІДЖІНАРОДНОГО КОНГРЕСУ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА, ПРЯШІВ, 23. – 25. 09. 2015.....	268

